

Волинський національний університет
імені Лесі Українки

ВВІЧЛИВІСТЬ

HUMANITAS

Випуск 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Чернета Світлана Юріївна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Борисюк Олена Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Брушневська Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Дьякон Антоніна, Dr.oec., професор, проректор з розвитку та інновацій, керівник відділу маркетингу, Університет прикладних наук ISMA (Рига, Латвія);

Коленда Наталія Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки та управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Колосок Андрій Мирославович, кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Сушик Наталія Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.

Науковий журнал «Ввічливість. Humanitas»
zareєстровано в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
(Рішення №1834 від 21.12.2023 р. Ідентифікатор медіа R30-02332).

«Ввічливість. Humanitas» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(спеціальності 231 – Соціальна робота, 232 – Соціальне забезпечення)
відповідно до Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 4).

Офіційний сайт видання: www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 374.7:37.014.53:364-787

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.1>

Світлана АРХИПОВА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціального забезпечення, Черкаський державний технологічний університет, бул. Шевченка, 460, м. Черкаси, Україна, 18006

ORCID: 0000-0003-4311-9709

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Наталія ТИМОШЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», керівник навчального центру МБФ «Єврейський Хесед «Бней Азріель», пр. Берестейський, 37, м. Київ, Україна, 03056

ORCID: 0000-0003-4311-9709

Бібліографічний опис статті: Архипова, С., Петрович, В., Тимошенко, Н. (2024). Нетрадиційні освітні технології для соціально незахищених категорій дорослих. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 3–11, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.1>

НЕТРАДИЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ

Соціально незахищені категорії населення (безробітні, люди з інвалідністю, біженці, особи похилого віку, а також інші вразливі групи) потребують особливої уваги та підтримки для забезпечення їхньої інтеграції в суспільство. Освіта є одним з ключових інструментів, що дозволяє цим категоріям громадян здобувати нові навички, підвищувати свою кваліфікацію та адаптуватися до вимог сучасного ринку праці. Впровадження нетрадиційних освітніх технологій дає їм доступ до знань та ресурсів, які були б недоступні за умов традиційного навчання.

У статті здійснено комплексний аналіз та систематизацію нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих, проведено оцінку їх потенціалу та ефективності у контексті забезпечення доступу до якісної освіти. Представлено основні характеристики та переваги нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених дорослих.

Ключові слова: соціально незахищені категорії дорослого населення, освітні потреби, нетрадиційні освітні технології, учасники освітнього процесу.

Svitlana ARKHYPOVA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Social Security Department, Cherkasy State Technological University, 460 Shevchenko Blvd., Cherkasy, Ukraine, 18006

ORCID: 0000-0003-4311-9709

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Nataliia TYMOSHENKO

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Philosophy Department, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Head of the Educational Centre of the ICF "Bnei Azriel Jewish Hesed", 37 Beresteysky ave., Kyiv, Ukraine, 03056

ORCID: 0000-0003-4311-9709

To cite this article: Arkhipova, S., Petrovych, V., Tymoshenko, N. (2024). Netradytsiini osvichni tekhnolohii dlia sotsialno nezakhyschenykh katehorii doroslykh [Non-traditional educational technologies for socially vulnerable categories of adults]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 3–11, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.1>

NON-TRADITIONAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR SOCIALLY VULNERABLE CATEGORIES OF ADULTS

Socially vulnerable categories of the population (unemployed, people with disabilities, refugees, the elderly, and other vulnerable groups) require special attention and support to ensure their integration into society. Education is one of the key tools that allows these categories of citizens to acquire new skills, improve their qualifications and adapt to the requirements of the modern labour market. The implementation of non-traditional educational technologies gives them access to knowledge and resources that would not be available in traditional education.

A comprehensive analysis and systematisation of non-traditional educational technologies for socially vulnerable categories of adults is carried out in the article, their potential and effectiveness in the context of ensuring access to high-quality education is assessed. The main characteristics and advantages of non-traditional educational technologies for socially vulnerable adults are presented.

Key words: *socially vulnerable categories of the adult population, educational needs, non-traditional educational technologies, participants of the educational process.*

Постановка проблеми. Поступ України до європейського освітнього простору зумовлює потребу в зміні характеру освіти й освітньої діяльності. Пошук шляхів розбудови системи освіти взагалі й освіти дорослих зокрема, стимулює необхідність підвищення якості освітніх послуг, надання різним категоріям населення рівного доступу, можливостей і свободи вибору в навчанні впродовж усього життя.

В сучасному світі проблема соціальної нерівності та незахищеності дорослих стає дедалі більшою. Соціально незахищені категорії населення, такі як безробітні, люди з обмеженими можливостями, біженці, особи похилого віку, а також інші вразливі групи, потребують особливої уваги та підтримки для забезпечення їхньої інтеграції в суспільство. Освіта є одним з ключових інструментів, що дозволяє цим людям здобувати нові навички, підвищувати свою кваліфікацію та адаптуватися до вимог сучасного ринку праці. Соціальна нерівність, економічні труднощі, географічна віддаленість, фізичні обмеження та інші фактори створюють бар'єри, які традиційна система освіти не завжди здатна подолати. Це призводить до поглиблення соціальної стратифікації, обмеження можливостей для вертикальної мобільності та, як наслідок, до зни-

ження загального рівня людського капіталу в суспільстві.

Традиційні методи навчання часто не відповідають потребам дорослих, особливо тих, хто має обмежені можливості або перебуває у складних життєвих обставинах. У зв'язку з цим виникає необхідність впровадження нетрадиційних освітніх технологій, які б забезпечували гнучкість, індивідуальний підхід та враховували особливі потреби соціально незахищених категорій дорослих. У цьому контексті нетрадиційні освітні технології постають як потенційний інструмент для подолання існуючих обмежень та забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій населення.

Актуальність дослідження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих зумовлена комплексом взаємопов'язаних соціальних, економічних та технологічних факторів, що визначають сучасний стан освіти та суспільства в цілому.

Нетрадиційні освітні технології, такі як дистанційне навчання, інтерактивні платформи, менторство, адаптивні освітні платформи, технології віртуальної та доповненої реальності, мобільні додатки для навчання, інклюзивні програми та інші інноваційні методи, надають нові можливості для навчання та розвитку, відкрива-

ють нові можливості для індивідуалізації освітнього процесу та його адаптації до специфічних потреб різних соціальних груп. Вони сприяють підвищенню мотивації, залученості та успішності учасників освітнього процесу, забезпечуючи їм доступ до знань та ресурсів, які були б недоступні за умов традиційного навчання. Дослідження та впровадження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих є надзвичайно актуальними в умовах сучасних викликів та потреб суспільства. Це дозволяє не лише підвищити рівень освіти та професійної підготовки вразливих груп населення, але й сприяє їхній соціальній інтеграції, самореалізації та покращенню якості життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих є міждисциплінарною галуззю, що інтегрує знання з педагогіки, психології, соціології, економіки та інформаційних технологій. Такі вітчизняні науковці, як: Н. Ничкало (проблеми освіти дорослих, професійної освіти та соціальної інтеграції); О. Овчарук (дистанційна освіта, впровадження ІКТ в освітній процес, проблемами соціально незахищених груп); Т. Волкова (інноваційні підходи в освіті дорослих, включаючи нетрадиційні методи та технології навчання); С. Лапіна (проблеми інклюзивної освіти та професійної підготовки соціально незахищених категорій населення); Л. Лапа (освіти для дорослих та соціальної адаптації вразливих груп населення) досліджували проблеми, пов'язані з нетрадиційними освітніми технологіями та освітою для соціально незахищених категорій дорослих.

Мета статті – комплексний аналіз та систематизація нетрадиційних освітніх технологій, оцінка їх потенціалу та ефективності у контексті забезпечення доступу до якісної освіти для соціально незахищених категорій дорослих.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де швидкий розвиток технологій і зміни в економіці вимагають постійного оновлення знань та навичок, нетрадиційні освітні технології стають усе більш актуальними. Ці технології можуть допомогти дорослим, які знаходяться у різних життєвих ситуаціях, отримувати необхідні знання та навички. У контексті даного дослідження особлива увага приділяється

нетрадиційним освітнім технологіям, які мають потенціал для подолання бар'єрів у доступі до освіти для соціально незахищених категорій населення. Проведений теоретичний аналіз дозволив уточнити поняття «освіта соціально незахищених категорій дорослих» і розглядати його як категорію, що відображає явище, яке об'єктивно існує і розвивається. Освіта соціально незахищених категорій дорослих є процесом із своєю соціальною сутністю, специфічними функціями, різноманітністю форм, проявляється як на рівні окремої особистості, так і в діяльності соціальних інститутів, спрямованих на розвиток особистості впродовж усього життя (Архипова, 2016).

Поняття «соціально незахищені категорії населення» є комплексним та багатоаспектним, що потребує детального аналізу в соціологічному, економічному та правовому контекстах. У загальному розумінні, до соціально незахищених категорій відносяться групи населення, які з різних причин мають обмежені можливості для повноцінної участі в соціальному, економічному та культурному житті суспільства та потребують особливої підтримки з боку держави та суспільства.

За даними соціологічних досліджень, численна кількість дорослого населення нині перебуває в складних життєвих обставинах і потребує сторонньої допомоги, щоб упоратися з ними й відновити нормальну життєдіяльність. До категорії соціально незахищених людей належать дорослі, які перебувають у складному матеріальному, психологічному, емоційному становищі та потребують допомоги від суспільства в розв'язанні своїх проблем. До основних соціально незахищених категорій дорослих можна віднести: осіб з інвалідністю, безробітних, осіб похилого віку, внутрішньо переміщених осіб, представників національних меншин, безхатченків тощо. Важливо зазначити, що визначення соціально незахищених категорій населення може варіюватися залежно від соціально-економічного контексту конкретної країни та нормативно-законодавчої бази.

Аналіз сучасного стану освіти для соціально незахищених категорій населення виявляє низку ключових проблем та викликів: *економічні бар'єри* (недостатність фінансових ресурсів обмежує можливості здобуття освіти, особливо на рівні вищої та професійної освіти); *інфра-*

структурні обмеження (недостатня адаптованість освітніх закладів до потреб осіб із інвалідністю, зокрема відсутність безбар'єрного доступу та спеціального обладнання); *соціальна стигматизація* (упередження та дискримінація щодо представників соціально незахищених груп у освітньому середовищі); *недостатня підготовка педагогічних кадрів* (брак спеціалізованих знань та навичок для роботи з різними категоріями соціально незахищених категорій населення); *обмежений доступ до цифрових технологій* (цифровий розрив, який особливо загострився в умовах дистанційного навчання під час пандемії COVID-19); *низька мотивація* (соціально-економічні фактори, які знижують мотивацію до навчання серед представників цільової групи); *географічна нерівність* (обмежений доступ до якісної освіти у віддалених та сільських районах).

Освітні потреби соціально незахищених груп характеризуються рядом специфічних особливостей, які необхідно враховувати при розробці та впровадженні освітніх програм:

- необхідність подолання фізичних, психологічних та соціальних бар'єрів у доступі до освіти;
- потреба в індивідуалізованому підході та адаптації навчального матеріалу;
- важливість розвитку не лише академічних, але й соціальних та життєвих навичок;
- необхідність психологічної підтримки та мотивації до навчання;
- потреба в гнучких форматах навчання, що враховують життєві обставини учасників навчального процесу;
- важливість забезпечення інклюзивного освітнього середовища;
- необхідність врахування культурних та мовних особливостей учасників навчального процесу;
- потреба в розвитку навичок критичного мислення та самостійного навчання;
- важливість практичної орієнтованості освітніх програм для підвищення шансів на працевлаштування.

Для працюючих дорослих важливо мати можливість навчатися у зручний час, без відриву від роботи. Нетрадиційні освітні технології якраз і дозволяють поєднувати роботу з навчанням, забезпечуючи гнучкий графік і доступ до навчальних матеріалів у будь-який

час. Вони також сприяють розвитку професійних навичок, необхідних для кар'єрного зростання.

Особливої актуальності дана тема набуває в умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, повномасштабна війна з росією, які загострили проблеми доступності освіти та продемонстрували критичну важливість розвитку цифрової та дистанційної освіти; впровадження моделі «освіта протягом життя» (lifelong learning), яка дає змогу людині адаптувати й розвивати свої компетенції й професійні навички відповідно до нових умов; апробація та широке впровадження сучасних методів навчання з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та штучного інтелекту (ІКТ, ШІ); інтегрування вітчизняної освіти у міжнародний освітній простір (Arkhyrova, 2024).

Аналіз існуючої наукової літератури дозволяє виділити кілька ключових напрямів досліджень: теоретико-методологічні засади інклюзивної освіти та її технологічне забезпечення; дослідження ефективності різних моделей дистанційного та онлайн-навчання для соціально незахищених груп; розробка та апробація адаптивних освітніх платформ та технологій персоналізованого навчання; вивчення потенціалу мобільних технологій та додатків для освіти вразливих соціальних груп; дослідження впливу гейміфікації та віртуальної реальності на мотивацію та ефективність навчання; аналіз соціально-психологічних аспектів впровадження нетрадиційних освітніх технологій; вивчення економічної ефективності та соціального впливу інноваційних освітніх підходів; дослідження проблем цифрової нерівності та шляхів її подолання в освітньому контексті; аналіз законодавчих та інституційних аспектів впровадження нетрадиційних освітніх технологій.

Існуючі дослідження демонструють значний потенціал нетрадиційних освітніх технологій для розширення доступу до освіти та підвищення її якості для соціально незахищених груп. Водночас, вони вказують на необхідність подальшого вивчення довгострокових ефектів, розробки стандартів якості та методів оцінки ефективності таких технологій.

Концепт «нетрадиційні освітні технології» потребує глибокого теоретичного осмислення

та чіткого визначення в контексті сучасної педагогічної науки. У широкому розумінні, нетрадиційні освітні технології можна визначити як інноваційні педагогічні підходи, методи та інструменти, які відрізняються від усталених, конвенційних освітніх практик і спрямовані на підвищення ефективності навчального процесу та його адаптацію до специфічних потреб учасників (*Інноваційні технології, 2020*).

Нетрадиційні освітні технології для соціально незахищених категорій дорослих – це інноваційні методи та підходи, які спрямовані на забезпечення доступу до освіти для дорослих, що перебувають у складних соціально-економічних умовах. Вони включають використання нестандартних форм навчання та засобів, які враховують особливі потреби та обмеження цих категорій.

Основні характеристики нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених дорослих:

- *адаптивність* (програми і матеріали адаптовані до індивідуальних потреб та можливостей дорослих, з урахуванням їхнього рівня освіти, життєвого досвіду та соціального статусу);

- *гнучкість* (навчання може відбуватися у різних форматах (дистанційно, онлайн, у вечірній час) та у зручних місцях (на базі соціальних центрів, місць проживання, шелтерів тощо));

- *інтерактивність* (використання інтерактивних методів навчання, які сприяють активній участі дорослих у освітньому процесі та розвитку їхніх навичок спілкування і співпраці);

- *мультидисциплінарність* (освітні програми охоплюють різні галузі знань і вмінь, що сприяють комплексному розвитку особистості та підвищенню її конкурентоспроможності на ринку праці);

- *соціальна підтримка* (інтеграція освітніх технологій із програмами соціальної підтримки та реабілітації, що сприяє покращенню життєвих умов і психологічного стану дорослих);

- *практична спрямованість* (зосередження на розвитку практичних навичок, які можуть бути безпосередньо застосовані у повсякденному житті та професійній діяльності).

Ці технології спрямовані на подолання бар'єрів в освіті для соціально незахищених дорослих, таких як бідність, безробіття,

соціальна ізоляція, дискримінація, недостатній доступ до традиційних освітніх закладів та ресурсів.

Нетрадиційні освітні технології включають:

- *онлайн-курси та освітні серіали* (стали популярним способом навчання для дорослих. Такі платформи як Coursera, Udemy та KhanAcademy, національна едьютейнмент освітня платформа Дія. Освіта пропонують широкий вибір курсів із різних тем, від професійного розвитку до особистих інтересів. Вони дозволяють навчатись у власному темпі, що є важливою перевагою для зайнятих дорослих). Використання інтерактивних веб-платформ та мобільних додатків є ефективним способом привернення уваги до освітнього процесу та стимулювання критичного мислення. Ці засоби можуть містити інтерактивні завдання, тести, дискусійні форуми та інші інструменти, які дозволяють активно взаємодіяти з матеріалом та викладачем, а також обмінюватися думками та ідеями між учасниками навчального процесу;

- *мобільне навчання* (мобільні пристрої, такі як смартфони та планшети, зробили освіту ще більш доступною. Мобільне навчання дозволяє користувачам отримувати знання та навички в будь-який час і в будь-якому місці. Існує багато додатків, які пропонують курси, тренінги та інші навчальні матеріали);

- *використання соціальних мереж* (соціальні мережі, такі як Facebook, LinkedIn та YouTube, стали потужними платформами для навчання. Вони дозволяють створювати та брати участь у навчальних спільнотах, обмінюватися знаннями та досвідом, а також отримувати доступ до різноманітних навчальних матеріалів. Наприклад, багато викладачів створюють навчальні відео на YouTube, які доступні для всіх бажаючих);

- *використання електронних технологій у освітньому процесі*. Використання відкритих онлайн-ресурсів, вебінарів, відеолекцій та інтерактивних платформ дозволяє учасникам навчального процесу отримувати доступ до широкого спектру інформації, розвивати навички критичного аналізу та створюють можливість вивчати матеріал вдома та залучатися до обговорень і вирішення проблемних завдань у віртуальному середовищі. Крім того, застосо-

вування комп'ютерних ігор та симуляцій дозволяє моделювати складні ситуації, де можна аналізувати інформацію, приймати рішення та оцінювати їхні наслідки. Використання веб-форумів, віртуальних дискусій та інтерактивних вправ підвищують зацікавленість до навчання;

– *віртуальну та доповнену реальність* (Віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR) відкривають нові можливості для навчання. Вони дозволяють створювати інтерактивні та імерсійні навчальні середовища, які допомагають краще засвоювати складні концепції та практичні навички. Наприклад, VR-симуляції можуть бути використані для навчання медичних працівників або інженерів). Так, VR створює імерсійне середовище, що повністю відокремлює користувача від реального світу і переносить його в іншу віртуальну реальність. У навчальних цілях, VR може бути використана для створення симуляцій реальних або умовно-реальних сценаріїв. VR також може бути використана для симуляції реальних професійних ситуацій, де учасникам потрібно навчитися приймати рішення або реагувати на певні події. Розширена реальність (AR) додає віртуальні об'єкти або інформацію до реального оточення користувача, за допомогою камери смартфона або спеціальних пристроїв. У навчанні AR може бути використана для створення інтерактивних навчальних матеріалів, які додають контекст або додаткову інформацію до реальних об'єктів. За допомогою VR та AR учасники навчального процесу можуть потрапити у імітовані середовища, де вони зможуть аналізувати реальні ситуації, приймати рішення та переконувати свої аргументи на основі отриманих даних. Це сприяє активній взаємодії учасників із навчальним матеріалом та розвитку їхніх критичних мислительних навичок та може зробити навчання більш захоплюючим, ефективним та доступним, дозволяючи досліджувати та вивчати різноманітні концепції та предмети в інноваційний спосіб.

– *гейміфікацію* (або використання ігрових елементів у навчанні, стає все більш популярним. Вона допомагає підвищити мотивацію та залученість учасників, роблячи навчання більш цікавим і захоплюючим. Гейміфікація може включати систему нагород, змагання, рівні та досягнення, що стимулює здобувачів освіти

до активної участі у навчальному процесі). Гейміфікація широко застосовується в освіті, бізнесі, маркетингу, здоров'язбереженні та багатьох інших галузях. У сфері освіти, особливо освіти дорослих, гейміфікація може значно покращити процес навчання, роблячи його більш цікавим і захоплюючим. На нашу думку, перевагами викоримтання гейміфікації в освіті є: підвищення мотивації (гейміфікація робить навчання більш захоплюючим і цікавим, що сприяє підвищенню мотивації до навчання); поліпшення залученості (ігрові елементи сприяють більш активній участі учасників у навчальному процесі); розвиток навичок (гейміфікація сприяє розвитку різноманітних навичок, таких як критичне мислення, співпраця, вирішення проблем); негайний зворотній зв'язок (учасники отримують негайний зворотній зв'язок, що дозволяє швидко коригувати свої дії та покращувати результати); індивідуалізація навчання (можливість адаптації ігрових завдань під індивідуальні потреби та рівень знань учасників); підвищення самостійності (ігрові елементи стимулюють їх до самостійного вивчення матеріалу). Приклади застосування гейміфікації в освіті: додатки та платформи (використання освітніх додатків і платформ, таких як Kahoot!, Quizlet, Duolingo, які використовують ігрові елементи для вивчення нових знань і закріплення матеріалу); квестові заняття (організація навчальних квестів, де учасники виконують завдання, щоб досягти певної мети або знайти «скарб»); віртуальні симуляції (використання віртуальних симуляцій та ігор для моделювання реальних ситуацій і тренування навичок у безпечному середовищі); системи балів та нагород (впровадження системи балів і нагород за виконання завдань і активну участь у навчальному процесі). Гейміфікація є потужним інструментом для покращення ефективності навчання, а її застосування може значно підвищити якість освіти дорослого населення, особливо для соціально незахищених категорій дорослих, які можуть мати негативний досвід традиційного навчання або потребувати додаткової мотивації.

Дослідження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих також відповідає глобальним цілям сталого розвитку, зокрема цілі, яка передбачає забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та сприяння можливостям

навчання впродовж усього життя для всіх. Цілі та завдання «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України (*Стратегія розвитку, 2022*).

Окрім того, актуальність теми підкреслюється необхідністю критичного аналізу та оцінки ефективності різних нетрадиційних освітніх технологій в контексті їх застосування для соціально незахищених груп. Це дозволить виявити найбільш перспективні підходи, визначити потенційні ризики та розробити рекомендації щодо їх оптимального впровадження.

Важливо зазначити, що ефективне впровадження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих вимагає не лише технічних рішень, але й комплексного підходу, що враховує соціальні, психологічні та педагогічні аспекти. Це включає адаптацію методик викладання, розробку спеціалізованого контенту, підготовку педагогічних кадрів та створення відповідної інфраструктури.

Перевагами нетрадиційних освітніх технологій є:

- *гнучкість та доступність* (однією з головних переваг нетрадиційних освітніх технологій є їх гнучкість та доступність. Вони дозволяють дорослим навчатися у зручний час і в зручному місці, що особливо важливо для тих, хто має обмежений час або живе в регіонах з обмеженим доступом до традиційних освітніх установ);

- *індивідуалізація навчання* (нетрадиційні освітні технології дозволяють адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб та темпів учнів. Вони можуть пропонувати персоналізовані навчальні маршрути, які враховують попередній досвід та знання учнів, їхні цілі та інтереси);

- *інноваційність* (застосування новітніх наукових досягнень, технологічних рішень та педагогічних концепцій);

- *інтерактивність* (активне залучення учасників до освітнього процесу);

- *мультимодальність* (використання різних каналів сприйняття та форм подання інформації);

- *зниження витрат* (багато нетрадиційних освітніх технологій є більш доступними за вартістю, ніж традиційні форми навчання. Онлайн-курси, мобільні додатки та інші ресурси часто пропонують безкоштовні або недорогі варіанти, що робить освіту доступнішою для широкого кола дорослих).

Нетрадиційні освітні технології дозволяють учасникам освітнього процесу не лише підтримувати свій рівень кваліфікації на високому рівні, а й розширювати свої можливості на ринку праці та займати провідні позиції у своїй галузі.

При навчанні дорослих потрібно враховувати такі умови, як: інформаційно-методичні запити та потреби; партнерську взаємодію між усіма учасниками, які залучені у процес навчання; методичний та супервізійний супровід учасників навчання. Зріле самовдосконалення передбачає свідому і цілеспрямовану участь фахівця в різносторонньому розвитку своєї особистості протягом чотирьох етапів (рис. 1).

Ці умови є взаємопов'язаними і взаємодоповнюваними складовими організації більш ефективного процесу навчання дорослих. Практична реалізація даних умов можлива при комплексному врахуванні сутнісних характеристик кожної з них (*Тимошенко, 2024*).

Окремо варто охарактеризувати виклики та ускладнення, які можуть виникнути на шляху впровадження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих. Зокрема здобувачі освіти та надавачі освітніх послуг можуть зіткнутися з пев-

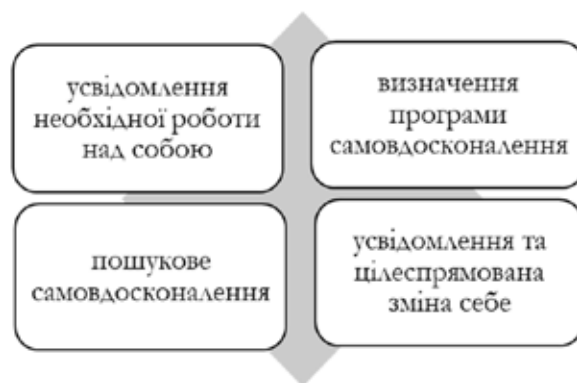

Рис. 1. Етапи розвитку особистості у процесі навчання

ними проблемами, такими як *технічні бар'єри та нерівний доступ до інтернету*. Крім того, традиційні освітні установи можуть опиратися змінам, що вимагає додаткових зусиль для інтеграції нових технологій у навчальний процес. Мотивація та самодисципліна здобувачів освіти також можуть стати одним з головних викликів для дорослих учасників освітнього процесу. Саме тому організатори освіти для соціально незахищених категорій дорослих мають значні зусилля спрямувати саме на підтримку мотивації та самодисципліни дорослих учасників навчання, розробку дієвих стратегій забезпечення підтримки учасників освітнього процесу. На нашу думку, нетрадиційні освітні технології вимагають від учасників самостійності та відповідальності за організацію і просування свого освітнього шляху. Ми вважаємо, що майбутнє нетрадиційних освітніх технологій виглядає досить перспективним. Інновації та нові тенденції, такі як розвиток штучного інтелекту, адаптивного навчання та блокчейн-технологій, відкривають нові можливості для створення ефективних та доступних освітніх рішень. Важливо продовжувати досліджувати та впроваджувати ці технології, щоб забезпечити якісну освіту для всіх категорій дорослих, в т.ч. і представників соціально незахищених категорій населення України.

Висновки. Таким чином, дослідження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій населення є актуальним та важливим напрямом педагогічної науки та соціальної роботи, що має значний потенціал для вирішення ключових проблем

сучасної освіти, сприяння соціальної інклюзії та забезпечення сталого розвитку суспільства в цілому.

Нетрадиційні освітні технології надають дорослим можливість отримувати необхідні знання та навички у зручній та доступній спосіб. Вони сприяють розвитку професійних навичок, перекваліфікації, соціальній взаємодії та психічному здоров'ю. Впровадження цих технологій допомагає забезпечити соціальний захист та підтримку для осіб, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Важливо продовжувати підтримувати інноваційні підходи в освіті та інтегрувати нові технології в освітній процес, щоб забезпечити якісну освіту для всіх дорослих

Слід визначити й ті питання, які залишилися поза увагою і потребують подальших досліджень: вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду впровадження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених категорій дорослих; розробка критеріїв та методології оцінки ефективності нетрадиційних освітніх технологій у роботі з цільовою аудиторією; проведення порівняльного аналізу ефективності традиційних та нетрадиційних освітніх підходів у контексті роботи з вразливими соціальними групами; виявлення ключових викликів та перспектив впровадження нетрадиційних освітніх технологій для соціально незахищених груп; представлення науково обґрунтованих рекомендації щодо оптимізації використання нетрадиційних освітніх технологій для підвищення доступності та якості освіти для соціально незахищених категорій дорослих.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова С. П. Теоретико-методичні основи освіти соціально незахищених категорій дорослих : дис. ... доктора. пед. наук : 13.00.04, 13.00.05. Черкаси, 2016. 564 с.
2. Архипова С. П. Освіта соціально незахищених категорій дорослих: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник ЧНУ. Серія Педагогічні науки*. 2016. Вип. 18. С. 3–10.
3. Arkhypova S., Zhurba I., Kamenova D. Modernization processes in the system of training specialists in the socio-economic field in the context of modern challenges and threats. *Плекаємо особистість : наук.-метод. альманах*. 2024. Вип. 7. С. 44–48.
4. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с.
5. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі : колективна монографія / за ред. Г. Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
6. Інноваційні технології навчання : навч. посіб. для студ. вищ. тех. навч. закл. / за ред. А. В. Арістова. К. : НТУ, 2017. 172 с.
7. Кубицький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. К. : Міленіум, 2015. 300 с.

8. Освіта соціально незахищених категорій дорослих: методологія теорія практика : монографія. Черкаси : ФОП Чабаненко. 2011. 367 с.
9. Освітні технології : навч.-метод. посіб. для здоб. осв. освіт. ступ. «бакалавр», «магістр» / уклад. : Г. Пономарьова, С. Беляєв, О. Бабакіна, В. Литвин. Харків, 2023. 266 с.
10. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищ. квал. м. Одеса, 3 трав.–13 черв. 2022 р. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.
11. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022–2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/strategiya-rozvitku-vischoyi-osviti-v-ukrayini-ta-operaciyniy-plan-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 08.07.2024).
12. Сучасні соціальні технології в освіті : колективна монографія / за ред. Н. Сейко. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2018. 332 с.
13. Тимошенко Н. Є. Загальні підходи та принципи навчання фахівців соціономічної сфери. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 5(33). С. 947–958.

REFERENCES:

1. Arkhypova, S. P. (2016) Teoretyko-metodychni osnovy osvity sotsialno nezakhyschenykh katehorii doroslykh [Theoretical and Methodological Foundations of Education of Socially Vulnerable Categories of Adults] : dys. ... doktora. ped. nauk : 13.00.04, 13.00.05. Cherkasy. 564 [in Ukrainian].
2. Arkhypova, S. P. (2016) Osvita sotsialno nezakhyschenykh katehorii doroslykh: problemy ta perspektyvy rozvytku [Education of Socially Vulnerable Categories of Adults: Problems and Prospects of Development]. *Visnyk ChNU. Seriya Pedagogichni nauky*. 18. 3–10 [in Ukrainian].
3. Arkhypova, S., Zhurba, I., & Kamenova, D. (2014) Modernization processes in the system of training specialists in the socioeconomic field in the context of modern challenges and threats. *Plekaiemo osobystist : nauk.-metod. almanakh*. 7. 44–48 [in Ukrainian].
4. Davydenko, H. (2023) Tsyfrova inkluziia ta dostupnist: sotsialna didzhytalizatsiia [Digital Inclusion and Accessibility: Social Digitalization] : monohrafiia. Vinnytsia : TVORY. 240 [in Ukrainian].
5. Innovatsiini tekhnolohii v suchasnomu osvitnomu prostori (2020) [Innovative Technologies in the Modern Educational Space] : kolektyvna monohrafiia / za red. H. L. Yefremovoi. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 444 [in Ukrainian].
6. Innovatsiini tekhnolohii navchannia (2017) [Innovative Learning Technologies] : navch. posib. dlia stud. vyshch. tekh. navch. zakl. / za red. A. V. Aristova. K. : NTU. 172 [in Ukrainian].
7. Kubitsky, S. O. (2015) Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi roboty v zarubizhnykh krainakh [Technologies of Social and Pedagogical Work in Foreign Countries] : navch. posib. 3-tie vyd. dop. i pererob. K. : Milenium. 300 [in Ukrainian].
8. Osvita sotsialno nezakhyschenykh katehorii doroslykh: metodolohiia teoriiia praktyka (2011) [Education of Socially Vulnerable Categories of Adults: Methodology, Theory, Practice] : monohrafiia. Cherkasy : FOP Chabanenko. 367 [in Ukrainian].
9. Osvitni tekhnolohii (2013) [Educational Technology] : navch.-metod. posib. dlia zdob. osv. osvit. stup. «bakalavr», «mahistr» / uklad. : H. Ponomarova, S. Bieliaiev, O. Babakina, & V. Lytvyn. Kharkiv. 266 [in Ukrainian].
10. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini (2022) [Educational process under martial law in Ukraine] : materialy vseukr. nauk.-ped. pidvyshch. kval., m. Odessa, 3 trav.–13 cherv. Odessa : Vydavnychiy dim «Helvetyka». 504 [in Ukrainian].
11. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky ta Operatsiyniy plan yii realizatsii u 2022–2024 rokakh : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [The Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032 and the Operational Plan for its Implementation in 2022–2024] vid 23 liutoho 2022 r. 286-r. Retrieved from <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/strategiya-rozvitku-vischoyi-osviti-v-ukrayini-ta-operaciyniy-plan-yiyi-realizaciyi> (data zvernennia: 08.07.2024) [in Ukrainian].
12. Suchasni sotsialni tekhnolohii v osviti (2018) [Modern Social Technologies in Education] : kolektyvna monohrafiia / za red. N. Seiko. Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok. 332 [in Ukrainian].
13. Tymoshenko, N. Ye. (2024) Zahalni pidkhody ta pryntsyipy navchannia fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery [General Approaches and Principles of Training Socioeconomic Specialists]. *Nauka i tekhnika sohodni. Seriya «Pedagogika»*. 5(33). 947–958 [in Ukrainian].

UDC 364.334-216:331.53]:314.151.3-054.73(477-88)](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.2>

Olena BALDYNIUK

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-4276-7819

To cite this article: Baldyniuk, O. (2024). *Pratsevlashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib yak sotsialna problema* [Employment of internally displaced persons as a social problem]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 12–18, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.2>

EMPLOYMENT OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS AS A SOCIAL PROBLEM

The article is devoted to substantiating the relevance of the employment problem as a form of social protection for internally displaced persons. In the process of research, the method of analyzing psychological and pedagogical sources from the researched problem, methods of comparison and generalization were used. A number of regulatory and legal documents were analyzed: the Universal Declaration of Human Rights, the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine «On Employment of the Population», «On Mandatory State Social Insurance in Case of Unemployment», «On Social Services»; The Code of Labor Laws of Ukraine, other acts of legislation, which establish the state's social guarantees regarding citizens' realization of the right to work, regulate the issue of organizational, institutional, resource support for the state's implementation of measures to promote the employment of the population of Ukraine and protect against unemployment. Various definitions of the concept of «unemployment» in regulatory and legal documents and works of researchers of the problem were studied; the problems faced by internally displaced persons when looking for work are highlighted (lack of vacancies by specialty and level of education; low wages; unwillingness of the employer to hire IDPs; insufficient professional skills and work experience for employment; problems with registration for work due to lack of documents, including unbroken labor relations with the previous employer). The main classifications of unemployment according to various criteria are considered, namely: causes of unemployment (frictional, structural, cyclical, seasonal, unemployment caused by high labor costs); the form of manifestation of unemployment (open, hidden); duration of unemployment (short-term, medium-term and long-term unemployment); prevalence of unemployment (nationwide, regional, sectoral, urban, rural); socio-professional composition of the unemployed. Areas of work in employment centers with internally displaced persons regarding employment and job search are highlighted, namely: professional information, professional counseling and professional selection.

Key words: unemployment, employment, internally displaced persons, social protection, employment service.

Олена БАЛДИНІУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-4276-7819

Бібліографічний опис статті: Балдинюк, О. (2024). *Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб як соціальна проблема*. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 12–18, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.2>

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена обґрунтуванню актуальності проблеми працевлаштування як форми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

У процесі дослідження було використано метод аналізу психолого-педагогічних джерел із досліджуваної проблеми, методи порівняння та узагальнення.

Проаналізовано ряд нормативно-правових документів: Загальна декларація прав людини, Конституція України, Закони України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про соціальні послуги»; Кодекс законів про працю України, інші акти законодавства,

які закріплюють соціальні гарантії держави щодо реалізації громадянами права на працю, регулюють питання організаційного, інституційного, ресурсного забезпечення реалізації державою заходів сприяння зайнятості населення України та захисту від безробіття.

Досліджено різні визначення поняття «безробіття» у нормативно-правових документах та працях дослідників проблеми; виокремлено проблеми, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи при пошуку роботи (відсутні вакансії за спеціальністю та рівнем освіти; низька заробітна плата; небажання роботодавця наймати на роботу ВПО; недостатньо професійних навичок та досвіду роботи для працевлаштування; проблеми з оформленням на роботу через брак документів, в тому числі й нерозірвані трудові відносини з попереднім роботодавцем).

Розглянуто основні класифікації безробіття за різними критеріями, а саме: причинами виникнення безробіття (фрикційне, структурне, циклічне, сезонне, викликане високими витратами на оплату праці); формою прояву безробіття (відкрите, приховане); тривалістю безробіття (короткострокове, середньострокове та тривале безробіття); поширеністю безробіття (загальнодержавне, регіональне, галузеве, міське, сільське); соціально-професійним складом безробітних.

Виокремлено напрями роботи в центрах зайнятості з внутрішньо переміщеними особами щодо працевлаштування та пошуку роботи, а саме: професійне інформування, професійне консультування та професійний відбір.

Ключові слова: безробіття, працевлаштування, внутрішньо переміщені особи, соціальний захист, служба зайнятості.

Formulation of the problem. With the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, many Ukrainians were forced to leave their homes and move to other regions. And it is the availability of work that is an important factor for meeting the primary needs required for comfortable living conditions. According to official statistics, as of 2023, 186,500 people had the status of unemployed with 21,200 job vacancies. Accordingly, almost nine officially registered job seekers applied for one vacant position. At the same time, the number of officially registered unemployed people decreased as a result of the deregistration of those who migrated abroad and were mobilized into the ranks of the Armed Forces. The given statistics also do not take into account persons who are in the temporarily occupied territories. In addition, not all unemployed people are registered with the state employment service (Безробіття в Україні в період повномасштабної війни, 2023).

Analysis of recent research and publications. Publications and scientific studies of leading foreign and domestic scientists testify to the relevance of the study of the problem of unemployment. Individual aspects of unemployment, causes of its occurrence and ways of regulation were studied by J. M. Keynes, T. Malthus, D. Ricardo, A. Pigou, M. Friedman, A. Smith, D. Hicks, and others. Psychological aspects of studying the problem of unemployment are presented in the works of I. Agarov, N. Kulish, U. Ler, A. Panchenko, T. Chuikova and others. Social support of internally displaced persons was studied by V. Lyakh, V. Petrovych and others. The problems of formation

and implementation of the state policy of Ukraine in the field of social protection of the unemployed were the subject of scientific research by E. Gavrilova, O. Zadorozhnaya, V. Piddubny, N. Savchenko, V. Serdyuk, T. Fedotova, and others.

The purpose of the article is to reveal the issue of employment as a form of social protection for internally displaced persons.

Presentation of the main research material. Active hostilities, the decline of the economy, negative demographic factors, mobilization caused a significant transformation in the domestic labor market.

According to the Deputy Minister of Economy Tetyana Berezhnaya, according to preliminary estimates of the Ministry, in order for Ukraine to reach pre-war economic growth rates, an additional 4.5 million workers are needed. According to the data processed by the analysts of the Employment Service, at the end of last year the unemployment rate in Ukraine reached a record 33.3%.

At the same time, almost a third, 30%, of employers noted that they had difficulties hiring personnel (Ринок праці після війни: в Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук, 2023).

The right to social protection is one of the universally recognized socio-economic human rights. In Art. 25 of the Universal Declaration of Human Rights, it is expressed as follows: «Every person has the right to such a standard of living, including food, clothing, housing, medical care and necessary social services, as is necessary to maintain the health and well-being

of himself and his family and the right to security in the event of unemployment, illness, disability, widowhood, old age, or other loss of livelihood due to circumstances beyond her control» (Загальна декларація прав людини, 1948).

The improvement of the legal regulation of relations related specifically to the social protection of the unemployed becomes of great importance, the forms of which must correspond to the new social and economic realities. After all, the fact remains undeniable that the growth of unemployment in Ukraine has a steady trend and requires the creation of an appropriate organizational and legal mechanism. Despite the fact that recently, both in our country and abroad, the problems of social protection of the unemployed have become the object of attention of specialists in social issues of various branches of science, it must be stated that there is currently no systematic analysis of this area.

Unemployment is «a socio-economic phenomenon in which some people are unable to realize their right to work and receive wages (remuneration) as a source of livelihood» (Про зайнятість населення: Закон України, 2012).

That is, in real life, unemployment acts as an excess of labor supply over demand for it. In Ukraine, for the first time in 1991, with the adoption of the Law «On Employment of the Population», unemployment was defined by law. According to our legislation, persons aged 15 to 70 are considered unemployed (Про зайнятість населення: Закон України, 2012), who have lost their job for reasons beyond their control, have no income, as well as those citizens who enter the labor market for the first time, registered in employment centers, looking for work and able to start work.

The following classification of unemployment is defined in the literature according to the following criteria:

- causes of unemployment (frictional, structural, cyclical, seasonal, unemployment caused by high labor costs);
- the form of manifestation of unemployment (open, hidden);
- duration of unemployment (short-term, medium-term and long-term unemployment);
- the prevalence of unemployment (national, regional, sectoral, urban, rural);
- the socio-professional composition of the unemployed (professional, gender-age,

among persons with different social status, among socially vulnerable population groups) (Попов С. В., 2006, с. 106–110).

The conditions, mechanism of appointment and duration of payment, as well as the amount of unemployment benefits are regulated by a number of regulatory and legal documents. The legal basis for developing public employment policy in our country is the Constitution of Ukraine, which enshrines human rights to work, equal opportunities in choosing a profession (Article 43), social protection in case of unemployment (Article 46), the right to education (Article 53) etc.

Thus, Article 43 of the Constitution of Ukraine establishes that everyone has the right to work, which includes the opportunity to earn a living by work that he freely chooses or freely agrees to. The state creates conditions for the full exercise of the right to work by citizens, guarantees equal opportunities in choosing a profession and type of work, implements programs of vocational training, training and retraining of personnel in accordance with public needs (Конституція України, 1996).

Article 46 of the Constitution of Ukraine states that «citizens have the right to social protection, which includes the right to support them in the event of total, partial or temporary incapacity for work, loss of a breadwinner, unemployment due to circumstances beyond their control, as well as in old age and other in cases provided for by law» (Конституція України, 1996). Simultaneously with the consolidation of the main provisions regarding the regulation of relations in the sphere of public employment, service activities of state institutions, the Constitution of Ukraine lays the legal basis for the adoption of other normative legal acts, which reveal and specify these provisions.

These include, first of all, the Laws of Ukraine «On Employment of the Population», «On Mandatory State Social Insurance in Case of Unemployment», «On Social Services»; The Code of Labor Laws of Ukraine, other acts of legislation, which establish the state's social guarantees regarding citizens' realization of the right to work, regulate the issue of organizational, institutional, resource support for the state's implementation of measures to promote the employment of the population of Ukraine and protect against unemployment.

Losing a job causes a complex stress state, which is accompanied by negative psychological

manifestations, affects the general level of activity, physical and mental health. All this together limits the personality in its usual social-role self-realization, leads to maladaptation, distress.

The development of stress related to unemployment has certain phases:

1. A state of uncertainty and shock associated with severe subjective experiences of fear and negative emotions.

2. A state of relief and constructive adaptation to the situation, which lasts 3–4 months. after job loss and is accompanied by good mood, activity and satisfaction with life.

3. Deterioration of the unemployed person's condition, which occurs after 6 months of job loss and is associated with destructive changes in the psyche, health, financial and social situation of the unemployed person.

4. The phase of helplessness and reconciliation with the situation, which occurs during long-term unemployment and is accompanied by inactivity and apathy.

A person's experience of a situation of inactivity, lack of work is transformed into the syndrome of «unemployment neurosis». Regardless of the reasons for unemployment, a person experiences the emptiness of his psychological time as an inner emptiness. An unemployed person considers himself useless to anyone, and his life is meaningless (Становських, 2012, С. 84–87).

The introduction of martial law in Ukraine on February 24, 2022 led to the appearance of relevant innovations in Ukrainian legislation, in particular, in the field of employment.

Thus, the state expanded the list of citizens who can use the voucher to maintain their competitiveness in the labor market, in particular:

- forced migrants, regardless of age and insurance experience, in the absence of suitable work;

- persons released from military service, service in internal affairs bodies, the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine, civil defense bodies and units, the tax police or the State Criminal Enforcement Service of Ukraine in connection with the reduction of staff or due to health before they reach retirement age and if they have at least 10 years of service;

- persons discharged from military service after participation in anti-terrorist operation,

among the disabled before receiving the right to a pension in accordance with the Law of Ukraine «On pension provision of citizens discharged from military service and certain other citizens» (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Закон України, 2015).

An important innovation in the procedure for registering the unemployed (both on the territory of Ukraine, and on the temporarily occupied territory of Ukraine, and on such a territory where hostilities are ongoing) is the moment when a person acquires the status of unemployed. Therefore, a person is considered unemployed from the first day of his registration at the territorial employment center, upon personal application and without a requirement for the availability of suitable work (Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова КМУ, 2018).

If we talk about the problems faced by internally displaced persons when looking for work, the following can be distinguished:

- there are no vacancies by specialty and level of education;

- very low wages are offered for available jobs;

- the reluctance of the employer to hire IDPs;

- insufficient professional skills and work experience for employment;

- problems with registration for work due to lack of documents, including unbroken employment relations with the previous employer (Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з яким проблемами стикаються ВПО, 2023).

The issue of employment was pressing for the displaced even before the full-scale invasion in February 2022, as evidenced by numerous reports, surveys and analyzes by various organizations that care for internally displaced persons. The situation became more complicated in 2022, because the number of displaced people in the host communities increased sharply, while jobs became even fewer due to the closure of enterprises and the relocation of businesses to the safest regions. Population employment centers remain basic institutions that implement state policy in the field of population employment, because the main activity aimed at overcoming unemployment in

territorial communities is carried out precisely by local population employment centers.

According to the Law of Ukraine «On Employment of the Population», the modern state employment service «was created to implement the state policy of employment of the population, professional orientation, training, retraining, employment and social support of temporarily unemployed citizens» (Іванова О., Семигіна Т., 2000).

The State Employment Service of Ukraine is a complete system of executive authorities with a three-level structure. The first (basic) level includes district, city, inter-district, district employment centers in cities, which provide citizens with services that comply with the current legislation on population employment. The second level includes regional employment centers. Their main function is to carry out the territorial distribution of labor resources and participate in the development of regional employment programs in accordance with local characteristics and needs. The third (upper) level includes the State Employment Center, the main task of which is to implement a unified employment policy throughout Ukraine, organize social protection measures, and promote the employment of unemployed citizens (Державний центр зайнятості).

All employment centers work according to a single service provision scheme. Clients can go to any employment center and receive all the social services provided by law related to employment. The Service has created a unified operational database of vacancies, job seekers and professional training opportunities throughout the country. This makes it possible to expand the job search zone for the unemployed not only within the district or region, but also in the state as a whole (Державний центр зайнятості).

In the case of internally displaced persons applying to the employment center for job search issues, the specialists of the employment centers should, during an individual interview, inform about the services provided by the employment service, find out the client's needs regarding the future place of work, offer to write a resume and attend events that will help determine employment opportunities for a person, inform about actual vacancies. In order to select acceptable work and prompt employment of IDPs, specialists of employment centers in accordance with

the methodology conduct profiling, during which all the needs of a person regarding the future place of employment, professional and educational level of the job seeker, work experience, degree of work motivation, activity and mobility are clarified. and circumstances that may be an obstacle during employment. Based on the obtained results, an individual employment plan is developed.

This plan is a joint program of actions of an employment center specialist and an unemployed person, aimed at finding a suitable job or implementing another type of employment, including temporary. The individual employment plan is subject to adjustment in the event of a change in circumstances that affect a person's ability to integrate into the labor market (Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з яким проблемами стикаються ВПО, 2023).

Also, a single database of vacancies has been created in Ukraine, which contains job offers both from the state employment service and from the largest employment sites. The information on vacant jobs is updated in real time, it allows the employer to quickly find an employee, and the job seeker – a new job.

If the IDP gives consent to search for a suitable job outside the place of residence, the specialist of the employment center searches for vacancies for the person on a single job platform.

Thus, the professional orientation of persons who applied to the state employment service is carried out by means of: 1) professional information, 2) professional counseling, 3) professional selection. Cherkasy regional employment service in providing services to employers focuses mainly on the principles of recruiting. When selecting a candidate, they study the resumes of clients and conduct interviews. Based on the results of such selection, the most suitable candidate is sent to the employer for an interview. Thus, the employer works only with motivated applicants. The employment service also offers educational programs. If a person has the status of unemployed, he can use a training certificate. There are a total of 95 professions and more than 300 educational programs that can be mastered at the Vocational and Technical Education Centers of the State Employment Service. Training takes place both in Cherkasy Region and outside its borders (Переселенці й ветерани можуть отри-

мати ваучер на навчання за переліком професій – Мінреінтеграції, 2023).

There are programs and various compensation payments for employers. For example, since the beginning of martial law, there has been a program to compensate part of the salary of employers who employ displaced persons. Payments are made for two months of work in the amount of the minimum salary. 680 employers of the region received 13.5 million hryvnias for employing more than a thousand migrants.

In 2023, 1,511 immigrants used the services of the regional employment service. In total, 996 IDPs have been employed in Cherkasy since the beginning of the full-scale war. By types of economic activity, the largest number of citizens are employed in the processing industry (24.4%), trade and services (20.4%) and agriculture (10%) (Черкаський обласний центр зайнятості).

Conclusions and prospects for further research. Thus, it follows from the above that

there is a direct connection between employment and social security of internally displaced persons. Further strengthening of the social and protective capacity of employment is seen in the coordination of its methods and means within the framework of the unified social and economic policy of the state through:

- professional training or retraining, advanced training in vocational and technical and higher education institutions, including educational institutions of the state employment service, at enterprises, institutions, organizations;
- career guidance;
- finding a suitable job and assistance in employment, including by providing the employer with a subsidy for the creation of additional jobs for the employment of the unemployed;
- information and consultation services related to employment (Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з яким проблемами стикаються ВПО, 2023).

BIBLIOGRAPHY:

1. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomashtabnoyi-viyny>
2. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu>
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Іванова О., Семигіна Т. Система соціального обслуговування та соціальних служб в Україні. *Соціальна робота в Україні: перші кроки* / за ред. В. Полтавця. К. : КМ Academia, 2000. С. 112–129.
5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Переселенці й ветерани можуть отримати ваучер на навчання за переліком професій – Мінреінтеграції. *Укрінформ*. від 20.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3711666-pereselenci-j-veterani-mozut-otrimati-vaucer-na-navcanna-za-perelikom-profesij-minreintegracii.html>
7. Попов С. В. Види безробіття та критерії їх класифікації. *Форум права*. 2006. № 3. С. 106–110.
8. Працевлаштування переселенців через центри зайнятості: з яким проблемами стикаються ВПО? *Українська гельсінська спілка з прав людини* від 01.03.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsevlashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zauniatosti-z-iaakumu-problemamy-stykaiutsia-vpo/>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 05.03.2015 р. № 245-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/245-19>
10. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
11. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова КМУ від 19.09.2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text>
12. Ринок праці після війни: в Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-miljona-robocih-ruk.html>
13. Становських З. Аксіологічно-орієнтовані стратегії психологічної допомоги безробітним в кризовій життєвій ситуації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 6. 2012. С. 84–87.
14. Черкаський обласний центр зайнятості. URL: <https://chk.dcz.gov.ua/novyna/naybilsh-zapytuvani-ta-vysokooplachuvani-profesiyi-cherkashchynu-2>

REFERENCES:

1. Bezrobittia v Ukraini v period povnomashtabnoi viiny (2023). [Unemployment in Ukraine during a full-scale war]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomashtabnoyi-viyny> [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi tsentr zainiatosti. [State Employment Center]. Retrieved from: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/prosluzhbu> [in Ukrainian].
3. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (1948). [Universal Declaration of Human Rights]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Ivanova, O., & Semyhina, T. (2000). Systema sotsialnoho obsluhovuvannia ta sotsialnykh sluzhb v Ukraini. *Sotsialna robota v Ukraini: pershi kroky* [System of social service and social services in Ukraine. *Social work in Ukraine: first steps*]. / za red. V. Poltavtsia. K. : KM Academia [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy (1996). [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].
6. Pereselentsi y veterany mozhut otrymaty vaucher na navchannia za perelikom profesii – Minreintehratsii. *Ukrinform* (2023). [IDPs and veterans can receive a voucher for training according to the list of professions – the Ministry of Reintegration. *Ukrinform*]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3711666-pereselenci-j-veterani-mozut-otrimati-vaucher-na-navcanna-za-perelikom-profesij-minreintegracii.html> [in Ukrainian].
7. Popov, S. V. (2006). Vydy bezrobittia ta kryterii yikh klasyfikatsii. *Forum prava*. [Types of unemployment and criteria for their classification. *Law forum*], № 3. S. 106–110. [in Ukrainian].
8. Pratsvelashtuvannia pereselentsiv cherez tsentry zainiatosti: z yakym problemamy stykaiutsia VPO? (2023). *Ukrainska helsinska spilka z prav liudyny*. [Employment of displaced persons through employment centers: what problems do IDPs face? *Ukrainian Helsinki Union for Human Rights*]. Retrieved from: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pratsvelashtuvannia-pereselentsiv-cherez-tsentry-zainiatosti-z-iakymy-problemamy-stykaiutsia-vpo/> [in Ukrainian].
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy. [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the strengthening of social protection of internally displaced persons: Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/245-19> [in Ukrainian].
10. Pro zainiatist naseleennia: *Zakon Ukrainy*. [On employment of the population: *Law of Ukraine*]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Poriadku reiestratsii, perereiestratsii bezrobitnykh ta vedennia obliku osib, yaki shukaiut robotu: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy*. [On approval of the Procedure for registration, re-registration of the unemployed and keeping records of jobseekers: *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text>. [in Ukrainian].
12. Rynok pratsi pislia viiny: v Ukraini brakuvatyme 4,5 miliona robochykh ruk (2023). [The labor market after the war: Ukraine will lack 4.5 million workers]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-miljona-robocih-ruk.html> [in Ukrainian].
13. Stanovskyykh, Z. (2012). Aksiolohichno-oriientovani stratehii psykhologichnoi dopomohy bezrobitnym v kryzovii zhyttievii sytuatsii. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. [Axiologically-oriented strategies of psychological assistance to the unemployed in a crisis life situation. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*]. № 6. S. 84–87. [in Ukrainian].
14. Cherkaskyi oblasnyi tsentr zainiatosti [Cherkasy Regional Employment Center]. Retrieved from: <https://chk.dcz.gov.ua/novyna/naybilsh-zapytuvani-ta-vysokooplachuvani-profesiyi-cherkashchyny-2> [in Ukrainian].

UDC 364.62:316.344-058.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.3>

Oleg BATIUK

Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of National Security, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-2291-4247

Scopus-Author ID: 57221716980

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus-Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Olena BIELKINA-KOVALCHUK

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

To cite this article: Batiuk, O., Cherneta, S., Bielkina-Kovalchuk, O. (2024). Sotsialno-psykhologichne konsultuvannya v systemi sotsialnoi reabilitatsii osib, postrazhdalykh v naslidok voiennykh dii, zbroinoi ahresii abo zbroinoho konfliktu [Social and psychological counselling in the system of social rehabilitation of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 19–25, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.3>

**SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL COUNSELLING IN THE SYSTEM
OF SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS AFFECTED BY HOSTILITIES,
ARMED AGGRESSION OR ARMED CONFLICT**

In the provisions of the scientific article, the authors study international and national legal acts regulating the rights of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict. Social and psychological counselling is defined as a component of social rehabilitation of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict and as a social service. The authors of the article determine that the provision of mental health services in the context of hostilities, armed conflicts and emergencies (including in the context of single, recurrent or protracted conflicts, violence and disasters) should become a priority for the Ukrainian state at the stage of recovery, after the end of hostilities. The authors propose their own definition of social and psychological counselling for persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict, which should be understood as a confidential dialogue between the client and the provider of assistance, aimed at helping to determine the client's own decision, what type of professional assistance the client should receive to fully or partially solve the problems.

The authors of the article come to the following conclusions: it is advisable to introduce the State Programme "Mental Health Services", with motivational factors to involve stakeholders from all sectors of the State, including NGOs, trade unions and associations, carers and family members of people with mental disorders, for the development and further implementation of policy, adoption of subordinate regulatory acts on the provision of mental health services at the state level. The goal and objectives of the State Programme "Mental Health Services" should be implemented at the community level, using a person-centred approach to recovery, the main purpose of which is to help people with mental disorders, including those resulting from hostilities, armed aggression or armed conflict, as well as people with psychosocial disabilities, to realise their aspirations and achieve their goals.

Key words: social and psychological counselling, conflict, social rehabilitation, social support, social services, persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict.

Олег БАТЮК

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-2291-4247

Scopus-Author ID: 57221716980

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus-Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Олена БЕЛКІНА-КОВАЛЬЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

Бібліографічний опис статті: Батюк, О., Чернета, С., Белкіна-Ковальчук, О. (2024). Соціально-психологічне консультування в системі соціальної реабілітації осіб, постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 19–25, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.3>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ В НАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ, ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ АБО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті досліджуються міжнародні та національні нормативно-правові акти, які регламентують права осіб постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту. Соціально-психологічне консультування визначається як складова соціальної реабілітації осіб постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту та як соціальна послуга. Автори статті визначають, що надання послуг у сфері психічного здоров'я в умовах воєнних дій, збройних конфліктів та надзвичайних ситуацій (у тому числі в умовах одиничних, повторюваних або тривалих конфліктів, насильства й катастроф) повинно стати для Української держави пріоритетним напрямом на етапі відновлення, після завершення активних бойових дій. Автори пропонують власне авторське визначення соціально-психологічним консультування осіб постраждалих в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту, під яким необхідно розуміти конфіденційний діалог між клієнтом і суб'єктом який надає допомогу, що має на меті допомогти визначити власне рішення клієнта, який вид професійної допомоги має отримати клієнт задля повного чи часткового вирішення проблем.

Автори статті приходять до наступних висновків, що доцільно запровадити державну Програму «Послуги у сфері психічного здоров'я», з мотиваційними чинниками, щодо залучення зацікавлених сторін з усіх секторів держави, у тому числі громадські організації, професійні спілки та об'єднань, піклувальників і членів сімей людей із психічними розладами, задля розроблення й подальшої реалізації політики, прийняття підвідомчих нормативних актів щодо надання послуг у сфері психічного здоров'я на державному рівні. Мета та завданнями державної Програми «Послуги у сфері психічного здоров'я» повинні бути реалізовані на рівні громад, з застосуванням орієнтованого підходу на відновлення особи, головна мета якого полягає в допомозі людям із психічними розладами, у тому числі в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту, а також осіб з психосоціальною інвалідністю, задля реалізації власних прагнень і досягненні власних цілей.

Ключові слова: соціально-психологічне консультування, конфлікт, соціальна реабілітація, соціальне забезпечення, соціальні послуги, особи постраждали в наслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту.

The relevance of the topic is due to the fact that since 2014, the number of Ukrainian citizens in difficult life circumstances has increased. This is directly related to the outbreak of russia's undeclared

war against Ukraine. The problem has deepened significantly since the start of the full-scale invasion in 2024. The number of citizens in need of social support, protection and assistance has increased

significantly, new problems and challenges have arisen, requiring the state to take actions and make decisions in the areas of hostilities and in the temporarily occupied territories aimed at meeting the basic needs of Ukrainian citizens in accordance with their age, gender, health status, intellectual and physical development, life experience, family, cultural, ethnic and other affiliation, needs and interests of children, persons with disabilities, persons recognised as incapacitated, persons whose civil capacity is limited, elderly persons, as well as members of the security and defence forces who have directly performed the duty of defence of Ukraine.

We believe that the armed conflict in eastern Ukraine has affected the lives of many people, and its consequences were felt particularly acutely in 2014 by people living in the uncontrolled territories of the Autonomous Republic of Crimea, Donetsk and Luhansk regions, on the contact line and internally displaced persons. All of them have suffered severe psychological and physical trauma and need special protection from the state. The provision of this protection is a global practice that Ukraine should take into account in its legislative activities. For this purpose, Ukraine is introducing social guarantees for people affected by hostilities, armed aggression or armed conflict. In the context of war, social rehabilitation becomes a key element in supporting veterans, IDPs and other affected persons aimed at their recovery, integration and adaptation to post-war life, and is of particular importance as it is aimed at restoring social ties, rebuilding trust and cooperation in society, which are fundamental for the recovery and development of society from the consequences of hostilities (Shaposhnikova, 2024).

According to the analysis of applications for social services from citizens affected by hostilities, armed aggression or armed conflict, in addition to meeting basic material and household needs, psychological support and assistance in both personal life and professional activities, namely social counselling services, are in great demand.

Analysis of recent research and publications. The theoretical basis for the study of the problems of social and psychological counselling of persons was dealt with by the following scientists: Trigub I.I., Tsymbalyuk I.M., Yakymchuk B.A., Yakymchuk I.P. However, complex issues of social and psychological counselling of persons affected

by hostilities, armed aggression or armed conflict require development and research.

The purpose of the scientific article is to analyse socio-psychological counselling as a type of psychological assistance provided to civilians and military personnel affected by hostilities, armed aggression or armed conflict and to develop the author's proposals for improving the provisions of the current legislation of Ukraine with a view to implementing them in the practical activities of entities providing social counselling services.

Presentation of the research material and its main results. Considering the issue of social and psychological counselling of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict, we believe that it is advisable to start with the study of legal documents that define the terminology.

Thus, a number of international legal acts, namely the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the European Social Charter (revised), the Declaration on Ageing, the Council of Europe Convention on Action against Human Trafficking, the European Declaration on Mental Health, the Declaration on Ageing, the UN Principles for Older Persons, enshrine the human right to social and medical care, which includes the provision of social and psychological counselling as a type of psychological assistance.

It is worth noting that a number of regulatory legal acts of Ukraine, namely: Civil Code of Ukraine, Article 284. The right to medical care; the Law of Ukraine "On Social Services", the Law of Ukraine "On Psychiatric Care", the Law of Ukraine "On the Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Healthcare", the Law of Ukraine "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine", the Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families", the Law of Ukraine "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection", the Law of Ukraine "On the Establishment of State Assistance to Victims of Mass Public Protests and Members of Their Families", regulates the natural inalienable and inviolable right of every person to healthcare, qualified medical and rehabilitation care, annual

medical examination and medical check-up, free or on preferential terms to receive medicines, pharmaceuticals, immunobiological products and medical devices on prescription.

However, we believe that the current legislation of Ukraine should clearly regulate the types, methods and forms of social and psychological counselling as a type of psychological assistance that should be provided to civilians and military personnel affected by hostilities, armed aggression or armed conflict on a mandatory basis. Given that the World Health Organisation (WHO) estimates that one in five people (22%) living in conflict-affected areas at any time in the last 10 years has some form of mental disorder. Applying these estimates to the population of Ukraine means that approximately 10 million people could be affected by mental disorders. This leads to the conclusion that the need for mental health and psychosocial support services in Ukraine is high (Representatives, 2023).

We believe that the provision of mental health services in the context of hostilities, armed conflicts and emergencies (including in the context of single, recurrent or protracted conflicts, violence and disasters) should be a priority for the Ukrainian state during the recovery phase, after the end of hostilities.

As defined in paragraph 58 of the Comprehensive Mental Health Action Plan 2013–2030: "Collaborate with national emergency committees and mental health service providers to address the need for mental health and psychosocial support services in the context of emergency preparedness and ensuring access to safe support services, including services that help to cope with severe trauma and facilitate recovery and forming outcomes, for people with mental disorders (pre-existing or were caused by it) and psychosocial problems, as well as services for health and humanitarian workers, during and after emergencies, with due regard to the long-term financing required to establish or re-establish community-based mental health services after an emergency" (World Organization, 2023).

It is important to note that the current legislation in Ukraine clearly defined the concept of psychosocial counselling as counselling (a type of psychological assistance), which involves the determination by a counselling psychologist together with the recipient of his/her personal psychological problems with further correction of behaviour in personal life, professional activity,

education and other life spheres to overcome a difficult life situation (State Standard, 2015).

The draft Law of Ukraine "On Social Protection of Persons Affected by Hostilities, Armed Aggression or Armed Conflict" also provides a clear definition of a person affected by hostilities, armed aggression or armed conflict – a person regardless of citizenship, who during the hostilities, armed aggression or armed conflict lived/lives on the uncontrolled territories of Donetsk and Luhansk regions, on the contact line in the settlements listed by the Cabinet of Ministers of Ukraine (Draft, 2024). According to the Law of Ukraine "On Social Services", this category of citizens is entitled to receive all basic social services as a category of persons in difficult life circumstances resulting from hostilities, terrorist acts, armed conflicts, and temporary occupation.

Psychological counselling is also defined as one of the forms of recovery (rehabilitation) and support for the functioning of a person in the physical, emotional, intellectual, social and spiritual spheres (Law, 2020).

Counselling is a confidential dialogue between the client and the person providing assistance, which aims to help the client cope with the problem and make their own decision about the problem.

The objectives of counselling are (Features, 1999):

Improving the client's psychological state (e.g., reducing anxiety, tension, increasing emotional and stress resistance, etc.)

emotional support and attention to the client's feelings;

assistance in solving the client's problem, making an informed decision about their life and health;

optimisation of the client's vitality and attitudes, change of attitude to the problem (from "deadlock" to "choice of solution");

teaching the client skills to overcome difficult life situations, maintain health and safe behaviour.

Basic principles underlying effective counselling:

Every person is important, valuable and deserves respect.

Everyone is able to be responsible for their actions.

Every person has the right to make their own decisions.

Every person has the right to choose values and goals.

The advisor is responsible for the quality of the information provided, assistance in making the best decision, the client is responsible for his or her own life and health.

The counsellor assists the client in making a decision, but does not make decisions for the client.

The client and the counsellor are jointly responsible for the processes that take place during the meetings; the counsellor is not responsible for what happens to the client between meetings.

The main types of counselling and their focus:

Crisis counselling: support for the client's sense of control over a difficult life situation;

supportive counselling: emotional support for the client (empathy, understanding, support for the client's feelings). A person experiencing grief or loss can and should expect to feel a little better after counselling, and the counsellor aims to support a healthy process of living with the loss, which leads to relief;

motivational counselling: assistance in making a decision, making the client feel own responsibility, which comes with understanding what is happening;

information counselling: providing the necessary information, referrals (redirection), organisational assistance in solving the problem.

Entities that can provide counselling include psychologists, social workers, medical workers, and volunteers who have undergone special training (Особливі, 1999).

In our opinion, social and psychological counselling of persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict should be understood as a confidential dialogue between the client and the provider, which aims to help determine the client's own decision, what type of professional assistance the client should receive to fully or partially solve the problem.

The main types of professional assistance to persons affected by hostilities, armed aggression or armed conflict include:

- social assistance
- psychological assistance (rehabilitation);
- medical care;
- psychiatric care;
- legal assistance.

It should be noted that according to paragraph 5 of part 1 of Article 11 of the Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families", the state provides free psychological assistance to persons and military personnel who took direct part in the anti-terrorist operation, in the implementation of measures to ensure national security and defence, repulse and deter the armed aggression of the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions, in the implementation of measures necessary to ensure the defence of Ukraine, protection of the population's security and the interests of the state in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, whether they performed combat missions in extreme (combat) conditions. Psychological assistance is provided by the forces and means of the structural units of military units' psychological services (military formations and law enforcement agencies), and, if necessary, on the basis of institutions with which contracts have been concluded (for payment for food, accommodation, rehabilitation, etc.), in accordance with the procedures approved by the central executive authorities that have military formations and law enforcement agencies established in accordance with the laws of Ukraine under their jurisdiction (Law, 1991).

Conclusions. Having conducted a study of psychosocial counselling for victims of hostilities, armed aggression or armed conflict, the following should be stated:

firstly, to supplement the current legislation of Ukraine, namely: to supplement the Law of Ukraine in part of Article 3 "Types of State Assistance to Victims and Members of Their Families" with the following provision: psychological assistance in connection with damage to health that led to further trauma resulting from the impact on the human psyche of personally significant information, intense or long-term acute emotional and stressful influences;

secondly, the organisation of psychological assistance to these persons is carried out by the central executive body that ensures the formation and implementation of state policy in the field of social protection of war veterans, persons with special services to the homeland, affected participants of the Revolution of Dignity, family members of such persons and family members of deceased war veterans,

family members of deceased defenders of Ukraine.

thirdly, mental health legislation in Ukraine should be regulated in the form of separate laws and integrated into other laws related to health and capacity building – it should systematise the key principles, values and objectives set out in the mental health policy, for example, by implementing legal and supervisory mechanisms to promote human rights and developing accessible health and social services in communities;

fourthly, we consider it expedient to introduce a state programme, "Mental Health Services", with motivational factors to involve stakeholders from all sectors of the state, including NGOs, trade unions and associations, carers and family members of people with mental disorders, to develop and further implement policies, the adoption of subordinate regulations on the provision of mental health services at the state level;

fifthly, we believe that the goal and objectives of the State Programme "Mental Health Services" should be implemented at the community level, using a person-centred approach to recovery, the main purpose of which is to help people with mental disorders, including those resulting from

hostilities, armed aggression or armed conflict, as well as people with psychosocial disabilities, to realise their aspirations and achieve their goals;

sixthly, the key requirements to be met in the development and implementation of the State Programme "Mental Health Services" are:

introducing the provision of services through an individual person-centred approach by listening and taking into account how a person understands their disorder and what they think can help them in their recovery;

treating each person as an equal partner in their care and allowing them to choose their treatment and therapy and care providers;

using peer support workers to provide support on a peer-to-peer basis, who will encourage each other and help build a sense of belonging in each other, in addition to sharing their experiences.

adopt a multi-sectoral approach, whereby services support people at different stages of their lives and, where appropriate, contribute to their enjoyment of human rights, such as access to employment (including re-entry programmes), education and housing opportunities, and participation in activities and programmes in the community where they live.

BIBLIOGRAPHY:

1. Закон України «Про соціальні послуги»: прийнятий 17 січня 2019 року № 2671-VIII, в редакції від 31.12.2023, підстава – 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 11.06.2024 р.)
2. Державний стандарт соціальної послуги консультування: наказ Міністерства соціальної політики України 02 липня 2015 року N 678. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re27311?an=25> (дата звернення 11.06.2024 р.)
3. Проект Закону України «Про соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4U61AA> (дата звернення 11.06.2024 р.)
4. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII в редакції від 01.01.2024, підстава – 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 12.06.2024 р.)
5. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII в редакції від 19.05.2024, підстава – 3687-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n32> (дата звернення 12.06.2024 р.)
6. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII в редакції від 04.04.2024, підстава -3549-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 12.06.2024 р.)
7. Закон України «Про встановлення державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій громадського протесту та членам їх сімей» 21 лютого 2014 року № 745-VII в редакції від 01.01.2016, підстава – 928-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/745-18#Text> (дата звернення 12.06.2024 р.)
8. Представник ВООЗ в Україні оцінив потреби населення у сфері психічного здоров'я. Інтерв'ю Укрінформу представник ВООЗ в Україні доктор Ярно Хабіхт. 26.07.2023. URL: <http://surl.li/uqebd> (дата звернення 19.06.2024 р.)
9. Всесвітня організація охорони здоров'я. Комплексний план заходів у сфері психічного здоров'я на 2013–2030 рр. Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ; 2023. Ліцензія: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/373791/WHO-EURO-2023-2618-42374-71262-ukr.pdf?sequence=5> (дата звернення 19.06.2024 р.)

10. Особливості консультування. ВООЗ, Глобальна програма з ВІЛ/СНІДу, 1999. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/187> (дата звернення 19.06.2024 р.)
11. Шапошнікова І. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02>

REFERENCES:

12. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» [The Law of Ukraine «On Social Services»] pryiniaty 17 sichnia 2019 roku № 2671-VIII v redaktsii vid 31.12.2023, pidstava – 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
13. Derzhavnyi standart sotsialnoi posluhy konsultuvannya [State standard for social counselling services]. Zatverdzhenyi Nakazom Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy 02 lypnia 2015 roku N 678. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re27311?an=25> [in Ukrainian].
14. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi zakhyst osib, yaki postrazhdaly vnaslidok voiennykh dii, zbroinoi ahresii abo zbroinoho konfliktu» [Draft Law of Ukraine «On Social Protection of Persons Affected by Military Operations, Armed Aggression or Armed Conflict»]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH4U61AA> [in Ukrainian].
15. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini» [The Law of Ukraine «On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine»] vid 21 bereznia 1991 roku № 875-XII v redaktsii vid 01.01.2024, pidstava – 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].
16. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei» [Law of Ukraine «On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families»] vid 20 hrudnia 1991 roku № 2011-XII v redaktsii vid 19.05.2024, pidstava – 3687-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#n32> [in Ukrainian].
17. Zakon Ukrainy «Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu» [The Law of Ukraine «On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection»] vid 22 zhovtnia 1993 roku № 3551-XII v redaktsii vid 04.04.2024, pidstava -3549-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
18. Zakon Ukrainy «Pro vstanovlennia derzhavnoi dopomohy postrazhdalym uchashnykam masovykh aktsii hromadskoho protestu ta chlenam yikh simei» [The Law of Ukraine «On the Establishment of State Assistance to Victims of Mass Public Protests and Members of Their Families»] 21 liutoho 2014 roku № 745-VII v redaktsii vid 01.01.2016, pidstava – 928-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/745-18#Text> [in Ukrainian].
19. Predstavnyk VOOZ v Ukraini otsyniv potreby naseleння u sferi psykhičnoho zdorovia [The WHO representative in Ukraine assessed the mental health needs of the population]. Interviu Ukrinformu predstavnyk VOOZ v Ukraini doktor Yarno Khabikht. 26.07.2023. URL: <http://surl.li/uqebd> [in Ukrainian].
20. Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia. Kompleksnyi plan zakhodiv u sferi psykhičnoho zdorovia na 2013–2030 rr. [World Health Organisation. Comprehensive Plan of Action for Mental Health 2013-2030]. Kopenhagen: Yevropeiske rehionalne biuro VOOZ; 2023. Litsenziia: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/373791/WHO-EURO-2023-2618-42374-71262-ukr.pdf?sequence=5> [in Ukrainian].
21. Osoblyvosti konsultuvannya. VOOZ, Hlobalna prohrama z VIL/SNIDu, 1999. [Specifics of counselling. WHO, Global Programme on HIV/AIDS, 1999]. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/187> [in Ukrainian].
22. Shaposhnykova, I. V. (2024). Sotsialna rehabilitatsiia v umovakh viiny: svitovy dosvid ta problemy Ukrainy [Social rehabilitation in times of war: international experience and problems of Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*, 12. URL : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02> [in Ukrainian].

УДК 364-43(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.4>

Олена БУТИЛІНА

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології управління та соціальної роботи, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

ORCID: 0000-0002-3943-4098

Дар'я НЕСТЕРЕНКО

студентка 4 курсу соціологічного факультету, спеціальність «Соціальна робота», Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

ORCID: 0009-0009-4438-6965

Бібліографічний опис статті: Бутиліна, О., Нестеренко, Д. (2024). Актуальні напрями підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 26–32, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.4>

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ, ЯКІ МАЮТЬ ПТСР ВНАСЛІДОК УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ

У статті розглядаються важливі напрями підготовки соціальних працівників до ефективної взаємодії з ветеранами війни, що мають ПТСР. Крізь призму визначених напрямів роботи з цією категорією клієнтів, проведений аналіз освітнього й організаційного ресурсів підготовки фахівців.

Мета роботи. Окреслення актуальних напрямів роботи і професійних ролей соціальних працівників та оцінка наявних освітніх й організаційних ресурсів, які забезпечують формування відповідних компетентностей фахівців, необхідних для ефективної взаємодії з ветеранами, що мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях.

Методологія. Досягнення поставленої мети забезпечено використанням методів теоретичного аналізу, а також методу аналізу документів, а саме, професійно-освітніх програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

Наукова новизна. Обґрунтовано і доповнено напрями соціальної роботи із ветеранами війни, з огляду на специфіку стану і потреб військових, що мають ПТСР, визначено й схарактеризовано професійні ролі фахівців у взаємодії з клієнтами – представниками визначеної групи. Висунуто пропозиції щодо удосконалення системи підготовки соціальних працівників на рівні освітніх установ та організацій соціальної сфери.

Висновки. Ветерани війни з ПТСР є складною категорією клієнтів. Соціальна робота з цією групою має бути комплексною і містити соціально-психологічну, медико-соціальну, соціально-педагогічну та інформаційну складову. Актуалізувались наступні професійні ролі соціальних працівників: терапевт, фасилітатор, консультант, наставник, координатор (менеджер), вчитель. Загальна підготовка поки що не може в повному обсязі забезпечити формування та розвиток у фахівців актуалізованих навичок, необхідних для роботи з ветеранами із ПТСР. Проте у своїй роботі фахівці відчують таку потребу. Має відбутись модернізація системи професійної підготовки майбутніх фахівців та підготовки/підвищення кваліфікації вже працюючих соціальних працівників.

Ключові слова: ветеран війни, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), травма, соціальний працівник, підготовка соціальних працівників.

Olena BUTYLINA

Candidate of Sociological Science (PhD in Sociology), Associate Professor at the Higher Education Institution of Sociology of Management and Social Work Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

ORCID: 0000-0002-3943-4098

Daria NESTERENKO

4th-year Student at the Faculty of Sociology, majoring in "Social Work", V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

ORCID: 0009-0009-4438-6965

To cite this article: Butylina, O., Nesterenko, D. (2024). Aktualni napriamy pidhotovky sot-sialnykh pratsivnykiv do roboty z veteranamy viiny, yaki maiut PTSR vnaslidok uchasti u boiovykh diiakh [Current directions of training social workers to work with war veterans who have PTSD as a consequence of participation in combat actions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 26–32, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.4>

CURRENT DIRECTIONS OF TRAINING SOCIAL WORKERS TO WORK WITH WAR VETERANS WHO HAVE PTSD AS A CONSEQUENCE OF PARTICIPATION IN COMBAT ACTIONS

The article considers important areas of training of social workers for effective interaction with war veterans with PTSD. Through the prism of defined areas of work with this category of clients, an analysis of educational and organizational resources for the training of specialists was carried out.

The goal of the work. *Outline of current areas of work and professional roles of social workers and evaluation of available educational and organizational resources, which ensure the formation of appropriate competences of specialists necessary for effective interaction with veterans who have PTSD as a result of participation in combat operations.*

Methodology. *Achieving the set goal is ensured by the use of methods of theoretical analysis, as well as the method of document analysis, namely, professional educational programs for bachelors in the specialty 231 "Social work".*

Scientific novelty. *The directions of social work with war veterans were substantiated and supplemented, taking into account the specifics of the condition and needs of military personnel with PTSD, the professional roles of specialists in interaction with clients, who are representatives of the specified group, were defined and characterized. Proposals have been put forward to improve the system of training social workers at the level of educational institutions and organizations of the social sphere.*

Conclusions. *War veterans with PTSD are a difficult client group. Social work with this group should be comprehensive and include social-psychological, medical-social, social-pedagogical and informational components. The following professional roles of social workers were updated: therapist, facilitator, consultant, mentor, coordinator (manager), teacher. So far, general training cannot fully ensure the formation and development of up-to-date skills in specialists, necessary for working with veterans with PTSD. However, specialists feel such a need in their work. Modernization of the system of professional training of future specialists and training/upgrading of the qualifications of already working social workers should take place.*

Key words: *war veteran, post-traumatic stress disorder (PTSD), trauma, social worker, training of social workers.*

Актуальність проблеми. Підготовка соціальних працівників до роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях є одним із найважливіших завдань системи менеджменту соціальної роботи. «За даними Міністерства у справах ветеранів станом на 1 серпня 2023 року кількість ветеранів війни у Єдиному державному реєстрі ветеранів війни становить 908 832 осіб» (6). Щодня ця цифра збільшується. Важко прогнозувати яка кількість ветеранів буде у найближчому майбутньому, адже наразі в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну кількість учасників бойових дій становить близько 500000 тисяч осіб. За спостереженнями фахівців посттравматичний стресовий розлад розвивається щонайменше у 20% військовослужбовців, які мають бойовий досвід. Окрім збільшення чисельності, визначена група має свої специфічні потреби в отриманні допомоги. З поверненням до цивільного життя військові потребують глибокого розуміння їх

стану та забезпечення підтримки з боку суспільства, соціальних працівників та інших фахівців. Соціальна робота з визначеною категорією клієнтів має враховувати усі фізичні та психологічні особливості їх стану, містити різні аспекти: соціальний, психологічний, медичний, правовий тощо. Система надання послуг має охоплювати усі сфери їх життя, а не обмежуватись лише наданням матеріальних виплат, аби повноцінно адаптувати ветеранів з ПТСР до цивільного життя. Наразі державна система соціального захисту ветеранів війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях потребує удосконалення, а підготовка соціальних працівників до роботи з визначеною групою клієнтів недостатньо враховує усіх їх особливостей. Саме тому звернення до вивчення цієї проблеми є важливим кроком у напрямку формування актуальної моделі соціального захисту та визначення компетентностей соціальних працівників, необхідних для ефективної взаємодії з ветеранами, які мають

посттравматичний стресовий розлад внаслідок участі у бойових діях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із особливостями психологічного стану ветеранів, зокрема ПТСР, присвячені роботи таких науковців, як: О. Бессараба, З. Кісарчук та Я. Омельченко, Н. Твердохліб, В. Тещук та О. Руських. На вивченні особливостей соціальної роботи з військовослужбовцями зосереджують свою увагу: В. Коширець та К. Шкарлатюк, Т. Семигіна та О. Столярик, І. Трубавіна, Л. Цибулько та А. Мартинюк та ін. Найбільш цікавими в контексті нашого дослідження є роботи, в яких розкриваються особливості професійної підготовки соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів, зокрема, військовими, які мають інвалідність та ПТСР внаслідок участі у бойових діях. Так, у роботах А. Андрющенко та С. Горбунової-Рубан, О. Пожидаєвої розглядаються загальні проблеми підготовки фахівців соціальної роботи в Україні, у статті О. Шевчук та Ю. Клименко обґрунтовується думка про те що «соціальна робота відноситься до тих рідкісних видів професійної діяльності, де часто не професійні знання і навички, а особистісні якості фахівця багато в чому визначають її успішність і ефективність» (Шевчук, 2023, с. 54) тому дуже важливо розвивати відповідні soft skills. А. Молдованов доводить важливість фасилітаційної компетентності соціального працівника (Молдованов, 2024). Деякі проблеми та завдання професійної підготовки соціальних працівників, як напрямок менеджменту було проаналізовано у наших попередніх публікаціях (Бутиліна, 2021, 2023). Утім, залишається ще дуже багато питань, пов'язаних із підготовкою фахівців до взаємодії із такою складною групою клієнтів, як військові.

Мета дослідження. У межах нашого дослідження окреслимо актуальні напрями роботи і професійні ролі соціальних працівників та проведемо оцінку наявних освітніх та організаційних ресурсів, які забезпечують формування відповідних компетентностей фахівців, необхідних для ефективної взаємодії з ветеранами, що мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати дослідження, які представлені

у статті Столярик О. та Семигіної Т. чітко визначили проблеми, які на сьогодні існують у системі соціального захисту і допомоги ветеранам війни. Вони дійшли висновку, що «станом на осінь 2023 року система соціальної підтримки ветеранів у цілому не відповідає їхнім потребам... Серед основних проблем наявної системи підтримки можна виділити такі:

- недостатня доступність послуг: спостерігаються труднощі з доступом до послуг соціальної підтримки, зокрема через їхню віддаленість, відсутність інклюзивної інфраструктури тощо;

- недостатня інформованість про послуги: ветерани не завжди знають про наявні послуги соціальної підтримки та не мають доступу до інформації про них;

- невідповідність послуг потребам ветеранів: система соціальної підтримки нерідко не враховує індивідуальні потреби ветеранів, зокрема їхній стан здоров'я, соціальний статус, або потреби в здобутті нових навичок і вмінь» (Столярик, Семигіна, 2023, с. 515–516).

Ці та інші проблеми у роботі з ветеранами війни, особливо із тими, що мають ПТСР, визначають особливості підготовки соціальних працівників та їх актуалізовані професійні ролі. Також додається очевидна специфіка цієї категорії клієнтів. Вони стикаються з проблемами, що: по-перше, пов'язані з досвідом участі у бойових діях, по-друге, пов'язані з посттравматичним стресовим розладом, що розвивається внаслідок участі у бойових діях. Повернення до цивільного життя після служби пов'язане з численними труднощами: проблеми реадптації, стигматизація з боку суспільства, невідповідність здобутих на лінії фронту патернів до цивільного життя, фізіологічні проблеми зі здоров'ям тощо. Все це загострюється станом посттравматичного стресового розладу.

Завдяки аналізу результатів досліджень українських науковців нескладно окреслити основні проблеми та потреби ветеранів, відповідно до яких ми виокремлюємо наступні напрями соціальної роботи з цією категорією клієнтів. 1. Соціально-психологічний: передбачає надання кваліфікованої допомоги у зменшенні негативного впливу ПТСР (агресивність, конфліктність, соціальна дезадаптація, суїцидальні думки, асоціальність тощо) на взаємодію ветерана із оточенням. Це має бути комплексна

робота з поєднанням різноманітних психологічних та соціальних інтервенцій. 2. Медико-соціальний: робота фахівців соціальної роботи в цьому напрямі полягає в налагодженні та організації спільної роботи соціальних служб із закладами охорони здоров'я, розробці програм для полегшення доступу ветеранів до медичних послуг. Особливого значення цей напрям набуває для тих ветеранів війни з посттравматичним стресовим розладом, що отримали інвалідність та/або потребують протезування. 3. Соціально-педагогічний: перед соціальними працівниками постає завдання забезпечити доступ ветеранам війни до потрібних освітніх курсів та програм перекваліфікації, що будуть відповідати потребам та інтересам ветеранів. Також фахівці мають забезпечувати допомогу у пошуку вакансій, створенні резюме, підготовці до співбесід тощо. Або супроводжувати та підтримувати ветеранів під час повернення та адаптації на попередньому робочому місці. 4. Соціально-інформаційний: передбачає роботу із суспільством, оскільки ставлення оточуючого середовища безпосередньо впливає на адаптацію ветеранів війни, а також важливо налагоджувати канали інформування ветеранів про заклади та центри, які надають різні види послуг.

З огляду на визначені напрями можна схарактеризувати наступні ролі соціального працівника, що актуалізуються відповідно до специфіки роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок війни. Терапевт – допомога у відновленні психічного й емоційного стану та благополуччя військового, відновлення його соціальних функцій тощо. Фасилітатор – «фасилітація -взаємовплив людей, зумовлений соціальними контактами, що підвищує їхню активність, сприяє активізації психічних процесів, поліпшенню самопочуття» (Молдованов, 2024, с. 134). Соціальний працівник як фасилітатор має створювати таке середовище у комунікації з ветераном, що має ПТСР, де клієнт зможе розкритись, поділитись власними проблемами, проговорити свої потреби. Консультант – соціальний працівник як консультант має надавати допомогу ветеранам війни, які мають ПТСР, що включає інформування про різноманітні доступні послуги та ресурси; допомогу в аналізі проблеми, враховуючи індивідуальний контекст; допомогу у визначенні проблемних

зон, зокрема факторів, що впливають на загострення посттравматичного стресового розладу тощо; та в пошуку різноманітних шляхів вирішення складної ситуації клієнта. Наставник – закріплює розуміння того, що є сенс щось робити далі, відбудовувати своє життя, оскільки більшість ветеранів війни, які мають посттравматичний стресовий розлад втрачають цей сенс. Крім цього, соціальний працівник має допомагати ветеранам вибудувати власний спосіб життя в суспільстві, тобто, не «перекроювати» їх особистість, а налаштувати та активізувати увесь внутрішній потенціал на те, щоб продовжувати повноцінне життя. Координатор (менеджер) – соціальний працівник має бути фахівцем, який зможе скерувати та організувати усі напрями соціальної роботи з ветераном, а також скоординувати клієнта до інших фахівців, установ тощо. Крім цього, задача соціального працівника як менеджера – побудувати індивідуальний план дій відповідно до потреб клієнта та координувати його на кожному етапі роботи. Вчитель: особливого значення ця роль набуває у професійній адаптації ветеранів війни, які мають посттравматичний стресовий розлад. Для тих осіб, що повертаються на попередні місця роботи соціальний працівник може бути вчителем або тренером з розвитку навичок спілкування та взаємодії у колективі, зі стратегій подолання стресу та викликів, що можуть траплятись під час кризових ситуацій на роботі, для того, щоб не загострювати стан обумовлений посттравматичним стресовим розладом.

Зміст та перелік ролей може змінюватись залежно від окремих випадків та конкретних запитів клієнта. Їх виконання потребує від фахівця володіння відповідними компетенціями. Ґрунтуючись на цьому постає необхідність спеціальної підготовки/перепідготовки фахівців до роботи з окресленою категорією клієнтів. Вона має здійснюватись 1) на рівні освіти – підготовка майбутніх фахівців; та 2) на рівні організації – навчання та підвищення кваліфікації працюючих фахівців.

Для аналізу освітнього ресурсу підготовки соціальних працівників варто зупинитись на дослідженні освітньо-професійних програм «Соціальна робота». Зміст навчальних дисциплін має бути наповнений та оптимізований відповідно до появи нових викликів у роботі фахівців. Для прикладу розглянемо три провідні

українські університети, які здійснюють підготовку соціальних працівників: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка та Український Католицький університет. Так, зокрема, Каразінський університет пропонує освітньо-професійну програму, особливістю якої є поглиблена підготовка з соціології та соціального управління. Серед вибіркової у цій освітньо-професійній програмі пропонують курси «Соціальна робота в сфері охорони здоров'я» та «Соціальний захист і соціальна робота з постраждалими внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Також є курси «Медіація», «Професійна комунікація в соціальній роботі», які націлені на формування важливих навичок взаємодії, врегулювання конфліктів, що можуть трапитись у роботі з ветеранами. Для підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами, які мають ПТСР доцільно ввести перелічені дисципліни у блок обов'язкових, оскільки вони відповідають визначеним вище напрямам соціальної роботи з відповідною категорією. Освітньо-професійна програма запропонована КНУ імені Т. Г. Шевченка є спрямованою на психологію соціальної роботи. В ній наявна значна представленість різних психологічних курсів, що значно підвищує рівень психологічної компетентності майбутніх фахівців, а це дуже важливо для роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях. Також у рамках цієї програми пропонуються вибіркові курси, що представлені у формі тренінгів («Тренінг асертивності», «Тренінг соціальної перцепції», «Тренінг особистісного зростання», «Тренінг поведінки в конфліктних ситуаціях» тощо). Така форма роботи може бути кращою для формування навичок майбутніх фахівців, оскільки тренінги дають змогу практикувати отримані навички у змодельованих ситуаціях або вправах, вони більш інтерактивні та адаптивні у порівнянні з традиційними формами навчання. Освітньо-професійна програма бакалавріату з соціальної роботи в Українському Католицькому Університеті пропонує практично зорієнтоване навчання. Визначено 5 видів практики (ознайомча, професійно-орієнтована, англійська, соціально-виховна, стажерська) у порівнянні з 2–3 у попередніх програмах. Варто відзначити наявність

у цій програмі таких вибіркової дисциплін як «Соціальна адаптація, інтеграція та реінтеграція», «Соціально-психологічна реабілітація та психосоціальна підтримка: резилієнс», «Комплексна реабілітація та соціальний супровід пацієнтів». Саме соціальна адаптація, реінтеграція та соціально-психологічна реабілітація є основою допомоги ветеранам війни, які мають ПТСР внаслідок участі бойових дій, тому наявність цих курсів має значно покращити якість підготовки майбутніх фахівців до роботи з визначеною категорією. Також у переліку є курси «Соціальна робота у сфері психічного здоров'я», «Робота з травмою», що також набувають особливого значення в контексті досліджуваної нами проблеми.

За результатами аналізу можна відзначити, що кожна з програм має власні переваги для підготовки фахівців до взаємодії з ветеранами із ПТСР у вигляді окремих дисциплін, але це все ж не відображає ґрунтовного підходу до вирішення цього актуалізованого суспільного запиту в цілому. Також, слід посилити практичну складову навчання і підготовки майбутніх соціальних працівників.

Аналіз організаційного ресурсу підготовки соціальних працівників до взаємодії із складними категоріями клієнтів дозволяє говорити про наявність проблем, пов'язаних із недостатністю психологічної компетентності, комунікативних навичок, навичок вирішення конфліктів, інколи, організаторських здібностей фахівців. Це спричинено появою нових категорій клієнтів, їх важкого емоційного стану після пережитого, а також деякими змінами в менеджменті організації. Окремою та гострою проблемою є питання відновлення стану фахівців після надання допомоги, оскільки навантаження на емоційний, психічний та фізичний стан збільшилось й попередні стратегії боротьби з цим вже не забезпечують потрібного ефекту. Зважаючи на це варто проводити навчання і підвищення кваліфікації фахівців і в напрямі формування навичок відновлення, самопомоги та опору стресу. Забезпечити доступ до супервізій, тренінгів та безперервної психологічної підтримки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначені напрями роботи із ветеранами та професійні ролі соціальних працівників скерували нашу увагу на аналіз двох груп ресурсів

у підготовці фахівців: освітній та організаційний. Узагальнюючи, можна сказати, що система фахової освіти доволі швидко відреагувала на появу нових категорій клієнтів. В освітніх програмах закладів вищої освіти з'явилися освітні компоненти, які спрямовані на формування у майбутніх фахівців затребуваних якостей і компетенцій, втім, чинна загальна підготовка поки що не може в повному обсязі забезпечити формування та розвиток у фахівців актуалізованих навичок, необхідних для роботи з ветеранами із ПТСР. Проте у своїй роботі фахівці відчувають таку потребу. Має відбутись модернізація системи професійної підготовки майбутніх фахівців та підготовки/підвищення кваліфікації вже працюючих соціальних працівників. Важливо

сформувати у соціальних працівників не лише навички і компетенції для надання допомоги означеній категорії клієнтів, а й уміння та стратегії особистого психологічного відновлення. У перспективі, важливо досліджувати зміну потреб і запитів як самих ветеранів, так і членів їх сімей для узгодження і коригування системи соціального захисту і підтримки.

Сьогодні вирішення проблеми підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях це не лише питання покращення системи менеджменту соціальної роботи, а й великий крок на шляху допомоги нашим захисникам у поверненні до повноцінного цивільного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутиліна О. В., Євдокимова І. А. Підготовка соціальних працівників до роботи з військовими та особами, які постраждали внаслідок війни. *Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцять другої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 17 листопада 2023 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2023. С. 144–146.
2. Бутиліна, О., Євдокимова, І. Диференційований підхід до роботи з персоналом соціальних служб. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 4. 2021. С. 188–194. <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.4.25>
3. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с.
4. Коширець В. В., Шкарлатюк К. І. Особливості організації особистісного простору військовослужбовців з ознаками ПТСР. *Психологічні перспективи*. 2020. Вип. 36. С. 124–143. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-36-124-143>
5. Молдованов А. Сутність та структура фасилітаційної компетентності соціального працівника. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», 2024. 1 (54), 133–136. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.133-136>*
6. Потрібна допомога та реабілітація: скільки ветеранів в Україні. URL: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026
7. Столярик О., Семигіна Т. «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 4. pp. 503–520. DOI: 10.25128/2520-6230.23.4.6
8. Твердохліб Н. Г. Формування стресостійкості військовослужбовців під час профілактики й лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР). *Габітус*. 2023. Вип. 56. С. 203–206. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.56.38>
9. Тещук В. Й., Тещук В. В., Руських О. О. Післятравматичні стресові розлади у військовослужбовців – учасників АТО/ООС. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : [збірник]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 34. С. 123–130.
10. Шевчук О., Клименко Ю. Роль особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. (6), 50–55. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8>

REFERENCES:

1. Butylina, O., & Yevdokymova, I. (2023). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z viiskovymy ta osobamy, yaki postrazhdaly vnaslidok viiny [Training of social workers to work with military personnel and persons affected by the war]. *“Aktualni doslidzhennia v sotsialnii sferi” : materialy dvadtsiat druhoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – “Current research in the social sphere”: materials of the twenty-second international scientific and practical conference* (pp. 144–146) Odessa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].

2. Butylina, O., & Yevdokymova, I. (2021). Dyferentsiiovanyi pidkhhid do roboty z personalom sotsialnykh sluzhb [Differentiated approach to work with social agencies personnel] *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal – PERSPECTIVES. Socio-political journal*, 4, 188–194 [in Ukrainian].

3. Kisarchuk, Z. H., Omelchenko, Ya. M., & Lazo, S. H. P. (2020). Tekhnolohii psykhoterapevtychnoi dopomohy post-razhdalym u podolanni proiaviv posttraumatychnoho stresovoho rozladu [Technologies of psychotherapeutic assistance to victims in overcoming manifestations of post-traumatic stress disorder]. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo». [in Ukrainian].

4. Koshyrets, V. V., & Shkarlatiuk, K. I. (2020). Osoblyvosti orhanizatsii osobystisnoho prostoru viiskovosluzhbovt-siv z oznakamy PTSR [Peculiarities of Personality Space Organization of Servicemen with PTSD Signs]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Prospects Journal*, 36, 124–143 [in Ukrainian].

5. Moldovanov, A. (2024). Sutnist ta struktura fasylytatsiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka [The essence and structure of the facilitation competence of a social worker] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedagogika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 1 (54), 133–136 [in Ukrainian].

6. Potribna dopomoha ta rehabilitatsiia: skilky veteraniv v Ukraini [Need help and rehabilitation: how many veterans in Ukraine] Retrieved from https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026 [in Ukrainian].

7. Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2023). «Pro vas zabudut, yak pro afhantsiv...»: otsinky systemy sotsialnoi pidtrymky veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny [“You will be forgotten like the afghan veterans”: assessing the social support system for the russian-ukrainian war veterans] *Social Work and Education*, Vol. 10, No 4, 503–520 [in Ukrainian].

8. Tverdokhlib, N.H. (2023). Formuvannya stresostiikosti viiskovosluzhbovt-siv pid chas profilaktyky y likuvannya posttraumatychnoho stresovoho rozladu (PTSR) [Features of the formation stress resistance of military personnel during the prevention and treatment of post-traumatic stress disorder (PTSD)] *Habitus*, 56, 203–206 [in Ukrainian].

9. Teshchuk, V. Y., Teshchuk, V. V., & Ruskykh, O. O. (2021). Pislitratmatychni stresovi rozlady u viiskovosluzhbovt-siv – uchastnykiv ATO/OOS. [Post-traumatic stress disorder in military personnel – participants in the ATO/JFO] *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific notes of the International Humanitarian University*. Odesa : Vydavnychi dim «Helvetyka», 34, 123–130 [in Ukrainian].

10. Shevchuk, O., & Klymenko, Yu. (2023). Rol osobystosti sotsialnoho pratsivnyka v efektyvni vziaemodii z klientom [The role of the social worker's personality in effective interaction with the client]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 50–55 [in Ukrainian].

УДК 376.091:378.9](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.5>

Віолетта ДУБОСАРУ

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20301

ORCID: 0009-0003-3383-7667

Бібліографічний опис статті: Дубосару, В. (2024). Інклюзивно-освітні центри закладів вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 33–39, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.5>

ІНКЛЮЗИВНО-ОСВІТНІ ЦЕНТРИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто зміст поняття «інклюзивно-освітній центр», яке є важливим елементом сучасної системи освіти, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для всіх студентів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб та можливостей. Інклюзивно-освітні центри (ІОЦ) створюються на базі закладів вищої освіти (ЗВО) з метою надання підтримки студентам з особливими освітніми потребами (СОП), що сприяє їх успішній інтеграції в освітнє середовище. У статті проаналізовано роботу деяких інклюзивно-освітніх центрів на базі ЗВО в Україні, виокремлено основні аспекти їхньої діяльності.

Для досягнення поставленої мети дослідження використано методи аналізу, синтезу, конкретизації та узагальнення. Вони дозволили комплексно підійти до вивчення діяльності ІОЦ та зробити висновки щодо їхньої ефективності. Зокрема, зазначено, що впровадження ІОЦ на базі ЗВО є важливим кроком у розвитку інклюзивної освіти в Україні, який сприяє створенню доступного та рівноправного освітнього середовища для всіх студентів.

Наукова новизна дослідження полягає у систематичному аналізі діяльності інклюзивно-освітніх центрів на базі закладів вищої освіти України та визначенні їхньої ролі у забезпеченні рівних освітніх можливостей для студентів з особливими освітніми потребами. У дослідженні акцентовано увагу на важливості інтеграції таких центрів у загальну освітню систему.

Таким чином, стаття висвітлює важливі аспекти діяльності інклюзивно-освітніх центрів та підкреслює їхню роль у забезпеченні рівних освітніх можливостей для студентів з СОП. Представлені в ній дані та висновки можуть бути корисними для освітян, науковців, політиків та всіх, хто займається питаннями інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивно-освітній центр, безбар'єрне середовище, люди з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта.

Violetta DUBOSARU

Applicant for the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 231 Social Work, Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20301

ORCID: 0009-0003-3383-7667

To cite this article: Dubosaru, V. (2024). Inklusyvnno-osvitni tsentry zakladiv vyshchoi osvity [Inclusive educational centers of higher education institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 33–39, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.5>

INCLUSIVE EDUCATIONAL CENTERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article explores the concept of an "inclusive educational center" (IEC), a crucial element of modern education aimed at ensuring equal opportunities for all students, regardless of their individual needs and capabilities. Inclusive education centers (IECs) are created on the basis of higher education institutions (HEIs) to provide support to students with special educational needs (SEN), which contributes to their successful integration into the educational environment. The article examines the activities of several IECs based on higher education institutions in Ukraine, highlighting the main aspects of their activities.

The research employs methods of analysis, synthesis, concretization, and generalization, providing a comprehensive study of IEC activities and their effectiveness. The implementation of IECs within HEIs is seen as a significant step in developing inclusive education in Ukraine, contributing to an accessible and equitable educational environment for all students.

The scientific novelty of the research lies in its systematic analysis of IECs based in Ukrainian HEIs, highlighting their role in ensuring equal educational opportunities for SEN students. The study underscores the importance of integrating IECs into the broader educational system. This research provides new insights into the successful operation of IECs, which can improve existing practices and develop new approaches in inclusive education.

Thus, the article highlights critical aspects of IEC activities and emphasizes their role in ensuring equal educational opportunities for SEN students. The findings can be valuable for educators, researchers, policymakers, and anyone involved in inclusive education.

Key words: *inclusion, inclusive educational center, barrier-free environment, people with special educational needs, inclusive education.*

Актуальність проблеми. У сучасному світі освіта стає все більш доступною та інклюзивною для всього суспільства. В Україні на цьому шляху здійснено чимало змін як на рівні законодавства, так і на рівні практики: внесені зміни в основні Закони України про розвиток і впровадження інклюзивної освіти; створені умови для навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами на базі багатьох дошкільних, загальноосвітніх і вищих навчальних закладів, здійснюється підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища тощо.

Україна прагне досягти високого рівня інклюзивної освіти, де кожен зможе розвиватися та реалізувати потенціал. Сьогодні одним з найважливіших викликів є забезпечення рівних прав та можливостей для людей з інвалідністю у всіх сферах життя.

Принцип рівних можливостей для людей з особливими освітніми потребами полягає в тому, що потреби кожної людини, незалежно від її особливостей, мають бути враховані при плануванні освітнього процесу. Це означає, що освітнє середовище повинне бути доступним та інклюзивним, аби всі мали можливість здобувати якісну освіту (Позняк, 2022).

Особливої актуальності набуває Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики. Це має створити сприятливі умови для розвитку та реалізації їхніх особистісних можливостей (Про схвалення...,

2024). Реалізація права на інклюзивну освіту залежить від знань і навичок усіх зацікавлених сторін: учнів, педагогів, батьків, науковців, суміжних медичних працівників, чиновників, державних службовців і політиків.

Важливим кроком для забезпечення соціально-педагогічної підтримки молоді з особливими освітніми потребами є створення центрів підтримки для таких студентів у закладах вищої освіти. Їх діяльність спрямована на забезпечення рівних умов навчання та розвитку для всіх студентів, незалежно від їхніх особливих потреб та можливостей.

На жаль, є університети, які не відповідають навіть мінімальним вимогам щодо доступності для людей з інвалідністю. Такий стан речей робить здобуття вищої освіти для людей з інвалідністю в Україні практично неможливим. Це суперечить принципам інклюзивної освіти та позбавляє людей з інвалідністю їхнього права на освіту, яке гарантується Конституцією України (Конституція України, 1996).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема діяльності інклюзивно-освітніх центрів (ІОЦ) в Україні активно досліджується протягом останніх років, адже інклюзивна освіта стає все більш пріоритетним напрямком розвитку освітньої системи. Розвиток інклюзивно-освітніх центрів в закладах вищої освіти досліджували С. Гриценко, О. Зайченко, І. Кондратенко, О. Онищук, Л. Романенко, Т. Сергієнко та ін.

Мета дослідження. Здійснити аналіз діяльності інклюзивно-освітніх центрів на базі закладів вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новаторство інклюзивно-освітніх центрів полягає в їхньому підході до навчання, який базується на індивідуальних потребах та можливостях кожного студента. **Інклюзивно-освіт-**

ній центр (ЮЦ) – це структурний підрозділ закладу освіти, який створений для забезпечення доступності та інклюзивності освітнього середовища для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх фізичних, розумових, соціальних чи інших особливостей, забезпечують підтримку, допомогу та ресурси для студентів з особливими освітніми потребами, сприяючи їхньому успішному навчанню та інтеграції в академічну спільноту. В інклюзивно-освітньому центрі визнається і відзначається різноманітність, що охоплює не лише людей з інвалідністю, а й людей з культурно різноманітним походженням і різними типами навчання.

Однією з головних місій інклюзивно-освітніх центрів є створення безбар'єрного середовища, де кожен студент може реалізувати свій академічний потенціал. Це досягається за допомогою розробки та впровадження навчальних планів та програм підтримки, які враховують особливі освітні потреби кожного студента. Інклюзивно-освітні центри провадять діяльність з урахуванням таких принципів, як повага та сприйняття індивідуальних особливостей студентів, дотримання найкращих інтересів особистості, недопущення дискримінації та порушення прав людини, конфіденційність, доступність освітніх послуг, міжвідомча співпраця.

Безбар'єрне середовище в ЮЦ – це комплекс заходів, спрямованих на усунення будь-яких перешкод, які можуть завадити студентам з інвалідністю або іншими особливими освітніми потребами повноцінно брати участь у навчальному процесі. Це стосується не лише фізичної доступності, але й доступності інформації, освітніх ресурсів, методик викладання та соціальної підтримки. Центри пропонують широкий спектр послуг, включаючи консультації з психологами та соціальними працівниками, підтримку з боку науково-педагогічних працівників, а також доступ до спеціалізованих навчальних матеріалів та технологій (*Про схвалення...*, 2024).

Важливо підмітити, що в Україні збільшується кількість молоді з інвалідністю у ЗВО, що свідчить про зростання їхньої соціальної активності, демократизації суспільства. Це є важливим аспектом для створення інклюзивно-освітніх центрів, які сприяють розширенню можливостей для реалізації прав людини на освіту.

Діяльність ЮЦ має низку суттєвих переваг для усіх учасників навчального процесу, які роблять їх незамінним елементом інклюзивної освіти (*Центри підтримки ...*).

Для кращого розуміння ефективності роботи інклюзивно-освітніх центрів в закладах вищої освіти, пропонуємо детальніше розглянути діяльність деяких таких центрів в Україні.

Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Метою створення і діяльності науково-практичного Центру є консолідація зусиль відповідних структурних підрозділів університету, залучених органів виконавчої влади та громадських організацій, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку осіб з інвалідністю щодо їх адаптації до студентського та педагогічного колективу, інтеграції у освітнє та соціальне середовище, створення умов для саморозвитку та самореалізації, розвитку соціальної активності, автономності, відповідальності та мобільності осіб з особливими потребами.

Основними завданнями Центру є:

- забезпечити права молоді з функціональними обмеженнями на здобуття освіти в умовах освітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами;
- різнобічний розвиток індивідуальності молодої людини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я студентів;
- виховання у молоді любові до праці, здійснення їх допрофесійної підготовки, забезпечення умов для їх життєвого і професійного самовизначення;
- виховання особистості як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе;
- надання у процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку молодої людини.

Водночас, діяльність Центру спрямована на розроблення, впровадження і постійне удосконалення системи супроводу навчання сту-

дентів з інвалідністю, яка охоплює наступні напрями: технічний, педагогічний, психологічний, медичний, соціальний, реабілітаційний, спортивний. Усі перелічені складові системи супроводу вступають в дію поступово і можуть діяти одночасно, доповнюючи одна одну.

Діяльність Центру полягає у реалізації таких напрямів діяльності: Науково-дослідний, Міжнародної діяльності, Зв'язків з громадськістю, Навчально-виховний, Соціально-побутовий, Психокорекційної діяльності, Медико-реабілітаційний, Культурно-дозвіллевий, Волонтерської діяльності. (*Центр соціально-освітньої інтеграції...*)

Ресурсний центр з інклюзивної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

Ресурсний центр з інклюзивної освіти створений з метою поширення принципів інклюзивної освіти в академічному середовищі, формування інклюзивної компетентності у суб'єктів освітнього процесу, координації зусиль адміністрації Університету, факультетів, підрозділів, органів студентського самоврядування щодо створення належних умов для задоволення освітніх потреб студентів з особливими освітніми потребами.

Завдання Ресурсного центру:

- Організація та здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо головних засад філософії інклюзивної освіти;
- Консультування та підтримка студентів та викладачів щодо інклюзивного навчання та забезпечення доступності навчального процесу;
- Організація навчальних заходів для студентів та викладачів з питань інклюзивної освіти;
- Проведення наукових досліджень з проблеми формування інклюзивного навчального середовища;
- Розробка та впровадження інклюзивних педагогічних технологій та підходів до навчання (*Про нас*).

Центр інклюзивних технологій навчання університету «Україна»

Для ефективного впровадження інклюзії в Університеті «Україна» працює Центр інклюзивних технологій навчання. Центр надає підтримку здобувачів освіти, а саме: педагогічну, психологічну, медико-реабілітаційну, соці-

альну, технічну, фізкультурно-спортивну, сприяння працевлаштуванню здобувачів освіти та випускників.

Діяльність Центру інклюзивних технологій навчання спрямована на сприяння профорієнтації та профвідбору абітурієнтів, у тому числі з особливими освітніми потребами, створення умов для адаптації здобувачів освіти до інклюзивного навчання, контроль стану їх здоров'я, розробку та впровадження нових форм реабілітації. В Центрі працюють фахівці різного профіля: психологи, фахівці з фізичної та соціальної реабілітації, медичні сестри, сурдопедагоги та інші.

Функції Центру інклюзивних технологій навчання щодо організації роботи зі здобувачами освіти:

1. Створення бази даних здобувачів освіти з інвалідністю та ведення медичної документації на них.
2. Медичне консультування здобувачів освіти з інвалідністю.
3. Забезпечення медичного супроводу в інститутах університету.
4. Психологічне тестування здобувача освіти та корекція його психологічного стану в процесі навчання.
5. Психологічне консультування здобувачів освіти.
6. Оцінювання фізичного стану здобувачів освіти з інвалідністю під час навчання у спеціалізованих спортивних групах.
7. Організація танцювальної, музичної та арт-терапії.
8. Соціальна реабілітація здобувачів освіти (соціально-психологічні тренінги, корекційно-розвиваючі ігри, ритмічно-рухові та музично-звуківі ігрові вправи тощо).
9. Корекція реабілітаційного процесу та супроводу навчання здобувачів освіти з інвалідністю відповідно до результатів тестування та висновків реабілітаційної комісії (*Спеціалізовані*)

Інклюзивно-ресурсний центр Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Метою діяльності Центру є покращення умов для отримання студентами з інвалідністю, тимчасом порушенням здоров'я іншими особливими освітніми потребами доступу до якісної освіти та послуг в університеті; здійснення

підтримки батьків абітурієнтів, освітян, громадськості та сприяння впровадженню інклюзивної освіти в регіоні шляхом реалізації функцій Центру.

Функції Центру:

1. Інформаційна: надання родинам, педагогам, зацікавленим особам актуальної інформації про соціальну і освітню політику, програми і послуги щодо підтримки осіб з інвалідністю та особливими потребами, новітні освітні та реабілітаційні технології, кращий досвід в галузі інклюзивної та спеціальної освіти; виявлення, підтримка, облік студентів з інвалідністю; якісної координація співпраці з установами різного рівня з метою забезпечення студентам з інвалідністю доступу до освіти, саморозвитку, працевлаштування, обмін досвідом; формування життєвих компетентностей, поширення інформації про ресурси забезпечення освітніх та реабілітаційних потреб дітей та молоді з порушеннями психічного та фізичного розвитку у місцях їх проживання;

2. Консультативна: надання консультацій зацікавленим суб'єктам взаємодії про особливості розвитку, освітні та реабілітаційні потреби, створення належних умов організації інклюзивного навчання студентської молоді з різними видами порушень психічного і фізичного розвитку; надання консультацій педагогам, які працюють із учнями та студентами з інвалідністю, порад з питань особливостей їх навчання, виховання, організації психолого-педагогічного супроводу навчальної діяльності за місцем здобуття освіти, надання навчальних, методичних матеріалів, допомоги у розробці індивідуальної програми розвитку;

3. Навігаційна: надання допомоги батькам у вирішенні питань здобуття якісної освіти їхніми дітьми, які мають порушення в психофізичному розвитку, відповідно до їхніх освітніх потреб; організація юридичної підтримки і супроводу родин, за необхідності, відстоювання прав дитини на отримання якісної і доступної освіти шляхом роз'яснення правових можливостей батьків (осіб, які їх замінюють); отримання додаткових консультацій, спрямування до органів, які надають медичні та соціальні послуги, правове інформування; виявлення та отримання доступу до існуючих інших джерел допомоги та послуг, надання інформації про місце їх знаходження;

4. Координаційна: організація, консолідація, та міжвідомче узгодження дій суб'єктів партнерської взаємодії у наданні послуг студентам (учням) з особливими освітніми потребами, користуванні реабілітаційними заходами, спрямованими на відновлення фізичного, психічного і соціального рівня життєдіяльності з метою сприяння інтеграції у суспільство (*Інклюзивно-ресурсний центр...*).

Науково-методичний центр ресурсів і документації з інклюзивної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка

Метою Центру є поширення цінностей інклюзивної освіти в Житомирському регіоні, академічному середовищі, формування інклюзивної компетентності в педагогів у процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки, координації діяльності адміністрації Університету, навчально-наукового інституту педагогіки, структурних підрозділів, органів студентського самоврядування щодо створення належних умов для задоволення освітніх потреб осіб (дітей/учнів, абітурієнтів, студентів) з особливими освітніми потребами.

Основні напрямки діяльності:

- Для педагогів: консультації щодо реалізації інклюзивної освіти; сертифіковані школи, майстер-класи, тренінги, лабораторії, у тому числі міжнародні; можливість користуватися інформаційною, навчально-методичною, науковою базою літератури, електронних ресурсів з проблем інклюзивної освіти; підготовка і видання наукових статей, збірників, рекомендацій, інформаційних бюлетенів; дискусійні платформи, спільні перегляди, обмін досвідом у групі Центру ресурсів і документації з інклюзивної освіти; розробка та впровадження в навчальний процес спецкурсів, курсів за вибором та факультативних міждисциплінарних курсів з проблем роботи зі студентами (учнями) з особливими потребами.

- Для батьків: консультації; навчання; прокладання освітнього маршруту дитини з особливими освітніми потребами; пошук спеціалістів і ресурсів для дітей з інвалідністю.

- Для дітей і дорослих з інвалідністю: надання ресурсів підтримки і супроводу; консультації; навчальні заняття, лабораторії, майстер-класи; робота з громадськими організаціями; участь у вітчизняних і міжнародних освітніх проектах.

• Для дітей і молоді: інклюзивний театр; освітні інклюзивні проекти, у тому числі, міжнародні; волонтерство; майстер-класи, інклюзивна практика, інклюзивні майстерні; наукові дослідження (*Науково-методичний центр...*).

Наразі в Україні налічується понад 100 інклюзивно-освітніх центрів на базі закладів вищої освіти. Їхня кількість постійно зростає, що свідчить про зростаючу зацікавленість українських ЗВО в інклюзивній освіті.

Попри певні складнощі, інклюзивно-освітні центри в Україні активно працюють над розвитком інклюзивної освіти і вносять значний внесок у цей процес (*Проблеми..., 2024*).

Для подальшого успішного розвитку інклюзивно-освітніх центрів в Україні необхідна постійна підтримка та вдосконалення законодавства, фінансова стабільність та активна участь всіх зацікавлених сторін у процесі формування інклюзивної освіти. Це допоможе забезпечити рівний доступ до якісної освіти для всіх студентів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інклюзивно-освітні центри закладів вищої освіти є важливими інструментами для забезпечення рівних умов навчання та розвитку для всіх студентів. Вони втілюють принципи інклюзивної освіти та сприяють побудові справедливого та толерантного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від їх особливос-

тей та можливостей. Заклади вищої освіти, які мають на своїй базі інклюзивно-освітні центри, роблять значний внесок у цю зміну, створюючи атмосферу поваги та прийняття різноманітності. Такі центри відкривають нові горизонти для розвитку інклюзивної освіти в Україні, сприяючи створенню справедливого та рівного навчального середовища для всіх.

Нажаль, не всі університети в Україні мають у своїй структурі інклюзивно-освітні центри, адже ще досить нова ініціатива в українській вищій освіті. Незважаючи на те, що деякі університети вже успішно реалізували програми інклюзивності та створили відповідні центри, існують ще багато закладів, де такі структури ще не були запроваджені або функціонують на недостатньому рівні.

Важливо також зауважити, що розвиток інклюзивно-освітніх центрів в Україні потребує не лише фінансової підтримки та відповідного законодавчого забезпечення, але й свідомої зміни в культурі університетського середовища, де кожен студент має право на якісну освіту та можливість вільної участі в освітньому процесі.

Перспективами подальших досліджень є дослідження ефективних методів адаптивного навчання для студентів з особливими освітніми потребами, а також вивчення найкращих практик надання психологічної підтримки студентам з ООП та розвиток методик, що сприяють їх соціальній інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інклюзивно-ресурсний центр Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. *Офіційний сайт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. URL: <https://tnpu.edu.ua/recourses/inklyuzyvno-resursnyj-tsentr.php> (дата звернення: 14.05.2024).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 13.05.2024).
3. Науково-методичний центр ресурсів і документації з інклюзивної освіти. *Житомирський державний університет імені Івана Франка*. URL: <https://zu.edu.ua/centre-inclusive.html> (дата звернення: 11.05.2024).
4. Позняк О. До проблеми створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти // Цифровий репозитарій Українського державного університету Драгоманова. *Наукові часописи Університету. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип.85. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/40061> (дата звернення: 11.05.2024)
5. Про нас. *Ресурсний центр з інклюзивної освіти*. URL: <http://centres.lnu.edu.ua/inclusive-education/> (дата звернення: 12.05.2024).
6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#n10> (дата звернення: 13.05.2024).
7. Проблеми інклюзивно-ресурсних центрів та пропозиції щодо їх розв'язання. *Офіційний веб-сайт Служби освітнього омбудсмана України*. URL: <https://eo.gov.ua/problemy-inklyuzyvno-resursnykh-tsentriv-ta-propozytsii-shchodo-ikh-rozvyazannia/2024/03/06/> (дата звернення: 15.05.2024)

8. Спецпідрозділи. *Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА»*. URL: <https://uu.edu.ua/specpidrozdili> (дата звернення: 12.05.2024).

9. Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів». *Факультет соціальної та психологічної освіти*. URL: <https://fspou.edu.ua/наука/науково-дослідні-центри-2/про-насс/> (дата звернення: 11.05.2024).

10. Центри підтримки студентів з інвалідністю: як вони допомагають здобувати вищу освіту. *EnableMe Україна*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/centri-pidtrimki-studentiv-z-invalidnistu-ak-voni-dopomagaut-zdobuvati-visu-osvitu-10794> (дата звернення: 13.05.2024)

REFERENCES:

1. Inkluzivno-resursnyi tsentr Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka [Inclusive Resource Center of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University]. *Ofitsiyni sait Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Retrieved from: <https://tnpu.edu.ua/recourses/inkluzivno-resursnyj-tsentri.php> (data zvernennia: 14.05.2024) [in Ukrainian].

2. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine : Law of Ukraine of 28.06.1996 No. 254k/96-BP]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia: 13.05.2024) [in Ukrainian].

3. Naukovo-metodychnyi tsentr resursiv i dokumentatsii z inkluzivnoi osvity. *Zhytomyr'skyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka*. Retrieved from: <https://zu.edu.ua/centre-inclusive.html> (data zvernennia: 11.05.2024) [in Ukrainian].

4. Pozniak, O. (2022). Do problemy stvorennya inkluzivnoho osvitnoho seredovyscha v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On the problem of creating an inclusive educational environment in general secondary education institutions]. *Tsyfrovyi depozytarii Ukrain'skoho derzhavnogo universytetu Drahomanova. Naukovi chasopysy Universytetu. Seriya 05. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp.85 Retrieved from: <http://enpui.npu.edu.ua/handle/123456789/40061> (data zvernennia: 11.05.2024) [in Ukrainian].

5. Pro nas [About us]. *Resursnyi tsentr z inkluzivnoi osvity*. Retrieved from: <http://centres.lnu.edu.ua/inclusive-education/> (data zvernennia: 12.05.2024) [in Ukrainian].

6. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennya bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 r. № 366-r [On the approval of the National Strategy for Creating Barrier-Free Space in Ukraine until 2030 : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 366-p dated 04/14/2021]. *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#n10> (data zvernennia: 13.05.2024) [in Ukrainian].

7. Problemy inkluzivno-resursnykh tsentriv ta propozytsii shchodo yikh rozviazannia [Problems of inclusive resource centers and proposals for their solution]. *Ofitsiyni veb-sait Sluzhby osvitnoho ombudsmena Ukrainy*. Retrieved from: <https://eo.gov.ua/problemy-inkluzivno-resursnykh-tsentri-ya-propozytsii-shchodo-ikh-rozv-iazannia/2024/03/06/> (data zvernennia: 15.05.2024) [in Ukrainian].

8. Spetspidrozdily [Special units]. *Vidkrytyi mizhnarodnyi universytet rozvytku liudyny «UKRAINA»*. Retrieved from: <https://uu.edu.ua/specpidrozdili> (data zvernennia: 12.05.2024) [in Ukrainian].

9. Tsentri sotsialno-osvitnoi intehratsii ta inkluzivnoho rehabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu “Bez barieriv” [Center for Social and Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism “Without Barriers”]. *Fakultet sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity*. Retrieved from: <https://fspou.edu.ua/наука/науково-дослідні-тентри-2/про-насс/> (data zvernennia: 11.05.2024) [in Ukrainian].

10. Tsentri pidtrymky studentiv z invalidnistiu: yak vony dopomahaiut zdobuvaty vyshchu osvitu [Support centers for students with disabilities: how they help to obtain higher education]. *EnableMe Ukraina*. Retrieved from: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/centri-pidtrimki-studentiv-z-invalidnistu-ak-voni-dopomagaut-zdobuvati-visu-osvitu-10794> (data zvernennia: 13.05.2024) [in Ukrainian].

УДК 364-78

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.6>

Марія ЖІНЧИН

аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79013

ORCID: 0009-0000-2894-6875

Бібліографічний опис статті: Жінчин, М. (2024). Соціальне консультування в контексті роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 40–47, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.6>

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Стаття присвячена дослідженню сутності понять «консультування» та «соціальне консультування», важливості консультування в соціальній роботі, зокрема при роботі з внутрішньо переміщеними особами. Розглянуто проблеми та потреби цієї вразливої групи: втрата житла, економічні труднощі, втрата роботи та засобів до існування, соціальна ізоляція, втрата соціальних зв'язків і підтримки, що робить людей вразливими до психологічних, соціальних та економічних проблем, відзначено, що в таких обставинах виникає величезна необхідність в консультуванні для підтримки їх соціального та психологічного благополуччя.

З'ясовано, що в соціальній роботі застосовуються різні види консультування, кабінетне та вуличне, для різних вікових груп клієнтів. Зазначено, що існують різні моделі консультування, включаючи кризове, інформаційно-мотиваційне, консультування "рівний-рівному", соціально-психологічне та консультування, орієнтоване на вирішення завдань; а також такі форми індивідуального консультування, як "віч-на-віч", онлайн та телефонне консультування, використання яких дає можливість швидко надати консультацію клієнтові та допомогти у вирішенні особистісних проблем, переадресувати до установ чи організації, де зможуть надати допомогу та підтримку, яка необхідна особі чи сім'ї.

Визначено, що консультування є важливим інструментом для підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов життя та впоратися з труднощами, з якими вони стикаються.

В статті розглянуто різні проблеми та потреби, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. Наголошено, що соціальне консультування є необхідним інструментом у роботі з внутрішньо переміщеними особами, оскільки спрямоване на допомогу особі чи сім'ї у вирішенні проблем та відновлення здатності самостійно дбати про задоволення власних потреб.

Ключові слова: консультування, соціальне консультування, внутрішньо переміщеними особами.

Mariia ZHINCHYN

PhD student of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, 12 Stepan Bandera str., Lviv, Ukraine, 79013

ORCID: 0009-0000-2894-6875

To cite this article: Zhinchyn, M. (2024). Sotsialne konsultuvannya v konteksti roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy [Social counseling in the context of working with internally displaced persons]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 40–47, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.6>

SOCIAL COUNSELING IN THE CONTEXT OF WORKING WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The article is dedicated to the study of the essence of the concepts of "counseling" and "social counseling," the importance of counseling in social work, particularly when working with internally displaced persons. It examines the problems and needs of this vulnerable group: loss of housing, economic difficulties, loss of jobs and livelihoods, social isolation, loss of social connections and support, which makes people vulnerable to psychological, social, and economic problems. It is noted that in such circumstances, there is a tremendous need for counseling to support their social and psychological well-being.

It is found that various types of counseling are used in social work, both office-based and street-based, for different age groups of clients. It is noted that there are different counseling models, including crisis, information-motivational, peer-to-peer, socio-psychological, and task-oriented counseling; as well as various forms of individual counseling, such

as face-to-face, online, and telephone counseling. The use of these forms allows for the rapid provision of consultations to clients and helps in solving personal problems, referring them to institutions or organizations where they can receive the necessary help and support.

It is determined that counseling is an important tool for supporting internally displaced persons, helping them adapt to new living conditions and cope with the difficulties they face.

The article discusses the various problems and needs faced by internally displaced persons. It emphasizes that social counseling is an essential tool in working with internally displaced persons, as it is aimed at helping individuals or families solve problems and restore their ability to independently care for their own needs.

Key words: counseling, social counseling, internally displaced persons.

Актуальність проблеми. Одним з найважливіших напрямів діяльності в соціальній роботі на теперішній час є визначення специфічних потреб та проблем внутрішньо переміщених осіб, які виникають внаслідок втрати житла, соціальних зв'язків та економічної стабільності, пошук можливостей для їх вирішення, задоволення базових потреб та допомога у відновленні здатності самостійно дбати про задоволення власних потреб. Соціальне консультування є важливим елементом підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які змушені були покинути свої домівки через конфлікти, насильство або інші надзвичайні ситуації. В Україні, як і в багатьох інших країнах, проблема ВПО є надзвичайно актуальною. В умовах війни та збройних конфліктів люди втрачають свої домівки, роботу та соціальні зв'язки, що робить їх вразливими до психологічних, соціальних та економічних проблем. Соціальне консультування відіграє важливу роль у допомозі ВПО адаптуватися до нових умов життя, вирішенні проблем, відновленні здатності самостійно дбати про задоволення власних потреб та інтегруватися в нові громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб вивчали, зокрема, такі сучасні українські науковці, як Трубавіна І., Панок В., Семигіна Т., Гусак Н.Є., Трухан С. Консультування у сфері соціальної роботи досліджували, серед інших, Писаревська Г., Пожидаєва О., Кулава К. Українські дослідники Зверєва І., Безпалько О., Харченко С., Завацька Л., Романовська Л., Суліцький В., Швед О., Хлебик С., Руденко Т. у своїх працях наголошують, що соціальне консультування спрямоване на те, щоб допомогти людям вивчити і зрозуміти природу існуючих у них проблем, запропонувати їм різні варіанти вирішення проблем та відновити здатність самостійно вирішувати свої проблеми.

Мета дослідження – дослідити сутність поняття «соціальне консультування», визна-

чити важливість соціального консультування у соціальній роботі, особливо при роботі з внутрішньо переміщеними особами, проаналізувати проблеми та потреби цієї вразливої групи населення, підкреслити значення соціального консультування як інструменту підтримки внутрішньо переміщених осіб у їхній адаптації до нових умов життя та подоланні особистих проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У лютому 2022 року тисячі людей були змушені покинути свої домівки в зоні бойових дій та шукати безпечного притулку в інших регіонах України. Після прибуття до іншої місцевості, особи та сім'ї часто потребують допомоги із житлом, продуктами, одягом, засобами гігієни, медичних послуг. Таких людей називають внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» (Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», 2024).

Трубавіна І. до проблем, з якими стикаються ВПО, відносить такі: втрата житла, відсутність їжі, нерозуміння, що робити далі, проблеми з отриманням соціальної допомоги, документами, реєстрацією, обмеження кількості доступних медичних послуг. Внутрішньо переміщених осіб також можуть відносити до СЖО, оскільки їхні ситуації дуже схожі. Це дозволяє внутрішньо переміщеним сім'ям отримати статус СЖО та одразу стати отримувати соціальні

послуги. Послуги, які отримують ВПО, також включають медичні, соціальні, адміністративні, освітні, рекреаційні та житлово-комунальні послуги. Медичні послуги включають розмову з лікарем первинної ланки, прийом ліків, проведення медичних оглядів та відвідування різних лікарів, пошук сімейного лікаря та укладення декларації з ним. Надання соціальних послуг включає, зокрема, надання тимчасового житла, навчання дітей у дитячих садках та забезпечення доступними місцями у дитячих садках та для навчання у ВНЗ (Трубавіна, 2017).

Згідно з експертною оцінкою потреб ВПО, яка була проведена УВКБ ООН, першочерговими потребами є: гуманітарна, медична, житлова, юридична (у відновленні документів), психологічна допомога. До другорядних потреб належать, зокрема, економічні (пошук роботи та працевлаштування), юридичні (представництво інтересів у суді, юридичні консультації), соціальні (відновлення соціального статусу, участь у житті громади), культурні та освітні (Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), 2014).

Панок В. описує такі напрями роботи з внутрішньо переміщеними особами: соціальний (взаємодія з різними установами та організаціями щодо питань допомоги ВПО, її оформлення тощо); соціально-інформаційний (інформування ВПО про діяльність соціальних служб, різних установ та організацій; соціально-психологічний (психологічне консультування, психологічна підтримка та допомога); соціально-педагогічний (взаємодія з органами освіти, охорони здоров'я і правопорядку: консультації та соціально-педагогічна робота з дітьми, підлітками відповідно до потреб); соціально-правовий (захист прав внутрішньо переміщених осіб, зокрема в суді та правоохоронних органах); медико-соціальний (надання медичної допомоги та консультацій відповідно до потреб); фінансовий (надання стартової та фінансової допомоги внутрішньо переміщеним особам, враховуючи індивідуальну ситуацію кожної окремої особи чи сім'ї); соціально-економічний (надання консультацій та допомоги для досягнення економічної самостійності та підвищення рівня доходів); матеріальний напрям (пошук можливостей отримати продукту, гуманітарну допомогу); соціально-трудова (допомога в пошуку роботи, отриманні кон-

сультацій відповідно до потреб, допомога у взаємодії зі службами зайнятості) (Панок, 2012).

Отже, до потреб внутрішньо переміщених осіб, зокрема, належить: пошук житла, роботи, навчання, можливість отримати продукти, одяг, засоби гігієни, ліки, медичні послуги, юридичні консультації, психологічну підтримку, відновлення втрачених документів, допомога у взаємодії з різними установами та організаціями, отримання інформації щодо можливостей вирішення різних проблем та задоволення потреб, фінансової допомоги, соціальна інтеграція, встановлення нових соціальних зв'язків, відвідування різних культурних подій, концертів, музеїв, театру, корисне проведення дозвілля тощо.

Аналізуючи вищенаведені потреби ВПО, можемо відзначити, що отримання консультації соціального працівника є першим кроком до того, щоб дізнатися, де та яким чином можна вирішити нагальні проблеми та задовольнити базові потреби, приїхавши до іншого регіону, населеного пункту на тимчасове проживання через необхідність покинути власне житло в місцевості, де ведуться бойові дії.

Як приклад допомоги щодо часткового вирішення проблем ВПО, можемо розглянути діяльність інформаційно-консультаційного пункту, де можна отримати консультації соціальних працівників, психологів, юристів, переадресацію до відповідних служб, ксерокопії та сканування документів, запис інформації на зовнішні носії (для того, щоб надіслати в компетентні органи для відновлення документів, отримати соціальні виплати); можливість зателефонувати близьким або написати повідомлення в соціальних мережах, на електронну пошту), переглянути новини з рідного міста, переглянути розклад руху транспорту, купити квитки (Семигіна, 2015).

Соціальне консультування є важливим елементом підтримки внутрішньо переміщених осіб, оскільки допомагає внутрішньо переміщеним особам адаптуватися до нових умов життя, знайти необхідні ресурси та інтегруватися в нові громади. Розглянемо сутність поняття «соціальне консультування».

Згідно з поглядами деяких науковців, «соціальне консультування (каунселінг) – процес, під час якого спеціаліст дає рекомендації з розв'язання соціальних проблем клієнта.

Соціальне консультування проводять як індивідуально, так і в групі з метою підвищення соціальної компетенції клієнтів з різних питань. За формою організації соціальне консультування може бути: консультуванням у загальних чи спеціалізованих формуваннях соціальних служб, а також виїзні консультації. Консультантами можуть виступати спеціалісти соціальних служб, залучені фахівці з певних проблем, колишні клієнти соціальних служб, залучені до реалізації соціальних програм» (Зверева та ін., 2003).

Завацька Л. вважає, що консультування – це вид соціальної роботи, в якому фахівці з соціальної роботи допомагають клієнтам вивчити і зрозуміти природу існуючих у них проблем і пропонують їм різні варіанти вирішення проблем. Виділяють особливий вид консультування, а саме соціальне консультування. Соціальне консультування – це цілеспрямований інформаційний вплив на індивідів або малі групи для того, щоб їх соціалізувати, відновити та оптимізувати соціальне функціонування, розвивати норми соціальної комунікації, технологія надання соціальної допомоги. Консультація відбувається між двома або більше людьми, і консультант надає клієнту відповідні знання та конкретну інформацію. Консультування може бути груповим або індивідуальним (за формою), конкретним чи програмованим (за змістом). За потреби їх можна використовувати в комплексі. Консультаційна підтримка надається під час взаємодії консультанта з клієнтом. Такі взаємодії відбуваються через процес спілкування (Завацька, 2008).

Романовська Л. розглядає консультування як «сукупність процедур, які безпосередньо спрямовані на допомогу клієнтові у вирішенні його проблем і допомагають у прийнятті рішень щодо особистісно-професійних протиріч, таких як: вдосконалення особистості і міжособистісних відносин, професійної кар'єри, шлюбу, родини, тощо» (Романовська, 2019). Науковиця також зазначає, що «соціальне консультування – це вид професійної діяльності соціального працівника, форма соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину, групу людей з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування» (Романовська, 2013).

За твердженням Писаревської Г., консультування в соціальній роботі є «консультативною взаємодією, спрямованою на підвищення рівня соціальної компетентності клієнта. В результаті тих чи інших втрат (здоров'я, роботи, сім'ї тощо) у людини знижується або втрачається здатність самостійно задовольняти власні потреби та реалізовуватися в житті. Також це допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації» (Писаревська, 2022).

Кулава К. визначає консультування як «технологію соціальної роботи, яка полягає в дослідженні проблеми клієнта, знаходженні разом з ним позитивних шляхів її вирішення, наданні порад і рекомендацій щодо наявності для цього соціальних ресурсів. Консультування як технологічний спосіб вирішення соціальних завдань – це процедура, що часто використовується у соціальній роботі, в медичній, юридичній практиці спеціалістами різних напрямів з метою орієнтації громадян, окремих осіб, сімей, груп, общин шляхом порад, вказівок і забезпечення необхідною інформацією» (Кулава, 2023).

Суліцький В. та Швед О. стверджують, що «консультування є одним із напрямів діяльності соціального працівника, що допомагає клієнтові проаналізувати та зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, що можуть бути використані для розв'язання проблеми; у соціальній роботі консультування можна розглядати як: вид соціальної послуги, технологію роботи з різними категоріями отримувачів соціальних послуг, процес надання індивідуальної (групової) допомоги клієнтам соціальних служб та неурядових організацій, що надають соціальні послуги». На їхню думку, соціальне консультування допомагає клієнтам проаналізувати та зрозуміти суть їхніх життєвих ситуацій та надає їм різні варіанти вирішення різноманітних проблем (Суліцький, 2023).

Згідно з наказом Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування», «соціальна послуга консультування – це комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адап-

тації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї» (Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування», 2024).

Хлебик С. відзначає, що соціальному консультуванню притаманні спрямованість на індивіда, допомога у вирішенні особистісних проблем, подолання кризових станів, орієнтація в змісті та формах надання соціальних послуг (Хлебик, 2019).

Руденко Т. зазначає, що соціальне консультування допомагає визначити шляхи вирішення проблеми, виробити позитивну мотивацію клієнта та залучити всі необхідні для цього можливості (Руденко, 2019).

Узагальнюючи вищезазначені погляди науковців на сутність поняття «соціальне консультування», можемо сформулювати наступне визначення цього поняття: соціальне консультування – це вид соціальної роботи, спрямований на допомогу особі чи сім'ї у вирішенні проблем та відновлення здатності самостійно дбати про задоволення власних потреб.

Писаревська Г. виділяє такі форми індивідуального консультування: «віч-на-віч», онлайн, телефонне консультування; науковиця також визначає такі моделі консультування: кризове, інформаційно-мотиваційне, консультування «рівний-рівному», соціально-психологічне та консультування, орієнтоване на вирішення завдань (Писаревська, 2022).

Пожидаєва О. виділяє різні види консультування, зокрема, воно може бути індивідуальним, груповим; короткотерміновим (одноразовим), довготерміновим (протягом кількох зустрічей), оперативним (швидко скоординованим); очним (безпосередній контакт), заочним чи дистанційним (телефонне консультування, переписка); за місцем проведення (кабінетним, вуличним); за віком клієнтів (консультування дітей, підлітків, молоді, людей похилого віку) (Пожидаєва, 2012).

Таким чином, надаючи соціальне консультування людям, які залишають свої домівки в зоні бойових дій та шукають безпечного притулку в інших регіонах України, після їхнього прибуття до відповідного населеного пункту, тим

самим соціальні працівники допомагають внутрішньо переміщеним особам проаналізувати їхні життєві ситуації, пропонують різні варіанти вирішення проблем та задоволення нагальних потреб, сприяють відновленню здатності самостійно дбати про задоволення власних потреб. За необхідності, особу чи сім'ю можуть направити на консультацію до інших фахівців, організацій чи установ, допомогти у взаємодії з ними. Відповідно, вирішуються першочергові проблеми та задовольняються базові потреби внутрішньо переміщених осіб, це, своєю чергою, може суттєво допомогти внутрішньо переміщеним особам зберегти їхній соціальний і психологічний добробут, уникнути переходу до неблагополучного стану та адаптуватися до нових умов життя. Соціальне консультування підтримує ВПО, зокрема, тим, що надає емоційну підтримку та стабілізацію: соціальні консультанти надають психологічну підтримку, допомагаючи справлятися з емоційними і стресовими переживаннями, спричиненими втраченою житлом, роботи та соціальних зв'язків; інформацію щодо доступних ресурсів, соціальних послуг, прав і можливостей, що допомагає внутрішньо переміщеним особам орієнтуватися в нових умовах і приймати обґрунтовані рішення; психологічну допомогу: соціальні консультанти допомагають розробляти стратегії подолання стресу та вирішення проблем, сприяючи зміцненню їхнього психічного здоров'я і впевненості у власних силах; підтримку в соціальній інтеграції у нові громади, що зменшує ризик соціальної ізоляції та сприяє їхньому активному включенню у суспільне життя; допомогу у пошуку роботи, професійній перекваліфікації та набутті нових навичок, що сприяє економічній стабільності та збереженню гідного рівня життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальне консультування є одним з основних інструментів соціальної роботи, спрямованим на надання підтримки та допомоги особам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях загалом та внутрішньо переміщеним особам зокрема. Воно включає в себе емоційну, інформаційну та практичну підтримку, сприяючи поліпшенню соціального та психологічного добробуту клієнтів.

Соціальне консультування відіграє важливу роль у процесі адаптації внутрішньо перемі-

щених осіб до нових умов життя. Воно допомагає їм впоратися з емоційними, соціальними та економічними проблемами, спричиненими переміщенням, і відновити здатність самостійно дбати про себе. Внутрішньо переміщені особи стикаються з численними викликами, такими як втрата житла, економічні труднощі, втрата роботи, соціальна ізоляція та втрата соціальних зв'язків. Соціальне консультування допомагає виявити та проаналізувати ці проблеми, надаючи необхідну допомогу та підтримку для подолання кризових ситуацій, вирішення нагальних проблем та задоволення базових потреб.

Соціальне консультування може включати індивідуальні, групові та сімейні сесії, використовувати онлайн та офлайн методи, а також спеціалізовані підходи, зокрема, такі як кризове

та інформаційно-мотиваційне консультування. Отже, соціальне консультування є ефективним інструментом для забезпечення соціальної інтеграції, психологічної стабільності та економічної адаптації ВПО, що допомагає їм уникнути переходу до неблагополучного стану, зберегти їхній соціальний і психологічний добробут, адаптуватися до нових умов життя, відновити здатність самостійно дбати про задоволення власних потреб.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в проведенні довгострокового дослідження щодо впливу соціального консультування на адаптацію та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб; виявлення елементів та аспектів, які потребують покращення та коригування відповідно до специфіки потреб та проблем внутрішньо переміщених осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завацька Л. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. Київ : Слово, 2008. 240 с.
2. Зверева І., Безпалько О., Харченко С. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2003. 117 с.
3. Основи соціального консультування: методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231. *Соціальна робота*. уклад.: К. Кулава. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2023. 44 с.
4. Панок В. Соціально-психологічна служба : навч.-метод. посіб. для студентів і викладачів. *Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута*, 2012. 488 с.
5. Писаревська Г. Теоретичні основи консультування в соціальній сфері. *Соціально-правові аспекти захисту прав дітей: збірник матеріалів науково-практичної конференції*, м. Харків, 26 травня 2022 р.: тези доповідей. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. С. 96–101.
6. Пожидаєва О. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. пр. Сер. Педагогічні науки. 2012. №1(17). С. 22–25.
7. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО). *Регіональне представництво УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні*. Жовтень 2014. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 30.12.2023 №.706-VII. *Вебсайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 01.06.2024).
9. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
10. Романовська Л. Місце та роль консультування у професійній діяльності майбутнього соціального працівника. Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: збірник наукових статей. Бердянськ: *Бердянський державний педагогічний університет*, 2019. Укладач: К. В. Петровська. Сторінки 45–52.
11. Романовська Л. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі оволодіння технологією соціально-педагогічного консультування. *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 19. С. 257–263.
12. Руденко Т. Соціальне консультування як складова соціальної роботи для надання допомоги вразливим категоріям населення. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/30219/1/Rudenko_Sotsialne_konsultuvania.pdf (дата звернення: 01.06.2024).
13. Семигіна Т., Гусак Н., Трухан С. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. Вип. 2. С. 65–72.
14. Суліцький В., Швед О. *Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник*. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

15. Трубавіна І. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції : зб. наук. пр. / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка» ; [за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман]. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342.

16. Хлебик С. Інноваційні технології в соціальній роботі з неповнолітніми засудженими у постпенітенціарний період. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2019. № 4. С. 66–70.

REFERENCES:

1. Zavatska, L. (2008). *Tekhnologii profesiinoi diialnosti sotsialnoho pedahoha* [Technologies of professional activity of a social pedagogue]. Kyiv: *Slovo* [in Ukrainian].

2. Zverieva, I., Bezpalko, O., & Kharchenko, S. (2003). *Sotsialna robota v Ukraini* [Social work in Ukraine]. Kyiv: Nauk. svit [in Ukrainian].

3. *Osnovy sotsialnoho konsultuvannia: metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 231 Sotsialna robota* [Fundamentals of social counseling: methodological recommendations for practical classes and independent work for students of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 231 *Social Work*]. (2023). Compiled by K. Kulava. Odesa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].

4. Panok, V. (2012). *Sotsialno-psykholohichna sluzhba: navch.-metod. posib. dlia studentiv i vykladachiv* [Social and psychological service: educational and methodological manual for students and teachers]. *Kamianets-Podilskiy: TOV Drukarnia Ruta* [in Ukrainian].

5. Pysarevska, H. (2022). *Teoretychni osnovy konsultuvannia v sotsialnii sferi* [Theoretical foundations of counseling in the social sphere]. *Sotsialno-pravovi aspekty zakhystu prav ditei: zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Kharkiv, 26 travnia 2022 r.: tezy dopovidei. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia, 96–101. [in Ukrainian].

6. Pozhidaieva, O. (2012). *Sutnist ta vydy konsultuvannia v sotsialno-pedahohichnii diialnosti* [The essence and types of counseling in social and pedagogical activities]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: zb. nauk. pr. Ser. Pedahohichni nauky. №1(17)*. 22–25. [in Ukrainian].

7. *Poperednii analiz ta otsinka potreb vnutrishno peremishchenykh osib (VPO)* [Preliminary analysis and assessment of the needs of internally displaced persons (IDPs)]. (2014). *Regional representation of UNHCR in Belarus, Moldova and Ukraine*. Retrieved from <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf> [in Ukrainian].

8. *Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 30.12.2023 №706-VII* [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine dated 30.12.2023 No.706-VII]. (2023). *Verkhovna Rada Ukrainy website*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (accessed June 1, 2024) [in Ukrainian].

9. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi posluhy konsultuvannia: nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 02.07.2015 № 678* [On approval of the State Standard of social counseling service: order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated 02.07.2015 No. 678]. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> [in Ukrainian].

10. Romanovska, L. (2019). *Mistse ta rol konsultuvannia u profesiinii diialnosti maibutnoho sotsialnoho pratsivnyka* [The place and role of counseling in the professional activities of future social workers]. *Sotsialno-osvitni dominanty profesiinoi pidgotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery ta inkluzyvnoi osvity: zbirnyk naukovykh statei. Berdiansk: Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet*. 45–52 [in Ukrainian].

11. Romanovska, L. (2013). *Rozvytok komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u protsesi ovolodinnia tekhnolohiiami sotsialno-pedahohichnoho konsultuvannia* [Development of communicative competence of future social pedagogues in the process of mastering the technology of social and pedagogical counseling]. *Pedahohichniy almanakh*, (19), 257–263 [in Ukrainian].

12. Rudenko, T. *Sotsialne konsultuvannia yak skladova sotsialnoi roboty dlia nadannia dopomohy vrazlyvym katehoriyam naselennia* [Social counseling as a component of social work to provide assistance to vulnerable categories of the population]. Retrieved from https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/30219/1/Rudenko_Sotsialne_konsultuvania.pdf [in Ukrainian].

13. Semyhina, T., Husak, N., & Trukhan, S. (2015). *Sotsialna pidtrymka vnutrishno peremishchenykh osib* [Social support for internally displaced persons]. *Ukrainskyi sotsium. №2*. 65–72 [in Ukrainian].

14. Sulitskyi, V., & Shved, O. (2023). *Konsultuvannia v sotsialnii roboti: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Counseling in social work: educational-methodological manual]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Vinichenko» [in Ukrainian].

15. Trubavina, I. (2017). Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak osnova vedenia wypadku v sotsialnii roboti z nymy [Problems of internally displaced persons in Ukraine as the basis for case management in social work with them]. *Hibrydna viina na Skhodi Ukrainy v mizhdystsyplinarnomu vymiri: vytoky, realii, perspektyvy reintehratsii*: zb. nauk. pr. / Derzh. zakl. «Luhan. nats. un-t im. T. Shevchenka; [za zah. red. V. S. Kurylo, S. V. Savchenko, O. L. Karaman]. Starobilsk: DZ «LNU im. T. Shevchenka», 320–342 [in Ukrainian].

16. Khlebig, S. (2019). Innovatsiini tekhnolohii v sotsialnii roboti z nepovnitnimy zasudzhenymy u postpenitentsiarnyi period [Innovative technologies in social work with juvenile offenders in the post-penitentiary period]. *Naukovyi zapysky. Seriia «Psykhologo-pedahohichni nauky»*. № 4. 66–70 [in Ukrainian].

УДК 316.421:355/359.08

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.7>

Вікторія ІСАЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0003-0224-1214

Scopus-Author ID: 57270419200

Бібліографічний опис статті: Ісаченко, В. (2024). Соціальна адаптація здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 48–53, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.7>

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану (на прикладі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

Уточнено сучасні підходи до визначення понять соціальна адаптація, адаптаційний потенціал особистості, середовища закладу освіти. Виокремлено труднощі з якими стикаються здобувачі вищої освіти у процесі соціальної адаптації. Здійснено теоретичний аналіз соціально-психологічних чинників адаптації та охарактеризовано основні підходи до трактування понять.

Розкрито питання соціально-психологічних стратегій підтримки адаптаційного потенціалу особистості в умовах воєнного конфлікту.

Здійснено аналітичний огляд навчального, освітнього, та соціального середовища закладу освіти, та особливості їх впливу на здобувачів вищої освіти.

На основі теоретичного аналізу визначено, що соціальне середовище закладу вищої освіти відіграє важливу роль у процесі соціальної адаптації студентів. Це середовище складається з різних аспектів, таких як культура закладу, відносини між студентами та викладачами, а також спеціально створені передумови для соціальної адаптації, зокрема, це можуть бути структурні підрозділи та соціальні інститути.

На основі проведеного теоретичного аналізу встановлено, що в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті соціальної та психологічної освіти забезпечено ряд умов та можливостей для успішної адаптації першокурсників в умовах війни.

В результаті аналізу, з'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти. Це стає передумовою для успішної соціальної адаптації та інтеграції у студентське середовище.

З'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти.

Розкрито роль волонтерських та наукових організацій, визначено, що студенти мають можливість розвивати важливі навички, такі як лідерство, організаційні здібності, командна робота та науково-дослідницька діяльність. Встановлено, що створення умов усвідомлення своєї ролі у суспільстві та активної участі у громадському житті сприяє Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ».

Ключові слова: соціальна адаптація, здобувачі вищої освіти, адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану, освітній процес, соціальне середовище закладу освіти, соціальні інститути, Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство, Молодіжний центр «START», Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», Студентська соціально-психологічна служба (волонтерський сектор).

Viktoriiа ISACHENKO

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of Social Education and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0003-0224-1214

Scopus-Author ID: 57270419200

To cite this article: Isachenko, V. (2024). Sotsialna adaptatsiia zdobuvachiv vyshchoi osvity do osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu [Social adaptation of students of higher education to the educational process under martial law]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 48–53, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.7>

SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION TO THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER MARTIAL LAW

The article provides a theoretical analysis of the problem of social adaptation of students of higher education to the educational process in the conditions of martial law (on the example of the Faculty of Social and Psychological Education of the Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna).

Modern approaches to defining the concepts of social adaptation, adaptation potential of an individual, and the environment of an educational institution have been specified. Difficulties faced by students of higher education in the process of social adaptation are singled out.

A theoretical analysis of socio-psychological factors of adaptation was carried out and the main approaches to the interpretation of concepts were characterized.

The question of socio-psychological strategies for supporting the adaptive potential of the individual in the conditions of military conflict is revealed.

An analytical review of the educational, educational, and social environment of the educational institution and the specifics of their influence on those seeking higher education was carried out.

Based on the theoretical analysis, it was determined that the social environment of the institution of higher education plays an important role in the process of social adaptation of students. This environment consists of various aspects, such as the culture of the institution, the relationship between students and teachers, as well as specially created prerequisites for social adaptation, in particular; it can be structural units and social institutions.

On the basis of the conducted theoretical analysis, it was established that the Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna at the Faculty of Social and Psychological Education provided a number of conditions and opportunities for the successful adaptation of first-year students in the conditions of war. As a result of the analysis, it was found that participation in such organizations as the Student Council of the Faculty, the Student Scientific Society and the Youth Center "START" gives students the opportunity to establish new contacts, develop communication skills and feel part of a larger community. This becomes a prerequisite for successful social adaptation and integration into the student environment.

It has been found that participation in organizations such as the Faculty Student Council, the Student Scientific Society, and the START Youth Center provides students with the opportunity to make new contacts, develop communication skills, and feel part of a larger community.

The role of volunteer and academic organizations is revealed, and it is determined that students have the opportunity to develop important skills such as leadership, organizational skills, teamwork and scientific research. It has been established that the creation of conditions for awareness of one's role in society and active participation in public life is facilitated by the "ACTION" National Patriotic Camp for student youth.

Key words: social adaptation, students of higher education, adaptation to the educational process under martial law, educational process, social environment of the educational institution, social institutions, Faculty Student Council, Student Scientific Society, Youth Center "START", National Patriotic Camp for Student Youth "ACTION", Student social and psychological service (volunteer sector).

Актуальність дослідження. Воєнний стан приносить із собою численні психологічні та соціальні виклики, які безпосередньо впливають на здобувачів вищої освіти. Війна та супутні обставини, такі як втрати близьких, руйнування житла, евакуація, можуть викликати серйозні психологічні проблеми у студентів, зокрема і посттравматичний стресовий розлад.

Часті евакуації, відсутність стабільного доступу до інтернету, руйнування навчальних закладів – всі ці фактори переривають навчальний процес, що впливає на успішність студентів. В умовах стресу та невизначеності студенти можуть втрачати мотивацію до навчання, що

впливає на їх успішність та професійний розвиток.

Дослідження соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим для розуміння впливу війни на молодь та розробки ефективних стратегій підтримки та інтеграції студентів у навчальний процес. Це дозволить: розробити рекомендації для освітніх установ щодо створення сприятливих умов для навчання та психологічної підтримки студентів; запропонувати психологічну допомогу студентам, які зазнали травматичних подій, що сприятиме їхній адаптації та зниженню рівня стресу; оцінити ефективність існуючих форм

дистанційного навчання та розробити нові підходи для забезпечення якості освіти в умовах кризових ситуацій; забезпечити підтримку соціальної інтеграції студентів через розвиток соціальних програм та ініціатив, спрямованих на зміцнення взаємодії та взаємопідтримки в студентських колективах.

Аналіз останніх досліджень. Соціально-психологічні чинники адаптації та основні підходи до трактування цього поняття відображено у працях З. Бондаренко, Т. Лях Л., Т. Алексєнко.

Питання психологічних стратегій адаптації в умовах воєнного конфлікту висвітлено у монографії за науковою редакцією Л. Коробки.

Освітнє та соціальне середовище закладу освіти, та особливості його впливу на здобувачів вищої освіти проаналізовано у працях О. Макаренко, О. Міхеєвої, Л. Мищак, Рябченко В.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану (на прикладі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна адаптація – одна зі складових процесу соціалізації особистості. У широкому розумінні адаптація розглядається як пристосування організму до певних умов існування. У соціальній роботі соціальна адаптація – це процес активного пристосування індивіда до певних умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність, спрямована на пристосування до певних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища (Бондаренко, Лях, 2024).

У наукових розвідках низки авторів адаптація трактується як «процес пристосування індивіда до умов соціального середовища; одне із центральних понять категорії соціалізації». Та розглядається, як процес зустрічної дії особистості та середовища на основі узгодженості вимог і соціальних очікувань. Цей процес розкривається через усвідомлення і прийняття норм соціального середовища і активність особистості у їх засвоєнні та творчому відо-

браженні у своїй діяльності, поведінці, в узгодженості самооцінок і домагань, претензій і можливостей з реаліями певного середовища (за наук. ред. Коробки, 2019).

Дослідження адаптаційних процесів спільноти в умовах воєнного конфлікту зосереджено не лише на складностях їхнього перебігу в умовах війни, а й на пошуку успішних психологічних стратегій пристосування та вироблення соціально-психологічних засобів активізації індивідуальних і колективних зусиль із подолання негативних наслідків цих подій у різних сферах життєдіяльності (за наук. ред. Коробки, 2019).

Соціальне середовище закладу вищої освіти відіграє важливу роль у процесі соціальної адаптації студентів. Це середовище складається з різних аспектів, таких як культура закладу, відносини між студентами та викладачами, а також спеціально створені передумови для соціальної адаптації, зокрема, це можуть бути структурні підрозділи та соціальні інститути.

Вивчення освітнього середовища є актуальним напрямом сучасних досліджень вітчизняних і закордонних дослідників.

Освітнє середовище розглядається як: 1) сукупність історичних умов, обставин; 2) підсистема соціокультурного середовища; 3) підпростір широкого соціально-інформаційного простору; 4) цілісна, спеціальним чином організована педагогічна система соціалізації та формування особистості (Макаренко, 2023).

Найсприятливіші умови для соціальної адаптації створюються в тому закладі вищої освіти, який забезпечує формування якісного академічного персоналу й контингенту студентів та орієнтується на створення умов для максимально можливого розвитку особистісного потенціалу всіх суб'єктів його діяльності. А такі умови стають можливими лишень у демократичному соціальному середовищі (Рябченко, 2019).

Саме освітнє середовище закладу вищої освіти створює відповідні умови для ефективної адаптації, є провідником соціалізуючих впливів та створює можливості для вибору видів діяльності (Міхеєва, Мищак, 2023).

Дуже важливим питанням в освітньому процесі є проблема адаптації першокурсників до нових умов життя. Вступаючи до закладу вищої освіти студенти зустрічаються із різноманітними труднощами, починаючи від усвідом-

лення себе студентом та закінчуючи різкими змінами у побуті та найближчому оточенні особистості.

З цією метою на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини функціонують відокремлені підрозділи, орієнтовані на адаптацію залучення студентів до різних видів діяльності: Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство, Студентська соціально-психологічна служба (волонтерський сектор), Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», Молодіжний центр «START».

Діяльність студентської ради спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу, якісне навчання, виховання духовності і культури студентів, зростання у студентській молоді соціальної активності (Психологічна підтримка для студентів. Студентський портал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 2024), та є одним із провідних інститутів соціальної адаптації в закладі вищої освіти.

З метою залучення студентів до наукової діяльності на факультеті створено Студентське наукове товариство. Метою діяльності товариства є покращення умов для розкриття наукового та творчого потенціалу осіб, які навчаються на факультеті, розвиток у них наукового мислення і навичок науково-дослідної роботи, популяризація різних галузей науки, розвиток інноваційної діяльності, організаційна допомога керівництву факультету в оптимізації наукової роботи, в інтеграції наукової, навчальної діяльності в системі вищої освіти (Психологічна підтримка для студентів. Студентський портал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 2024), що в перспективі постає як одна з умов успішної соціальної адаптації.

Функціонування Студентської соціально-психологічної служби дає змогу реалізувати декілька завдань: по-перше, це один із аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та практичних психологів шляхом залучення до добровільної діяльності; по-друге, участь студентів у діяльності служби має важливе виховне значення, адже волонтери працюють із людьми, що опинилися у складних життєвих обставинах, допомагають їм, підтри-

мують, встановлюють над ними опіку, що, безсумнівно, сприяє розквіту морально-вольових якостей (Студентська соціально-психологічна служба, 2024). Участь у Студентській соціально-психологічній службі сприяє соціальній адаптації, оскільки вона надає студентам можливість отримувати підтримку та консультації, брати участь у різних заходах та тренінгах, які допомагають розвивати соціальні навички, будувати позитивні взаємини з однолітками та ефективно справлятися з викликами навчального процесу.

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впроваджено інноваційний проект – Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія», мета якого – формування у студентів високої патріотичної свідомості, почуття вірності Батьківщині, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави (УДПУ імені Павла Тичини ФСПО. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ», 2024). Залучення здобувачів вищої освіти до Національно-патріотичного табору «ДІЯ» забезпечує молодь можливостями для розвитку соціальних навичок, зміцнення патріотичного духу, налагодження дружніх стосунків та формування активної громадянської позиції.

Молодіжний центр «START» є спільним проектом факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та відділу у справах молоді Уманської міської ради («START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти, 2024). Метою Центру є створення умов для всебічного розвитку і самореалізації молоді в різних сферах суспільного життя, розкриття її потенціалу, захист інтересів та прав, сприяння соціальному становленню й розвитку, професійній орієнтації змістовного дозвілля, підтримці талановитої молоді («START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти, 2024).

Молодіжний центр об'єднує молодь, створюючи можливості для знайомств та побу-

дови соціальних зв'язків, організовує тренінги, майстер-класи та освітні програми, що допомагають молодим людям розвивати соціальні та професійні навички. Молодіжний центр пропонує різні види дозвілля та активностей, що сприяють зняттю стресу та поліпшенню загального психологічного стану.

Всі ці фактори разом сприяють кращій соціальної адаптації молоді, допомагаючи їм впевненіше почуватися в суспільстві та успішно справлятися з життєвими викликами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на нашу думку, на процес успішної соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану впливають адаптаційний потенціал особистості та спеціально створені умови в університеті.

На основі проведеного аналізу джерел робимо висновки, що в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті соціальної та психологічної освіти забезпечено ряд умов та можливостей для успішної адаптації першокурсників в умовах війни.

В результаті теоретичного аналізу, з'ясовано, що участь у таких організаціях, як Студентська рада факультету, Студентське наукове товариство та Молодіжний центр «START», надає студентам можливість встановлювати нові контакти, розвивати комунікативні навички та відчувати себе частиною великої спільноти. Це стає передумовою для успішної соціальної адаптації та інтеграції у студентське середовище.

Завдяки участі у волонтерських та наукових організаціях, студенти мають можливість розвивати важливі навички, такі як лідерство, організаційні здібності, командна робота та науково-дослідницька діяльність. Студентська соціально-психологічна служба забезпечує психологічну підтримку, що є важливим фактором для успішної адаптації здобувачів вищої освіти до нових умов навчання та соціального середовища. Ця підтримка допомагає їм краще справлятися зі стресом та викликами, з якими вони можуть стикатися під час навчання. Створення умов усвідомлення своєї ролі у суспільстві та активної участі у громадському житті сприяє Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ».

Загалом, ці соціальні інститути відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для студентів, що сприяє їхній успішній соціальній адаптації, розвитку та інтеграції в суспільство.

Об'єднання індивідуальних адаптаційних можливостей здобувачів вищої освіти та підтримка університету в умовах воєнного стану створює оптимальні умови для успішної соціальної адаптації, сприяючи академічному та особистісному зростанню.

Проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів порушеної проблеми. Передусім, заслуговують на окреме вивчення питання емпіричного дослідження проблеми соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко З. П., Лях Т. Л. Основні поняття і категорії соціальної роботи URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8927/1/T_LYAKH_OKSR_KSP%2526SR_IL.pdf (дата звернення 09.06.2024).
2. Макаренко О. Дослідження факторів впливу освітнього середовища закладу вищої освіти на формування професійних і соціальних характеристик майбутніх фахівців. URL: <http://surl.li/utbec> (дата звернення 09.06.2024).
3. Міхеєва О., Мищак Л. Нові умови соціокультурного середовища студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (1(52), 2023. С. 115–118. URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871> (дата звернення 09.06.2024).
4. Психологічна підтримка для студентів. *Студентський портал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. URL: <https://stud.udpu.edu.ua/blog/2024/03/psykholohichna-pidtrymka-dlya-studentiv> (дата звернення 09.06.2024).
5. Рябченко В. І. Демократизація соціального середовища закладу вищої освіти як передумова розвитку особистісного потенціалу суб'єктів його діяльності. URL: <http://surl.li/utbeh> (дата звернення 09.06.2024).
6. Соціальна педагогіка : словник-довідник / За заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер. 2009. 524 с.
7. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія / за наук. ред. Л.М.Коробки; *Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психо-*

логії. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с. URL: <https://ispp.org.ua/2019/12/04/monografiya-spilnota-v-umovax-voennogo-konfliktu-psixologichni-strategi%D1%97-adaptaci%D1%97/> (дата звернення 09.06.2024).

8. Студентська соціально-психологічна служба. URL: <http://surl.li/utbdk> (дата звернення 09.06.2024).

9. УДПУ імені Павла Тичини ФСПО. Національно-патріотичний табір для студентської молоді «ДІЯ». URL: <http://surl.li/utbdk> (дата звернення 09.06.2024).

10. «START» Молодіжний центр факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL: <http://surl.li/utbdt> (дата звернення 09.06.2024).

REFERENCES:

1. Bondarenko, Z.P., & Liakh, T.L. (2024). Osnovni poniattia i katehorii sotsialnoi roboty [Basic concepts and categories of social work]. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8927/1/T_LYAKH_OKSR_KSP%2526SR_IL.pdf [in Ukrainian].

2. Makarenko, O. (2023). Doslidzhennia faktoriv vplyvu osvithnoho seredovyscha zakladu vyshchoi osvity na formuvannia profesiinykh i sotsialnykh kharakterystyk maibutnikh fakhivtsiv [Study of factors influencing the educational environment of a higher education institution on the formation of professional and social characteristics of future specialists]. Retrieved from: <http://surl.li/utbec> [in Ukrainian].

3. Mikheieva, O., & Myshchak, L. (2023). Novi umovy sotsiokulturnoho seredovyscha studentskoi molodi [New conditions of the socio-cultural environment of student youth]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota»*, №1(52), С. 115–118. Retrieved from: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871> [in Ukrainian].

4. *Studentskyi portal Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny*. Psykholohichna pidtrymka dlia studentiv. (2024). [Student portal of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. Psychological support for students]. Retrieved from: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/278871> [in Ukrainian].

5. Riabchenko, V. (2019). Demokratyzatsiia sotsialnoho seredovyscha zakladu vyshchoi osvity yak peredumova rozvytku osobystisnoho potentsialu subiektiv yoho diialnosti [Democratization of the social environment of the institution of higher education as a prerequisite for the development of the personal potential of the subjects of its activity]. Retrieved from : <http://surl.li/utbeh> [in Ukrainian].

6. Za zah. red. Aleksieienko T. F. (2009). Sotsialna pedahohika : slovnyk-dovidnyk. [Social pedagogy: a dictionary-reference] [in Ukrainian].

7. Za nauk. red. Korobky L.M. (2019). Spilnota v umovakh voiennoho konfliktu: psykholohichni stratehii adaptatsii : kolektyvna monohrafiia [Community in conditions of military conflict: psychological strategies of adaptation]. *Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. Kroпивницький: Імекс-ЛТД, 2019. Retrieved from: <https://ispp.org.ua/2019/12/04/monografiya-spilnota-v-umovax-voennogo-konfliktu-psixologichni-strategi%D1%97-adaptaci%D1%97/> [in Ukrainian].

8. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. Studentska sotsialno-psykholohichna sluzhba [Official website of the Faculty of Social and Psychological Education. Student social and psychological service] (2024). Retrieved from: <http://surl.li/utbdk> [in Ukrainian].

9. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. UDPU imeni Pavla Tychyny FSP0 [Natsionalno-patriotychnyi tabir dlia studentskoi molodi «DIIA».Official website of the Faculty of Social and Psychological Education. UDPU named after Pavlo Tychyna FSP0. National-patriotic camp for student youth "ACTION"] (2024). Retrieved from: <http://surl.li/utbdk> [in Ukrainian].

10. Ofitsiinyi sait fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. UDPU imeni Pavla Tychyny FSP0. «START» Molodizhnyi tsentr fakultetu sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Official site of the Faculty of Social and Psychological Education. UDPU named after Pavlo Tychyna FSP0. "START" Youth Center of the Faculty of Social and Psychological Education of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna]. (2024). Retrieved from: <http://surl.li/utbdt> [in Ukrainian].

УДК 316.3:37.09.378

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.8>

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus-Author ID: 57287160700

Бібліографічний опис статті: Карпенко, О. (2024). Соціальне середовище закладу вищої освіти як умова розвитку соціальної активності студентів. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 54–59. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.8>

СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається зміст понять «соціальне середовище», «соціальна активність студентів» в закладах вищої освіти. Виявлено сучасний рівень соціальної активності в закладі вищої освіти. Проаналізовано та обґрунтовано форми і методи роботи для формування соціальної активності із студентами – майбутніми фахівцями соціальної сфери. Наведено перелік необхідних умов для формування у студентів, майбутніх соціальних працівників, системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для реалізації активної поведінки та поетапне формування професійної активності; розвиток і формування теоретичних знань, які сприятимуть становленню студента як активної соціальної одиниці.

Метою статті є виявлення особливостей середовища закладу вищої освіти у процесі професійної підготовки студентів, які у фаховій діяльності здатні вирішувати соціальні проблеми. Значна увага приділена проблемам педагогічної взаємодії викладача і студента, на основі проведеного аналізу виокремлено та з'ясовано зміст соціальної активності студентів у процесі теоретичної та практичної підготовки.

Ключовими завданнями виокремлено наступне: виявити та узагальнити складові соціальної активності як однієї із складних форм перетворення внутрішнього світу студента, яке відбувається у процесі саморуку людини своїм життєвим шляхом, на якому особистість пізнає себе, будує себе, осмислює суть свого функціонування; дослідити особливості соціальної активності розвитку особистості студента, його професійну самовизначеність.

Розкрито складові розвитку соціальної активності студентів можуть бути використані в університетах, де готуються майбутні фахівці соціальної сфери, а також, на курсах підвищення кваліфікації з метою посилення готовності до взаємодії з клієнтами на основі оволодіння комплексом знань та умінь, спрямованих на трансформування технологій активного навчання в реальних умовах середовища закладу вищої освіти.

За результатами узагальненого аналізу зроблено висновки, що ефективність і доцільність розвитку соціальної активності у студентів має не лише загальні принципи впровадження, але й специфіку конкретної майбутньої фахової діяльності. Висновки підтвердили обґрунтування створення необхідних соціальних умов в середовищі закладу вищої освіти.

Ключові слова: середовище, соціальне середовище, заклад вищої освіти, студенти, майбутні соціальні працівники, активність, соціальна активність, соціальна робота, фахова підготовка.

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus-Author ID: 57287160700

To cite this article: Karpenko, O. (2024). Sotsialne seredovyshe zakladu vyshchoi osvity yak umova rozvytku sotsialnoi aktyvnosti studentiv [The social environment of a higher education institution as a condition for the development of students' social activity]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.8>

THE SOCIAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY

The article examines the meaning of the concepts "social environment", "social activity of students" in institutions of higher education. The modern level of social activity in the institution of higher education was revealed. The forms and methods of work for the formation of social activity with students – future specialists in the social sphere have been analyzed and substantiated. The list of necessary conditions for the formation of students, future social workers, the system of theoretical knowledge, practical abilities and skills necessary for the implementation of active behavior and the gradual formation of professional activity is given; development and formation of theoretical knowledge that will contribute to the formation of the student as an active social unit.

The purpose of the article is to identify the peculiarities of the environment of the institution of higher education in the process of professional training of students who are able to solve social problems in their professional activities. Considerable attention is paid to the problems of pedagogical interaction between the teacher and the student, based on the analysis, the content of social activity of students in the process of theoretical and practical training is identified and clarified.

The key tasks are the following: to identify and generalize the components of social activity as one of the complex forms of transformation of the student's inner world, which occurs in the process of self-movement of a person along his life path, on which the individual knows himself, builds himself, understands the essence of his functioning; to investigate the peculiarities of the social activity of the student's personality development, his professional self-determination.

It was revealed that the components of the development of social activity of students can be used in universities, where future specialists of the social sphere are trained, as well as in advanced training courses with the aim of increasing readiness to interact with clients based on mastering a set of knowledge and skills aimed at transforming active learning technologies into real environmental conditions of a higher education institution.

Based on the results of the generalized analysis, it was concluded that the effectiveness and expediency of the development of social activity among students has not only general principles of implementation, but also the specifics of a specific future professional activity. The conclusions confirmed the rationale for creating the necessary social conditions in the environment of a higher education institution.

Key words: environment, social environment, institution of higher education, students, future social workers, activity, social activity, social work, professional training.

Актуальність проблеми. Висвітлення двосторонньої взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, розкриття необхідності створення такого соціосередовища, яке б за своєю структурою і багатоваріативністю методів і форм впливу на особистість, дозволяло добирати відповідні форми й активно впливати на особистість у закладі вищої освіти (ЗВО). Такий підхід до вирішення проблеми потребує здійснення заходів щодо посилення змісту і якості підготовки соціально-гуманітарної складової майбутнього соціального працівника, що може здійснюватись за рахунок гуманітарних дисциплін, посилення їх соціальної значущості та створення нових курсів на основі міждисциплінарних взаємозв'язків, що слугує новим імпульсом у розвитку комфортного середовища ЗВО; створення технологічної соціально-педагогічної структури яка групується на демократизації.

На наш погляд, соціально-гуманітарний цикл у підготовці спеціаліста соціальної сфери відіграє досить вагомий роль, оскільки дозволяє здійснювати підготовку не вузько профільного фахівця соціальної сфери, а професіонала з широкою ерудицією та професійними зна-

ннями. Таке бачення освітнього процесу щодо підготовки конкретного фахівця соціальної сфери спонукає до пошуків можливостей розширення соціосвітнього простору для самореалізації, саморозвитку та формування активної соціальної позиції студента в умовах ЗВО. Це, безперечно, буде сприяти розвитку професійних здатностей студента – майбутнього соціального працівника – до вільного включення різних видів діяльності, корпоративної діяльності, просуванню по службових сходинках тощо.

Звичайно, йдеться не лише про обсяг відведених годин, а йдеться, також, і про реалізацію таких програм, які є спроможними забезпечити розвиток як професійних, так і особистісних якостей студента, які не завжди є рівнозначно співвіднесеними.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізуючи результати досліджень вітчизняних вчених (І. Зязюн, А. Капська, М. Корнев, В. Поліщук, С. Харченко та ін.), а також практичний досвід підготовки соціального працівника, нами виявлено, що цикл соціально-гуманітарних дисциплін вдалося вдосконалити і продуктивно співвіднести з іншими циклами (природничо-

науковим та професійно-практичним). Проте, досвід останніх 8–10 років дозволяє стверджувати, що про досягнення у їх змістовому плані та їх викладанні ще рано говорити як про достатньо завершений, досконалий процес.

Метою дослідження є виявлення особливостей середовища закладу вищої освіти у процесі професійної підготовки студентів, які у фаховій діяльності здатні вирішувати соціальні проблеми. Значна увага приділена проблемам педагогічної взаємодії викладача і студента, на основі проведеного аналізу виокремлено та з'ясовано зміст соціальної активності студентів у процесі теоретичної та практичної підготовки.

Основний матеріал дослідження. Багато-річний досвід підготовки в Україні соціальних працівників продиктував необхідність введення низки дисциплін психологічного і педагогічного спрямування: загальна і вікова психологія, соціальна психологія, психологія особистості, психодіагностика і психокорекція, психоконсультація тощо; педагогіка і соціальна педагогіка, основи спілкування, психолого-педагогічна терапія, педагогічний тренінг тощо.

Звичайно, врахування побажань і позиції студентів ЗВО щодо організації навчально-виховної діяльності, які мають уже в період активної практики самостійно приймати адекватні рішення, повинне, певною мірою сприяти розвитку як професійних, так і особистісних якостей, зокрема впливати на формування соціальної активності, що у свою чергу є необхідною умовою у подальшій роботі соціальної сфери. Потреба студента у створенні комфортного соціосередовища в ЗВО, стоїть серед інших на одному із перших місць, оскільки саме оптимальне у виховному, науковому, навчальному плані соціосередовище є тим підґрунтям, на якому активно розгортається самоактуалізація особистості та її самовдосконалення.

Можна припустити, що експертна оцінка студентів, хоча б певною мірою говорить про комфортність інтелектуальну, яка спрямована на них в освітньому просторі і яка впливає на їхній активний емоційний стан під час вивчення конкретного навчального курсу чи під час проходження практики. Водночас, не можна не зважати і на деякі «нарікання» студентів щодо відсутності такого соціосередовища, в якому вони могли саморозвиватися і самовдосконалюва-

тись, реалізувати свої потреби. Студенти вбачають у понятті «комфортне середовище» єдність умов, особистостей, засобів, які мають сприяти зростанню, прояву сильних сторін і вдосконаленню слабких, свободі вибору не лише умов, але й свободі вибору окремих аспектів навчання.

Це, певною мірою, розширило перелік компонентів, що сприяють створенню позитивного і комфортного мікросередовища у вищій школі. У даному випадку цілком справедливим введення такого компоненту, як «викладач», оскільки він виступає своєрідною зв'язуючою ланкою між студентом та всіма іншими складовими, а у певних ситуаціях він може бути домінуючим компонентом як в організаційному, так і в методичному плані. На нашу думку, це проявляється, в першу чергу, під час моделювання навчального процесу, а також під час проектування практичної діяльності кожного студента, коли необхідно врахувати рівень його розвитку, професійну установку та особистісні потреби в оволодінні практичними професійними навичками.

Як показує аналіз реального стану підготовки соціальних працівників у різних університетах України (класичних і педагогічних), навчальний процес потребує посилення етичної підготовки, соціальної технології як теорії і практики соціальної дії. Тобто мова йде про посилення прикладної освіти, соціально спрямованої на формування комфортного соціального середовища у ЗВО, в якому і викладач, і студенти мали б змогу задовольнити свої потреби у саморозвитку.

Успіху в цьому плані у професійній освіті соціального працівника можна досягти, якщо будувати навчальний процес з урахуванням принципу варіативності, який зобов'язує враховувати не лише «полінійність руху між компонентами цілісного змісту предметного блоку залежно від фахового профілю підготовки соціального працівника у вищому навчальному закладі, що дозволить врахувати специфіку майбутньої спеціалізації студента» (Карпенко, 2017), і водночас це дозволить закріпити в ньому цілісність сприйняття професійної діяльності.

Визначаючи якісні ознаки комфортного соціосередовища у ЗВО, не слід жорстко диференціювати, розмежовувати їх, оскільки це

може дати негативні наслідки для формування цілісної особистості фахівця соціальної сфери. Слід зазначити, що окрім організаційних заходів (зокрема, корекція навчальних планів, введення спецкурсів тощо), значення окремих гуманітарних дисциплін та ефективність оволодіння ними студентами можна підвищити за рахунок введення перспективних педагогічних технологій.

Так, скажімо на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка досить позитивно зарекомендували себе ігрові форми, дискусії, круглі столи, моделювання і презентація соціальних проєктів, вирішення поставлених проблемних завдань, створення студентами як сценаріїв, так і самих відеофільмів, аналіз відео сюжетів на основі реальних ситуацій (про життя «дітей-вулиці», технологія роботи з молоддю у кризових центрах, робота з молоддю з функціональними обмеженнями, реабілітація соціально-виховних проєктів по вразливих отримувачів послуг тощо). Все це загалом сприяє як закріпленню навчального матеріалу, так і оволодінню ними певними практичними професійними вміннями.

При цьому, ми не повинні забувати, що соціальна активність особистості є важливим аспектом життя суспільства, оскільки сприяє активному взаємодії між людьми, сприяє розвитку спільності та покращенню умов життя. Важливість соціальної активності полягає в тому, що вона сприяє формуванню позитивного соціального середовища, розвитку громадянського суспільства та підвищенню рівня соціальної свідомості у суспільстві. Водночас, важливими ознаками соціальної активності особистості є її здатність до самовираження, участь у громадському житті та активна позиція у вирішенні соціальних проблем. Розвинена соціальна активність свідчить про високий рівень соціальної компетентності та готовність до співпраці з іншими для досягнення спільних цілей (Лях, 2009).

З метою посилення комфортності соціосередовища для студентів, нами активно використовуються інноваційні технології. Це, зокрема, користування мультимедійною бібліотекою під час навчального процесу, використання під час підготовки до занять бібліотечної мережі Internet, створення електронних курсів згідно до

затверджених навчальних планів спеціальності «Соціальна робота» тощо.

У результаті об'єктивного аналізу наших позитивних досягнень, можна стверджувати, що педагогічна технологія – це та галузь діяльності, яку можна привести у ЗВО до координації всіх напрямків і умов, які можуть посилювати соціальну активність студентів в умовах соціосередовища, безперечно з врахуванням особливостей конкретного закладу освіти і конкретної спеціальності.

Ми свідомі того, що у кожному ЗВО (незалежно від того, класичний це університет чи педагогічний) можливе створення таких міждисциплінарних курсів діяльності, кафедр, спеціальностей, які б у своєму загалі сприяли підняттю рівня якості професійної підготовки студентів і забезпечували особистісну впевненість кожного із них у своїй готовності до практичної діяльності у різних соціальних інститутах і з різними категоріями клієнтів. Так, наприклад, для спеціальності «Соціальний працівник» вивчення курсів психологічного спрямування дозволяють підвищити не лише психологічну, але й фахову культуру майбутнього соціального працівника. У результаті запропонованих їм інформації, уявлень про себе як особистість в цілому та уявлень про себе як фахівця, котрий діє в різних ситуаціях, – це два різних відображення однієї реальності, які доповнюють одне одного.

Як стверджує колектив авторів навчального посібника «Актуальні питання соціальної роботи» (2023) «у відкритому світі, де майбутнє не може тут чітко прогнозованим, а теперішнє має декілька потенційних ліній розвитку, людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до швидкоплинних умов життя. Тому на всіх рівнях освіти повинні створюватись умови для розвитку інтелекту і творчих якостей особистості, підготовки її до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом».

Наша позиція цілком співпадає з думкою інших вчених, оскільки ми усвідомлюємо необхідність у застосуванні інтегративного підходу до навчання майбутнього соціального працівника, згідно з чим передбачається поглиблення фундаментальних знань, диференціація навчання, встановлення раціонального

співвідношення теоретичного та практичного навчання, формування професійного мислення студентів (Семигіна, Брижовата 2020).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Найбільш важливим, на нашу думку, у вирішенні означеної нами проблеми – створення комфортного соціосередовища – є вироблення освітніх галузевих стандартів для будь-якої спеціальності. Сьогодні існуючий Галузевий стандарт спеціальності «Соціальна робота» у повному обсязі передбачає пакет компонентів, які відображають гуманістичну складову, закріплену в особистісних якостях професіонала соціальної сфери. Створення комфортного соціосередовища у ЗВО пов'язане, перш за все, з його демократизацією, усвідомлення викладачами в навчальному процесі того факту, що навчання за своєю суттю є гуманітарний процес, в якому недопустимі ніякі форми боротьби і дискримінації студента, є напрямком щодо подальшого розгортання поглиблення гуманістичної складової.

Слід сказати, що головним сьогодні є прагнення формувати у студентів терпимість до

позицій і думок інших, у той же час «оберігати» думку тих, хто думає не так, як викладач і водночас створювати комфортні умови для студентів щодо уміння мати і відстоювати свою власну думку та розвивати особистісні якості з метою розвитку власної активності.

Таким чином, вивчення й осмислення соціально-педагогічного процесу взаємодії студента і соціального середовища університету середовища університету, дозволяє стверджувати, що діалектика соціосередовища і ЗВО полягає у тому, що спрямований розвиток особистості студента зумовлюється не лише вибором професії, соціальної роботи, а й підготовкою до її здійснення. Це вибір і «занурення» студента у відповідне освітнє середовище визначають стратегію подальшого професійного розвитку майбутнього соціального працівника.

Вищесказане дозволяє вважати оптимальними такі соціально-педагогічні умови, оскільки вони створюють таке поле життєдіяльності для студентів, на якому можуть проростати їхній творчий потенціал, професіоналізм, проявлятися гуманістичні ресурси, реалізовуватись особистісні та соціально-значущі якості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О. Денисюк та ін.; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related#fullTextFileContent.
2. Лях Т.Л. (2009). Зміст і напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів. Наукові праці Донецького національного технічного університету. 3(145). С. 274–279. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1214/1/T_LYAKH_ZINSPRSGVNZ_KSP%26KO_IPSP.pdf.
3. Карпенко О.Г. (2023). Методи соціальної роботи як складова успішної професійної діяльності соціального працівника. Ввічливість. Humanitas. 4. С. 18–24. URL: doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.3>.
4. Карпенко, О.Г. (2024). Моделювання самостійної роботи студентів як складової фахової активності у процесі формування професійних компетентностей. Ввічливість. Humanitas, (2), 126–131. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.18>.
5. Карпенко О.Г. (2017). Організація проблемно-модульного навчання майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу. / In Innovative processes in education. С. 59–74. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8914/1/%D0%9Eleksiuk_SR4.pdf#page=59.
6. Karpenko O. G. (2016). The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12228/Karpenko%20OG,%202016,%20Austria.pdf?sequence=1>.
7. Liakh, T., Spirina, T., Dulia, A., & Horchynskyi, R. (2022). Analysis of the Needs of Social Workers Regarding Their Utilization of ICT in the System of Provision of Social Services (Kyiv City, Ukraine). International Journal of Research in E-learning. 8(2), P. 1–21. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44461/1/ICT_Liakh_Spirina_Dilyia_Horchinskii_FFSSO.pdf.
8. Семигіна, Т., Брижовата, О. (2020). Міжнародне визначення соціальної роботи // Соціальна політика і соціальна робота. № 3, 4. С. 144–145.
9. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. / [уклад. С. О. Омельченко та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, НПУ ім. М.П.Драгоманова, ДЗВО «Донбас. держ. пед. унт». 2021. 229 с.

10. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М., Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури. 2004. URL: https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf.

REFERENCES:

1. Denysiuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). URL: <https://www.researchgate.net/publication/374582040>. [in Ukrainian].
2. Лях, Т. (2009). *Zmist i napriamy sotsialno-pedahohichnoi roboty studentskykh volonterskykh hrup vyshchyykh navchalnykh zakladiv*. [Content and directions of socio-pedagogical work of student volunteer groups of higher educational institutions]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, 3(145), 274–279. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1214/1/t_lyakh_zinsprsvgvnz_ksp%26ko_ipsp.pdf. [in Ukrainian].
3. Karpenko, O. (2023). *Metody sotsialnoi roboty yak skladova uspishnoi profesiinoi diialnosti sotsialnoho pratsivnyka*. [Methods of social work as a component of the successful professional activity of a social worker]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 18–24, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.43>. [in Ukrainian].
4. Karpenko, O. (2024). *Modeliuvannia samostiinoi roboty studentiv u protsesi formuvannia fakhovykh kompetentnosti* [Modeling the independent work of students in the process of forming the professional competences]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 126–131, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.18>. [in Ukrainian].
5. Karpenko, O. (2017). *Orhanizatsiia problemno-modulnoho navchannia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu*. In *Innovative processes in education* (pp. 59–74). URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8914/1/%D0%9Eleksuk_SR4.pdf#page=59. [in Ukrainian].
6. Karpenko, O. (2016). *The formation of professionalism in future social workers in the conditions of higher school*. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12228/Karpenko%20OG,%202016,%20Austria.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
7. Liakh, T., Spirina, T., Dulia, A., & Horchynskiy, R. (2022). Analysis of the Needs of Social Workers Regarding Their Utilization of ICT in the System of Provision of Social Services (Kyiv City, Ukraine). *International Journal of Research in E-learning*, 8(2), 1–21. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44461/1/ICT_Liakh_Spirina_Dilyia_Horchinskii_FFSSO.pdf. [in Ukrainian].
8. Semyhina T., Bryzhovata O. (2002). *Mizhnarodne vyznachennia sotsialnoi roboty* [International definition of social work] // *Sotsialna polityka i sotsialna robota*. 3, 4. 144–145. [in Ukrainian].
9. *Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu: navch.-metod. posib. (2021)*. / [uklad. S. O. Omelchenko ta in.]; Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, NPU im. M.P.Drahomanova, DVNZ «Donbas. derzh. ped. unt». Sloviansk: Vyd-vo B. I. Matorina. [in Ukrain].
10. *Sotsialna robota v Ukraini: Navch. posib. (2004)*. [Social work in Ukraine] / I. D. Zvereva, O. V., Bezpalko, S. Ya. Kharchenko ta in.; Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, H. M., Laktionovoi. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. Retrieved from https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf. [in Ukrainian].

УДК 378.041:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.9>

Ірина СИДОРУК

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-3029-3142

Надія КОРПАЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3607-2183

Бібліографічний опис статті: Сидорук, І., Корпач, Н. (2024). Сутність та структура самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 60–67, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.9>

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті схарактеризовано сутність та визначено структурно-компонентний склад самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти. Обґрунтовано необхідність формування самоосвітньої компетентності у студентів закладів вищої освіти. Здійснено категоріально-дефініційний аналіз феномена «самоосвітня компетентність здобувачів вищої освіти», проаналізовано та потрактовано поняття «самоосвіта», «компетентність», «самоосвітня компетентність». Подано розуміння дефініції «самоосвітня компетентність здобувачів вищої освіти», встановлено її компонентний склад. Поділяючи погляди І. Мосі самоосвітню компетентність здобувачів вищої освіти визначено як інтегровану якість особистості, сукупність пізнавальних мотивів та намірів, ефективних самоосвітніх знань та умінь, досвіду самоосвітньої роботи, цінностей, що формують готовність і здатність особистості до ефективної самоосвітньої діяльності. У структурі досліджуваного конструкта виокремлено такі складові частини (компоненти), як мотиваційно-ціннісний, організаційно-процесуальний, рефлексивний. Визначено відповідні критерії (особистісний, діяльнісний та рефлексивний) та показники сформованості самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти.

Для забезпечення вірогідності положень та висновків, досягнення мети використано теоретичні методи дослідження, такі як вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення інформації з публікацій в електронній базі даних Google Scholar та ін., нормативної бази вищої освіти України.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що у процесі дослідження уточнено й конкретизовано структуру та зміст самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти, визначено критерії та показники її сформованості.

Ключові слова: самоосвіта, компетентність, самоосвітня компетентність, здобувачі вищої освіти.

Iryna SYDORUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Special and Inclusive Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-3029-3142

Nadia KORPACH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-3607-2183

To cite this article: Sydoruk, I., Korpach, N. (2024). Sutnist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity [The essence and structure of self-educational competence of higher education applicants]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 60–67, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.9>

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS

The article characterizes the essence and defines the structural and component composition of self-educational competence of higher education students. The necessity of forming self-educational competence in students of higher education institutions is substantiated. The categorical and definitional analysis of the phenomenon of «self-educational competence of higher education students» is carried out, the concepts of «self-education», «competence», «self-educational competence» are analyzed and interpreted. The understanding of the definition of «self-educational competence of higher education students» is presented, its component composition is established. Sharing the views of I. Mosi, the self-educational competence of higher education applicants is defined as an integrated quality of personality, a set of cognitive motives and intentions, effective self-educational knowledge and skills, experience of self-educational work, values that form the readiness and ability of a person to effective self-educational activity. In the structure of the studied construct, the following components are distinguished: motivational and value, organizational and procedural, and reflective. The relevant criteria (personal, activity and reflexive) and indicators of the formation of self-educational competence of higher education students are determined.

To ensure the reliability of the provisions and conclusions, to achieve the goal, theoretical research methods were used, such as study, analysis, synthesis, comparison, generalization of information from publications in the electronic database Google Scholar and others, the regulatory framework of higher education in Ukraine.

The scientific novelty and theoretical significance of the study lies in the fact that in the course of the research the structure and content of self-educational competence of higher education students were clarified and specified, the criteria and indicators of its formation were determined.

Key words: self-education, competence, self-educational competence, higher education applicants.

Актуальність проблеми. Входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір, що супроводжується істотними якісними змінами в теорії та практиці освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти, спонукає вітчизняну систему вищої освіти до оновлення. Впродовж останніх десятиліть освіта в Україні поступово переорієнтовується на компетентнісний підхід. Його застосування створює передумови для більшого та гнучкого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому.

Безперечно, що сучасна освіта не буде якісною без цілеспрямованості, самоорганізації, адекватної самооцінки, особистої відповідальності здобувачів освіти. Тому сьогодні досить актуальним є питання підготовки майбутнього фахівця до самоосвіти, а впровадження компетентнісного підходу в систему професійної освіти спонукає вчених до наукових пошуків з питань самоосвітньої компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прагнення України та світової спільноти підвищити якість освіти веде до зміни державних підходів та зростання наукових розвідок щодо формування компетентностей у здобувачів вищої освіти.

На розв'язання питань оновлення змісту освіти та навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, орієнтування на компетентнісний підхід та підвищення якості

освіти спрямованні такі державні документи як Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта», Концепція розвитку громадянської освіти в Україні та ін.

Зокрема, питання компетентності розкрито у працях і закордонних, і вітчизняних дослідників. Серед них – Н. Бібік, С. Бондар, П. Гусак, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, І. Сидорук, Ф. Вейнерт, Ж. Делор, Дж. Карсон, Р. Кеган, Дж. Консант, Дж. Куллахан, У. Мозер, Т. Оатс, Ж. Перре, Дж. Равен, Д. Райхен, Л. Салганік, Г. Халлаш та ін.

Аналіз наукових праць зазначених вище вчених дав змогу встановити, що у процесі підготовки сучасного фахівця будь-якої галузі постає потреба у формуванні його самоосвітньої компетентності, позаяк у глобальному та дуже змінному світі молода людина має самостійно і швидко адаптуватися в інформаційному просторі, легко пристосовуватися до соціального, культурного та природного середовищ, орієнтуватися на освіту впродовж життя тощо.

Водночас варто зазначити, що переважна більшість досліджень з питань формування самоосвітньої компетентності особистості стосуються саме педагогічної сфери: професійно орієнтований контекст формування самоосвітньої компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури (В. Бобрицька); педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів трудового

навчання та технологій (М. Бурик); формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців у сучасному освітньому просторі (Н. Вовк); самоосвітня компетентність як невіддільна складова частина професійної компетентності майбутнього учителя (Ю. Демченко); формування самоосвітньої компетентності особистості у педагогічній теорії (Н. Довмантович); формування самоосвітньої компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (Т. Потапчук, Н. Кравець); самоосвітня компетентність як результат свідомого підвищення кваліфікації викладача вищої школи (О. Резван та О. Кір'янова); сутність та структура самоосвітньої компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу (С. Рой); самоосвітня компетентність як складник професійної компетентності майбутніх економістів (Н. Самарук); самоосвітня компетентність майбутнього вчителя трудового навчання та технологій (В. Цісарук) та ін.

Мета дослідження – схарактеризувати сутність та визначити структурно-компонентний склад самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний ринок праці потребує компетентних, самоорганізованих фахівців, які працюють над самовдосконаленням як в професійному, так і в особистісному плані, а виховання й освіта особистості мають забезпечити здатність і готовність майбутньому фахівцю залишатися конкурентоспроможним на ринку праці.

Держава та суспільство прагнуть надати особистості нові можливості для розвитку і самореалізації. Водночас посилюється відповідальність самого громадянина за реалізацію цих можливостей, за власне життя, за свій внесок у забезпечення ефективності та гармонійності життєдіяльності суспільства, конструктивного характеру перетворень, які у ньому відбуваються. Зазначене вище актуалізує самоосвітню компетентність.

Розкриття суті поняття «самоосвітня компетентність» вимагає розгляду змісту поняття «самоосвіта». Насамперед варто зазначити існування цілої низки тлумачень цього поняття науковцями. Зокрема, О. Герасимова трактує самоосвіту як «цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність, керовану самим суб'єктом, що слугує задля вдосконалення

його базової освіти; вона є безперервним продовженням загальної та професійної освіти, завдяки чому актуалізуються й розширюються знання, заповнюються прогалини в духовному розвитку людини» (Герасимова, 2014). Водночас дослідниця вказує на те, що самоосвіта є складовою частиною самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку особистості (Герасимова, 2014).

Н. Бухлова розглядає самоосвітню діяльність як сукупність декількох понять та звертає увагу на самооцінку, самооблік, самовизначення, самоорганізацію, самореалізацію, самокритичність, самоконтроль, саморозвиток (Бухлова, 2008).

В. Оконь розширює це поняття безпосереднім ставленням особистості до самоосвіти: «самоосвіта – це такий вид навчання, коли визначення цілей, змісту, умов та засобів залежать від самого суб'єкта» (Оконь, 1978).

Водночас інші науковці (Касіяни, 2013; Особливості формування компетентностей викладачів через їх самоосвіту, 2018) вказують на те, що самоосвіта є засобом самопізнання та самовдосконалення, і, загалом, джерелом розвитку процесів. І. Мося зазначає, що саме самоосвіта є основою професійної підготовки майбутніх фахівців (Мося, 2013).

В Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка зазначено, що «самоосвіта – освіта, яка набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невіддільною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань» (Гончаренко, 1997).

Закон України «Про освіту» також містить визначення цього поняття. Так, поняття «самоосвіта» згідно з Законом є тотожним з поняттям «інформальна освіта» й тлумачиться як «освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям» (Закон України «Про освіту»). Зазначений вище Закон дає тлумачення і такого поняття, як «компетентність» («динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших

особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України «Про освіту»).

Значення самоосвіти підсилюється й тим, що ряд науковців (Хоруженко, Бурик, 2022) вказують на тісний її зв'язок з самовихованням, та наголошують на необхідності наявності в особистості таких якостей як наполегливість, пізнавальна самостійність, пізнавальна активність та прагнення до самоосвіти та саморозвитку.

Компетентнісний підхід в освіті та зазначене вище актуалізують потребу в тлумаченні змісту поняття «самоосвітня компетентність».

Аналіз наукових праць дав змогу виявити, що цю дефініцію вчені визначають як:

– інтегровану якість особистості, що базується на вміннях самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самореалізації упродовж життя (Овчарук, 2003);

– інтегративну властивість особистості, якій притаманні пізнавальні мотиви, самоосвітні знання, уміння і навички, які поєднані із самоосвітньою діяльністю, цінностями, що забезпечують готовність і здатність майбутнього фахівця ефективно здійснювати самоосвітню діяльність (Щолок, 2006).

– «фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, що дозволяє одержати якісну освіту, опанувати професію, досягти необхідної кваліфікації, при необхідності змінити спеціальність» (Лузан, Мося, Колісник, 2018);

– важливу складову частину професійної компетентності майбутніх фахівців, яка дає їм змогу розвиватися засобами самоосвітньої діяльності (Овчарук, 2003; Рой, 2015) та ін..

Водночас зазначається, що самоосвітня компетентність має об'єктивно-суб'єктивну форму прояву активного ставлення особистості до пізнання, яка спрямована не тільки на опанування нових знань, вмінь, навичок, але й на поглиблення і вдосконалення наявних, на розвиток розумових сил і здібностей, на перетворення власного інтелектуального рівня (Хворостенко, 2015); є складником фахової підготовки здобувачів вищої освіти (базується на самостійній роботі, що регламентується навчальним планом та іншими нормативними документами закладу вищої освіти; можливостях неформальної та інформальної освіти).

Аналіз наукової літератури засвідчив існування різних підходів до тлумачення поняття «самоосвітня компетентність». В питанні визначення дефініції «самоосвітня компетентність здобувачів вищої освіти» нам імпонує позиція І. Мосі, яка полягає в тому, що самоосвітня компетентність трактується як інтегрована якість особистості, сукупність пізнавальних мотивів та намірів, ефективних самоосвітніх знань та умінь, досвіду самоосвітньої роботи, цінностей, що формують готовність і здатність особистості до ефективної самоосвітньої діяльності (Мося, 2013).

Аналіз наукових підходів до визначення структури самоосвітньої компетентності особистості засвідчив їх варіативність, що зумовлено, зокрема, різними поглядами науковців на трактування цього поняття. Так, І. Хворостенко у структурі самоосвітньої компетентної особистості визначає такі складники, як мотиваційний, змістовий, процесуальний (Хворостенко, 2015); Н. Коваленко – процесуальний, мотиваційно-ціннісний, організаційний, інформаційний (Коваленко, 2009); О. Щолок – мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний, контрольньо-рефлексивний (Щолок, 2006); О. Кисельова – мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний, контрольньо-рефлексивний (Кисельова, 2010).

З огляду на змістову суть поняття «самоосвітня компетентність здобувачів вищої освіти», враховуючи наявні підходи до визначення її структури, компонентний склад досліджуваного конструкта визначаємо через мотиваційно-ціннісний, організаційно-процесуальний, рефлексивний складники. Також зазначене вище дає змогу визначити основні індикатори (критерії (ознака, на підставі котрої здійснюється оцінювання певних об'єктів) та показники (наочні дані про результати якоїсь роботи, процесу, дані про досягнення в чому-небудь; демонструють розвиненість критерію й фіксується числом, отриманим внаслідок вимірювання) сформованості самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти (Сидорук, 2021). Схарактеризуємо більш детально кожен із цих компонентів, відповідні критерії та показники.

Мотиваційно-ціннісний компонент самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти спрямований на сформованість ціннісних орієнтацій особистості, засвоєння нових, сучасних

знань, бажання виконувати й основні завдання, і завдання самостійної роботи, наявність потреби у систематичній навчально-пізнавальній діяльності, пізнавальних мотивів, уміння цілепокладання, інтелектуальний саморозвиток, усвідомлення здобувачами вищої освіти важливості самоосвіти для особистісного становлення та суспільно значущої діяльності. Цей компонент є стимулом до самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця, а ставлення особистості до об'єктивних цінностей суспільства, спонукає до усвідомлення їх як потреб, що мотивують поведінку. Критерієм мотиваційно-ціннісного компонента самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти ми визначили особистісний, який відбивається у таких показниках: мотиваційна орієнтація майбутніх фахівців на професійне самовдосконалення як особистісну та суспільну цінності; мотиваційна орієнтація в професійній діяльності; наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті; розуміння необхідності самостійної роботи з освітніми ресурсами та засобами для оновлення та вдосконалення практичних навичок; свідоме сприйняття здобувачем вищої освіти ролі самоосвіти для особистісного зростання; ціннісне ставлення до власного життя, життя свого оточення, професії; наявність моральних принципів (взаємоповага, людяність, чесність, стійкість, працелюбність тощо) та національних цінностей.

Організаційно-процесуальний компонент самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти передбачає раціональне планування та проектування студентом власних дій; регламентацію часу на виконання навчальних завдань; вибір інформаційних джерел, оптимальних прийомів і форм самоосвіти; сформованість умінь раціональної організації праці. Вагомим у самоосвітній навчальній діяльності є процесуальна підструктура, оскільки вона пов'язана з розвитком інтелекту здобувача вищої освіти та відбиває загалом його діяльність. Тут вагоме значення має активність студента, що виявляється в науково-дослідній роботі, діяльності в органах студентського самоврядування, участі в різних видах соціально значущої діяльності, соціальних проєктах, інтеграції технологій формальної та неформальної освіти в освітньому процесі, волонтерство тощо.

Критерієм організаційно-процесуального компонента самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти визначено діяльнісний. Він відбивається у таких показниках: уміння визначати мету самоосвіти (коротку та довгострокову); уміння раціонально планувати самоосвітню діяльність (самостійно визначати джерела інформації, заплановані терміни виконання завдання, прогнозувати процес та результати); будувати власний самоосвітній напрямок з урахуванням особистісних потреб та здібностей, використовувати найбільш ефективні форми та методи, контролювати час тощо; чітка та структурована організація самоосвітньої діяльності, цілеспрямованість, сконцентрованість, саморегулювання; уміння адекватно підбирати й ефективно застосовувати пошукові інструменти; уміння аналізу, систематизації, оцінювання вірогідності інформації тощо; уміння ефективного використання засобів комунікаційних технологій; керування самопізнанням від мети до результату засобами чітко організованої пізнавальної діяльності, функціональність знань, умінь, навичок, самостійне їх вдосконалення.

Рефлексивний компонент визначає здатність здобувача вищої освіти до рефлексії, що дає йому змогу реально оцінювати свої можливості у порівнянні з можливостями своїх колег, допомагає у плануванні, коригуванні власної траєкторії навчання, адекватної оцінки власних досягнень. Він поєднує вміння здійснювати рефлексію і самоконтроль (аналізувати, коригувати, прогнозувати й оцінювати власну самоосвітню діяльність, розробляти подальші завдання з урахуванням досвіду власної самоосвіти).

Відповідно до даного компонента ми визначили рефлексивний критерій, який відбивається у таких показниках: здатність до визначення напрямів удосконалення самоосвітньої діяльності; уміння виявляти можливі причини (зовнішні та внутрішні) особистісних і професійно-педагогічних проблем та труднощів; уміння визначати напрями й способи професійно-особистісного самовдосконалення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, здійснений теоретичний аналіз наукових досліджень самоосвітньої компетентності, вивчення нормативних документів у галузі вищої освіти,

власні напрацювання щодо розуміння сутності, змісту поняття «компетентність», її структури дали змогу визначити та уточнити структурно-компонентний склад самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти,

відповідні критерії та показники її сформованості. Перспективами подальших досліджень є обґрунтування та рівнева характеристика сформованості самоосвітньої компетентності здобувачів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобрицька В. І. Професійно орієнтований контекст формування самоосвітньої компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка. Психологія*. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАК-друк», 2015. Вип. 2 (7). С. 24–30.
2. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття «самоосвітня компетентність». *Наукова скарбниця освіти Донеччини*, 2008. № 1, С. 4–8.
3. Герасимова О. І. Самоосвітня компетентність студентів як складова професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Вісник психології і педагогіки. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини*. Київ, 2014. Вип. 16. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7413/1/Sytnuk_O_VPP_16_14_FLMD_PI.pdf (дата звернення: 14.02.2024 р.).
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.02.2024 р.).
6. Касянець С. Е. Самоосвітня компетентність майбутніх економістів: структурні компоненти та їх змістова характеристика. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Додаток 1 до Вип. 31, Том II (44) : Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. К. : Гнозис, 2013. С. 120–129.
7. Кисельова О. Б. Сутність і критерії сформованості компетентності самоосвіти у майбутнього педагога. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / за заг.ред.академіка І.Ф.Прокопенка, чл.-кор. В.І.Лозової*. Х., 2010. Вип. 36. С. 70–76.
8. Коваленко Н. В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.09 «Теорія навчання». Суми, 2009. с. 125.
9. Лузан П. Г., Мося І. А., Колісник Н. В. Самоосвітня компетентність студентів як чинник якості фахової передвищої освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. №15, 2018. С. 1–22.
10. Мося І. А. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників: монографія дисер.канд.пед.наук, НАПН України Ін-т про.-техн.освіти, Київ, 2013. 296 с.
11. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: К.І.С., 2003. 296 с. С. 13–41.
12. Осипенко С. М. Зміст та структура самоосвітньої компетентності учнів закладів професійно-технічної освіти. *ScienceRise. Pedagogical Education*. № 5. 2018. С. 18–22.
13. Рой С. Д. Самоосвітня компетентність майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу, її сутність та структура. *Педагогіка. Наука і освіта*. № 8. 2015. С. 125–129.
14. Сидорук І. І. Теорія і методика формування соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: дис. на здоб. наук. ступеня докт. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка. Тернопіль, 2021. С. 178–179.
15. Федь І., Вікторенко І., Вовк Н. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців у сучасному освітньому просторі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. Збірник наукових праць. Класичний приватний університет*. 2021. Випуск № 75. Том 3. С. 106–110.
16. Хворостенко І. І. Модель розвитку самоосвітньої компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах післядипломної педагогічної освіти засобами дистанційного навчання. Харків: Педагогічна освіта, 2015. С. 557–575. URL: http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_557-575.pdf (дата звернення: 14.02.2024 р.).
17. Хоруженко Т., Бурик М. Складники самоосвітньої компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій. *Viae. Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022, Vol. 1, No. 2. С. 136–142.
18. Щолок О. Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності в майбутнього фахівця у процесі самоосвіти. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. Вип. 43. С. 366–370.
19. Okoń W. Nauczanie problemowe we współczesnej szkole. *Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne*, 1978. 339 p.

REFERENCES:

1. Bobrytska, V. I. (2015). Profesiino oriientovanyi kontekst formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha v umovakh mahistratury [Professionally-oriented context of the development of self-educational competence of teachers in the master's degree programme settings]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya Pedagogika. Psykholohiia*, 2, 24–30 [in Ukrainian].
2. Bukhlova, N. V. (2008). Sutnisnyy zmist ponyattya «samoosvitna kompetentnist» [The essential meaning of the «self-educational competence» concept]. *Naukova skarbnitsya osvity Donechchyny – Scientific treasury of education of Donetsk region*, vol. 1, pp. 4–8 [in Ukrainian].
3. Herasymova, O. I. (2014). Samoosvitnia kompetentnist studentiv yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly. Visnyk psykholohii i pedahohiky [Self-educational competence of students as a component of the professional competence of the future teacher of elementary school]. *Pedahohichniy instytut Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka*, Instytut liudyny. Kyiv. Vol. 16. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7413/1/Sytnyk_O_VPP_16_14_FLMD_PL.pdf [in Ukrainian].
4. Goncharenko, S. U. (1997) Ukrayinskyj pedagogichnyj slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid, 376 p. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine «On the higher education»]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
6. Kasiyants, S. E. (2013). Samoosvitna kompetentnist maybutnikh ekonomistiv: strukturni komponenty ta yikh zmistova kharakterystyka [Self-educational competence of future economists: structural components and their substantive characteristics]. 31, II (44). 120–129 [in Ukrainian].
7. Kysel'ova, O. B. (2010). Sutnist' i kryteriyi sformovanosti kompetentnosti samoosvity maybutn'oho pedahohayu [The essence and criteria of formation of competence of self-education of the future teacher]. *Pedahohika ta psykholohiya : zbirnyk naukovykh prats*, 36, 70–76 [in Ukrainian].
8. Kovalenko, N. V. (2009). Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly silskoi mistsevoli [Formation of self-educational competence of primary school students in rural areas: author. diss. cand. ped. sciences: 13.00.09;] SDPU them. Makarenko. Kiev, p.20 [in Ukrainian].
9. Luzan, P., Mosya, I., Kolisnyk, N. (2018). Samoosvitnia kompetentnist studentiv yak chynnyk yakosti fakhovoi peredvyshchoi osvity [Self-Educational Competency of Students as Factor of Quality of Professional Pre-Higher Education]. *Theory and methodology of professional education*, no.15, pp. 1–22. [in Ukrainian].
10. Mosya, I. A. (2013). Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikatsiinykh robitnykiv [Formation of self-educational competence of future skilled workers]. Kyiv, The Institute of Vocational Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 296 p. [in Ukrainian].
11. Ovcharuk, O. V. (2003). Kompetentnosti yak kliuch do onovlennia zmistu osvity [Competencies as a key to updating the content of education]. *Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: Rekomendatsii z osvitnoi polityky – Education reform strategy in Ukraine: Educational policy recommendations*, (pp. 13–43). Kyiv : «K. I.S.» [in Ukrainian].
12. Osypenko, S.M. (2018). Zmist ta struktura samoosvitnoi kompetentnosti uchniv zakladiv profesiinotekhnichnoii osvity [The content and structure of self-educational competence of students of vocational and technical education institutions], *ScienceRise. Pedagogical Education*, vol. 5, pp. 18–22.
13. Roi S. (2015). Samoosvitnia kompetentnist maibutnikh uchyteliv predmetiv humanitarnoho tsyklu, yii sutnist ta struktura [Self-educational competence of future teachers of humanities, its nature and structure]. *Pedahohika. Nauka i osvita*. 8. 125–129.
14. Fed I., Viktorenko I., Vovk N. (2021). Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u suchasnomu osvitnomu prostori [Formation of self-educational competence of future specialists in the modern educational space]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh. Zbirnyk naukovykh prats. Klasychnyi pryvatnyi universytet*. 75. 3. 106–110.
15. Hovorostenko, I. I. (2015). Model rozvytku samoosvitnoi kompetentnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv v umovakh pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity zasobamy dystantsiinoho navchannia [Model of development of self-educational competence of heads of general educational institutions in the conditions of postgraduate pedagogical education by means of distance learning: postgraduate article]. Kharkiv: *Pedagogical education*, pp. 557–575. Retrieved from: http://spec.vntu.edu.ua/conf/pdf/conf_557-575.pdf [in Ukrainian].

16. Khoruzhenko, T., Buryk, M. (2022). Skladnyky samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnolohii [Components of Self-Educational Competence of Future Teachers of Labor Education and Technologies]. *Viae. Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2. 136–142. [in Ukrainian].

17. Scholok, O. (2006). Informatsiino-navchalne seredovyshe yak chynnyk formuvannia kompetentnosti v maibutnoho fakhivtsia u protsesi samoosvity. [Informational and educational environment as a factor formation of competence in the future specialist in the process of self-education [Interventional cardiology. Collection of scientific works]]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats*. Kherson. 43, 366–370 [in Ukrainian].

18. Okoń, W. (1978). Nauczanie problemowe we współczesnej szkole [Problem learning in a modern school]. Warsaw, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 339 p. [in Polish].

УДК 37.013.42:378.18:371.83

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Вадим ЛЮТИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 13/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Віктор ЖУКОВ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0009-0007-4368-6259

Бібліографічний опис статті: Лях, Т., Лютий, В., Жуков, В. (2024). Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 68–76, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ДО ЇХНЬОЇ АКТИВНОЇ УЧАСТІ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ГРОМАДИ

Волонтерська діяльність може бути неймовірно корисною для студентів, оскільки, долучаючись до неї, вони стають провайдерами позитивних соціальних змін у громаді, а це надає студентам цінний досвід громадянського служіння людині, громаді, суспільству. Участь у волонтерських програмах надає студентам можливість розвивати різні навички, такі як комунікація, лідерство, управління часом і робота в команді, які можуть бути корисними не лише в їхньому професійному житті, але й у повсякденних ситуаціях. Волонтерство дозволяє студентам познайомитися з новими людьми, що може розширити їхнє коло спілкування і допомогти знайти нових друзів, або навіть наставників. Допомогаючи іншим, студенти можуть отримувати емоційне задоволення від усвідомлення, що їхня діяльність має позитивний вплив. Це може покращити їхнє самопочуття і підвищити рівень їхньої мотивації до участі у суспільно значущих справах, що особливо важливо в умовах воєнного часу. Досвід волонтерства може бути важливим доповненням до резюме, показуючи потенційним роботодавцям, що студент є активним, соціально відповідальним і має важливі практичні навички. Волонтерська діяльність часто вимагає креативного підходу та ініціативності, що може допомогти студентам бути готовими до вирішення складних задач в майбутньому. Волонтерство може стати важливим шляхом і дійсно потужним інструментом для різнобічного розвитку студентів як особистостей і роботи їх активними учасниками суспільного життя.

Авторами статті актуалізовано роль волонтерської діяльності у розвитку соціальної активності студентів, формуванню у них важливих особистісних, громадянських та професійних якостей, визначено роль університетів у залученні студентів до волонтерської діяльності та методи й індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності, а також підходи до оцінювання її результативності.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтерська програма, студенти, студенти-волонтери, територіальна громада, соціальні проблеми громади, соціальна активність, розвиток соціальної активності, соціальний проєкт.

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Professor, Head of the Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Vadym LIUTYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Victor ZHUKOV

PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at the Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0007-4368-6259

To cite this article: Liakh, T., Liutyi, V., Zhukov, V. (2024). Volonterska diyalnist studentiv yak shlyakh do yikhnoyi aktyvnoyi uchasti u suspilnomu zhytti hromady [Volunteer activity of students as a way to their active participation in the social life of the community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 68–76, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

VOLUNTEER ACTIVITY OF STUDENTS AS A WAY TO THEIR ACTIVE PARTICIPATION IN THE SOCIAL LIFE OF THE COMMUNITY

Volunteer activity can be incredibly beneficial for students, as by engaging in it, they become providers of positive social changes in the community, which gives students valuable experience of civic service to a person, community, society. Participation in volunteer programs gives students the opportunity to develop various skills, such as communication, leadership, time management, and teamwork, which can be useful not only in their professional life but also in everyday situations. Volunteering allows students to meet new people, which can expand their circle of communication and help find new friends, or even mentors. By helping others, students can receive emotional satisfaction from realizing that their activity has a positive impact. This can improve their well-being and increase the level of motivation, which is especially important in wartime conditions. Volunteering experience can be an important addition to the resume, showing potential employers that the student is active, socially responsible, and has important practical skills. Volunteer activity often requires a creative approach and initiative, which can help students be ready to solve complex tasks in the future. Volunteering can be an important path and a truly powerful tool for the multifaceted development of students as individuals and make them active participants in social life.

The authors of the article have actualized the role of volunteer activity in the development of social activity of students, the formation of important personal, civic, and professional qualities in them, defined the role of universities in attracting students to volunteer activity.

Key words: *volunteer activity, volunteer program, students, student volunteers, territorial community, social problems of the community, social activity, development of social activity, social project.*

Постановка проблеми. Сучасні напрямки волонтерської діяльності в Україні визначаються суспільною та військово-політичною ситуацією. Результати цієї діяльності викликають позитивне ставлення суспільства та формують довіру до неї як до сфери загалом, а також до самих волонтерів, з-поміж яких досить багато студентів. Все частіше студенти розпочинають волонтерську діяльність ще на початку

свого навчання в університетах, стаючи провайдерами позитивних соціальних змін у громадах, а університети все більше приділяють увагу розвитку соціальної активності студентів через волонтерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені та практики постійно звертаються до питання залучення студентів до волонтерської діяльності. Так, вплив волонтер-

ської діяльності на розвиток студентів, їхню громадянську активність та соціальну відповідальність досліджували Е. Балашов (Балашов, 2013), З. Бондаренко (Бондаренко, 2019), А. Котелевець (Kotelevets, 2021), Л. Романовська (Романовська, 2013) та ін. Мотивацію студентів до волонтерської діяльності досліджували Д. Базилюк, Н. Гевчук (Гевчук & Базилюк, 2023); С. Демида, М. Носок (Демида & Носок, 2018) та ін. Волонтерство в умовах університетської спільноти стало предметом наукового інтересу Р. Драпушка, П. Горінова (Драпушко & Горінов, 2023), М. Моторної (Моторна, 2024), Н. Поліщук (Поліщук, 2023) та ін. Роль волонтерства у розвитку соціальної активності громади підкреслили у своїх публікаціях С. Гунько, О. Карпенко, Т. Лях (Гунько та ін., 2023), Т. Спіріна, Є. Ковтун (Лях та ін., 2023), М. Лехолетова (Liakh et al., 2022). Розвиток молодіжних волонтерських програм в умовах пандемії COVID-19 в громадах, прилежних до району проведення операції об'єднаних сил на сході України, вивчали дослідники з Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Liakh et al., 2021). Проблема управління волонтерськими програмами та успішні кейси організації волонтерської діяльності студентів в умовах університетів та громадських організацій представлено в навчальних посібниках «Менеджмент волонтерських груп від А до Я» (З. Бондаренко та ін., 2012) та «Менеджмент волонтерських програм» (Журавель та ін., 2020). Вище перераховані публікації та дослідження важливі для розуміння чинників, які стимулюють студентів приєднатися до волонтерських програм й ініціатив, та виявлення їхнього потенціалу у цій сфері.

Метою статті є актуалізувати роль волонтерської діяльності у розвитку соціальної активності студентів, формуванню у них важливих особистісних, громадянських і професійних якостей; визначити роль університетів у залученні студентів до волонтерської діяльності та методи й індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності, а також підходи до оцінювання її результативності.

Виклад основного матеріалу. Соціальна активність студентів-волонтерів – це активна участь студентів у волонтерських ініціативах, програмах та соціальних проектах із волон-

терською складовою, спрямованих на надання допомоги й підтримки іншим людям (чи НУО/соціальним агенціям) без отримання ними матеріальної вигоди. Ця активність може містити різноманітні види діяльності з метою покращення якості життя в громаді та вирішення її соціальних проблем. Волонтерство може значно сприяти підвищенню соціальної активності студентів. Участь у волонтерських проектах допомагає студентам розвивати соціальні навички, сприяє їхній активній взаємодії з різними групами людей, включаючи вразливі, та виробленню емпатії. Волонтерство допомагає студентам зрозуміти соціальні проблеми громади та розробляти/втілювати в життя способи їх вирішення, що сприяє їхньому розвитку як активних громадян.

Крім того, волонтерство може допомогти студентам сформувати та значно розширити свою мережу соціальних контактів, знайти нові можливості для саморозвитку та навчання, а також підвищити конкурентоспроможність на ринку праці. Участь у волонтерських програмах сприяє формуванню відповідальності, взаємодопомоги та співпраці, що є важливим як для особистого, так і для професійного розвитку студентів. Отже, волонтерство може значно вплинути на підвищення соціальної активності студентів, сприяючи їхньому розвитку як особистостей та активних учасників громадського життя.

Причини волонтерування студентів різноманітні. Дехто волонтерує для того, щоб здобути нові навички й отримати додатковий досвід у певній галузі. Так, наприклад, часто майбутні соціальні працівники вбачають у волонтерській діяльності в соціальних агенціях і соціальних проектах НУО можливість швидкого входження в свою професію. Інші можуть бажати зробити свій внесок у вирішення екологічних проблем, допомагають потребуючим з числа осіб, які потрапили в складні життєві обставини, або ж вони просто покращують своє самопочуття та отримують задоволення від того, що допомагають іншим. Волонтерство також може бути частиною соціальної або навчальної програми студентів, що допомагає їм розвивати лідерські та міжособистісні навички.

Студенти можуть обирати різні напрями волонтерської діяльності залежно від їхніх інтересів, навичок і цілей, з-поміж них такі, як:

екологічне, культурне, освітнє, медичне, соціальне волонтерство (рис. 1).

Це лише кілька прикладів напрямів волонтерської діяльності, а студенти можуть обирати той, що відповідає їхнім інтересам та цілям, ті, які пропонують соціальні агенції, НУО та університети. Детальніше сфокусуємося на останніх.

У межах реалізації наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні», навесні 2024 року було проведено онлайн опитування 45 координаторів волонтерської діяльності студентів 15 університетів України, а також 172 студентів-волонтерів, залучених до волонтерських програм, які вони впроваджують. Це дозволило простежити ряд особливостей організації волонтерської діяльності студентів в університетах. Зупинимося на них.

У ході дослідження, встановлено, що університет, який активно залучає студентів до волонтерської діяльності може мати ряд вигід, представлених нами нижче у порядку їх ієрархізації респондентами:

1. *Покращення репутації.* Університет, який підтримує волонтерські ініціативи та розвиває волонтерські програми, стає більш привабливим для потенційних студентів, батьків, спонсорів та донорів. Це допомагає підвищити

рівень престижності та позитивно впливає на рейтинг університету;

2. *Розвиток лідерських навичок.* Волонтерська діяльність допомагає студентам розвивати такі важливі навички, як: комунікація, управління, колаборація, робота в команді. Вона допомагає виявити свій лідерський потенціал, навчитися приймати важливі рішення, мотивувати і надихати інших на досягнення спільної мети. Розвиток лідерських навичок у волонтерських ініціативах і програмах може бути корисним для подальшого кар'єрного зростання та успішної роботи у команді;

3. *Сприяння зростанню соціальної відповідальності.* Залучення студентів до волонтерської діяльності допомагає формувати у них усвідомлення соціальних проблем і відповідальності за власну спільноту, громаду. Це сприяє розвитку громадянської активності та підвищенню рівня соціальної свідомості й соціальної активності студентів;

4. *Збільшення можливостей для кар'єрного розвитку.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах може бути цінним додатком до резюме студента, підвищуючи його конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, волонтерська діяльність допомагає розвивати мережу соціальних контактів та здобувати цінний досвід, що може бути корисним у майбутній кар'єрі. Часто попередній досвід волонтерської діяльності для випускника освітньої програми без досвіду попередньої роботи є трампліном у професійній кар'єрі;

Рис. 1. Напрями волонтерської діяльності студентів

5. *Створення позитивної атмосфери у кампусі.* Волонтерські ініціативи і програми можуть сприяти зміцненню спільноти студентів, позитивному спілкуванню. Це може сприятливо вплинути на загальну атмосферу в кампусі та вплинути на формування дружніх взаємовідносин серед студентів, студентів і викладачів, студентів і адміністрації університетів;

6. *Підвищення самооцінки та самовпевненості студентів молодших курсів.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах допомагає студентам перших курсів відчувати себе частиною спільноти університету, корисними та цінними членами суспільства. Це сприяє підвищенню їхньої самооцінки та впевненості у власних силах, що може мати позитивний вплив на їхнє загальне самопочуття та саморозвиток, полегшує їхню соціальну адаптацію та інтеграцію;

7. *Стимулювання креативності та інновацій.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах може спонукати студентів до нових ідей та підходів до вирішення соціальних проблем. Це сприяє розвитку їхньої креативності та інноваційного мислення, що може бути корисним, як при написанні наукових робіт, так і в подальшому навчанні та роботі.

Університети можуть заохочувати студентів до волонтерської діяльності шляхом проведення різноманітних заходів та ініціатив. Із-поміж них респонденти визначили такі:

– *Організація волонтерських програм і соціальних проєктів із волонтерською складовою у кампусі:* університети можуть створювати можливості для студентів брати участь у волонтерських програмах і соціальних проєктах, спрямованих на допомогу територіальній громаді, або спільноті;

– *Надання академічних кредитів за волонтерську роботу:* деякі університети можуть надавати студентам можливість отримати академічні кредити за участь у волонтерських програмах. Зазвичай, це зарахування практики, або самостійних робіт;

– *Організація заходів:* університети можуть проводити заходи, які привертають увагу студентів до волонтерської діяльності, наприклад, виставки, конкурси, лекції, Ярмарок волонтерських вакансій тощо;

– *Надання стипендій та нагород за волонтерську роботу:* деякі університети можуть

надавати стипендії або ж нагороди студентам, які активно займаються волонтерською діяльністю, а та, в свою чергу, відповідає спеціальностям, які вони здобувають;

– *Підтримка студентських організацій, гуртків і клубів, які розвивають волонтерство:* університети можуть надавати фінансову та/чи організаційну підтримку студентським організаціям, гурткам і клубам, Школам волонтерів, які розвивають волонтерство.

Університет може залучати студентів до волонтерської діяльності через різних співробітників та структури. Під час опитування респонденти назвали декілька ключових осіб та відділів, які можуть бути відповідальні за цей процес:

– *Викладачі та НПП:* можуть стимулювати студентів до участі в волонтерських програмах й ініціативах, додаючи волонтерський компонент в програми навчання або дослідницькі проєкти;

– *Відділ / НМЦ соціальної відповідальності університету:* цей відділ може бути відповідальним за розвиток і впровадження стратегій соціальної відповідальності університету, зокрема – волонтерської діяльності;

– *Координатор волонтерської діяльності:* фахівець, який відповідає за організацію та координацію волонтерських програм університету, факультету, кафедри. Він може надавати інформацію про можливості волонтерства, організовувати тренінги та заходи для студентів;

– *Студентська рада:* студентські організації можуть залучати своїх членів до волонтерської діяльності, організовуючи необхідні для цього заходи;

– *Центр розвитку кар'єри:* може сприяти залученню студентів до волонтерської діяльності, підкреслюючи важливість цього досвіду для подальшого професійного розвитку.

Усі респонденти були одностайні у думці, що залучення студентів до волонтерської діяльності може бути ефективним лише при належній організації та підтримці з боку університетської спільноти. Також університети можуть здійснювати підготовку студентів до волонтерської діяльності, використовуючи різні методи і підходи.

Респонденти наголосили на важливості відповідних навчання та підготовки, підкрес-

ливши, що університети можуть проводити спеціальні тренінги та семінари, які навчають студентів навичкам волонтерства, комунікаційним та лідерським вмінням, а також дають знання про соціальні проблеми та потреби громади, вразливі групи.

Також університети можуть включати в освітні програми практико орієнтовані курси, практики та проекти, які дозволяють студентам отримати досвід волонтерської діяльності та навіть отримати заохочення у вигляді додаткових балів, зарахування практики (дозволено Законом України «Про волонтерську діяльність»), відзнак.

Університети, які взяли участь у опитуванні, мають студентські організації, які сприяють розвитку волонтерської діяльності. Ці організації можуть ініціювати волонтерські програми, організовувати волонтерські заходи, акції, які допомагають студентам знайти можливості для волонтерства.

Університети також можуть сприяти участі студентів у міжнародних програмах обміну. Студенти можуть взяти участь у волонтерських програмах, ініціативах, соціальних проектах у різних країнах та отримати цінний досвід роботи з різноманітними культурами та спільнотами.

Також університети можуть надавати студентам менторську підтримку та поради з питань волонтерства, допомагаючи їм знайти відповідні можливості та розвивати свої навички у цій сфері.

Ці підходи допомагають університетам готувати студентів до волонтерської діяльності та підтримувати їх у розвитку соціальної відповідальності та активної участі в громадському житті.

Перед університетами, які впроваджують волонтерські програми та усіяко сприяють розвитку культури волонтерської діяльності серед студентів, часто постає питання – *як виміряти зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності?*

На нашу думку, зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності можна виміряти за допомогою ряду методів та показників. На рис. 2 представлені деякі можливі способи такого вимірювання.

Ці методи можна комбінувати та адаптувати в залежності від конкретних цілей та контексту

запланованого дослідження. Важливо також враховувати індивідуальні особливості студентів і контекст їхньої участі у волонтерських ініціативах, програмах, проєктах із волонтерською складовою при вимірюванні зростання їхньої соціальної активності.

Плануючи оцінювання результативності волонтерської діяльності студентів університету, пропонуємо брати до уваги наступне:

Кількість учасників (оцінка кількості студентів, які беруть участь у волонтерських ініціативах, програмах, соціальних проектах із волонтерською складовою);

Обсяг волонтерської діяльності (оцінка кількості годин, які студенти витрачають на волонтерську діяльність);

Результати волонтерських програм, ініціатив, соціальних проєктів із волонтерською складовою (оцінка конкретних результатів та впливу волонтерських програм, ініціатив, соціальних проєктів із волонтерською складовою на спільноту чи організацію);

Задоволеність учасників (опитування студентів про їхню задоволеність від участі у волонтерських програмах);

Звіти та зворотний зв'язок (аналіз звітів про волонтерську діяльність та отримання зворотного зв'язку від учасників та отримувачів допомоги);

Партнерство та співпраця (оцінка рівня співпраці університету з громадськими організаціями та іншими партнерами у сфері волонтерства).

Ці підходи можуть бути комбіновані для комплексної оцінки результативності волонтерської діяльності студентів університету.

Висновки. Залучення студентів до волонтерської діяльності є важливим елементом розвитку їхньої соціальної активності, формування громадянської позиції. Волонтерська діяльність дозволяє студентам не лише набувати цінний досвід і навички, але й відчувати себе корисними для суспільства, громади, в якій вони проживають, та сприяти покращенню якості життя. Залучення студентів до волонтерської діяльності сприяє їхньому особистісному зростанню, розвитку лідерських якостей та відчуття відповідальності за довкілля та громади. Крім того, ця діяльність може мати позитивний вплив на їхню подальшу кар'єру, оскільки волонтерський досвід може стати вагомим

Опитування	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення думок, переконань, мотивації та досвіду студентів щодо їхньої участі у волонтерській діяльності може дати уявлення про їхню соціальну активність та зміни, які відбулися через цю участь
Соціальні медіа	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз активності студентів у соціальних мережах, включаючи пости про волонтерську діяльність, коментарі та спілкування з іншими користувачами, може вказати на їхню соціальну активність
Звіти та відгуки	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка результатів волонтерської діяльності, включаючи звіти про участь у ініціативах, програмах і проєктах та відгуки від інших учасників, може вказати на зміни у студентів та розвиток їхньої соціальної активності
Порівняння з попередніми даними	<ul style="list-style-type: none"> Порівняння рівня соціальної активності студентів до та після участі у волонтерських ініціативах і програмах, соціальних проєктах може показати зростання цього показника через участь у волонтерстві
Спостереження	<ul style="list-style-type: none"> Організація спостереження за студентами під час участі у волонтерських ініціативах, програмах, щоб визначити їхню активність, спілкування з іншими учасниками та взаємодію
Оцінка результатів волонтерських ініціатив і програм	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз результатів волонтерських програм та ініціатив, в яких брали участь студенти, може вказати на їхню соціальну активність, внесок у громаду та зміни, які вони зробили через участь у них
Відслідковування змін у ставленні до волонтерської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Проведення опитування (або спілкування зі студентами) до та після участі у волонтерських заходах
Соціальний вплив	<ul style="list-style-type: none"> Визначення соціального впливу участі у волонтерських заходах на студентів (розвиток емпатії, розуміння соціальних проблем та бажання допомагати іншим)
Розвиток навичок	<ul style="list-style-type: none"> Дослідження конкретних навичок, які отримали студенти під час участі у волонтерських ініціативах і програмах (наприклад, комунікація, керування проєктами, лідерство тощо)
Задоволення від участі у волонтерській діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка рівня задоволення студентів від участі у волонтерських ініціативах і програмах, проєктах із волонтерською складовою може допомогти зрозуміти їхню мотивацію та інтереси у цій сфері
Перспективи майбутнього волонтерської участі	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення намірів студентів участі у волонтерських ініціативах і програмах у майбутньому може допомогти розробити стратегії для залучення більшої кількості учасників до них

Рис. 2. Методи та індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності

конкурентним перевагою при пошуку роботи. Участь у волонтерських ініціативах і соціальних проектах з волонтерською складовою допомагає студентам розвивати комунікативні навички, вміння працювати в команді, приймати рішення й розробляти власні проекти в умовах

обмежених ресурсів та багато інших навичок. Таким чином, залучення студентів до волонтерської діяльності в університетському середовищі є важливим кроком у формуванні їхньої соціальної активності та відповідальної громадянської позиції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гевчук Н., Базиліук Д. Визначення мотиваційної складової волонтерської діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. 2023. № 38. С. 28–34.
2. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Психологія і педагогіка*. 2013. № 24. С. 12–16.
3. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*. 2019. Т. 2, № 18. С. 130–136. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-16>
4. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32>
5. Демида С., Носок М. Мотивація студентів до волонтерської діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2018. № 13. С. 168–174.
6. Драпушко Р., Горінов П. Волонтерство університетської спільноти. Допомога київських драгоманівців країні в часи війни. *Україна молода*. 2023. 7 черв.
7. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>
8. Лях Т., Спіріна Т., Котелевець А. Організація волонтерської діяльності в соціальній роботі. *Актуальні питання соціальної роботи* : навч. посіб. / ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород, 2023. С. 349–373.
9. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / З. Бондаренко та ін. ; ред. Т. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/>.
10. Менеджмент волонтерських програм: *Посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм* : навч. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Лях, Т. Сила. Київ : ОБНОВА-КОМП., 2020. 174 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/>
11. Моторна М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в закладах вищої освіти України: сучасний стан. *Humanitas*. 2024. № 1. С. 59–67. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9>
12. Поліщук Н. Волонтерська діяльність студентів в освітньому середовищі університету. *Věda a perspektivy*. 2023. № 4(23). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-113-126)
13. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2013. № 1. С. 77–82.
14. Kotelevets A. Volunteering online – today's challenges. *Social Work and Social Education*. 2021. No. 1(6). P. 98–104. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142)
15. Liakh T., Spirina T., Lekholetova M. Methods of territorial community assessment of own needs. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*. 2022. No. 1(50). P. 178–181. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181>
16. Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine / T. Liakh et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 316–326. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>

REFERENCES:

1. Balashov, E.M. (2013). Psykholohichna struktura volonterskoj diialnosti yak zasobu samorealizatsii studentiv [Psychological structure of volunteer activity as a means of students' self-realization]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Psykholohiia i pedahohika*, (24), 12–16. [in Ukrainian].
2. Hevchuk, N., & Bazyliuk, D. (2023). Vyznachennia motyvatsiinoi skladovoi volonterskoj diialnosti u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Determination of the motivational component of volunteering among future specialists in the social sphere]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seria: sotsialno-pedahohichna*, (38), 28–34 [in Ukrainian].

3. Bondarenko, Z., Zhuravel, T., Liakh, T., Serhieieva, K., Spirina, T., & Tymoshenko, N. (2012). Menedzhment volonterskykh hrup vid A do Ya [Management of volunteer groups from A to Z] (T. Liakh, Red.). Verso-04. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/> [in Ukrainian].
4. Bondarenko, Z.P. (2019). Sotsialno-pedahohichne volonterstvo yak brend suchasnoi studentskoï molodi [Social and pedagogical volunteering as a brand of modern student youth]. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 2(18), 130–136. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-16> [in Ukrainian].
5. Demyda, S., & Nosok, M. (2018). Motyvatsiia studentiv do volonterskoï diialnosti [Motivation of students to volunteer activity]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, (13), 168–174 [in Ukrainian].
6. Drapushko, R., & Horinov, P. (2023, 7 chervnia). Volonterstvo universytetskoï spilnoty. Dopomoha kyivskykh drahomanivtsiv kraini v chasy viiny [Volunteering of the university community. Assistance of the Kyiv dragomaniacs to the country during the war]. *Ukraina moloda*, (11) [in Ukrainian].
7. Hunko, S., Liakh, T., & Karpenko, O. (2023). Publichnyi prostir yak instrument rozvytku sotsialnoi zghurtovanosti hromady [Public space as a tool of community cohesion]. *Humanitas*, (2), 218–224. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> [in Ukrainian].
8. Kotelevets, A. (2021). Volunteering online – today’s challenges [Volunteering online – today’s challenges]. *Social Work and Social Education*, (1(6)), 98–104. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142) [in Ukrainian].
9. Liakh, T., Spirina, T., & Kotelevets, A. (2023). Orhanizatsiia volonterskoï diialnosti v sotsialnii roboti [Organization of volunteer activities in social work]. U Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (s. 349–373). RIK-U [in Ukrainian].
10. Liakh, T., Spirina, T., & Kovtun, Ye. (2023). Rozvytok sotsialnoi zghurtovanosti terytorialnoi hromady [Development of social cohesion in the territorial community]. *Humanitas*, (3), 41–48. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7> [in Ukrainian].
11. Liakh, T., Spirina, T., & Lekholetova, M. (2022). Methods of territorial community assessment of own needs. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, (1(50)), 178–181. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> [in Ukrainian].
12. Motorna, M. (2024). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do volonterskoï roboty v zakladakh vyshchoi osvity ukrainy: suchasnyi stan. *Humanitas*, (1), 59–67. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9> [in Ukrainian].
13. Polishchuk, N. (2023). Volonterska diialnist studentiv v osvitnomu seredovyshchi universytetu [Volunteer activities of students in the educational environment of the university]. *Věda a perspektivy*, (4(23)). [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-113-126) [in Ukrainian].
14. Romanovska, L. I. (2013). Volonterstvo yak zasib profesiinoi sotsializatsii maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Volunteering as a means of professional socialization of future social workers]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii : Pedahohika*, (1), 77–82 [in Ukrainian].
15. Zhuravel, T., Liakh, T., Kachurovska, V., Pukha, K., & Yankovets, V. (2020). Menedzhment volonterskykh proqram: Posibnyk dlia pidhotovky menedzheriv volonterskykh proqram [Management of volunteer programs: A guide for training managers of volunteer programs] (T. Liakh & T. Sylva, Red.). *OBNOVA-KOMPANI*. <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/> [in Ukrainian].
16. Liakh, T., Lekholetova, M., Kotelevets, A., Spirina, T., & Shved, O. (2021). Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 316–326. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>

УДК 364.6:361.7

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.11>

Олена МАРТИНЕНКО

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01030

ORCID: 0009-0002-6069-3817

Бібліографічний опис статті: Мартиненко, О. (2024). Соціальна робота благодійних фондів в Україні з особами, які перебувають на деокупованих територіях. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 77–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.11>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В умовах сьогодення соціальна робота благодійних фондів в Україні з особами, які перебувають на деокупованих територіях, є важливою для забезпечення їхніх базових потреб і відновлення нормального життя. Мета статті полягає у висвітленні ключових особливостей соціальної роботи благодійних фондів з особами, які перебувають на деокупованих територіях України та визначення проблем, які їй перешкоджають. Методологія дослідження включає описові методи, спостереження, аналіз, синтез. Наукова новизна полягає у вивченні роботи вітчизняних благодійних фондів на деокупованих територіях в умовах російсько-української війни. Висновки. З'ясовано, що соціальна робота благодійних фондів в Україні реалізується через різні форми й інструменти (надання матеріальної допомоги, медичного забезпечення, психологічної підтримки, освітні програми, тимчасове проживання та реінтеграційні програми для внутрішньо переміщених осіб і постраждалих від конфлікту тощо). В ході дослідження автором систематизовано інформацію про основні благодійні фонди, які займаються соціальною діяльністю з особами на деокупованих територіях (благодійний фонд «Let's help», громадське об'єднання «Крізь війну», Центр Волонтерства та Захисту, благодійний фонд Віктора Лециньського, громадська організація «Звичайні люди», громадська організація «Всеукраїнський молодіжний рух Let's do it Ukraine», національна скаутська організація України «Пласт»). Також за результатами дослідження сформована низка проблем, які перешкоджають подальшому розвитку благодійних фондів. З'ясовано, що благодійні фонди, які працюють на деокупованих територіях, стикаються з обмеженим доступом до цих територій через складні умови й необхідність отримання спеціальних дозволів, а також із зруйнованою інфраструктурою, що ускладнює реалізацію соціальної роботи. Обмеженість фінансових і людських ресурсів разом із бюрократичними перешкодами додатково ускладнюють реалізацію програм допомоги.

Ключові слова: соціальна допомога, психологічна підтримка, благодійність, громадські організації, вразлива група населення.

Olena MARTYNENKO

PhD student, Specialty 231 Social Work, Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine, 9 Pyrohov str., Kyiv, Ukraine, 01030

ORCID: 0009-0002-6069-3817

To cite this article: Martynenko, O. (2024). Sotsialna robota blahodiinykh fondiv v Ukraini z osobamy, yaki perebuvaiut na deokupovanykh terytoriakh [Social work of charitable foundations in Ukraine with persons living in de-occupied territories]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 77–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.11>

SOCIAL WORK OF CHARITABLE FOUNDATIONS IN UKRAINE WITH PERSONS LIVING IN DE-OCCUPIED TERRITORIES

In today's conditions, the social work of charitable foundations in Ukraine with persons who are in the de-occupied territories is important for ensuring their basic needs and restoring normal life. **The purpose** of the article is to highlight the key features of the social work of charitable foundations with people located in the de-occupied territories of Ukraine and to identify the problems that hinder it. **The research methodology** includes descriptive methods, observation, analysis, synthesis. **The scientific novelty** lies in the study of the work of domestic charitable foundations in

the de-occupied territories in the context of the russo-Ukrainian war. **Conclusions.** It has been determined that the social work of charitable foundations in Ukraine is implemented through various forms and instruments (provision of material assistance, medical care, psychological support, educational programs, temporary housing, and reintegration programs for internally displaced persons and those affected by the conflict). During the study, the author systematized information about the main charitable foundations engaged in social activities with people in the de-occupied territories (the "Let's help" charitable foundation, the "Through the War" public association, the Center for Volunteerism and Protection, the Viktor Leshchinsky Charitable Foundation, the "Ordinary People" public organization, the "All-Ukrainian Youth Movement Let's do it Ukraine" public organization, and the national scout organization of Ukraine "Plast"). Additionally, based on the research results, a number of problems hindering the further development of charitable foundations have been identified. It has been established that charitable foundations working in the de-occupied territories face limited access to these areas due to difficult conditions and the need to obtain special permits, as well as destroyed infrastructure, which complicates the implementation of social work. The limited financial and human resources, along with bureaucratic obstacles, further complicate the implementation of aid programs.

Key words: social assistance, psychological support, charity, public organizations, vulnerable population group.

Актуальність проблеми. Надання соціальних послуг є ключовою функцією будь-якої держави, але під час війни кількість людей, які потребують підтримки, значно зростає. За два роки війни кількість осіб з інвалідністю збільшилася на 300 тисяч, досягнувши 3 мільйонів (В Україні налічується, 2023). Російська агресія проти України завдає величезних втрат як людських, так і матеріальних ресурсів. Громадяни стикаються зі зруйнованою інфраструктурою, втратою житла, транспортних засобів, роботи й елементарних засобів для існування. Велика кількість людей змушена покинути своє житло. За останніми даними, це близько 5 мільйонів осіб (15 серпня Мінсоцполітики, 2023). Оскільки війна триває, кількість потребуючих допомоги, постійно зростає. Питання благодійної діяльності й соціальної підтримки осіб, які перебувають на деокупованих територіях, набуває важливого значення у контексті забезпечення їхнього соціального добробуту й покращення якості життя. Соціальна робота благодійних фондів стає ключовим чинником забезпечення необхідної підтримки й допомоги цільовій аудиторії. Отже, дана тема актуальна у зв'язку з необхідністю забезпечення соціального захисту й підтримки осіб, які перебувають на деокупованих територіях, їхнього соціального включення, доступу до освіти, медичної допомоги й інших соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню діяльності благодійних фондів присвячена значна кількість наукових робіт. Зокрема у своїй науковій роботі В. Сичова і Т. Полонець досліджували зростання чисельності благодійних організацій в Україні й трансформацію одноразових гуманітарних акцій до регулярної соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни та внутрішньо

переміщеними особами. Автори обґрунтували місце благодійності в соціальній роботі, аналізуючи діяльність українських благодійних фондів і співробітників територіальних центрів соціального обслуговування на прикладі Харківської області (Сичова, Полонець, 2020).

В. Харабет, Марченко І. Ф. та Андрющенко А. І. вивчаючи проблеми соціального захисту населення сучасної України, запропонували основні шляхи їх розв'язання й акцентували увагу на необхідності реформування системи соціальної допомоги (Харабет та ін., 2017).

А. Nilsson, А. Erlandsson, D. Västfjäll, та ін. звернули увагу на застосування теорії моральних засад у психології благодійності, вплив моральних цінностей на поведінку людей під час здійснення благодійної діяльності (Nilsson et al., 2020).

Л. Головка та Т. Головка у своїй роботі розглянули волонтерську діяльність як чинник резиліентності та нарощування соціального капіталу в громадах на прикладі громади Київської області (Головка, Головка, 2023).

Автори О. Панькова і О. Касперович вивчали розвиток українського волонтерського руху в умовах збройної агресії Росії, акцентуючи увагу на викликах і можливостях відновлення України після війни (Панькова, Касперович, 2022).

О. Ткач із співавторами досліджували питання покращення механізмів соціального партнерства у системі «уряд – бізнес – громадянське суспільство» в контексті європейської інтеграції, зазначаючи важливість цього процесу для гармонійного розвитку суспільства (Tkach et al., 2023).

Отже, незважаючи на велику кількість досліджень діяльності благодійних фондів в Україні, особливості соціальної роботи благодійних

фондів з особами, які перебувають на деокупованих територіях потребують фундаментальних розвідок і осучаснення.

Мета дослідження – висвітлення ключових особливостей соціальної роботи благодійних фондів з особами, які перебувають на деокупованих територіях України та визначення проблем, які їй перешкоджають.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як повідомила британська організація Charities Aid Foundation (далі – CAF), Україна зайняла друге місце у Світовому індексі благодійності (World Giving Index) по результатах 2023 року. Також слід додати, що ще у 2010 році Україна займала лише 150 місце, тобто лише 5% населення брало участь у волонтерській роботі. З 2020 року в Україні почали формуватися тенденції до зростання благодійної активності в українському суспільстві. За даними CAF, у 2021 році вже 43% населення України брали участь у різних видах благодійної діяльності, що дало змогу країні піднятися на 20 місце в загальному рейтингу. У 2022 році Україна посіла 10 позицію, що свідчить про високий рівень активності громадян у сфері благодійної діяльності й соціальної підтримки і відображає загальний інтерес та залученість українського суспільства до підтримки благодійних ініціатив (World Giving Index, 2023).

Згідно із Законом України «Про благодійну діяльність» благодійна діяльність трактується як «добровільна особиста та/або майнова допомога..., що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» (Про благодійну діяльність, 2012).

Отже, соціальна робота благодійних фондів – це, в першу чергу, комплекс дій і програм, спрямованих на надання соціальної допомоги й підтримки особам, які потребують допомоги через благодійні організації або фонди. Така діяльність включає організацію й здійснення проєктів і програм, спрямованих на розв’язання соціальних проблем, підтримку вразливих груп населення, а також надання матеріальної, психологічної та іншої форми допомоги. Метою соціальної роботи благодійних фондів є полегшення страждань і покращення якості життя осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах або потре-

бують підтримки у різних аспектах їхнього життя (Харабет та ін., 2017).

Соціальна робота благодійних фондів в Україні реалізується через різноманітні форми й інструменти, які включають надання матеріальної допомоги, медичного забезпечення, психологічної підтримки, освітні програми, тимчасове проживання та реінтеграційні програми для внутрішньо переміщених осіб і постраждалих від конфлікту (Тkach, 2023). Такі інструменти мають забезпечити базові потреби і підтримати реабілітацію й соціальну адаптацію людей, які постраждали від воєнних дій.

В таблиці 1 автором систематизовано основні форми і інструменти соціальної роботи благодійних фондів на деокупованих територіях.

Отже, різноманітні форми й інструменти соціальної роботи благодійних фондів на деокупованих територіях необхідні для забезпечення потреб населення та підтримки вразливих груп. Такі ініціативи сприяють покращенню якості життя та соціальної адаптації людей, які постраждали від воєнного конфлікту.

З початку повномасштабної війни, розпочатої росією, в Україні офіційно зареєстровано близько 9 тисяч благодійних фондів і 6 тисяч громадських організацій (В Україні з початку вторгнення, 2023).

У таблиці 2 систематизовано основні благодійні фонди, які займаються соціальною діяльністю з особами на деокупованих територіях України.

Незважаючи на знану кількість благодійних фондів і громадських організацій в Україні, в своїй діяльності вони стикаються з проблемами й перешкодами, які зазвичай гальмують їх подальшу діяльність.

Доступ до деокупованих територій є однією з найгостріших проблем у роботі благодійних фондів. Умови, які виникають на цих територіях, часто призводять до складних ситуацій, що унеможливають безпечний доступ гуманітарних місій і працівників соціальних служб. Благодійні фонди, які намагаються надавати допомогу громадянам на цих територіях, часто стикаються з вимогою отримання спеціальних дозволів від владних структур або військових формувань, що затримує або блокує доставку допомоги. Такі обмеження призводять до того, що значна частина потребуючих осіб залишається поза досяжністю гуманітарної допомоги й соціальних програм.

Таблиця 1

**Основні форми і інструменти соціальної роботи благодійних фондів
на деокупованих територіях**

№	Форми і інструменти	Опис
1	Надання матеріальної допомоги	Така форма соціальної роботи передбачає надання фінансової або матеріальної підтримки для задоволення основних потреб населення на деокупованих територіях, таких як харчування, одяг, житло, тепло та інші необхідні речі для комфортного і безпечного життя.
2	Медичне забезпечення	Така форма соціальної роботи орієнтована на надання медичної допомоги й доступ до медичних послуг для постраждалих осіб. Вона може включати медичні огляди, лікування, реабілітацію, постачання ліків та медичного обладнання.
3	Психологічна підтримка	Форма роботи, яка забезпечує психологічну підтримку й консультування для тих, хто потребує допомоги у подоланні стресу, тривоги, депресії та інших психологічних проблем, пов'язаних з воєнним конфліктом.
4	Освітні програми	Форма роботи, яка спрямована на забезпечення доступу до освіти для дітей та дорослих на деокупованих територіях, що включає організацію навчальних програм, курсів, тренінгів та інших освітніх заходів
5	Тимчасове проживання	Така форма роботи передбачає забезпечення тимчасового проживання для тих, хто втратив своє житло через воєнний конфлікт. Це включає створення тимчасових притулків, надання проживання у відкритих пунктах тимчасового проживання або забезпечення фінансової допомоги для оренди житла.
6	Реінтеграційні програми	Така форма роботи спрямована на підтримку повернення та соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від конфлікту. Вона включає програми з професійної підготовки, підтримку пошуку роботи, психологічну підтримку та інші заходи, спрямовані на відновлення їхнього соціального статусу та самостійного життя.

Джерело: складено автором на основі (Pankova, Kasperovych, 2022; Головка, Головка., 2023; Nilsson et al., 2020)

Таблиця 2

**Основні благодійні фонди, які займаються соціальною діяльністю з особами
на деокупованих територіях**

№	Благодійний фонд або проєкт	Опис соціальної діяльності
1	2	3
1	Благодійний фонд «Let's help»	Протягом останніх трьох років співпраці з Corteva Agriscience, благодійний фонд Let's Help успішно реалізував соціальні програми, спрямовані на допомогу самотнім людям похилого віку. Завдяки цій співпраці понад 4000 людей отримали необхідну підтримку й допомогу. У вересні 2023 року благодійний фонд Let's Help отримав ще одну грантову допомогу від Corteva Agriscience для реалізації адресної продуктової допомоги для 367 пенсіонерів у південно-східному регіоні України. Сукупний розмір допомоги, яка надається компанією з 2020 року, склав 25 тисяч доларів США. Ця допомога полегшує фінансові й побутові труднощі та сприяє підвищенню життєвого рівня місцевого населення.
2	Громадське об'єднання «Крізь війну»	Основний напрямок діяльності благодійного фонду – допомога дітям, їхнім батькам та лікарям у боротьбі з тяжкими хворобами. Фонд надає фінансову підтримку для оплати медикаментів, діагностики, лікувальних процедур та реабілітації. Крім того, фонд купує обладнання та матеріали для медичних закладів, підтримує навчання лікарів, забезпечуючи їм доступ до новітніх знань і методик лікування.
3	Центр Волонтерства та Захисту	Даний благодійний фонд реалізує значну кількість проєктів у сфері соціальної роботи, які спрямовані на підтримку людей на деокупованих і прифронтових територіях. Організація координує роботу волонтерів, які надають різноманітні соціальні послуги, включаючи гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, соціальний супровід й консультації. Центр активно співпрацює з місцевими громадами, забезпечуючи адресну допомогу тим, хто її найбільше потребує, включаючи внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, дітей-сиріт та багатодітні сім'ї.

1	2	3
4	Благодійний фонд Віктора Лещинського	Фонд допомагає переселенцям і біженцям, здійснює соціальну діяльність на деокупованих територіях країни.
5	Громадська організація «Звичайні люди»	З 2019 року по 2022 рік активно надає психологічну підтримку дітям і сім'ям з важкою долею у реабілітаційних центрах, лікарнях і будинках сімейного типу. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну організація підтримує гуманітарною допомогою нужденних мешканців, лікарні та прифронтові громади Харківської області. З січня 2023 року до сьогодні центр сприяє відновленню інфраструктури деокупованих територій. Організація реалізує проекти з надання психологічної допомоги, відкриття дитячих і молодіжних просторів, відновлення житла й громадських будівель, надання медичної допомоги у прифронтових зонах. Центр продовжує всебічно підтримувати нужденних, забезпечуючи їх необхідними ресурсами та допомогою.
6	Громадська організація «Всеукраїнський молодіжний рух Let's do it Ukraine»	Громадська організація об'єднує ініціативну молодь, що допомагає українцям, які найбільше цього потребують. Вони реалізують численні проекти, спрямовані на підтримку соціально вразливих верств населення
7	Національна скаутська організація України «Пласт»	Метою організації є патріотичне виховання та самовиховання української молоді на основі християнських моральних принципів. Як неополітична та позаконфесійна організація, «Пласт» формує свідомих, відповідальних та повноцінних громадян, лідерів українського суспільства, які активно залучені до місцевої, національної та світової спільнот.

Джерело: власна розробка автора

Зруйнована й пошкоджена інфраструктури також унеможливають здійснення соціальної діяльності. Часто на деокупованих територіях відсутній доступ населення до основних життєвих потреб (вода, електроенергія, медичні послуги, освіта тощо). Нестабільна політична ситуація й військові дії призводять до пошкодження або знищення шкіл, лікарень, доріг та інших інфраструктурних об'єктів. Це створює серйозні труднощі для організацій, які намагаються надати людям допомогу, оскільки їм доводиться вирішувати проблеми з доставкою необхідних матеріалів і ресурсів на ці території. Без належної інфраструктури важко забезпечити належну безпеку й ефективність роботи, що може призвести до втрат часу, коштів та ресурсів. Крім того, недостатня інфраструктура може поглибити існуючу соціальну нерівність та обмежити можливості розвитку місцевого населення.

Все більш серйозною проблемою для багатьох благодійних фондів, які діють на деокупованих територіях, є обмеженість фінансових ресурсів. Україна, яка тривалий час перебуває у стані війни, в першу чергу, виснажена фінансово. Фінансові обмеження ускладнюють здійснення програм допомоги та реалізацію проектів, оскільки потреби населення значні, а ресурси обмежені.

Не меншої уваги потребує обмеженість людських ресурсів, тобто працівників і волонтерів, які готові працювати на цих територіях через ризик і небезпеку. Такі обмеження часто уповільнюють здатність фондів надавати ефективну й адекватну допомогу населенню, яке знаходиться на деокупованих територіях, та ставлять під загрозу успішність програм і проектів.

Ускладнюють роботу благодійних фондів на деокупованих територіях також системні перешкоди, такі як бюрократичні процедури та складність отримання необхідних дозволів і ліцензій. До таких проблем можна віднести й тривалі терміни розгляду заявок, неодноразові перевірки та аудити, незрозумілі або суперечливі вимоги з боку держави. Час, який витрачається на розв'язання адміністративних питань, істотно затримує реалізацію проектів і програм допомоги, призводить до втрати фінансових ресурсів і зростання недовіри з боку донорів. До того ж, складність отримання дозволів і ліцензій створює додатковий стрес для працівників благодійних фондів і знижує їхню мотивацію й ентузіазм.

Подолати розглянуті проблеми і забезпечити ефективну й своєчасну допомогу потребуючим на деокупованих територіях можна зокрема шляхом оптимізації використання

ресурсів і спрощення адміністративних процедур.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження виявлено, що соціальна робота благодійних фондів в Україні здійснюється шляхом використання різноманітних інструментів та програм, спрямованих на підтримку осіб, які перебувають на деокупованих територіях. Систематизація основних благодійних фондів дала змогу зрозуміти розмаїття заходів, які вони вживають для забезпечення соціальної діяльності й підтримки населення. Дослідження також показало, що благодійні організації стикаються з численними перешкодами у своїй роботі, включаючи складність доступу до територій, обмеженість фінансових і людських ресурсів,

а також бюрократичні перешкоди. Ці проблеми ускладнюють реалізацію програм допомоги та можуть обмежувати ефективність соціальної діяльності на деокупованих територіях.

Практична значимість результатів цього дослідження полягає в тому, що вони можуть служити основою для розроблення ефективних стратегій, спрямованих на подолання проблем і удосконалення діяльності благодійних фондів на деокупованих територіях.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розширення проблемних аспектів управління ресурсами та координації дій між різними благодійними організаціями, що працюють у цьому напрямку, для оптимізації їхньої діяльності та забезпечення більшої ефективності при наданні соціальної підтримки населенню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 15 серпня Мінсоцполітики спрямувало понад 5,7 млрд грн на виплату допомоги для ВПО. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/15-serpnia-minsotspolityky-spriamovalo-ponad-57-mlrd-hrn-na-vyplatu-dopomohy-dlia-vpo> (дата звернення: 2.07.2024).
2. В Україні з початку вторгнення РФ зареєстрували 9000 благодійних фондів та 6000 громадських організацій. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3769754-v-ukraini-z-pochatku-vtorgnenna-rf-zareestruvali-9000-blagodijnih-fondiv-ta-6000-gromadskih-organizacij.html> (дата звернення: 2.07.2024).
3. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. URL: <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 2.07.2024).
4. Головка Л., Головка Т. Волонтерська діяльність як фактор резиліентності та нарощування соціального капіталу в громадах (на прикладі однієї з громад Київської області). *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 4(54). С. 38–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.04.028>.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5.07.2012 р. № 5073-VI. Дата оновлення: 23.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 3.07.2024).
6. Сичова В. В., Полонець Т. С. Благодійна діяльність як основа соціальної роботи. *SOCIOПРОСТІР*. 2020. № 9. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2020-9-04>.
7. Харабет В. В., Марченко І. Ф., Андрущенко А. І. Соціальний захист населення сучасної України: проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / за ред. І. Ф. Марченко. Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2017. 336 с.
8. Nilsson A., Erlandsson A., Västfjäll D. Moral Foundations Theory and the Psychology of Charitable Giving. *European Journal of Personality*. 2020. Vol. 34. P. 431–447. DOI: <https://doi.org/10.1002/per.2256>.
9. Pankova O., Kasperovych O. Ukrainian Volunteer Movement Under Conditions of Armed Russian Aggression: Opportunities, National, and Global Challenges for Ukraine's Post-War Recovery. *Journal of European Economy*. 2022. Vol. 21, no 3. P. 270–87. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2022.03.270>.
10. Tkach O., Batrymenko O., Rudenko S., Tovmash D., Tupytsia O., Yakovleva L. Improving mechanisms of social partnership in the system of «government-business-civil society» in the context of European integration. *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, no 79. P. 642–662. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.43>.
11. World Giving Index 2023. Global trends in generosity. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2 (дата звернення: 3.07.2024).

REFERENCES:

1. 15 serpnia Minsotspolityky spriamovalo ponad 5,7 mlrd hrn na vyplatu dopomohy dlia VPO [On August 15, the Ministry of Social Policy directed more than UAH 5.7 billion to pay aid to IDPs]. *Uriadovyi portal – Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/15-serpnia-minsotspolityky-spriamovalo-ponad-57-mlrd-hrn-na-vyplatu-dopomohy-dlia-vpo> [in Ukrainian].
2. V Ukraini z pochatku vtorhennia RF zareiestruvaly 9000 blahodiinykh fondiv ta 6000 hromadskykh orhanizatsii [In Ukraine, since the beginning of the invasion of the Russian Federation, 9,000 charitable foundations and 6,000 pub-

lic organizations have been registered]. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3769754-v-ukraini-z-pocatku-vtorgnenna-rf-zarestruvali-9000-blagodijnih-fondiv-ta-6000-gromadskih-organizacij.html> [in Ukrainian].

3. V Ukraini nalichuietsia 3 miliony liudei z invalidnistiu [There are 3 million people with disabilities in Ukraine]. *Ministerstvo z pytan reintehratsii tymasovo okupovanykh terytorii Ukrainy – Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine*. Retrieved from <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/> [in Ukrainian].

4. Holovko, L., Holovko, T. (2023). Volonterska diialnist yak faktor rezylitnosti ta naroshchuvannia sotsialnoho kapitalu v hromadakh (na prykladi odniiei z hromad Kyivskoi oblasti) [Volunteer Activity as a Factor of Resiliency and Building up Social Capital in Communities (on the Example of One of the Communities of Kyiv Region)]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 4(54), 38–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.04.028> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii pryiniaty 5 lyp. 2012 roku № 5073-VI [Law of Ukraine On charitable activities and charitable organizations from July 5 2012, № 5073-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> [in Ukrainian].

6. Sychova, V. V., Polonets, T. S. (2020). Blahodiina diialnist yak osnova sotsialnoi roboty [Charitable activity as the basis of social work]. *SOCIOPROSTIR – SOCIAL SPACE*, 9, 31–40. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2020-9-04> [in Ukrainian].

7. Kharabet, V. V., Marchenko, I. F., & Andriushchenko, A. I. (2017). *Sotsialnyi zakhyst naseleattia suchasnoi Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Social protection of the population in modern Ukraine: problems and ways of their solution]*. I. F. Marchenko (Ed.). Mariupol : DVNZ «PDTU» [in Ukrainian].

8. Nilsson, A., Erlandsson, A., & Västfjäll, D. (2020). Moral Foundations Theory and the Psychology of Charitable Giving. *European Journal of Personality*, 34, 431-447. DOI: <https://doi.org/10.1002/per.2256>.

9. Pankova, O., Kasperovych, O. (2022). Ukrainian Volunteer Movement Under Conditions of Armed Russian Aggression: Opportunities, National, and Global Challenges for Ukraine’s Post-War Recovery. *Journal of European Economy*, 21(3), 270–87. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2022.03.270>.

10. Tkach, O., Batrymenko, O., Rudenko, S., Tovmash D., Tupytsia O., & Yakovleva L. (2023). Improving mechanisms of social partnership in the system of «government-business-civil society» in the context of European integration. *Cuestiones Políticas*, 41(79), 642–662. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.43>.

11. World Giving Index 2023. Global trends in generosity. Retrieved from https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/wgi_report_2023_final.pdf?sfvrsn=402a5447_2

УДК 364-787:316.346.32-053.9

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.12>

Юліана МАЦКЕВІЧ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0000-0003-1341-9604

Бібліографічний опис статті: Мацкевіч, Ю. (2024). Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах глобального старіння. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 84–92, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.12>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО СТАРІННЯ

За останні роки тривалість життя населення на планеті зростає. Це призвело до підвищення рівня глобального старіння. Така проблема формує перед суспільством нові виклики, пов'язані з підтримкою та соціальним забезпеченням людей похилого віку. У зв'язку з цим, постає необхідність у пошуку нових ефективних методів взаємодії з цією віковою групою населення. Мета дослідження полягає в комплексному і всебічному опрацюванні питання соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах глобального старіння. Для досягнення мети були використані загальнонаукові методи пізнання.

На основі аналізу наукової літератури досліджено вплив демографічних та соціокультурних процесів на необхідність адаптації соціальних програм та послуг для людей похилого віку відповідно до їх потреб та можливостей. Розглянуто інноваційні підходи, впроваджені у сфері соціальної роботи з цільовою аудиторією, що дозволяють вдосконалити процес надання допомоги та підтримки вразливої категорії населення. З'ясовано перспективи розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах загострення демографічної проблеми старіння населення, які потребують впровадження інноваційних методів підтримки. Використання новітніх технологій і методів у соціальній роботі може значно покращити якість життя літніх людей. Сюди варто віднести розробку програм, орієнтованих на індивідуальні потреби, а також застосування цифровізованих рішень для забезпечення ефективної підтримки та догляду.

Соціальна робота з людьми похилого віку є актуальною та важливою складовою сучасного соціального середовища. Глобальне старіння населення ставить перед суспільством нові виклики та завдання, в тому числі щодо розробки та впровадження ефективних програм та послуг для осіб похилого віку. Дослідження підтвердило необхідність постійного вдосконалення соціальних умов та їх адаптації до змін у демографічному та соціокультурному просторі. Напрацьовані результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень та розвитку практичних рекомендацій з покращення якості життя людей похилого віку в умовах глобального старіння.

Ключові слова: *глобальне старіння, соціальна адаптація, демографічні процеси, соціальний працівник, соціальна робота, соціальна програма.*

Yuliana MATSKEVICH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Special Education, Zaporizhzhia National University, 66 Zhukovskoho str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0000-0003-1341-9604

To cite this article: Matskevich, Yu. (2024). Sotsialna robota z lyudmy pokhyloho viku v umovakh hlobalnoho starinnya [Social work with the elderly in the context of global aging]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 84–92, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.12>

SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL AGING

In recent years, the life expectancy of the population on the planet has increased. This has led to an increase in the rate of global aging. The identified problem creates new challenges for society related to the support and social security of the elderly. In this regard, there is a need to find new effective methods of interaction with this age group of the population. The purpose of the study is to comprehensively and comprehensively study the issue of social work with the elderly in the conditions of global aging. To achieve the goal, general scientific methods of cognition were used.

Based on the analysis of scientific literature, the impact of demographic and sociocultural processes on the need to adapt social programs and services for the elderly in accordance with their needs and capabilities was investigated. Innovative approaches implemented in the field of social work with the target audience, which allow to improve the process of providing assistance and support to the vulnerable category of the population, are considered. The prospects for the development of social work with the elderly in the context of the aggravation of the demographic problem of population aging, which require the introduction of innovative methods of support, have been clarified. The use of the latest technologies and methods in social work can significantly improve the quality of life of the elderly. This includes the development of programs focused on individual needs, as well as the use of digital solutions to ensure effective support and care.

Social work with the elderly is a relevant and important component of the modern social environment. The global aging of the population presents society with new challenges and tasks, including the development and implementation of effective programs and services for the target audience. The study confirmed the need for constant improvement of social conditions and their adaptation to changes in the demographic and sociocultural space. The obtained results can become the basis for further scientific research and the development of practical recommendations for improving the quality of life of the elderly in the conditions of global aging.

Key words: global aging, social adaptation, demographic processes, social worker, social work, social program.

Актуальність проблеми. Соціальна робота з людьми похилого віку набуває все більшої актуальності в умовах глобального старіння, що відбувається на сучасному етапі розвитку суспільства, та має важливе значення з погляду забезпечення гідності, самостійності та якості життя зазначеної вікової групи населення. Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються у світі, значною мірою впливають на життя та загальний добробут населення. Як наслідок, ця ситуація має свій невтішний результат – старіння населення. Останнім часом спостерігається збільшення частки людей віком понад 60 років. Такий факт потребує відповідного аналізу та адаптації суспільних інститутів до нових демографічних реалій. За словами Н. Кирич та Н. Слободян старіння населення є однією з найважливіших глобальних проблем сучасності. Вирішення питань, пов'язаних з демографічним старінням українців, потребує від суспільства значних фінансових та матеріальних ресурсів для забезпечення належного обслуговування цієї вікової групи (Кирич, 2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах глобального старіння зроблено як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Проблеми демографічного старіння населення детально описано в дослідженні Н. Кирич (Кирич, 2016). Питання самотності людей похилого віку як основи соціальної роботи в громаді описано в праці І. В. Мещан (Мещан, 2017). Автор занурюється у процеси соціальної роботи та досліджує їх зв'язок із самотністю людей похилого віку. Дослідники І. Л. Уличний та Ю. В. Горе-

микіна у власних дослідженнях проводять огляд інновацій і їх вплив на соціальну роботу із населенням пенсійного віку (Уличний, 2018); (Горемікіна, 2020). Науковець А. Каркач досліджує особливості цифрової компетентності і їх значення для осіб похилого віку (Каркач, 2024). Зважаючи на проведені дослідження питання щодо пошуку ефективного механізму підтримки людей похилого віку в умовах глобального старіння залишається відкритим і потребує додаткового аналізу.

Мета дослідження полягає в комплексному і всебічному опрацюванні питання соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах глобального старіння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Старіння населення є тим процесом, який впливає на всі сфери життя суспільства. Для прийняття рішень, що враховують інтереси всього суспільства, необхідний детальний аналіз демографічної ситуації в країні та у світі загалом. Це стосується таких галузей, як освіта, охорона здоров'я, пенсійна система та страхування. Суспільство має взяти на себе відповідальність за вирішення всіх проблем, пов'язаних із захистом, соціальним обслуговуванням та забезпеченням осіб похилого віку. Забезпечення гідної якості життя для старшого покоління потребує значних ресурсів та спільних зусиль на всіх рівнях. Розробка ефективних механізмів та соціальних програм має стати відповідним етапом, який сприятиме адаптації до демографічних змін і підвищення загального рівня життя цієї вразливої категорії.

Помилково вважати, що старіння населення притаманне лише країнам із розвинутою економікою. Процеси старіння населення є в цей час

типовими для переважної більшості країн світу. Не оминув цей процес і Україну. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2021 рік частка осіб у віці 60 років і старше становила 24,8%. Цей показник спричиняє додаткові потреби в медичних і соціальних послугах, зумовлює значне навантаження на розподіл публічних фінансів та зайняте населення, є чинником подальшої депопуляції (Стратегія, 2024).

Зважаючи на статистичні дані за 2021 рік в Україні було зафіксовано проживання 10 121 624 осіб віком від 60 років і старше, з них 3 653 755 чоловіків та 6 467 869 жінок. У міських районах проживало 7 056 536 осіб, а у сільських районах – 3 065 088 осіб. Порівняно з даними 2019 року, загальна чисельність літніх людей віком від 60 років зросла, складаючи 9 978 194 особи, зокрема 3 594 350 чоловіків та 6 383 844 жінок. У міських районах кількість літніх людей зросла до 6 917 084 осіб, тоді як у сільських районах вона залишилася майже незмінною, становлячи 3 061 110 осіб (Соціальний захист, 2022).

Події 2022 року, в тому числі й війна росії проти України, значно вплинула на демографічну ситуацію у країні. Внаслідок цього зросла кількість загиблих у військових діях українців, зокрема й серед мирного населення. Багато людей були змушені переселитися в інші країни світу, що також негативно вплинуло на демографічну структуру населення України (Іванова, 2023). За даними демографів, основними демографічними викликами та загрозами для розвитку України є:

- швидке скорочення чисельності населення;
- низький рівень народжуваності;
- погіршення стану здоров'я населення;
- зростання кількості осіб з інвалідністю;
- високий рівень передчасної смертності;
- масова вимушена еміграція населення;
- незаконне вивезення громадян України за кордон;
- демографічне старіння;
- масштабне внутрішнє переміщення населення.

В Україні старіння населення відбувається посиленними темпами. Частка тих, хто належить до категорії «60+» значно зросла. У зв'язку із цим виникає необхідність у забезпеченні

належної соціальної підтримки для цих осіб, підвищення рівня їх життя, надання медичних та соціальних гарантій. Соціальна робота з людьми похилого віку зіштовхнулася з низкою викликів та проблем, вирішення яких потребує комплексного підходу, тобто взаємодії держави та органів виконавчої влади. До головних проблем варто віднести:

- погіршення здоров'я людей похилого віку;
- соціальна ізоляція, викликана самотністю від втрати близьких;
- низьке економічне забезпечення, що призводить до нездатності покрити певні фінансові питання літніх людей;
- відсутність належних житлових умов;
- обмежений доступ до соціальних послуг;
- наявність юридичних проблем, пов'язаних із порушенням прав людини, загрозою шахрайства з боку третіх осіб;
- зростання обсягу психологічних проблем;
- низька якість кваліфікованої підготовки соціальних працівників для допомоги літнім людям;
- відсутність чи досить низька координація між організаціями, які надають соціальну, медичну, психологічну допомогу.

Для подолання цих викликів перед урядом стоїть непросте завдання, пов'язане з необхідністю розробки комплексних програм, що враховують специфічні потреби літніх людей, а також залучення до співпраці громадських та приватних організацій.

Повномасштабне вторгнення стало справжнім викликом для людей похилого віку. Державі знадобився час для того, щоб адаптуватися до нових реалій життя. Так на перше місце було віднесено підсилення обороноздатності країни із залученням державних коштів та коштів міжнародних партнерів. Окрім того, держава не залишила осторонь і вразливу категорію осіб – людей похилого віку. Їм від самого початку вторгнення не припиняли виплачувати пенсійне забезпечення, забезпечували гуманітарною підтримкою у вигляді харчів та товарів першої необхідності, по всій країні діяли і продовжують успішно діяти різні соціальні осередки, які допомагають людям похилого віку вирішити нагальні питання.

Запроваджені урядом програми підтримки для пенсіонерів передбачають надання безкоштовного медичного огляду, лікування та пси-

хологічної допомоги. Також було відкрито нові центри денного перебування для літніх людей, де вони можуть отримати різні соціальні послуги, спілкуватися та брати участь у різноманітних заходах. Значна увага держави приділена програмам з покращення житлових умов для самотніх пенсіонерів, включаючи ремонт та модернізацію житла. Уряд та громадські організації активно співпрацюють для забезпечення безпеки і захисту прав літніх людей, особливо в умовах війни. За словами О. В. Кузнецова, соціальна робота з особами літнього віку потребує постійного реформування з урахуванням сучасних реалій та зарубіжного досвіду. На сьогодні найбільш ефективною формою соціальної роботи з громадянами літнього віку є робота в громаді (Кузнецов, 2023).

Роль соціальних працівників та інших фахівців у роботі з людьми похилого віку полягає у забезпеченні комплексної підтримки і соціального захисту цієї категорії населення. Вони відіграють важливу роль у розробці та реалізації індивідуальних програм допомоги, враховуючи потреби та можливості кожного члена вразливої категорії. Соціальні працівники сприяють забезпеченню доступу до медичних, психологічних та інших соціальних послуг, які допомагають зберегти самостійність та якість життя літніх людей. Крім того, вони виконують роль посередників у вирішенні питань з житлом, фінансами та іншими процесами повсякденного життя. Робота соціальних працівників спрямована на забезпечення гідного старіння цієї групи населення.

Соціальні працівники здійснюють роботу з особами літнього віку на трьох рівнях:

- мікрорівень;
- мезорівень;
- макрорівень.

На мікрорівні роль соціального працівника полягає у наданні індивідуальної підтримки літнім людям, враховуючи їх особистісні потреби та обставини. Це й допомога у повсякденних справах, консультування з питань здоров'я та добробуту особи похилого віку, забезпечення доступу до медичних послуг, організацію догляду вдома, допомогу в адаптації до нових життєвих умов, а також підтримку у вирішенні фінансових і юридичних питань.

На мезорівні соціальні працівники організують групові заходи та програми, спрямовані

на підтримку соціального розвитку та взаємодії літніх людей. Це можуть бути групи, клуби за інтересами, навчальні курси, фізкультурні та культурні заходи. Така діяльність допомагає людям похилого віку не втрачати соціальні зв'язки, активно брати участь у суспільному житті, підвищувати свою самостійність і якість життя.

На макрорівні соціальні працівники зосереджені над розробкою та впровадженням політики і програм, яка сприяють покращенню життя людей похилого віку. Вони можуть брати участь у формуванні законодавчої ініціативи, співпрацювати з державними і недержавними організаціями, проводити просвітницьку діяльність задля підвищення обізнаності про проблеми старіння населення, а також займатися збором даних та аналізом ситуації для підвищення ефективності надання соціальних послуг.

Соціальна підтримка осіб літнього віку в Україні здійснюється низкою інституцій та закладів, включаючи Міністерство соціальної політики, Пенсійний фонд, департаменти соціального захисту населення, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) для громадян похилого віку і самотніх непрацездатних громадян, а також відділення соціальної допомоги вдома та геріатричні пансіонати. Крім того, до цього процесу залучені установи, заклади та підприємства сфери управління Міністерства соціальної політики, які забезпечують соціальний захист людей похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці. До них належать науководослідні інститути, що вивчають проблеми старіння, служби медико-трудової експертизи, а також різноманітні недержавні фонди, товариства та організації (Мещан, 2017).

Головна установа, яка координує діяльність у сфері соціальної політики та пенсійного страхування в Україні – Міністерство соціальної політики. Міністерство відповідає за формування та реалізацію державної політики, спрямованої на соціальний захист людей похилого віку. Директорат розвитку соціального страхування та пенсійного забезпечення вирішує проблеми, пов'язані із пенсійним забезпеченням. При Міністерстві діє Громадська Рада, яка забезпечує участь громадян у формуванні та реалізації державної політики соціального

захисту. Консультації, що проводяться на базі Громадської Ради, сприяють взаємодії з громадськістю та підвищують якість прийнятих рішень, враховуючи громадську думку.

В містах, районах, районах у містах, селищах, селах діють центри соціальних служб – заклади, що надають соціальні послуги вразливим групам населення та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Вони діють на підставі відповідного положення. Філії центрів можуть також формуватися і у великих адміністративно-територіальних одиницях. Діяльність центру відповідає визначеним критеріям надання соціальних послуг.

Наразі в Україні активно функціонує низка соціальних програм які надають соціальні послуги і тим самим сприяють поліпшенню якості життя літніх людей. Серед них чільне місце посідає Пенсійна система, яка забезпечує пенсійні виплати літнім громадянам після досягнення пенсійного віку. Ця програма допомагає забезпечити економічну безпеку та стабільність для людей похилого віку. Постійні реформи в галузі пенсійного забезпечення мають на меті покращити ситуацію у цій сфері, і підвищити рівень життя пенсіонерів.

В Україні активно діє низка урядових програм, які спрямовуються на надання різноманітних соціальних послуг для літніх людей, включаючи допомогу вдома, послуги, пов'язані із підтримкою здоров'я та наданням медичної допомоги, соціальні виплати та інші види підтримки. Деякі місцеві організації та громадські ініціатори розвивають програми активного старіння, спрямовані на підтримку фізичного та психологічного здоров'я літніх людей, включаючи фізичні тренування, культурні заходи та освітні програми. У містах та регіонах України створено спеціалізовані соціальні центри, які надають різноманітні послуги для літніх людей. Сюди входять соціальні зустрічі, консультації з психологами, програми з організації вільного часу тощо. Такі соціальні програми спрямовані на забезпечення гідного та комфортного життя літніх громадян України, сприяють їхньому соціальному включенню та допомагають зберегти активність і самостійність в цьому віці.

Роль держави у створенні та координуванні різних соціальних програм не в повній мірі вирішує проблеми людей літнього віку.

Серед цієї вразливої категорії є такі, кому досить важко адаптуватися в новому для них статусі – статусі особи похилого віку. Вони, окрім загальнообов'язкового пенсійного забезпечення не отримують ніякої допомоги, або не долучаються до запроваджених урядових чи громадських програм через маломобільність або віддаленість координаційних центрів. Цей факт створює чималі труднощі для людей літнього віку, і вони, як і раніше, залишаються на одинці зі своїми проблемами.

Життя пересічного вітчизняного громадянина похилого віку значно відрізняється від стилю життя, скажімо, європейця цього ж віку. Національні уряди в різних куточках світу прагнуть стимулювати активну участь людей похилого віку до належного соціального життя, заохочуючи та підтримуючи їх через відповідні інституції. Намір уникати ставлення до літніх людей як до об'єктів допомоги та піклування і замість цього залучати їх до процесу ухвалення рішень, що стосуються їхнього життя та життя суспільства в цілому, з кожним роком стає все більш поширеною практикою.

До прикладу, в таких країнах як Польща та Іспанія запроваджено систему Рад літніх людей, які функціонують як дорадчо-консультативні органи. Так, у Польщі існує понад 100 Рад літніх людей, які допомагають у визначенні потреб місцевих громад та ухваленні політичних рішень на місцевому рівні. Ці Ради відіграють важливу роль у розробці соціальної політики та забезпеченні врахування поглядів літніх людей у процесі прийняття рішень. Ради сприяють усвідомленому ухваленню рішень на місцевому рівні та оптимізації розподілу ресурсів.

Підходи до стимулювання участі літніх людей у суспільному житті також поширені в інших країнах. Наприклад, в Іспанії, національна Рада літніх осіб є форумом для обговорення умов та якості життя осіб поважного віку, а також забезпечує їхню участь у процесі ухвалення рішень. У Новій Зеландії та в Бразилії також діють консультативні органи, які сприяють формуванню державної політики захисту і підтримки громадян похилого віку. Ці органи забезпечують регулярну комунікацію з особами похилого віку, допомагають у прийнятті чітких і зважених рішень. В інших країнах світу, зокрема в Коста-Ріці, Шрі-Ланці та Домінікан-

ській Республіці існують національні або регіональні органи, спрямовані на заохочення участі літніх людей до прийняття рішень з покращення якості їхнього життя. Держава піклується про своїх громадян, всіляко підсилюючи це піклування фінансовими ресурсами. Зазначені процеси свідчать про прагнення збільшити вплив та активізувати участь людей похилого віку в суспільному житті і процесах ухвалення рішень, що стосуються їхнього добробуту (Огляд підходів, 2024).

Зважаючи на міжнародний досвід, Україна почасти впроваджує ефективну соціальну політику для своїх громадян категорії 60+. Для цього час від часу створюються нові програми, здійснюється належна фінансова підтримка. Уличний І. Л. зазначає, що розвиток суспільства, зміни в його ціннісних орієнтаціях супроводжуються актуалізацією проблем соціального характеру. Цей процес потребує впровадження нетрадиційних підходів до забезпечення населення соціальною допомогою, формування новітніх соціальних технологій, використання інноваційних методів у соціальній роботі (Уличний, 2018).

Технологія соціальної роботи – це сукупність методів і дій, спрямованих на відновлення, збереження або покращення соціального функціонування об'єкта, а також на запобігання негативним соціальним явищам. Інноваційні технології соціальної роботи можна описати як методи та засоби інноваційної діяльності соціальних служб і працівників, які формують якісні зміни у сфері надання соціальних послуг та сприяють стабільному розвитку соціальної системи.

За словами Ю. В. Горемікіної, функціонування будь-якої сфери суспільного життя рано чи пізно потребуватиме впровадження інноваційних технологій для забезпечення її стабільного розвитку. Сфера соціальної роботи не є винятком. Зміна суспільних поглядів на основні потреби сучасної людини, гуманізація підходів до взаємодії між людиною та системою соціального захисту, а також поява на державному рівні вимог до якості соціальних послуг впливають на діяльність соціальних служб, створюючи нові зразки роботи із соціально вразливими групами населення. Водночас гострота та невирішеність низки соціальних проблем, які негативно впливають на сталий

розвиток держави та на обмеженість ресурсів, які необхідні для мінімізації руйнівних наслідків цих проблем, змушують шукати інноваційні рішення для системи соціального захисту. Це створює основу для появи інноваційних підходів соціальної роботи з вразливими групами населення (Горемікіна, 2020).

Варто відзначити, що в Україні інноваційні підходи у соціальній роботі з людьми похилого віку набувають все більшого значення у зв'язку з демографічними змінами та зростанням частки людей літнього віку. Одним із таких підходів є впровадження мобільних бригад соціальних працівників, які надають допомогу літнім людям безпосередньо у їхніх домівках. Це забезпечує доступність послуг для тих, хто не може відвідати соціальні центри через проблеми зі здоров'ям або з інших поважних причин. Також активно впроваджуються технологічні рішення, такі як електронні платформи для спілкування та всебічної підтримки осіб похилого віку. Використання смартфонів і планшетів із встановленими додатками допомагає зменшити соціальну ізоляцію та покращити психологічний стан осіб похилого віку.

Організація навчальних програм та тренінгів, зокрема курсів з основ користування сучасними технологіями, фінансової грамотності та саморозвитку, сприяє підвищенню їхньої незалежності та самостійності у повсякденному житті. Для надання підтримки та допомоги літнім людям активно залучаються волонтери, допомагаючи їм у побутових питаннях, надаючи психологічну підтримку та організовуючи дозвілля і культурні заходи. Окрім того, створюються соціальні клуби та центри активного життя, де літні люди можуть з користю проводити час, спілкуватися, займатися хобі тощо. Ці інноваційні підходи допомагають підвищити якість життя літніх людей в Україні, забезпечуючи їм необхідну підтримку та догляд у сучасних умовах.

Як слушно зазначають А. Каркач та Т. Семигіна, однією із вагомих сфер, яка може вплинути на соціальну інклюзію людей похилого віку є запровадження цифрової компетентності на якнайширшому рівні. Самі соціальні працівники відіграють важливу роль у підготовці людей літнього віку до цифрового світу. Гаджети можуть хоча й не подолати низку

нагальних проблем, які мають люди похилого віку, однак можуть сприяти підвищенню соціальної адаптації та стати механізмом підтримки ментального здоров'я. Розвиток цифрових навичок сприяє ефективній комунікації та активності літніх осіб у вивченні та використанні цифрових ресурсів. Реалізація програми формування цифрової грамотності сприяла б підвищенню рівня незалежності літніх людей у повсякденному житті. Це включає доступ до онлайн-банкінгу, телемедицини та інших електронних послуг, що значно спрощують вирішення побутових і медичних питань. Крім того, цифрова грамотність відкриває можливості для соціалізації та участі у віртуальних спільнотах, що зменшує ризик ізоляції, підвищення цифрових навичок літніх людей сприяє їхньому активному залученню до сучасного інформаційного суспільства, що також приносить користь і позитивно впливає на їхній психологічний стан та загальну якість життя. Програми цифрової грамотності повинні враховувати індивідуальні потреби літніх людей та бути доступними й зрозумілими для них (Каркач, 2024).

Цифрова компетентність людей літнього віку.

Таллінн: Teadmus, 2024, 322 с.

Впровадження нових підходів для покращення соціальних гарантій осіб пенсійного віку в Україні є важливим кроком у відповідь на демографічні зміни та зростання частки населення літнього віку. Технологічні рішення, такі як електронні платформи для спілкування та підтримки, зменшують соціальну ізоляцію та покращують психологічний стан літніх людей.

Україна зараз входить до списку тридцяти країн світу зі старіючим населенням. Враховуючи загальне зменшення чисельності населення в країні, його старіння продовжуватиме прогресувати в найближчий період часу. Головним фактором, який на це вплинув, стала війна. Для уникнення потенційної «кризи старіння», яка загрожує країнам з низькою народжуваністю, необхідні спільні зусилля для адаптації суспільства до цих глобальних демографічних змін (Лук'янова, 2024).

Зважаючи на це, вже зараз важливо розробляти стратегії, спрямовані на підтримку гідного рівня життя осіб похилого віку, їх активного залучення до сучасних суспільних процесів, оскільки вони мають достатній життєвий досвід у вирішенні різнобічних завдань. Це включає розвиток медичних і соціальних послуг, спеціальних установ для догляду за літніми людьми, а також програм навчання і перекваліфікації, що дозволить особам поважного віку залишатися активними та самостійними. Потрібно також зосередити увагу на створенні більш сприятливих економічних, соціальних та культурних умов розвитку осіб похилого віку. Спільні зусилля державних органів влади та територіальних центрів соціального обслуговування дозволять забезпечити стабільний розвиток та підвищити якість життя осіб пенсійного віку, уникнувши при цьому низки проблем, які має категорія 60+ нині.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Впровадження нових підходів для покращення соціальних гарантій осіб похилого віку в Україні є важливим кроком для адаптації до демографічних змін. Використання мобільних бригад соціальних працівників, технологічних рішень для зменшення соціальної ізоляції та навчальних програм з основ користування сучасними технологіями і фінансової грамотності сприяють підвищенню якості життя літніх людей. Інтегровані моделі догляду, що об'єднують медичну та соціальну допомогу, здатні забезпечити комплексний догляд за літніми людьми, враховуючи їхні фізичні, психологічні та соціальні потреби. Волонтерські програми та створення соціальних клубів і центрів активного життя підтримують соціальну інтеграцію та активний спосіб життя літніх людей. Перспективи подальших досліджень включають аналіз ефективності цих інноваційних підходів, розробку нових моделей соціальної роботи та вивчення міжнародного досвіду для впровадження в Україні. Особлива увага має бути приділена дослідженню впливу таких програм на психологічний стан та соціальну інтеграцію літніх людей, оскільки це сприятиме створенню більш ефективних і адаптованих до потреб населення похилого віку соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кирич Н, Слободян Н. Проблеми демографічного старіння населення і його вплив на економічне зростання суспільства. *Соціально-економічні проблеми держави*. 2016. Вип. 2(15). С. 62–70. URL: https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2016/16knbezs_002.pdf (дата звернення 11.06.2024)
2. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>(дата звернення 11.06.2024)
3. Соціальний захист населення України у 2021 році. *Статистичний збірник. Державна служба статистики України*. 2022. URL: zb_szn_2021.pdf (дата звернення 11.06.2024)
4. Іванова І. Соціальна робота з людьми похилого віку. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
5. Кузнецов О. В., Співак Я. О., Співак Л. А. Правові основи та форми соціальної роботи з людьми похилого віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). С. 102–112. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/download/652/621(дата звернення 11.06.2024)
6. Мещан І. В. Самотність людей похилого віку як проблема соціальної роботи в громаді. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2017. № 1-2. С. 56–67.
7. Огляд підходів до залучення людей поважного віку до ухвалення рішень: досвід для України, 2024. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-pidkhodiv-do-zaluchennya-lyudey-povazhnoho-viku-do-ukhvalennya> (дата звернення 11.06.2024)
8. Уличний І. Л. Інновації у соціальній роботі: необхідність та перспективи використання. Соціальна робота XXI століття в Україні: теорія та практика : Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція (м. Кропивницький, 18 травня 2018 р.) / *Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка*, 2018. URL: <https://cusu.edu.ua/images/files-2018/conf-18-05-2018/Ulichniy.pdf> (дата звернення 10.06.2024)
9. Горемікіна Ю. В. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3 (41). С. 91–113. URL: <https://doi.org/10.15407/> (дата звернення 10.06.2024)
10. Каркач А., Семигіна Т. Цифрова компетентність людей літнього віку. Таллін : *Teadmus*, 2024. 322 с.
11. Лук'янова Л. Концепція успішного старіння: перспективи її поширення в Україні. 2024. URL: <https://zolotyjwik.info/biblioteka/materialy-ii-konferentsii/27-kontseptsiya-uspishnoho-starinnya-perspektyvy-yiyi-poshyrennya-v-ukrayini.html> (дата звернення 11.06.2024)

REFERENCES:

1. Kyrych, N., & Slobodyan, N. (2016). Problemy demografichnoho starinnya naseleennya i yoho vplyv na ekonomichne zrostannya suspil'stva [Problems of the demographic aging of the population and its impact on the economic growth of society]. Kyiv: *Socio-economic problems of the state*. Vol. 2 (15), p. 62–70. Retrieved from: https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2016/16knbezs_002.pdf [in Ukrainian].
2. Stratehiya demografichnoho rozvytku Ukrayiny na period do 2040 (2024). [Strategy of demographic development of Ukraine for the period until 2040] Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> [in Ukrainian].
3. Sotsial'nyy zakhyst naseleennya Ukrayiny u 2021 rotsi (2022). [Social protection of the population of Ukraine in 2021] *Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine*, Kyiv/ zb_szn_2021.pdf [in Ukrainian].
4. Ivanova, I. (2023). Sotsial'na robota z lyud'my pokhyloho viku [Social work with the elderly] *Kyiv: "Ukraine" University*. 220 p. [in Ukrainian].
5. Kuznetsov, O.V., Spivak, YA.O., & Spivak, L.A. (2023). Pravovi osnovy ta formy sotsial'noyi roboty z lyud'my pokhyloho viku [Legal bases and forms of social work with the elderly]. *Kyiv: Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*. P. 102–112. Retrieved from: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/download/652/621 [in Ukrainian].
6. Meshchan, I.V. (2017). Samotnist' lyudey pokhyloho viku yak problema sotsial'noyi roboty v hromadi [Loneliness of the elderly as a problem of social work in the community]. *Kyiv: Social work in Ukraine: theory and practice*. No. 1-2. P. 56–67. [in Ukrainian].
7. Ohlyad pidkhodiv do zaluchennya lyudey povazhnoho viku do ukhvalennya rishen': dosvid dlya Ukrayiny (2024). [Review of approaches to involving elderly people in decision-making: experience for Ukraine]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-pidkhodiv-do-zaluchennya-lyudey-povazhnoho-viku-do-ukhvalennya> [in Ukrainian].
8. Ulychnyy, I.L. (2018). Innovatsiyi u sotsial'niy roboti: neobkhdnist' ta perspektyvy vykorystannya [Innovations in social work: necessity and prospects of use] *Kropyvnytskyi: V. Vinnichenko Central Ukrainian State Pedagogical University*. Retrieved from: <https://cusu.edu.ua/images/files-2018/conf-18-05-2018/Ulichniy.pdf> [in Ukrainian].
9. Horemikina, YU.V. (2020). Innovatsiyini praktyky sotsial'noyi roboty dlya vrazlyvykh hrup [Innovative practices of social work for vulnerable groups] *Population of Ukraine. Demography and Social Economy*, 3 (41), 91–113. <https://doi.org/10.15407/> [in Ukrainian].

10. Karkach, A., & Semyhina, T. (2024) Tsyfrova kompetentnist' lyudey litn'oho viku [Digital competence of the elderly] Tallinn: *Teadmus*. 322 p.

11. Lukyanova, L. (2024). Kontseptsiya uspishnoho starinnya: perspektyvy yiyi poshyrennya v Ukrayini [The concept of successful aging: prospects for its spread in Ukraine]. Retrieved from: <https://zolotyjwik.info/biblioteka/materialy-ii-konferentsii/27-kontseptsiya-uspishnoho-starinnya-perspektyvy-yiyi-poshyrennya-v-ukrayini.html> / [in Ukrainian].

УДК 323.21

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.13>

Євгеній НЕДОШОВЕНКО

аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9852-7913

Бібліографічний опис статті: Недошовенко, Є. (2024). Активна громадянська позиція студентів: теоретичні та практичні підходи. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 93–99, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.13>

АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

Ще 17 листопада 1939 року чехословацькі студенти в Празі показали свою громадянську позицію, протестуючи проти гніту німецьких загарбників та їх окупаційної політики. Сьогодні саме на цю дату припадає свято міжнародного Дня студента, що не випадково, оскільки, як буде показано далі, саме студентство, як соціальна група, має надзвичайно високий протестний потенціал.

У поточній статті розглянуто основні теоретичні та практичні підходи до питання розуміння і переосмислення витоків і напрямів активної громадянської позиції студентів. Було описано діяльність вітчизняних студентських спілок і організації під час революційних подій в Україні та визначено їх вплив на постмайданні процеси.

Основний акцент статті зроблено на виявленні можливостей для суспільства та держави, які створює активність студентської молоді. Також, в ході дослідження, було висвітлено питання викликів та перспектив, які стоять перед студентами під час повномасштабної війни РФ проти України, в контексті залучення їх до несення військової служби та допомоги фронту і волонтерства.

Дослідження сприяє кращому розумінню мотивації студентів до прояву їх активної громадянської позиції. Теоретичним результатом цієї статті стало виявлення закономірностей взаємодії українських студентів та інших соціальних груп під час революційних подій в Україні та повномасштабної агресії РФ після 24 лютого 2022 року. Саме розгляд прояву активності українських студентів з позиції інших жителів України є елементом наукової новизни роботи.

Практичним результатом дослідження є ряд рекомендацій для ефективнішого використання активної громадянської позиції студентів на користь українському суспільству, що дозволить мінімізувати деструктивний вплив, змінивши відношення громадськості до цієї соціальної групи на більш прихильне та лояльне. Отримані практичні результати можуть бути використані як державними, так і приватними освітніми структурами.

Ключові слова: *молодь, протестний потенціал, навчальний заклад, студентські спілки, мітинги, волонтерство.*

Yevhenii NEDOSHOVENKO

Graduate student, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna, 28 Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0002-9852-7913

To cite this article: Nedoshovenko, Ye. (2024). Aktyvna hromadyanska pozytsiya studentiv: teoretychni ta praktychni pidkhody [Active civic position of students: theoretical and practical approaches]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 93–99, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.13>

ACTIVE CIVIC POSITION OF STUDENTS: THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES

As early as November 17, 1939, Czechoslovak students in Prague showed their civic stance, protesting against the oppression of the German invaders and their occupation policy. Today, the international student day falls on this date, which is no coincidence, since, as will be shown below, the student body itself, as a social group, has an extremely high protest potential.

The current article examines the main theoretical and practical approaches to the issue of understanding and rethinking the origins and directions of students' active citizenship. The activity of domestic student unions and organizations during the revolutionary events in Ukraine was described and their influence on the post-Maidan processes was determined.

The main emphasis of the article is on identifying opportunities for society and the state created by the activity of student youth. Also, in the course of the study, the issue of challenges and prospects facing students during the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine was highlighted, in the context of involving them in military service and helping the front and volunteering.

The study contributes to a better understanding of students' motivation to demonstrate their active citizenship. The theoretical result of this article was the identification of patterns of interaction between Ukrainian students and other social groups during the revolutionary events in Ukraine and the full-scale aggression of the Russian Federation after February 24, 2022. It is the examination of the activity of Ukrainian students from the standpoint of other residents of Ukraine that is an element of the scientific novelty of the work.

The practical result of the study is a number of recommendations for more effective use of the active civic position of students for the benefit of Ukrainian society, which will minimize the destructive impact, changing the public's attitude towards this social group to a more favorable and loyal one. The obtained practical results can be used by both public and private educational structures.

Key words: youth, protest potential, educational institution, student unions, rallies, volunteering.

Актуальність проблеми. В сьогоденному світі утворився ряд авторитарних держав, а ще деякі тяжіють навіть до тоталітаризму. Основою існування режимів таких держав є перманентне придушення свободи слова та боротьба з проявами громадянської позиції населення. Все це дозволяє їм урядам проводити політику по загарбанню чужої території, як видно з прикладу РФ, або ж знищувати культури національних меншин, утверджуючи механізми етноциду, що може показати ситуація з уйгурами на території КНР чи курдами в Туреччині і Іраку. Оскільки для гармонійного існування та еволюційного розвитку людства потрібно максимально уникати військових конфліктів та брутальних порушень прав людини, то важливим фактором його виживання стає прояв активної громадянської позиції жителів кожної країни. Очевидно, що саме студенти є найактивнішою та, доволі чисельною, соціальною групою, тому питання розуміння і переосмислення витоків і напрямів їх активної громадянської позиції стає одним з ключових для боротьби проти антинародних режимів та процесу забезпечення стійкого і сталого миру у всьому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення основних теоретичних та практичних підходів в контексті питання розуміння і переосмислення витоків і напрямів активної громадянської позиції студентів було предметом розгляду декількох українських та закордонних дослідників. Із вітчизняних вчених це питання і різні його складові розглядали Ю. Ївженко, І. Харитонова, О. Вінтоняк, Р. Зварич, О. Бялик, О. Гевко, Л. Романишина та В. Мірошніченко.

У науковій праці Ю. Ївженко та І. Харитонової проаналізовано теоретичні аспекти проблеми громадянського виховання студентів педагогічних спеціальностей. Також зазначено що під впливом негативних факторів гальмуються процеси формування громадянської позиції студентів в навчальних закладах (Ївженко, Харитонова, 2021).

О. Вінтоняк та Р. Зварич в їх спільному дослідженні наголосили, що українська мова та історія виступають дієвими механізмами у формуванні громадянського суспільства студентами (Вінтоняк, Зварич, 2022).

О. Бялик у своїй роботі проаналізувала роль студентського самоврядування у процесі самореалізації студентів закладу вищої освіти в контексті їх ініціативності та розкриття громадянської позиції (Бялик, 2022).

О. Гевко, Л. Романишина та В. Мірошніченко запропонували вивчити потенціал різних навчальних дисциплін, щодо можливості формування громадянської свідомості у студентів технічних спеціальностей (Гевко, Романишина, Мірошніченко, 2023).

Із закордонних дослідників вивчення основних теоретичних та практичних підходів в контексті питання розуміння і переосмислення витоків і напрямів активної громадянської позиції студентів було розглянуто А. Oglu, О. Tursunboyevich, Р. Alscher, U. Ludewig, N. McElvany, K. Nemer K та R. Reason.

У науковій праці А. Oglu пояснено важливість педагогічного та психологічного впливу для утворення громадянської позиції у студентів та подальшої демократизації держав (Oglu, 2021).

О. Tursunboyevich розробив підходи до розвитку активної громадянської ініціативи та інтелектуального потенціалу студентів (*Tursunboyevich, 2021*).

Р. Alscher, U. Ludewig та N. McElvany в їх спільній статті дослідили, зв'язок різних аспектів якості викладання з готовністю молоді брати участь у політичному та громадському житті та як цей зв'язок опосередковується політичними знаннями та інтересами (*Alscher, Ludewig, McElvany, 2022*).

К. Nemer K та R. Reason розглянули питання походження студентів та клімату в навчальному закладі в контексті їх готовності до активізму і вияву власної позиції (*Nemer, Reason, 2021*).

Проаналізувавши матеріали, які на сьогодні є у відкритому доступі, такі як наукові праці, монографії, статті на профільних сайтах, можна зробити висновок, що тема переосмислення витоків і напрямів активної громадянської позиції студентів є актуальною, оскільки викликає значний інтерес у українських та закордонних дослідників.

Також згадуючи вагомий внесок перелічених дослідників в огляді теми активної громадянської позиції студентів, потрібно відзначити відсутність єдиного універсального підходу до вивчення поточного питання.

Мета дослідження. полягає у розумінні і переосмисленні витоків і напрямів активної громадянської позиції студентів. Для досягнення обраної мети статті було виконано такі завдання:

- визначено особливості формування активної громадянської позиції студентів;
- проведено огляд діяльності українських студентів під час подій Євромайдану;
- висвітлено діяльність студентських спілок та організацій в Україні;
- проаналізовано відношення українців до протестної діяльності студентів, як процесу виявлення їх активної громадянської позиції;
- на основі всіх попередніх кроків надано рекомендації для ефективнішого використання активної громадянської позиції студентів на користь українському суспільству.

Виклад основних результатів дослідження. Для початку необхідно визначити що взагалі означає словосполучення «громадянська позиція». В. Полехіна в її науковій праці розкриває це поняття в різних контек-

стах, серед яких основними можна виділити такі:

- готовність людини брати участь у справах країни та активно виконувати її громадянські обов'язки;
- форма взаємодії громадян із представниками влади задля створення правової бази та законів в державі;
- особистісні якості людини, що проявляються у різних видах суспільної громадянської діяльності (*Полехіна, 2022*).

Але не можна забувати, що процес формування активної громадянської позиції студентів має свої особливості, що визначаються багатьма факторами, такими як специфіка їх діяльності та оточення.

Про важливість формування активної громадянської позиції української молоді наголошував В. Ковальчук, виділяючи такі три основні причини цього:

- допомога в формуванні єдиної української нації;
- запобігання проявам авторитарних тенденцій та популізму в політичному полі;
- формування конституції на основі вимог активної частини суспільства (*Ковальчук, 2021*).

Формування активної громадянської позиції молоді може відбуватися в декілька етапів та через призму різних підходів до цього питання. Шляхи такого формування з точки зору політики та права наведено на рис. 1.

Для розуміння особливостей активної громадянської позиції студентів необхідно розглянути ситуації, в яких вона найбільше проявляється. Оскільки українська молодь активно виявляла свою громадянську позицію реалізуючи свій протестний потенціал, то вирішено було провести огляд діяльності студентів під час подій Євромайдану.

Листопадовий студентський страйк 2013 року зайняв окреме місце у перебігу подій Революції Гідності. У перші дні протесту Євромайдан мав незначну підтримку майже у всіх регіонах, крім Київщини. Саме тоді українські студенти вирішили об'єднатися заради спільної мети та взяти на себе відповідальність за майбутнє країни, що стало активним виявом їх громадянської позиції (*Сафар'янс, б.д.*). Каталізатором подій Євромайдану стало застосування режимом Януковича сили у ніч з 29 на 30 листопада, а саме побиття та катування майданів-

Рис. 1. Шляхи формування активної громадянської позиції студентів через призму політико-правового підходу

Джерело: зроблено на основі (Наливайко, 2014)

ців, серед яких було багато студентів, які попередньо збирались на мітинги (Кендус, 2022).

Отже, молодь не тільки була учасниками мітингів під час Революції гідності, але і виступали як її зачинателі. Після перемоги Євромайдану та початку гібридної агресії на Сході України деякі студенти вирушили в захоплені проросійськими бойовиками міста для протидії ним. Одним з таких студентів з активною громадянською позицією був Юрій Поправка, який 17 квітня 2014 року потрапив в полон до проросійських бойовиків, а вже через 2 дні його труп знайшли у річці Торець (Омельянчук, 2020).

Велика кількість студентів з активною громадською позицією є членами різноманітних молодіжних спілок та організацій (табл. 1).

Студенти також активно долучились до допомоги фронту і постраждалими від війни після

повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Умови війни стали додатковим стимулом для формування активної життєвої позиції та громадянської свідомості у студентській молоді (Цуркан, 2023).

Більшість українців схвально ставляться до виявлення активної громадянської позиції студентів під час Революції гідності. Про це йдеться в результатах дослідження «Ставлення українців до Революції Гідності та візії збереження пам'яті», які оприлюднив у 2021 році директор Центру стратегічного розвитку територій Андрій Орлов (Зростає кількість українців, які підтримують Революцію Гідності, 2021).

Хоч українські студенти зробили дуже багато чого для розвитку і збереження України та суспільства, але їх потенціал є значно вищим, тому,

Таблиця 1

Студентські організації та їх завдання і функції

№	Назва організації	Основні завдання та функції
1	Українські Студенти за Свободу	Захист, популяризація та лобіювання принципів вільного суспільства
2	Українська студентська ліга	Розвиток та всебічна підтримка студентської спільноти
3	Спортивна студентська спілка України	Розвиток спорту і його популяризація серед української молоді
4	Спілка Української Молоді в Україні	Звільнення української нації від завойовників та створення незалежної демократичної держави

Джерело: зроблено на основі (Громадська організація Українські Студенти за Свободу, б.д; Що таке УСЛ?, б.д; Про нас, б.д).

для його ефективнішого розкриття було вирішено надати ряд рекомендацій:

Заохотити до співпраці з українськими студентськими спілками представників іноземних організацій, що дозволить отримати додатковий досвід.

Залучити психологів і мотиваційних коучів до спілкування зі студентами у напрямі подолання ними психологічного бар'єру та прокастинатії.

Працювати з сім'єю студентів для пояснення важливості активності їх дитини і користі її діяльності для суспільства і держави.

Введення системи нагород для студентів за їх прояви громадської активності за допомогою пілг і безкоштовних освітніх послуг.

Проведення масових заходів для пропаганди громадської активності серед студентів в форматі, який сприймається молоддю (концерти, спортивні події, кіносеанси).

Використання запропонованих рекомендацій дозволить збільшити кількість проявів громадської активності з їх сторони та підвищити ефективність цих проявів в контексті користі для суспільства.

Висновки. Отже, аналізуючи участь українських студентів в подіях Революції гідності 2014 року і постмайданних подій в Україні виявлено великий вплив молоді на протестні процеси в Україні. Хоч суспільство і було поля-

ризоване під час подій Євромайдану, але, все ж, більшість українців позитивно сприйняли діяльність студентських спілок та окремих протестуючих.

Результати дослідження дозволили зрозуміти і переосмислити витоки і напрями активної громадянської позиції студентів. Основними її витоками є утворені, в межах навчальних закладів, організації студентського самоврядування, спілки активної молоді та позиція оточення й сім'ї. Напрямами, як правило, є протестна діяльність та участь в культурних ініціативах, а після повномасштабної агресії рф, ще й волонтерство, збори грошей та речей для потреб фронту, допомога внутрішньо переміщеним особам.

Надані, на основі отриманих результатів, рекомендації, що дозволяють ефективніше задіяти активну громадянську позицію студентів на користь для суспільства є універсальними, та можуть використовуватися в закладах освіти будь-якого рівня акредитації та форми власності.

Перспективами подальших досліджень є розгляд особливостей вияву активної громадської позиції в авторитарних та тоталітарних суспільствах, на прикладі діяльності студентських спілок в пізньому СРСР («революція на граніті») та руху хунвейбінів в маоїстському Китаї у 1966–1967 роках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бялик О. Роль студентського самоврядування у самореалізації студентів закладу вищої освіти. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. № 23. С. 71–75.
2. Вінтоняк О. В., Зварич Р. В. Українська мова та історія у формуванні громадянської позиції студентів педагогічного коледжу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. № 89. С. 26–31.
3. Гевко О., Романишина Л. М., Мірошніченко В. Формування громадянської свідомості студентів технічних спеціальностей на заняттях з гуманітарних дисциплін. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 4. С. 390–400.
4. Громадська організація Українські Студенти за Свободу. *studfreedom.org*. URL: <https://studfreedom.org/> (дата звернення: 19.06.2024).
5. Зросла кількість українців, які підтримують Революцію Гідності. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3195326-zrosla-kilkist-ukrainciv-aki-pidtrimuut-revoluciu-gidnosti.html> (дата звернення: 19.06.2024).
6. Ївженко Ю., Харитоновна І. Теоретичні аспекти проблеми громадянського виховання студентів педагогічних спеціальностей. *Нові технології навчання*. 2021. № 95. С. 82–89.
7. Кендус О. Євромайдан–Революція Гідності на фоні культурно-мистецького простору українського суспільства. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. № 6. С. 35–44.
8. Ковальчук В. Конституційна, громадянська та національна ідентичність через призму формування політичної нації в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 14–19.
9. Наливайко Т. В. Формування громадянської позиції особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. С. 100–103.

10. Омелянчук О. «До смерті сина я могла перейти на російську у відповідь. Після – принципово не переходжу». Історія закатованого 18-річного активіста. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30315297.html> (дата звернення: 19.06.2024).
11. Полехіна В. Теоретичні основи визначення змісту поняття «активна громадянська позиція молоді». *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. № 3. С. 42–48.
12. Про нас. ВГО «Спортивна студентська спілка України». URL: <https://studsport.com.ua/> (дата звернення: 19.06.2024).
13. Сафар'янс Є. Студентський страйк 2014 року: початок Євромайдану. *Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності*. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1481> (дата звернення: 19.06.2024).
14. Пуркан Т. Активна життєва позиція студентської молоді в умовах війни. *Проблеми освіти*. 2023. Вип. 1. С. 347–359.
15. Що таке УСЛ?. *Ukrainian Students League*. URL: <https://www.usl.org.ua/about-us> (дата звернення: 19.06.2024).
16. Alscher P., Ludewig U., McElvany N. Civic education, teaching quality and students willingness to participate in political and civic life: Political interest and knowledge as mediators. *Journal of youth and adolescence*. 2022. № 10. С. 1886–1900.
17. Hemer K. M., Reason R. D. Civic learning for dissent: Developing students' activist orientation. *Journal of College Student Development*. 2021. № 1. С. 37–54.
18. Oglu A. O. T. Pedagogical Conditions And Mechanisms Of Development Of Social Active Civil Competence In Students. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*. 2021. № 7. С. 433–442.
19. Tursunboyevich O. A. Pedagogical and psychological opportunities for the development of social active civil competences in students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. 2021. № 3. С. 1888–1897.

REFERENCES:

1. Bialyk, O. (2022). Rol student-skoho samovryaduvannya u samorealizatsiyi studentiv zakladu vyshchoyi osvity [The role of student self-government in the self-realization of students of a higher education institution]. *Modern engineering and innovative technologies*, 23, 71–75. [in Ukrainian].
2. Vintonyak O. V., & Zvorych R. V. (2022). Ukrayinska mova ta istoriya u formuvanni hromadyanskoyi pozytsiyi studentiv pedahohichnoho koledzhu [Ukrainian language and history in the formation of the civic position of students of the pedagogical college]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 89, 26–31. [in Ukrainian].
3. Hevko, O., Romanyshyna, L. M., & Miroshnichenko, V. (2023). Formuvannya hromadyanskoyi svidomosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostey na zanyattiyakh z humanitarnykh dystsyplin [Formation of civic consciousness of students of technical specialties in classes on humanitarian disciplines]. *Visnyk nauky ta osvity*, 4, 390–400 [in Ukrainian].
4. Hromadska orhanizatsiya Ukrayinski Studenty za Svobodu [Public organization Ukrainian Students for Freedom]. (n. d.). *studfreedom.org*. Retrieved from: <https://studfreedom.org/> [in Ukrainian].
5. Zrosla kil'kist ukrayintsiy, yaki pidtrymuyut Revolyutsiyu Hidnosti [The number of Ukrainians who support the Revolution of Dignity has increased]. (2021, February 22). *Ukrinform – aktualni novyny Ukrayiny ta svitu*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3195326-zrosla-kilkist-ukrainciv-aki-pidtrimuyut-revoluciu-gidnosti.html> [in Ukrainian].
6. Yivzhenko, Y., & Kharytonova, I. (2021). Teoretychni aspekty problemy hromadyanskoho vykhovannya studentiv pedahohichnykh spetsialnostey [Theoretical aspects of the problem of civic education of students of pedagogical specialties]. *Novi tekhnolohiyi navchannya*, 95, 82–89 [in Ukrainian].
7. Kendus, O. (2022). Yevromaydan–Revolutsiya Hidnosti na foni kulturno-mystetskoho prostoru ukrayinskoho suspilstva [Euromaidan–Revolution of Dignity against the backdrop of the cultural and artistic space of Ukrainian society]. *Naukovo-teoretychnyy almanakh Hrani*, 25, 35–44 [in Ukrainian].
8. Kovalchuk, V. (2021). Konstytutsiyna, hromadyanska ta natsionalna identychnist cherez pryzmu formuvannya politychnoyi natsiyi v Ukrayini [Constitutional, civil and national identity through the prism of the formation of a political nation in Ukraine]. *Ukrayinsky chasopys konstytutsiynoho prava*, 4, 65–76. [in Ukrainian].
9. Nalyvayko, T. V. (2014). Formuvannya hromadyanskoyi pozytsiyi osobystosti [Formation of the civic position of the individual]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 2, 100–103 [in Ukrainian].
10. Omelyanchuk, O. (2020, April 17). «Do smerti syna ya mohla pereyty na rosiys'ku u vidpovid. Pislya – pryntsyypovo ne perekhodzhu». Istoriya zakatovanoho 18-richnoho aktyvista [«Before my son's death, I could switch to Russian in response. After that, I'm not going to move». The story of a tortured 18-year-old activist]. *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/30315297.html> [in Ukrainian].

11. Polyekhina, V. (2022). Teoretychni osnovy vyznachennya zmistu ponyattya «aktyvna hromadyans'ka pozytsiya molodi» [Theoretical foundations of defining the content of the concept of «active civic position of youth»]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 3, 42–48. [in Ukrainian].
12. Pro nas [About us]. (n. d.). *VHO «Sportyvna student-s'ka spilka Ukrainy»*. Retrieved from: <https://studsport.com.ua/> [in Ukrainian].
13. Safaryans, Y. (n. d.). Studentskyy strayk 2014 roku: pochatok Yevromaydanu [The student strike of 2014: the beginning of Euromaidan]. Natsionalnyy memorialnyy kompleks Heroyiv Nebesnoyi Sotni – Muzey Revolyutsiyi Hidnosti. Retrieved from: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1481> [in Ukrainian].
14. Tsurkan, T. (2023). Aktyvna zhyttyeva pozytsiya studentskoyi molodi v umovakh viyny [Active life position of student youth in war conditions]. *Problemy osvity*, 1, 347–359 [in Ukrainian].
15. Shcho take USL? [What is USL?] (n. d.). *Ukrainian Students League*. <https://www.usl.org.ua/about-us> [in Ukrainian].
16. Alscher, P., Ludewig, U., & McElvany, N. (2022). Civic education, teaching quality and students' willingness to participate in political and civic life: Political interest and knowledge as mediators. *Journal of youth and adolescence*, 51(10), 1886–1900.
17. Hemer, K. M., & Reason, R. D. (2021). Civic learning for dissent: Developing students activist orientation. *Journal of College Student Development*, 62(1), 37–54.
18. Oglu, A. O. T. (2021). Pedagogical Conditions And Mechanisms Of Development Of Social Active Civil Competence In Students. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 12(7), 433–442.
19. Tursunbojevich, O. A. (2021). Pedagogical and psychological opportunities for the development of social active civil competences in students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 1888–1897.

УДК 159.923.2-027.233.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.14>

Ірина НОХРІНА

аспірантка ОНП «Соціальна робота», викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0009-0004-3955-4489

Бібліографічний опис статті: Нохріна, І. (2024). Теоретичні аспекти понять «успіх» та «успішність» особистості. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 100–105, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.14>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТЬ «УСПІХ» ТА «УСПІШНІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються різні наукові підходи та систематизуються наукові положення щодо понять «успіх» та «успішність» у сучасному суспільстві, а також визначається важливість підтримки молоді в їх прагненні досягнути успіху.

Для реалізації поставленої мети використано методи теоретичного аналізу наукової літератури, що охоплює праці психологів, соціологів, педагогів, філософів та економістів. Розглянуто різні підходи до визначення та аналізу понять «успіх» і «успішність», включаючи філософські, соціологічні, економічні та психологічні аспекти.

Новизна дослідження полягає у використанні комплексного підходу до вивчення феноменів успіху та успішності, що дозволяє розкрити їх різнобічність та значущість у різних сферах життя.

Дослідження показало, що успіх і успішність – це складні, багатогранні поняття, які включають як досягнення поставлених цілей, так і відчуття задоволення від процесу. Зазначається, що успіх є одноразовим досягненням поставленої мети, тоді як успішність являє собою постійний процес досягнення довгострокових життєвих цілей та отримання результатів від витрачених зусиль, які складаються з постійних досягнень окремих цілей. Успіх особистості визначається не тільки її зусиллями, а й соціальними умовами, які сприяють або перешкоджають її розвитку. Досягнення успіху створює стійке відчуття задоволення, сприяє появі нових мотивів для подальшої діяльності, підвищує самооцінку та самоповагу. Систематичні успіхи здатні позитивно впливати на всі сфери життя молодшої людини, постійно надихаючи її на нові досягнення.

Для досягнення успіху необхідні чітко поставлені цілі та план дій щодо їх реалізації, висока самооцінка, внутрішня мотивація та ефективне використання наявних ресурсів. Подальші дослідження мають бути спрямовані на поглиблене вивчення механізмів досягнення успіху та умов, що сприяють становленню успішної особистості в сучасному суспільстві.

Ключові слова: успіх, успішність, особистість, досягнення успіху, мотивація, студентська молодь.

Iryna NOKHRINA

Postgraduate student of the Educational and Research Program "Social Work", Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0004-3955-4489

To cite this article: Nokhrina, I. (2024). Teoretychni aspekty poniat “uspikh” ta “uspishnist” osobystosti [Theoretical aspects of the concepts of “success” and “success” of person]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 100–105, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.14>

THEORETICAL ASPECTS OF THE CONCEPTS OF "SUCCESS" AND "SUCCESS" OF A PERSON

The article examines various scientific approaches and systematizes the scientific provisions on the concepts of "success" and "success" in modern society, and also determines the importance of supporting young people in their quest to succeed.

To achieve this goal, the methods of the theoretical analysis of scientific literature, including the works of psychologists, sociologists, educators, philosophers and economists, were used. Different approaches to defining and analyzing the concepts of "success" and "success" are considered, including philosophical, sociological, economic and psychological aspects.

The novelty of the study lies in the use of an integrated approach to the study of the phenomena of success and success, which allows to reveal their multidimensionality and significance in various spheres of life.

The study showed that success and fulfillment are complex, multifaceted concepts that include both the achievement of goals and a sense of satisfaction from the process. Success is a one-time achievement of a goal, while success is an ongoing process of achieving long-term life goals and obtaining results from the efforts expended, which consist of the constant achievement of individual goals. The success of an individual is determined not only by his or her efforts, but also by the social conditions that facilitate or impede his or her development. Achieving success creates a lasting sense of satisfaction, promotes the emergence of new motives for further activities, and increases self-esteem and self-respect. Regular successes can have a positive impact on all areas of a person's life, constantly inspiring them to new achievements.

To achieve success, one needs clearly set goals and an action plan for their realization, high self-esteem, internal motivation, and efficient use of available resources. Further research should be aimed at an in-depth study of the mechanisms of success and the conditions that contribute to the formation of a successful personality in modern society.

Key words: success, success, personality, achievement of success, motivation, student youth.

Актуальність проблеми. Сучасне українське суспільство вимагає активної та творчої молоді, яка бажає досягати значущих результатів у всіх сферах життя. Така молодь не лише має адаптуватися до навколишнього світу, але й активно змінювати його на краще. Успішність стає одним з ключових аспектів особистісного розвитку, оскільки сучасне суспільство наголошує на важливості досягнення успіху та життєвих цілей. Сучасні реалії можуть викликати в особистості почуття невизначеності та безперспективності, що своєю чергою спонукає адаптуватися до нових реалій. У таких умовах молодим людям необхідно виживати та творити своє життя, незважаючи на обставини. Потрібно вчитися знаходити баланс між внутрішніми потребами та зовнішніми умовами, встановлювати цілі та досягати максимальних результатів, всупереч всім перешкодам.

Тому важливим є зосередитись на дослідженні явища формування успішності молоді і визначити необхідність розуміння змісту цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Успішність особистості завжди викликає великий інтерес серед психологів, філософів, соціологів, педагогів, економістів, щодо необхідності розуміння цінності успіху як для окремої особи, так і для суспільства в цілому. Науковці підкреслюють потребу вивчення джерел успіху, розроблення механізмів його досягнення та створення умов для успішності в різних сферах життєдіяльності людини.

Успіх у дослідженні сенсу життя розглядається через філософський підхід, який був описаний такими вченими, як М. Аврелій, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, С. Емпірік, Ж. Кальвін, І. Кант, Л. Коган, Г. Лейбніц, Ф. Ніцше, Пла-

тон, Ж.-Ж. Руссо, Л.-А. Сенека, Г. Сковорода, Й. Фіхте, А. Шопенгауер.

Соціологічний підхід досліджує явище успіху, його сутність та структуру, а також проблеми самоствердження особистості. Вчені, такі як Л. Бевзенко, М. Вебер, Н. Вебстер, О. Гудзенко, Л. Лабунська, Дж. Мід, Є. Савін, Н. Соколовська, А. Ярема та інші, вивчають фактори, які впливають на формування успіху.

Економічний підхід успіху вивчали В. Босвелл, Ж. Будро, Д. Карнегі, Ф. Дейвіс, Н. Дріс, Р. Пеперманс, О. Романовський, Р. Фішер, Н. Хілл, У. Юрі.

У наукових дослідженнях, що стосуються проблеми успішності як психологічного феномену, було проаналізовано праці таких науковців, як Н. Амінов, Дж. Аткинсон, А. Бандура, І. Боровинська, Н. Головчанова, А. Джексон, С. Занюк, Ю. Ільїна, Дж. Максвелл, О. Матеюк, О. Міщенко, В. Москаленко, Б. Ньюмен, С. Пакуліна, Р. Райан, М. Селігман, Т. Титаренко, О. Фурман, Д. Фрідман, Е. Фромм, М. Хетчер.

Педагогічний аспект успішності визначається умовами та технологіями формування, розглянутими у працях А. Авраменко, Н. Баранець, О. Грушина, Ф. Дістервега, В. Кириченко, Л. Корецької, В. Нечерди, Й. Песталоцці, Ж. Петрочко, Ж.-Ж. Руссо, С. Русової, В. Сухомлинського, Т. Тарасової, І. Ткачук, К. Ушинського, Т. Федорченко, О. Юрченко.

Метою статті є аналіз наукових поглядів та систематизація наукових положень щодо поняття «успіху» та «успішності».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна наука ідентифікує успіх як багатограний феномен, що включає як здатність досягати поставлених цілей так і відчуття задоволення від процесу. Соціально-психологічна галузь

розглядає успіх як оцінку суспільства щодо події – суспільство визначає, чи можна вважати результати діяльності окремих людей чи груп успішними.

Успіх з психологічної точки зору – це досягнення результату, яке приносить особистості радість та задоволення. Це може бути відповіддю на її очікування або навіть їх перевищення. У результаті успіху формується стійке відчуття задоволення, з'являються нові мотиви для подальшої діяльності, підвищується самооцінка та самоповага. Постійний успіх може впливати на всі сфери життя людини, надихаючи її на нові досягнення.

Етимологічно слово «успіх» означає успішно виконати завдання або досягати мету. Успіх у соціології визначає соціальне існування людини, її місце в суспільстві та взаємодію з навколишнім середовищем. Дослідження успіху включає в себе аналіз уявлень про успіх, цінностей, які пов'язані з ним, а також факторів, що впливають на досягнення успіху. Успіх людини визначається не лише її особистими зусиллями, але й соціальними умовами, які сприяють чи перешкоджають її розвитку (Ярема, 2010).

Сучасні дослідники розглядають «успіх» як багатомірне поняття і соціальну категорію. Вони вважають, що успіх пов'язаний з розкриттям потенціалу зростаючої особистості, внутрішньою мотивацією на досягнення бажаної мети, готовністю до самореалізації у різних сферах життя, здатністю до соціальної дії, активністю та мобільністю, а також набуттям і виконанням пов'язаних з ним соціальних ролей, життєвим і професійним вибором (Петрович, 2022).

За В. Вінковим, успіх – це досягнення поставленої мети в індивідуальній або груповій діяльності, відповідно до вимог, які встановлюються характером самої діяльності та знаннями суб'єкта про засоби досягнення та очікуваний результат (Вінков, 2015).

У дослідженні О. Гудзенко розглядається питання щодо різних поглядів на успіх між старшим і молодим поколінням. Старше покоління вважає, що успіх залежить від відповідності нормам і правильного використання соціальних зв'язків, тоді як для молоді важливе знаходження нестандартних можливостей та орієнтації на везіння. Обидва покоління вважають високий матеріальний статус і професіоналізм

показниками успіху, але відмінності полягають у тому, що для старших важливо бути кваліфікованими фахівцями, а для молодих – мати високу заробітну плату (Гудзенко, 2010).

Успіх, за В. Джеймсом, можна визначити як результат множення самоповаги на рівень домагань. Це означає, що для досягнення успіху необхідно мати високу самооцінку і встановлювати високі цілі. Дж. Дьюї вважав, що успіх і щастя нерозривно пов'язані, на думку дослідника щастя є центральною ідеєю моралі (Мищенко, 2013).

Успіх, за визначенням соціолога А. Яреми, є позитивним результатом реалізації соціальних практик агента в певній сфері діяльності. Успіх досягається за допомогою законних засобів і супроводжується оцінкою з боку суспільства у формі схвалення або визнання. Важливими складовими соціального успіху є результат діяльності агента, соціальні практики, які сприяли досягненню успіху, основна сфера активності, соціально значуща ціль діяльності, засоби, які допомогли досягнути результату, а також оцінка результату з боку суспільства та соціального оточення (Ярема, 2013).

Важливе значення у досягненні успіху має спільна ідея педагогічних теорій видатних педагогів Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтесорі. Ця теорія полягає, що виховання повинно ґрунтуватися на свободі особистості з багатим внутрішнім світом. Це означає стимулювання активності, творчості, самостійності і відповідальності у кожній дитині. Лише такий підхід дозволяє розвивати унікальні здібності та потенціал кожної особистості, що в свою чергу сприяє досягненню успіху у навчанні та житті (Тарасова, 2021).

Отже, успіх особистості більше пов'язаний із загальним задоволенням від життя, досягнення особистісних цілей та розвитком особистості.

Психологічне осмислення успіху та успішності особистості зосереджується на аналізі таких компонентів, як активність, воля, орієнтація на досягнення, продуктивність та самоефективність. Успішність пов'язана з активною життєдіяльністю індивіда і потребує прояву творчої активності. Успішність з педагогічної точки зору – це результат систематичних психолого-педагогічних заходів, спрямованих на активне залучення кожного студента до навчального процесу з урахуванням його індивідуальних

можливостей. Важливо, щоб студенти мали позитивну мотивацію для виконання завдань і могли об'єктивно оцінювати свої досягнення. Успішність також передбачає створення умов, які сприяють досягненню високих результатів як для кожної окремої особистості, так і для всього колективу (Юрченко, 2024).

Теорії успішності визначають, що ключовими аспектами є мотивація, саморегуляція, наявність сильних сторін та вміння адаптуватися до змін. Крім того, важливу роль відіграє вміння особистості встановлювати реалістичні цілі та ефективно використовувати наявні ресурси.

О. Матеюк зазначає, що успішність – це результат систематичної праці, позитивного мислення і бажання постійно розвиватись. Мотивація досягти поставленої мети грає важливу роль у досягненні успіху. Він формується завдяки життєвому досвіду і способу життя, які допомагають людині рухатися вперед і досягати своїх цілей (Матеюк, 2012).

За словами О. Міщенко, успішність можна розглядати з двох точок зору: соціальної, коли досягнення відповідає (не відповідає) нормам, критеріям, оцінкам, що існують у конкретному суспільстві; та психологічної, яка проявляється у способах самореалізації, що роблять людину творцем (Міщенко, 2013).

Успішність формується завдяки результативним управлінським діям, використанню можливостей навчально-виховного процесу та позаурочної діяльності, а також залученню до широких соціальних відносин і спрямованості педагогів на досягнення власного успіху, як стверджує вчена Т. Тарасова (Тарасова, 2021).

Дослідниця О. Фурман вважає, що успішність є результатом послідовності успіхів у різних сферах діяльності або в житті загалом. Вона стверджує, що успішність супроводжується тривалою наявністю досягнень, здобутків і перемог (Фурман, 2023).

І. Вернудіна стверджує, що успішність – це процес саморозвитку та самореалізації у власному житті, який полягає в прагненні до досягнення найвищої точки розвитку. Під час довгого пошуку себе, людина подолає стереотипи, виклики сучасності, соціальні та державні обмеження, щоб знайти свій оптимальний рівень життя і досягти своєї особистої вер-

шини, свого найвищого рівня розвитку (Вернудіна, 2010).

Отже, успішність можна охарактеризувати як досягнення певних цілей у певній галузі.

Таким чином, на основі аналізу теоретичних аспектів, можемо зробити висновок, що успіх – це одноразовий результат досягнення поставленої мети, тоді як успішність – це постійний процес досягнення довгострокових життєвих цілей та отримання результатів від витрачених зусиль, спрямованих на кінцевий результат, який складається з постійних досягнень окремих цілей. Успішність та успіх особистості можуть бути пов'язані між собою. Наприклад, людина, яка досягає успішності в своїй професійній діяльності може відчувати більше задоволення від життя та мати більше можливостей для особистісного розвитку. З іншого боку, особистісний успіх може впливати на професійну успішність, стимулюючи особистість до досягнень у різних сферах життя.

Ми вважаємо, що успішність є важливою складовою розвитку особистості, оскільки вона відображає соціальну природу людини її здатність до досягнень. Визначення успішності є складним, оскільки кожна людина має свої власні уявлення про це поняття. Успішність є динамічною характеристикою, яка змінюється з часом і простором. Для досягнення успіху потрібні певні особистісні якості, які допомагають людині працювати над своїми цілями. Успішність особистості не є статистичним явищем, а є результатом взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників. До внутрішніх факторів належить когнітивні здібності, емоційна стійкість, мотивація та самодисципліна. Зовнішні фактори включають соціальне оточення, культурні норми, наявність підтримки та ресурсів. Вплив цих факторів є динамічним і може змінюватися з часом та у різних контекстах. Одним із ключових факторів успішності особистості є внутрішня мотивація, яка виступає рушійною силою для подолання перешкод і досягнення цілей. Успішні особистості завжди мають чітко визначені мету і план дій для її реалізації. Важливим аспектом їхнього успіху є постійна робота над собою і розвиток своїх здібностей, що включає аналіз помилок і використання їх для вдосконалення. Висока самодисципліна та ефективне управління часом також є невід'ємними складовими

успішності, оскільки успіх досягається через наполегливу та систематичну працю. Крім того, успішні люди мають високу віру в себе та свої можливості, що дозволяє їм долати страхи і сумніви, приймати виклики та ризикувати для досягнення бажаних результатів. Однак, критерії успіху варіюються для різних людей: для одних це кар'єрне зростання, для інших – сімейний добробут або духовний розвиток.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши різноманітні дослідження науковців, можемо зробити висновок, що теоретичні аспекти понять «успіху» та «успішності» особистості є складними та взаємопов'язаними. Глибоке розуміння концепцій успіху і їх факторів допомагає науковцям вивчити шляхи досягнення успіху

в різних сферах життя. Аналіз критеріїв та їх взаємозв'язків дозволяє створити чітку картину механізмів, які сприяють успішності на індивідуальному та колективному рівнях. Успішність особистості – це важливий показник її розвитку та досягнень. Це не тільки здатність до досягнення поставлених цілей, але й готовність до постійного самовдосконалення та розвитку. Успішна особистість володіє сильними мотивами та вмінням працювати над собою, щоб досягти бажаного результату. Тема успішності ще не досліджена достатньо, попри те, що це поняття стало глобальним, воно пов'язане з різними філософськими, психологічними і педагогічними концепціями. Це робить подальші дослідження дуже важливими, оскільки успішність людини полягає в досягненні нею особистісних і соціально значущих результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вернудіна І. Психологічні чинники успіху: спроба компаративного аналізу. *Освіта і управління*. 2010. Т. 13, № 2-3. С. 86–91.
2. Вінков В. Уявлення про життєвий успіх: стан розробленості проблематики в соціальній психології. *Проблеми політичної психології*. 2015. № 2. С. 221–231.
3. Гудзенко О. Міжпоколінські відмінності уявлень про фактори досягнення життєвого успіху. *Соціологія майбутнього: науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства*. 2010. № 1. С. 106–113.
4. Матеюк О. Успішність особистості: сутність та зміст феномену. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31.
5. Міщенко О. Психологічні особливості уявлень особистості про економічно успішну людину. *Актуальні проблеми психології*. Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Ніжин, 2013. Т. 11. Вип. 8. Ч. 2. С. 85–95.
6. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання : навч.-метод. посіб. / авт. кол. : Т. Федорченко та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 181 с.
7. Тарасова Т. Поняття «успішна особистість старшокласника» в контексті реалізації гендерної політики України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Т. 1. № 6. С. 59–77.
8. Фурман О. Успішність, успіх і Я-концепція особистості. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 191–198.
9. Юрченко О. Педагогічні умови формування успішної професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 84. С. 90–95.
10. Ярема А. Феномен успіху в соціологічному вимірі. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка*. 2010. Вип. 4. С. 92–99.
11. Petrochko Zh., Kyrychenko V., Necherda V. Formation of Social Success and Life Optimism in Pupils in Crisis Conditions. *Innovations for achieving the sustainable development goals: Science, Education and Economics: Collective Monograph*. Ljubljana School of Business, c. Ljubljana, Slovenia. 2022. P. 185–204.

REFERENCES:

1. Vernudina, I. (2010). Psykholohichni chynnyky uspikhu: sprobna komparatyvnoho analizu [Psychological factors of success: an attempt of comparative analysis]. *Osvita i upravlinnia – Education and Management*, 13(2-3), 86–91 [in Ukrainian].
2. Vinkov, V. (2015). Uyavlennia pro zhyttievyi uspikh: stan rozroblenosti problematyky v sotsialnii psykholohii [Perceptions of life success: state of development of the issue in social psychology]. *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 2, 221–231. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_22 [in Ukrainian].
3. Gudzhenko, O. (2010). Mizhpokolin'ski vidminnosti uyavlen' pro faktory dosiahnennia zhyttievogo uspikh [Intergenerational differences in perceptions of factors achieving life success]. *Sotsiologia maibutn'oho: naukovyi zhurnal z problem sotsiologii molodi ta studentstva – Sociology of the Future: Scientific Journal on Youth and Student Sociology Issues*, 1, 106–113 [in Ukrainian].

4. Mateiuk, O. (2012). Uspishnist' osobystosti: sutnist' ta zmist fenomeny [Successfulness of a personality: essence and content of the phenomenon]. *Visnyk Natsional'noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31 [in Ukrainian].
5. Mishchenko, O. (2013). Psykholohichni osoblyvosti uyavlen' osobystosti pro ekonomichno uspishnu liudynu [Psychological features of personality's perceptions of an economically successful person]. *Aktual'ni problemy psykholohii – Current Problems of Psychology*, 11(8-2), 85–95 [in Ukrainian].
6. Fedochenko, T., et al. (2022). Sotsial'no uspishna osobystist': sutnist' i tekhnolohii vykhovannia [Socially successful personality: essence and technologies of education]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].
7. Tarasova, T. (2021). Ponyattia «uspishna osobystist' starshoklasnyka» v konteksti realizatsii hendernoi polityky Ukrainy [The concept of "successful high school student" in the context of implementing Ukraine's gender policy]. *Sotsial'na robota ta sotsial'na osvita – Social Work and Social Education*, 1(6), 59–77 [in Ukrainian].
8. Furman, O. (2023). Uspishnist', uspikh i Ya-kontseptsiia osobystosti [Successfulness, success and self-concept of personality]. *Psykhohiia i suspilstvo – Psychology and Society*, 1, 191–198 [in Ukrainian].
9. Yurchenko, O. (2024). Pedahohichni umovy formuvannia uspishnoi profesiinoi diial'nosti maibut'nogo vchytelia pochatkovoii shkoly [Pedagogical conditions for the formation of successful professional activity of a future primary school teacher]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitnii shkolakh – Pedagogy of forming a creative personality in higher and secondary schools*, 84, 90–95 [in Ukrainian].
10. Yarema, A. (2010). Fenomen uspikhu v sotsiologichnomu vymiri [The phenomenon of success in sociological dimension]. *Visnyk L'viv's'koho universytetu im. Ivana Franka. Serii sotsiologichna – Bulletin of the Ivan Franko Lviv University. Sociological Series*, 4, 92–99 [in Ukrainian].
11. Petrochko, Z., Kyrychenko, V., & Necherda, V. (2022). Formation of social success and life optimism in pupils in crisis conditions. Innovations for achieving the sustainable development goals: Science, education, and economics: Collective monograph. Ljubljana School of Business, Ljubljana, Slovenia. pp. 185–204.

УДК 378:355.23-051]:159.94

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

Наталія ОЛЕКСЮК

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-1538-1470

Scopus-Author ID: 57215581227

Бібліографічний опис статті: Олексюк, Н. (2024). Особливості формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів як основи їх професіоналізму. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 106–111, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК ОСНОВИ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статті розглянуто проблему формування емоційно-вольової стійкості в майбутніх офіцерів. Розкрито сутність поняття «емоційно-вольова стійкість офіцера» як його здатності швидко орієнтуватися в умовах постійних змін обставин професійної діяльності, знаходити оптимальне рішення у складних нестандартних ситуаціях і зберігати при цьому витримку та самоконтроль. Обґрунтовано роль емоційно-вольової стійкості у майбутній професійній діяльності офіцера, перелічено її основні складові. Вказано, що емоційно-вольова стійкість військовослужбовця є основою його професіоналізму та професійної компетентності, а, отже, від рівня її сформованості значною мірою залежить не лише результативність діяльності ввіреного офіцера військового підрозділу, ефективність його керівництва цим формуванням, а, в умовах повномасштабної російської агресії в Україні – й збереження життя та здоров'я особового складу. Зазначено, що недостатній рівень емоційно-вольової стійкості майбутнього офіцера супроводжується суттєвими психоемоційними навантаженнями, що, як правило, призводить до прийняття ним помилкових рішень, а у крайніх випадках – паніки, неякісної реалізації завдань. Увагу приділено теоретичним і практичним засадам означеного процесу. Обґрунтовано ідею про те, що формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів має проводитися під керівництвом психолога/соціального педагога закладу вищої військової освіти як в ході їх професійної підготовки, так і у процесі саморозвитку й у вільний від служби/навчання час. Автором запропоновано рекомендації щодо формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів. Зазначено, що перспективним напрямом подальших досліджень в означеній сфері є вивчення закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів у цілому та формування їх емоційно-вольової стійкості зокрема.

Ключові слова: професіоналізм, професійна компетентність, професійна підготовка, емоційно-вольова стійкість, майбутні офіцери.

Nataliya OLEKSIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University, 2 M. Krivonos str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-1538-1470

Scopus-Author ID: 57215581227

To cite this article: Oleksiuk, N. (2024). Osoblyvosti formuvanniya emotsiyno-volovoi stiykosti u maibytynih ofitseriv yak osnovy ih profesionalizmu [Peculiarities of the formation of emotional and volitional stability in future officers as the basis of their professionalism]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 106–111, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.15>

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF EMOTIONAL AND VOCATIONAL STABILITY IN FUTURE OFFICERS AS THE BASIS OF THEIR PROFESSIONALISM

The article deals with the problem of forming emotional and volitional stability in future officers. The essence of the concept of «emotional and volitional stability of the future officer» is revealed as his ability to quickly orient himself in the conditions of constant changes in the circumstances of professional activity, find the optimal solution in complex non-standard situations and at the same time maintain endurance and self-control. The role of emotional and volitional stability in the future professional activity of an officer is substantiated, and its main components are listed. It is indicated that the emotional and volitional stability of a military serviceman is the basis of his professionalism and professional competence, and therefore, the level of its formation largely depends not only on the effectiveness of the activities of the officer entrusted to the military unit, the effectiveness of his leadership of this formation, but also, in the conditions of full-scale russian aggression in Ukraine – and the preservation of life and health of personnel. It is noted that the insufficient level of emotional and volitional stability of the future officer is accompanied by significant psycho-emotional stress, which, as a rule, leads to him making wrong decisions, and in extreme cases – to panic, poor performance of tasks. Attention is paid to the theoretical and practical principles of the specified process. It is based on the idea that the formation of emotional and volitional stability in future officers should be carried out under the guidance of a psychologist/social pedagogue of a higher military education institution both during their professional training and in the process of self-development and in their free time from service/study. The author offers recommendations for the formation of emotional and willpower stability in future officers. It is noted that a promising direction of further research in this area is the study of foreign experience of professional training of future officers in general and the formation of their emotional and volitional stability in particular.

Key words: professionalism, professional competence, professional training, emotional and volitional stability, future officers.

Актуальність проблеми. Відкрита повномасштабна воєнна агресія росії в Україні зумовила переоцінку суспільством місця та значення Збройних Сил як основного фактору стримування й знищення ворога, а також діяльності військовослужбовців, як професійних захисників територіальної цілісності держави та її громадян. Особливої уваги при цьому заслуговують керівники військових формувань різних рівнів – офіцери, які в умовах війни мають бути якісно професійно підготовленими, морально надійними, емоційно стійкими – тими, хто розробляє, організовує військові операції і забезпечує їх результативність, піклується про життя та здоров'я особового складу ввірених підрозділів, що є необхідними умовами перемоги у збройному протистоянні з агресором (Цевельов, 2021, с. 324).

Саме тому однією з актуальних проблем сучасної професійної освіти є проблема підготовки майбутніх офіцерів. Адже здатність офіцера-керівника військового формування вибудувати стратегії військово-професійної діяльності, приймати усвідомлені та адекватні рішення у процесі виконання службово-бойових завдань пов'язані зі сформованістю у нього відповідних професійних якостей, розвитком здібностей, наявністю уміння регулювати психічні стани й поведінку, що відбувається за допомогою емоцій, почуттів, вольових якостей, а також принциповості, усвідомлення життє-

вих цілей, обов'язку та відповідальності, тобто з високим рівнем емоційно-вольової стійкості. Саме емоційно-вольова стійкість забезпечує майбутньому офіцеру саморегуляцію, швидкість дій та адекватну поведінку в різноманітних складних і суперечливих ситуаціях, при вирішенні професійних завдань у реальних бойових умовах (Брижатий, 2014, с. 15).

Тривале виконання військовиками службових обов'язків у напруженій обстановці призводить до зниження їх життєздатності, нервово-психічних перенапружень, дезадаптації, що, у свою чергу, спричинює розвиток стійких негативних психічних станів, помилкових рішень, неадекватної реалізації завдань, а у крайніх випадках – паніки, поранення чи загибелі. Зазначене й зумовлює необхідність дослідження проблеми формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів (Нещадим, 2003, с. 49).

Аналіз останніх досліджень і публікацій (не дозволяється тільки перелік прізвищ). Загальні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів зазначені у Стандартах вищої освіти України (галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону) (10). Вплив міжнародного безпекового середовища на формування політики професійної військової освіти в Україні вивчав О. Цевельов (11). Актуальні проблеми вищої професій-

ної підготовки військових кадрів досліджували Г. Артюшин (1), Є. Брижатиий (3). Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти характеризували О. Васильєв (4) і М. Нецадим (8). Психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів описані О. Колосовичем (6). Роль емоційної стійкості в професійній діяльності фахівця проаналізовано в працях Г. Дзвоник (5) та К. Пилипенко (9). Емоційно-вольову стійкість військовослужбовців досліджував С. Костів (7). Незважаючи на значний науковий інтерес до проблеми емоційно-вольової стійкості професіоналів, у тому числі – військовослужбовців, питання її формування у майбутніх офіцерів залишається мало вивченим.

Саме тому **метою** нашого дослідження є: обґрунтувати теоретичні та практичні основи формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів і розробити рекомендації щодо оптимізації цього процесу. Вважаємо за можливе досягти означеної мети шляхом виконання наступних завдань: розкрити сутність поняття «емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера», схарактеризувати її основні складові; обґрунтувати роль емоційно-вольової стійкості у майбутній професійній діяльності офіцера; розкрити теоретичні та практичні аспекти формування емоційно-вольової стійкості у майбутнього офіцера й обґрунтувати роль психолога/соціального педагога закладу вищої військової освіти у цьому процесі; розробити рекомендації щодо формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів; визначити перспективні напрями подальших досліджень в означеній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військова служба у Збройних Силах – це вид діяльності, покликаний гарантувати національну безпеку України (Стандарт, 2022, с. 11). За своєю суттю вона є професійною діяльністю з певними обмеженнями для військовослужбовців, а саме: особливою регламентованістю поведінки; частотою зміною (або відсутністю) звичних умов життя; наявністю у військовослужбовця певного психологічного дискомфорту, пов'язаного зі стресами, а в умовах воєнного стану – постійною загрозою життю чи здоров'ю; звуженням кола людей, з якими спілкується військовослужбовець і його родина та ін. (Костів, 2017, с. 108). Професійна діяльність військовослужбовця

характеризується також високою фізичною й моральною напруженістю, пов'язаною з умовами його служби та життя. Бойові дії потребують від воїна значної концентрації фізичних і духовних сил, оскільки у реальних умовах бою він ризикує життям та йому часто загрожує смерть (Цевельов, 2021, с. 323). У мирний час військовослужбовці теж постійно зустрічаються з різного роду труднощами й критичними ситуаціями, пов'язаними з оволодінням зброєю та технікою, опануванням сучасними методами ведення бою, що потребує від них нових знань, умінь і навичок, а також вправності, мужності, витривалості, спритності, кмітливості (Артюшин, 2002, с. 124).

Що стосується керівного складу Збройних Сил, то ще одним з напрямів діяльності офіцера є робота з людьми, оскільки основною бойовою одиницею війська є саме військовослужбовець. Робота офіцера з людьми є надзвичайно різноманітною та передбачає: підбір кадрів для військового підрозділу; керівництво особовим складом підрозділу в умовах мирного життя і у бойовій обстановці; навчання, виховання й організація підвищення кваліфікації особового складу підрозділу; робота з керівництвом військового формування у цілому, працівниками його структурних підрозділів та ін. Для того, щоб успішно розв'язувати професійні задачі, офіцер повинен володіти певним обсягом психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, особливе місце серед яких відводимо його емоційно-вольовій стійкості (Брижатиий, 2020, с. 36).

Емоційно-вольову стійкість офіцерів визначаємо як їх здатність протистояти реальній небезпеці, долати негативні психічні стани та виявляти витривалість у процесі виконання службових обов'язків. Оскільки емоційно-вольова стійкість офіцера є інтегративним поняттям, вважаємо за необхідне розглянути її структуру. Погоджуємось із К. Пилипенко, який відносить до складу означеного конструкту такі підструктури, як: адаптивна (нервово-психічна стійкість), психофізіологічна (урівноваженість, перебіг нервових процесів), соціально-перцептивна (емпатійність, проникливість), емоційна (адекватність прояву емоцій, саморегуляція емоційних станів,) когнітивно-рефлексивна (самопізнання, самоусвідомлення) стійкості (Пилипенко, 2009: 140).

Аналіз наукових джерел дозволяє нам виділити професійно-важливі якості офіцерів, які забезпечують належний рівень їх емоційно-вольової стійкості, а саме: сформовані ідейні та моральні цінності; особиста військова дисципліна; соціальна (у тому числі – професійна) відповідальність; уміння підтримувати психічну рівновагу; здатність організовувати себе та інших до роботи в умовах бойових дій або несприятливих умовах; розвинене аналітичне та лідерське мислення з властивими їм гнучкістю, новаторством й адаптивністю; вміння тривалий час зосереджувати увагу на визначеному об'єкті; здатність чітко аналізувати поточну ситуацію та факти й швидко приймати рішення; здатність до саморегуляції тощо (Костів, 2017, с. 110; Пилипенко, 2009, с. 141–142).

Поряд з професійними, виділимо й особистісні риси офіцера, його схильності й здібності які також можуть сприяти якісному виконанню ним професійних обов'язків. До них відносимо: чесність, справедливість, доброту, порядність, патріотизм, моральність, організованість, рішучість, вимогливість до себе та інших, спостережливість, витриманість, уміння розбиратися в людях та швидко орієнтуватися в ситуації, тактовність та ін. Окрім вказаних, хочемо назвати якості, що можуть перешкоджати військовослужбовцю ефективно працювати, а саме: недисциплінованість, нерішучість, сліпе наслідування, слабка воля, пасивність, зарозумілість, безвідповідальність, неорганізованість, імпульсивність, боягузтво та ін. (Дзвоник, 5, с. 25; Костів, 2017, с. 110).

Виходячи із значення кожної із вказаних професійних і особистісних (позитивних і негативних) якостей офіцера для його професійної діяльності, ми розглядаємо емоційно-вольову стійкість як один із важливих показників його готовності до професійної діяльності, основу його професіоналізму (Колосович, 2013, с. 278).

Погоджуємось з К. Пилипенко і С. Костівим, що емоційно-вольова стійкість формується у військовослужбовців у процесі їх професійної підготовки в закладах вищої військової освіти. Процес формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів передбачає: розвиток у них соціальних емоцій; гармонізацію афективної сфери курсантів; попередження та усунення (пом'якшення) можливих агресивних й негативних проявів, відхилень у поведінці;

подолання (пом'якшення проявів) негативних рис особистості та формування характеру; розвиток і тренування механізмів адаптації майбутніх офіцерів до нових соціальних умов (у тому числі – зняття тривожності, страхів і т.ін.); формування адекватної самооцінки та розвиток самосвідомості; розвиток комунікативних здібностей (у тому числі – стимуляція комунікативної активності, створення умов, які забезпечують формування повноцінних емоційних й ділових контактів з одногрупниками і викладачами) (Костів, 2017, с. 111; Пилипенко, 2009, с. 145).

Особливості формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів пов'язані з необхідністю допомоги їм в: усвідомленні змісту і значення різних форм поведінки людей в емоційно значущих ситуаціях; засвоєнні знань про невербальні засоби вираження емоцій; перевірці й оцінці власної поведінки на підставі отриманих знань і навичок. Велику позитивну роль у цій роботі відіграють індивідуальні та групові заняття з курсантами, консультації, тренінги (когнітивний, вестибулярний та ін.), використання методик і технік терапії (ресурсної, арт терапії та ін.), проєктивних технік та методик самоідентифікації й самоактуалізації. У процесі такої роботи майбутні офіцери вчаться розуміти зміст і прогнозувати наслідки власної емоційної поведінки, усвідомлюють значення емоційної атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги, добра, взаємодії й співробітництва для поліпшення як власного самопочуття, так і відносин з товаришами (Артюшин, 2001, с. 126).

Ще однією особливістю формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів вважаємо роль у цьому процесі працівників соціально-психологічної служби вищих військових навчальних закладів – практичного психолога та соціального педагога. Саме працівники цього підрозділу, які володіють спеціальними знаннями й вміннями роботи з військовослужбовцями, можуть допомогти курсантам знизити тривожність, виробити впевненість у собі, що сприятиме формуванню у них позитивної установки на майбутню професійну діяльність, зміцненню самоповаги й віри у власні сили та можливості, розвитку оптимістичного мислення та світовідчуття, закріпленню уміння уникати чи звільнитися від

страхів, переключатися з неприємних вражень тощо (Брижатиї, 2014, с. 16).

Вважаємо, що формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів має проводитися як безпосередньо під час їх професійної підготовки в межах вищого військового навчального закладу, так і у процесі саморозвитку чи у вільний від служби/навчання час. Адже провідним чинником формування активності, відповідальності, самостійності, ініціативності, цілепокладання, саморегуляції та інших якостей особистості, важливих для її емоційно-вольової стійкості, справедливо визнається вплив найближчого оточення особистості (Колосович, 2013, с. 284).

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за можливе сформулювати наступні рекомендації щодо оптимізації процесу формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів в закладах вищої військової освіти: процес розвитку означеної якості у майбутніх офіцерів повинен бути неперервним й відбуватися протягом усього періоду їх професійної підготовки як в умовах закладу освіти, так і поза ним; до процесу мають бути залучені працівники усіх дотичних до викладання підрозділів закладу освіти і, особливо, працівники соціально-психо-

логічної служби; процес повинен бути практико-зорієнтованим, тобто забезпечувати формування у майбутніх офіцерів практичних умінь і навичок керування емоційно-вольовою сферою.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера є професійно значущою якістю особистості, основою його професіоналізму, оскільки дає змогу контролювати прояв емоцій і адекватно діяти в критичних ситуаціях та умовах бойових дій. Формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів є науково обґрунтованим, цілісним за змістом, організованим за методами і формами, цілеспрямованим за впливом видом професійної підготовки майбутніх офіцерів, процесом навчання і виховання, формування і активізації психологічних якостей та стійких мотивів, професійної готовності необхідних для успішного здійснення професійної діяльності у мирний і воєнний час в незвичних або небезпечних для їх життя і здоров'я умовах. Одним із найбільш перспективних напрямів подальших досліджень в означеній сфері є вивчення закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів у цілому та формування їх емоційно-вольової стійкості зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюшин Г. М. Актуальні проблеми вищої професійної підготовки військових кадрів. *Військова освіта : збірник наукових праць*. Київ : ГУКП НМЦВО МОУ. 2001. № 9. С. 123–128.
2. Брижатиї Є. І. Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони: сучасний підхід. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 1 (42). НУОУ. 2020. С. 35–45.
3. Брижатиї Є. І. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів: від готовності до професіоналізму. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6. С. 13–17.
4. Васильєв О. М. Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 2 (42), НУОУ, 2020. С. 27–38.
5. Дзвоник Г. П. Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця. *Актуальні проблеми психології. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2016. Том. V. С. 24–29.
6. Колосович О. С. Психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 277–285.
7. Костів С. Емоційно-вольова стійкість військових фахівців. *Військова освіта*. 2017. № 2. С. 107–116.
8. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 852 с.
9. Пилипенко К. В. Емоційна стійкість як професійно важлива якість майбутнього психолога-практика // *Практична психологія в системі вищої освіти: теорія, результати досліджень, технології : колективна монографія* / ред. проф. Н. І. Пов'якель. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 137–147.
10. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 253 – Військове управління (за видами збройних сил). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf
11. Цевельов О. Є. Міжнародне безпекове середовище: вплив на формування політики професійної військової освіти в Україні. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: НУОУ, 2021, № 1 (43). С. 322–338.

REFERENCES:

1. Artiushyn, H. M. (2001). *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi pidhotovky viiskovykh kadriv* [Actual problems of higher professional training of military personnel]. *Viiskova osvita: zbirnyk naukovykh prats – Military education: collection of scientific papers*. 9. 123–128. [in Ukrainian].
2. Bryzhatyi, Y. I. (2020). *Viiskova osvita v konteksti natsionalnoi bezpeky ta oborony: suchasnyi pidkhid* [Military education in the context of national security and defense: a modern approach]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (42). 35–45. [in Ukrainian].
3. Bryzhatyi, Y. I. (2014). *Viiskovo-profesiina pidhotovka maibutnikh ofitseriv: vid hotovnosti do profesionalizmu* [Military-professional training of future officers: from readiness to professionalism]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*. 6. 13–17 [in Ukrainian].
4. Vasyliiev, O. M. (2013). *Suchasni tendentsii upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi viiskovoi osvity* [Modern trends in change management in the system of higher military education]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 2 (42). 27–38. [in Ukrainian].
5. Dzvonyk, G. (2016). *Rol emotsiynoi stiykosti v profesiynomu samozdiysnenni fakhivtsya. Aktualni problemy psykholohiyi* [The role of emotional stability in the professional self-realization of a specialist. Actual problems of psychology]. *Instytut psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy, s. 24–29* [in Ukrainian].
6. Kolosovych, O. S. (2013). *Psykholohichni aspekty profesiinoi diialnosti molodykh ofitseriv* [Psychological aspects of professional activity of young officers]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*. 2. 277–285 [in Ukrainian].
7. Kostiv, S. (2017). *Emotsiyno-volova stiykist vijskovih fahivtsiv* [Emotional and volitional stability of future military professionals]. *Viiskova osvita. № 2. С. 107–116*. [in Ukrainian].
8. Neshhadym, M. I. (2003). *Viiskova osvita Ukrainy: istoriya, teoriya, metodologiya, praktyka: monogr.* [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph]. 852. [in Ukrainian].
9. Pylypenko, K. (2009). *Emotsiyna stiykist yak profesiyno vazhlyva yakist maybutnoho psykholoha-praktyka* [Emotional stability as a professionally important quality of the future psychologist-practice]. *Praktychna psykholohiya v systemi vyshchoyi osvity: teoriya, rezultaty doslidzhen, tekhnolohiyi: kolektyvna monohrafiya. NPU imeni M. P. Drahomanova, s. 137–147* [in Ukrainian].
10. *Standart vyschoyi osvity Ukrainy (2018): pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 25 – voienni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnogo kordonu, spetsialnist 253 – viiskove upravlinnia (za vydami zbroinyh syl) / zatverdzheno ta vvedeno v diyu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.10.2018 № 1168.* [Standard of higher education of Ukraine: first (bachelor) level, field of knowledge 25 – Military sciences, national security, security of the state border; specialty 253 – Military management (by types of armed forces)]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzheni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf>
11. Tsevelov, O. I. (2021). *Mizhnarodne bezpekove seredovyshche: vplyv na formuvannia polityky profesiinoi viiskovoi osvity v Ukraini* [The international security environment: influence on the formation of the policy of professional military education in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (43). 322–338. [in Ukrainian].

УДК 316.4-044.332:004]:329.75

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.16>

Віктор ОРДИНОВИЧ

магістр за спеціальністю «Інтелектуальні системи прийняття рішень», архітектор рішень / керівник технічної команди, ТзОВ «Н-ікс», вул. Стороженка, 32, м. Львів, Україна, 79018

ORCID: 0009-0004-3622-2526

Бібліографічний опис статті: Ординович, В. (2024). Роль інформаційних технологій в соціальній реінтеграції ветеранів/ветеранок війни. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 112–116, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.16>

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ/ВETERANOK ВІЙНИ

Відкрите повномасштабне вторгнення росії в Україну загострило ряд соціальних проблем, які потребують негайного вирішення. Одна з них – соціальна реінтеграція ветеранів / ветеранок війни до цивільного соціуму. Процес адаптації ветеранів / ветеранок війни до мирного середовища та повернення їх до більш-менш повноцінного життя є складним, вимагає багато часу та зусиль і потребує застосування відповідних механізмів, засобів і технологій, серед яких важливе місце займають інформаційні технології. Дослідження зосереджено на аналізі та оцінці ролі інформаційних технологій, що можуть бути використані для соціальної реінтеграції ветеранів / ветеранок війни, зокрема, інформаційні ресурси з надання соціальних пільг та допомог, інтерактивні платформи для професійної орієнтації та навчання, он лайн-спільноти для соціальної підтримки особи та ін. Дослідженням виявлено, що використання інформаційних технологій може значно полегшити доступ ветеранів / ветеранок війни до різних соціальних послуг, а також сприяти їх ефективній соціальній реінтеграції. Результати дослідження підкреслюють необхідність розробки нових інформаційних технологій та упровадження вже існуючих з тих, які були апробовані та схвалені ветеранами / ветеранками війни, у програми допомоги, що їм надається, з метою забезпечення їх належної підтримки та сприяння їх швидкому та якісному поверненню до цивільного життя. У статті підкреслено також важливість створення єдиного інформаційного простору для соціальної роботи з особами, які опинились в складних життєвих обставинах, у тому числі – з ветеранами / ветеранками, що суттєво полегшить оформлення для них всіх видів соціальної допомоги і пільг. У перспективі необхідно дослідити закордонний досвід використання інформаційних технологій у реінтеграції учасників бойових дій в цивільний соціум з метою імплементації кращих його зразків в Україні.

Ключові слова: війна, ветеран / ветеранка, соціальна робота, соціальна реінтеграція, соціальна адаптація, інформаційні технології, навчання.

Victor ORDYNOVYCH

Master Degree “Intelligent Decision-Making Systems”, Solution Architect / Technical Lead, N-iX LLC, 32 Storogenks str., Lviv, Ukraine, 79018

ORCID: 0009-0004-3622-2526

To cite this article: Ordynovych, V. (2024). Rol informatsiynih tehnologiy v sotsialniy reintegratsii veteraniiv/veteranok viiny [The role of information technologies in the social reintegration of war veterans]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 112–116, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.16>

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL REINTEGRATION OF WAR VETERANS

Russia's open, full-scale invasion of Ukraine has exacerbated a number of social problems that require immediate resolution. One of them is the social reintegration of war veterans into civilian society. The process of adapting war veterans to a peaceful environment and returning them to a more or less full-fledged life is complex, requires a lot of time and effort, and requires the use of appropriate mechanisms, means and technologies, among which information technologies occupy an important place. The research is focused on the analysis and evaluation of the role of information technologies that can be used for the social reintegration of war veterans, in particular, information resources for the provision of social benefits and assistance, interactive platforms for professional guidance and training, online communities for social support of a person, etc. The research revealed that the use of information technologies can significantly facilitate the access of war

veterans to various social services, as well as contribute to their effective social reintegration. The results of the study emphasize the need for the development of new information technologies and the introduction of existing ones, which have been tested and approved by war veterans, into the assistance programs provided to them, in order to ensure their proper support and facilitate their quick and high-quality return to civilian life. The article also emphasizes the importance of creating a single information space for social work with persons who find themselves in difficult life circumstances, including veterans, which will significantly facilitate the registration of all types of social assistance and benefits for them. In the future, it is necessary to study the foreign experience of using information technologies in the reintegration of combatants into civil society in order to implement the best examples of it in Ukraine.

Key words: war, veteran, social work, social reintegration, social adaptation, information technologies, training.

Актуальність проблеми. Проблема реінтеграції ветеранів / ветеранок війни в цивільний соціум є надзвичайно актуальною в сучасній Україні. За оцінками Міністерства у справах ветеранів України, чисельність ветеранів / ветеранок, членів їхніх сімей та сімей загиблих воїнів сьогодні сягає близько 3 млн. осіб, а після перемоги становитиме близько 20 відсотків від загальної чисельності населення країни. При цьому, сьогодні значну частку осіб означеної категорії складають люди працездатного віку, потреби яких виходять за рамки лише соціального захисту та системи пілг (Адаптація, 2024).

Політика щодо повернення (реінтеграції) ветеранів / ветеранок війни до цивільного життя та підтримка їхніх родин потребує об'єднаних зусиль з боку держави, бізнес середовища та громадянського суспільства. Успіх реалізації такої політики залежить від участі ветеранів / ветеранок війни у суспільному житті, зокрема їх економічної активності та досягнення гідного рівня добробуту. Для цього необхідно розробити чіткі механізми залучення осіб означеної категорії до суспільного життя цивільної спільноти (Гордієнко, 2021, с. 14).

Особливу роль у процесі реінтеграції ветеранів / ветеранок війни відіграють інформаційні технології, що спрямовані на надання ветеранам / ветеранкам повної, своєчасної та цілісної інформації про їхні права та права членів їх родин, про види соціальних послуг (із переліками документів, необхідних для їх одержання, адресами і контактами надавачів), які вони можуть отримати, про можливості перекваліфікації чи здобуття освіти для подальшого працевлаштування та власне надання освітніх послуг, а також налагодження комунікації в соціальних спільнотах тощо (Карачинський, 2024). На жаль, в Україні поки не існує платформи, де було б зібрано повну й достовірну інформацію про можливості реінтеграції ветеранів / ветеранок війни в цивільний соціум, але

сподіваємось, що це справа недалекого майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відрадно, що проблема соціальної реінтеграції ветеранів / ветеранок війни дедалі частіше стає предметом наукових досліджень. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій проаналізував Є. Гордієнко (3). Теоретичні та методичні основи реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб дослідив Ю. Бриндіков (2). Зміст соціальної підтримки ветеранів / ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час обґрунтували Д. Бирик, Н. Горішна, І. Криницька, Г. Слозанська (7). Інноваційні соціальні технології у роботі з учасниками бойових дій схарактеризували М. Макар та І. Шапошникова (9). Сучасні методи психологічної реабілітації та соціальної підтримки військовослужбовців Збройних Сил описав О. Карачинський (4). Шляхи вдосконалення соціальної та психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції обґрунтувала Є. Ковальова (5). Міжнародний досвід організації соціального захисту ветеранів війни проаналізував Р. Шевченко (10). Незважаючи на широкий спектр досліджень, присвячених проблемі повернення до цивільного життя ветеранів / ветеранок війни, досліджень використання інформаційних технологій у процесі реінтеграції ветеранів у соціум майже немає. Саме це, а також актуальність проблеми і зумовило вибір нами предмету нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ролі інформаційних технологій у процесі реінтеграції ветеранів / ветеранок війни в цивільне життя та розробці рекомендацій фахівцям супроводу осіб означеної категорії щодо використання цих технологій під час надання допомоги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маємо визнати, що, незважаючи на

одинадцятий рік проведення росією в нашій державі загарбницької війни та третій рік від початку повномасштабного вторгнення, що призвело до окупації значної частини територій, масових вбивств і каліцтв захисників й цивільного населення, в Україні до цього часу відсутнє законодавче визначення поняття «повернення ветеранів / ветеранок до цивільного життя» (Адаптація, 2024). У міжнародній практиці під цим поняттям розуміють складний процес, який дає можливість ветерану / ветеранці відновити його/її економічні, соціальні (у тому числі – сімейні) зв'язки, необхідні для включення особи в цивільне життя (Шевченко, 2024). Ми ж бачимо цей процес як цілеспрямовану, системну, чітко структуровану роботу органів державної влади та місцевого самоврядування, представників громадськості й інших учасників, спрямовану на підготовку сімей і громад до повернення ветеранів / ветеранок із війни до мирного цивільного життя, їх адаптацію та реабілітацію, а також на здобуття ветеранами / ветеранками освіти (перекваліфікацію), працевлаштування чи відкриття власного бізнесу.

Розвиток інформаційних технологій відкрив нові можливості для використання їх у соціальній роботі з ветеранами / ветеранками. Виявлено, що саме інформаційні технології стають все більш популярними інструментами при наданні соціальних послуг (Соціальний, 2016, с. 8).

Перш за все розглянемо використання інформаційних технологій у наданні ветеранам/ветеранам війни інформаційних послуг, які передбачають отримання інформації, необхідної для їх соціальних адаптації, реабілітації чи реінтеграції; розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про види соціальних послуг, формування ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги). Інформаційні послуги є важливою складовою у наданні соціальної допомоги ветеранам / ветеранкам і їх сім'ям. Інформаційні послуги надаються за кількома напрямками: інформація про функціонування закладів, які можуть надати послуги ветеранам / ветеранкам та їх сім'ям; інформація про види послуг, які надаються ветера-

нам / ветеранкам; інформація про послуги, які надаються членам їх сімей (Слозанська, 2023, с. 52–53).

Окрім надання інформаційних послуг, інформаційні технології використовуються для:

- оцінки потреб ветерана / ветеранки війни у наданні йому/їй соціальної допомоги, що є основою планування заходів та пристосування наявних у громаді ресурсів до наявних потреб. Результати оцінювання мають бути узагальнені та представлені у вигляді звіту;

- картування наявних послуг із соціальної допомоги ветеранам / ветеранкам, що значно підвищує їхню доступність. Вважаємо, що карта повинна: розміщуватись на офіційному сайті громади, в легкодоступному місці; бути доведена до відома всіх осіб, які потенційно контактують із ветеранами, уміють надавати базову допомогу та можуть робити адресне направлення; регулярно оновлюватися і підтримуватися;

- комплексної оцінки ресурсів, спрямованих (чи тих, які можуть бути спрямовані в майбутньому) на надання послуг ветеранам / ветеранкам і включені у карту соціальних послуг. Оцінка ресурсів допоможе виявити можливості громади щодо задоволення потреб ветеранів / ветеранок війни та їх родин;

- розвитку місцевих програм підтримки соціальних чинників психічного здоров'я ветеранів / ветеранок – програм поліпшення матеріального добробуту ветеранів / ветеранок, їх працевлаштування, умов проживання, доступу їх до всіх необхідних послуг, що позитивно впливатиме на стан їхнього психічного здоров'я;

- використання цифрових платформ для соціальної терапії та підтримки ветеранів / ветеранок. Цей інструмент корисний для самопомоги, та надає ветеранам засоби для управління своїми психологічними станами, а також забезпечує доступ до ресурсів і спільнот, які можуть допомогти у їхньому одужанні;

- застосування технологій ігрової терапії та віртуальної реальності, що використовується для створення симульованих середовищ, які допомагають ветеранам / ветеранкам працювати над власними травмами у контрольованих, безпечних умовах;

- використання сенсорних технологій, які дають змогу відстежувати фізичний стан особи, різні фізіологічні показники та поведінку для

стеження за перебігом реабілітаційних процесів і оцінкою їх ефективності;

- роботи у соціальних мережах та групах взаємопідтримки, як у спеціалізованих онлайн-спільнотах і групах підтримки забезпечують ветеранам / ветеранкам місце для обміну досвідом і отримання підтримки від однодумців, що сприяє більш якійсній їх соціальній реінтеграції;

- онлайн-навчальних (освітніх) курсів та програм професійної перекваліфікації, які для багатьох ветеранів / ветеранок стають важливими у пошуку нової ролі в цивільному житті. Онлайн-освіта і курси перекваліфікації можуть допомогти їм адаптуватися до нових професійних сфер (Ковальова, 2016; Шевченко, 2016, с. 188) та ін.

Важливе значення для використання інформаційних технологій у соціальній роботі з ветеранами / ветеранками війни має формування в Україні єдиного інформаційного простору соціальної сфери, що суттєво полегшить оформлення всіх видів соціальної допомоги і пільг, оскільки ветерану для отримання допомоги потрібно буде надати тільки паспорт, а решту необхідної документації фахівці соціальної сфери зможуть отримати за допомогою нової експериментальної системи. Впровадження єдиного інформаційного простору соціальної сфери в Україні дозволить перейти до адресного надання соціальної допомоги ветеранам / ветеранкам, сприятиме більшій ефективності та кращій якості надання їм соціальних послуг, підвищить державний контроль за цільовим використанням виділених на соціальні цілі бюджетних коштів (Про статус, 2016). Застосування інформаційних технологій соціальними працівниками у професійній діяль-

ності спрямовано на вирішення таких соціальних суспільно значущих проблем, як соціальна допомога ветеранам/ветеранам війни; надання їм інформаційних соціальних послуг; їх соціальну адаптацію та реабілітацію; працевлаштування; автоматизацію управлінської діяльності; соціальне прогнозування і проектування (Бриндіков, 2018, с. 56).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інформаційні технології реінтеграції ветеранів / ветеранок війни – це широкий спектр новітніх технологічних рішень, які застосовуються в соціальній роботі для підтримки і поліпшення якості життя ветеранів / ветеранок, що потребують фахової допомоги у процесі реінтеграції в соціум через фізичні, психологічні або соціальні виклики, пов'язані з їх участю в бойових діях. Ці технології мають на меті не тільки полегшити процес відновлення, але й активно включати особу у соціальне життя, забезпечуючи її більш ефективну і цілісну реінтеграцію. Сучасні інформаційні технології надають фахівцям із соціальної роботи та ветеранам / ветеранкам війни найрізноманітніші інструменти для ефективної реабілітації та соціальної реінтеграції. Завдяки цим технологіям, соціальна робота з ветеранами / ветеранками війни стає більш гнучкою, доступною та ефективною, відкриваючи нові перспективи для їх швидкої та якісної реінтеграції у суспільство.

У перспективі вважаємо за необхідне дослідити закордонний досвід використання інформаційних технологій у процесі реінтеграції ветеранів військової служби у цивільний соціум з метою імплементації кращих його зразків в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
2. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи. *Монографія*. Хмельницький: Вид-во «Поліграфіст», 2018. 372 с.
3. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні // *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»*. Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Харків, 2021. 296 с.
4. Карачинський О. А. Аналіз інноваційних методів роботи з військовослужбовцями Збройних Сил України: психологічна реабілітація та соціальна підтримка. *Соціальні науки: перспективи та інновації*, 2024. №2. URL: <https://sspi.com.ua/index.php/journal/article/view/11/9>

5. Ковальова Є. П. Шляхи вдосконалення соціальної та психологічної реабілітації учасників АТО в Україні. *Публічне управління в Україні: стратегія реформ: зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування 222 слухачів, 28 вересня 2016 р.* Харків. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-3/index.html>
6. Попов О. А. Інформаційні технології в соціальній роботі. *Методичні рекомендації*. Чернівці, 2024. 38 с.
7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
8. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час // *Social Work and Education*. Vol. 10. No. 1. P. 47–62. DOI : 10.25128/2520-6230.23.1.5
9. Соціальний захист учасників бойових дій. Кращі практики. / *Європейський інформаційно-дослідний центр*. Київ, 2016. 14 с.
10. Шапошникова І. В., Макар М. М. Інноваційні соціальні технології у роботі з учасниками бойових дій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*, 2024. 3. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-3-03-01>
11. Шевченко Р. П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни: міжнародний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*, 3, 2024. С. 184–188. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.3.184.

REFERENCES:

1. *Adaptatsiia veteraniv viiny do myrnoho zhyttia: pomichnyk veterana (2023) [Adaptation of war veterans to peaceful life: a veteran's assistant]*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana> [in Ukrainian].
2. Bryndikov, Y. L. (2018). *Reabilitatsiia viiskovosluzhbovtiv-uchasnikov bojovih diy v sistemi sotsialnih sluzhb: teoretiko-metodichni osnovi. Monografiya. [Rehabilitation of servicemen participating in hostilities in the system of social services: theoretical and methodological foundations [Monograph]]*. Khmelnytskyi: Polygrafist, 372 p. [in Ukrainian].
3. Gordienko, E. P. (2021). *Mehanizmy realizatsii derzhavnoi politiki sotsialnogo zahystu uchasnikov bojovih diy v Ukrainy [Mechanisms of implementation of the state policy of social protection of combatants in Ukraine]*// *Disertatsiya na здобuttia naukovoogo stupenia doktora filosofii z publichnogo upravlinnia ta administruvannia za spetsialnistu 281 «Publichne upravlinnia ta administruvannia»/Kharkivskiy regionalniy institute derzhavnogo upravlinnia pri Prezidentovi Ukrainy, Kharkiv.296*. [in Ukrainian].
4. Karachynskiy, O. A. (2024). *Analiz innovatsiynykh metodiv roboty z viiskovosluzhbovtivamy Zbroinykh Syl Ukrainy: psykholohichna reabilitatsiia ta sotsialna pidtrymka [Analysis of innovative methods of working with servicemen of the Armed Forces of Ukraine: psychological rehabilitation and social support]*. *Sotsialni nauky: perspektyvy ta innovatsii*. Retrieved from: <https://sspi.com.ua/index.php/journal/article/view/11/9> [in Ukrainian].
5. Kovaleva E. P. (2016). *Shliahi vdoskonalennia sotsialnoi ta psihologichnoi reabilitatsii uchasnikov ATO v Ukraini [Ways to improve social and psychological rehabilitation of ATO participants in Ukraine]*. *Publichne upravlinnia v Ukraini: strategiya reform: zb. tez nauk.-practic.conf. za pidsumkami stazhuvannia 222 sluhachiv, 28 veresnia. Kharkiv*. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-3/index.html> [in Ukrainian].
6. Popov, O. A. (2024). *Informatsiini tehnologii v sotsialniy roboti. Metodichni rekomendatsii. [Information technologies in social work. Methodical recommendations]*. *Chernivtsi*. 38. [in Ukrainian].
7. *Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu : Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1993 roku № 3551-XII [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law Of Ukraine dated October 22, 1993 No. 3551-XII]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
8. Slozanska, H., Horishna, N., Bybyk, D., Krynytska, I. (2023). *Sotsialna pidtrymka veteraniv/veteranok rosiiskoukrainskoi viiny ta yikh simei u voiennyi ta povoienni chas [Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period]*. *Social Work and Education*, 10 (1), 47–62. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5> [in Ukrainian].
9. *Sotsialniy zahist uchasnikov bojovih diy. Krashchi praktiki. (2016).[Social protection of combatants. Best practices].Evropeiskiy informatsiyno-doslidniy tsentr. Kyiv.14*. [in Ukrainian].
10. Shaposhnikova, I. V., Makar, M. M. (2024). *Innovatsiini sotsialni tehnologii u roboti z uchasnikami bojovih diy [Innovative social technologies in working with combatants]*. *Problemi suchasnih transformatsiy. Seriya: pedagogika ta psichologia*, (3). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-3-03-01> [in Ukrainian].
11. Shevchenko, R. P. (2024). *Innovatsiini pidkhody do orhanizatsii sotsialnoho zakhystu veteraniv viiny: mizhnarodniy dosvid [Innovative approaches to the organization of social protection of war veterans: international experience]*. *Investitsii: praktyka ta dosvid*. 3. 184–188. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.3.184 [in Ukrainian].

УДК 364-78:331.105

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17>

Ольга ПАЛАМАРЧУК

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21012

ORCID: 0000-0002-6783-8380

Інесса ВІЗНЮК

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21012

ORCID: 0000-0001-6538-7742

Ірина ГАБА

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21012

ORCID: 0000-0003-4606-4504

Сергій ДОЛИННИЙ

доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21012

ORCID: 0000-0003-3555-5818

Марина СОРОЧАН

докторка філософії (PhD), соціальна педагогиня, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», вул. Нагірна, 13, м. Вінниця, Україна, 21012

ORCID: 0000-0001-6590-3583

Бібліографічний опис статті: Паламарчук, О., Візнюк, І., Габа, І., Долинний, С., Сорочан, М. (2024). Соціальне партнерство у соціальній роботі: теоретичні засади та практичні виклики. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 117–124, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17>

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

У статті розглядається поняття соціального партнерства як системи взаємодії між роботодавцями, робітниками та державою, спрямованої на створення соціально прийнятної та мотиваційної системи, що компенсує соціальні нерівності в суспільному виробництві. Основні аспекти включають забезпечення безпеки й умов праці, справедливу оплату та захист прав працівників через колективні договори і тримісцеві комісії. Важливими напрямками є управління зайнятістю, розробка соціальних програм та узгодження інтересів різних сторін у розв'язанні трудових спорів. Система соціального партнерства відіграє ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку і підтримки працевлаштування, адаптуючись до змінюваних умов та вимог соціально-економічного середовища.

На основі аналізу різноманітних аспектів соціального партнерства можна визначити, що його ефективність залежить від численних чинників. Один із найважливіших – це здатність до адаптації та відповідності до змінюваних умов і вимог соціально-економічного середовища. Сучасний світ постійно змінюється, і відповідно до цього модифікуються і вимоги до соціального партнерства. Воно має включати в себе не лише класичні елементи управління трудовими відносинами та соціально-економічними процесами, а й бути гнучким для врахування нових викликів та тенденцій, таких як цифрова трансформація, зелена економіка та зміни в структурі зайнятості.

Значення соціального партнерства для місцевого розвитку в Україні підсилюється за рахунок проведення децентралізаційної реформи, яка дозволяє місцевим громадам самостійно вирішувати територіальні питання. Ця реформа відкриває перспективи для збільшення впливу громадян на процеси управління та розвитку їхніх територій. При цьому враховано відповідальність муніципального управління, якість управління територією, що залежить від здатності місцевої влади враховувати інтереси громади, постійно покращувати управлінську практику і розвивати партнерські відносини з місцевим бізнесом і громадою.

Ключові слова: громадяни, роботодавці, соціальне партнерство, муніципальне управління, суспільне виробництво.

Olga PALAMARCHU

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, 32 Ostrozhkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21012

ORCID: 0000-0002-6783-8380

Inessa VIZNIUK

Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia State Pedagogical University, 32 Ostrozhkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21012

ORCID: 0000-0001-6538-7742

Iryna GABA

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia State Pedagogical University, 32 Ostrozhkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21012

ORCID: 0000-0003-4606-4504

Serhii DOLYNNYI

Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer of the Department of Psychology and Social Work, Mykhailo Kotsiubinsky State Pedagogical University of Vinnytsia, 32 Ostrozhkogo str., Vinnytsia, Ukraine, 21012

ORCID: 0000-0003-3555-5818

Maryna SOROCHAN

Doctor of Philosophy (PhD), social pedagogue, Communal Institution of Higher Education "Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College", 13 Nahirna str., Vinnytsia, Ukraine, 21012

ORCID: 0000-0001-6590-3583

To cite this article: Palamarchuk, O., Vizniuk, I., Haba, I., Dolyunnyi, S., Sorochan, M. (2024). Sotsialne partnerstvo u sotsialnii roboti: teoretychni zasady ta praktychni vyklyky [Social partnership in social work: theoretical foundations and practical challenges]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 117–124, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.17>

SOCIAL PARTNERSHIP IN SOCIAL WORK: THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL CHALLENGES

The article examines the concept of social partnership as a system of interaction between employers, workers and the state, aimed at creating a socially acceptable and motivational system that compensates for social inequalities in social production. Key aspects include ensuring safety and working conditions, fair pay and protection of workers' rights through collective agreements and tripartite commissions. Important directions are employment management, development of social programs and coordination of interests of various parties in the resolution of labor disputes. The social partnership system plays a key role in ensuring socio-economic development and employment support, adapting to the changing conditions and requirements of the socio-economic environment.

Based on the analysis of various aspects of social partnership, it can be determined that its effectiveness depends on numerous factors. One of the most important is the ability to adapt and meet the changing conditions and requirements of the socio-economic environment. The modern world is constantly changing, and the requirements for social partnership are modified accordingly. It should include not only the classic elements of managing labor relations and socio-economic

processes, but also be flexible to take into account new challenges and trends, such as digital transformation, green economy and changes in the structure of employment.

The importance of social partnership for local development in Ukraine is strengthened by the decentralization reform, which allows local communities to independently resolve territorial issues. This reform opens up prospects for increasing the influence of citizens on the processes of management and development of their territories. At the same time, the responsibility of municipal management, the quality of territory management, which depends on the ability of local authorities to take into account the interests of the community, constantly improve management practices and develop partnership relations with local businesses and the community, are taken into account.

Key words: citizens, employers, social partnership, municipal administration, social production.

Актуальність проблеми. Виникнення і розвиток партнерських відносин пов'язані з необхідністю адаптації до нових соціально-економічних та політичних реалій, що виникли в результаті формування ринкових відносин в економіці України у ХХ столітті. Соціальне партнерство є системою колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями та виконавчою владою, які виступають сторонами соціального партнерства у процесі захисту їхніх соціально-економічних прав та інтересів. Соціальне партнерство є однією з форм взаємодії між державними інституціями та громадянським суспільством, зокрема: владними структурами, профспілками та об'єднаннями роботодавців, підприємцями. Це система взаємодії основних суб'єктів інститутів щодо становища, умов, змісту та форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і верств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідним є теоретичне обґрунтування культурних і ціннісних аспектів формування соціального партнерства, ідеології утворення партнерських відносин у суспільстві, а також цінностей, що лежать в основі формування та відновлення соціального партнерства в традиційному українському соціумі в умовах еволюції. Саме тому проблема соціального партнерства залишається нині актуальним дослідницьким завданням. Проведення аналізу досліджень (О. Акуліна, І. Візнюк, І. Габа, С. Долинний, Л. Негель, О. Паламарчук, І. Пашенко, С. Процюк, Л. Юзик, О. Ситник, К. Гутуряк, О. Василенко, Л. Балабанова, Г. Смоквіна та ін.) свідчить про значний внесок авторів у рокування змісту та сутності соціального партнерства в Україні. Проблематика соціальних гарантій і підтримки незахищених верств населення вивчена в працях зарубіжних вчених Р. Дарендорфа, Е. Бернштейна, С. Веддока, Дж. Александера, Р. Нанка та інші [1–10].

Метою дослідження є обґрунтування соціального партнерства в соціальній роботі згідно теоретичних засад та практичних викликів сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «соціальне партнерство» спочатку використовувався в Австрії для позначення колективних відносин між роботодавцями й робітниками. Соціальне партнерство є системою, яка створює і відтворює соціально прийнятну і мотиваційну систему соціальних нерівностей, що виникають через поділ праці та різниці в соціальному статусі й ролі окремих груп у суспільному виробництві та відтворенні. *Об'єкти соціального партнерства* включають реальне соціально-економічне положення різних соціально-професійних груп, спільнот і верств. Вони оцінюють якість і рівень життя з точки зору доступних і гарантованих соціальних механізмів для отримання доходу, розподілу суспільного багатства відповідно до міри і якості праці, яку вони здійснювали у минулому і здійснюють зараз [1, 2, 7].

Сфера соціального партнерства включає досягнення консенсусу щодо забезпечення зайнятості, створення нових робочих місць, застосування безпечних умов праці та охорони здоров'я працівників, а також справедливої оплати праці й забезпечення стимулюючої функції заробітної плати. Важливими аспектами є забезпечення нормального режиму праці та відпочинку, права працівників на участь у корпоративному управлінні та участь у розподілі прибутку для підтримки соціальних програм підприємств, а також вирішення колективних трудових спорів і т.п. [5, 8, 10].

На рівні загальнодержавної та регіональної політики в сфері зайнятості соціальне партнерство охоплює визначення потреб національної економіки серед кваліфікованих кадрів усіх секторів, моніторингу та прогнозування змін у системі робочих місць, дослідження еконо-

мічних і підприємницьких активностей населення, а також аналіз професійної мобільності та перспектив безробіття. Також важливим є вдосконалення соціальної допомоги безробітним й інші соціальні програми для підтримки працевлаштування [4, 6].

Система соціального партнерства є ключовим механізмом управління соціально-економічними відносинами, особливо у сфері зайнятості та ринку праці. Її успішність та ефективність безпосередньо залежать від того, наскільки вона враховує індивідуальні потреби та можливості кожної особистості. Положення людини на ринку праці, її перспективи професійного росту і соціально-економічного розвитку повинні стати головним предметом угод та домовленостей у рамках соціального партнерства [2, 3, 7].

Крім того, *соціальне партнерство* нами розглядається як динамічний процес, що постійно адаптується до змінюваних умов і вимог різних соціально-економічних ситуацій. Його напрями, зміст, цілі та завдання визначаються на різних рівнях (від загальнодержавного до місцевого) залежно від узгодженості дій та можливостей усіх учасників процесу. Це включає в себе здатність суб'єктів соціального партнерства до досягнення консенсусу через різноманітні форми співпраці, такі як тристоронні погоджувальні комісії та колективні договори.

Суб'єктами соціального партнерства є представники держави, капіталу, праці та недержавні некомерційні організації, які спільно працюють над досягненням спільних цілей і інтересів. Вони спираються на законодавчі акти, соціальні інститути та механізми, спрямовані на забезпечення взаємної відповідальності і згоди між усіма сторонами [2, 7].

Важливим аспектом у системі соціального партнерства є розподіл ролей між усіма учасниками. Саме цей аспект визначає спільну відповідальність за виконання угод і зобов'язань, а також усуває можливі конфлікти через структури примирення та посередництва.

Соціальне партнерство опирається на [4, 6, 9]:

- законодавчі акти, вироблені за участю всіх сторін;
- соціальні інститути, за допомогою яких досягається загальна згода – тристоронні погоджувальні комісії, колективні договори;
- рівну відповідальність сторін, здатних забезпечувати взяті договірні зобов'язання.

Існують чотири групи суб'єктів соціального партнерства: *первинні носії прав і інтересів* (наймані працівники, роботодавці, держава); *представницькі організації та їхні органи* (об'єднання роботодавців, об'єднання найманих працівників, органи влади й управління); *органи соціального діалогу* (включаючи Національну раду соціального партнерства, органи у галузях, регіонах та на підприємствах); та *органи, які вирішують конфлікти і попереджують загострення соціально-трудова відносин* (примирювальні та посередницькі структури, незалежні експерти, арбітри та інші консультативні формування). Важливим аспектом в системі соціального партнерства є чіткий розподіл ролей між його учасниками [3, 5, 10].

Сторонами соціального партнерства виступають [4, 8, 9]:

1. Профспілки та їхні об'єднання, інші організації найманих працівників з уповноваженням від працівників.
2. Роботодавці та їхні організації й об'єднання, що представляють інтереси власників засобів виробництва.
3. Державні органи влади та органи місцевого самоврядування, що діють від імені держави.

Партнерство між ними базується на спільному інтересі забезпечення оптимального збалансування умов інтересів. Це сприяє запобіганню конфліктам і сприяє спільним рішенням, які включають консультації, переговори, обмін інформацією та контроль за їх виконанням.

Соціальне партнерство як вид суспільних відносин характеризується наступним [3, 7, 8]:

1. Різні соціально-економічні та політичні інтереси між найманими працівниками і роботодавцями.
2. Взаємовигідний процес взаємодії між працівниками, роботодавцями і владними структурами, спрямований на забезпечення оптимального балансу інтересів.
3. Важливий фактор формування інститутів громадянського суспільства через цивілізований діалог між працівниками, роботодавцями і державою.
4. Альтернатива диктатурі, базується на угодах і компромісах для вирішення конфліктів.
5. Може бути деструктивним і регресивним при використанні силових методів і кланової солідарності.

6. Проявляє подвійність у відносинах корпоративного характеру, яка містить як позитивні, так і негативні аспекти.

Ці аспекти соціального партнерства відображають його складність і вплив на розвиток соціально-економічного та політичного життя в суспільстві.

Соціальне партнерство, як система взаємодії зацікавлених суб'єктів, розвивається на основі визначених *принципів*, які можна згрупувати у кілька блоків [1, 5, 7]:

1. *Демократичність, законність, добровільність, рівноправність сторін*, де партнерство базується на принципах демократії, а рішення приймаються на основі консенсусу та з урахуванням законності. Участь у партнерстві є добровільною, а сторони мають однакові права.

2. *Гуманізм, соціальна солідарність, соціальна справедливість, свобода в економічній і політичній сферах, повага, узгодження й захист інтересів сторін, повноважність їхніх представників*, що включає у себе принципи захисту прав людини, соціальної справедливості, узгодження і захисту інтересів всіх сторін, а також повагу до представників у партнерських відносинах.

3. *Соціальний діалог, співпраця, взаємодія, свобода вибору в обговоренні питань*, що становлять зміст угод і договорів, обов'язковість їх виконання, відповідальність сторін за невиконання прийнятих угод та договорів, що ґрунтується на взаємодії та співпраці між сторонами, свободі вираженні позицій, а також відповідальності за виконання угод і договорів.

4. *Конкуренція, конфронтація, протистояння, боротьба*, котрі включають у себе різноманітні форми взаємодії, долучаючи конкуренцію і конфлікт, що також можуть відбуватися в межах партнерства.

5. *Толерантність, компроміс, консенсус, нейтралітет* як важливі принципи для досягнення спільного рішення, що передбачають толерантність до різних поглядів, умовлений компроміси і консенсус.

Ці принципи не лише відображають сутність соціального партнерства, але й визначають його розвиток та реалізацію в міжнародному і національному законодавстві, враховуючи конкретні умови та інтереси учасників.

У системі соціального партнерства поширені відносини на основі "біпартизму" (працівники та роботодавці) і багаторівневого співробітництва, що відповідно до рекомендацій МОП №113 передбачає ефективні консультації між державними органами влади, організаціями роботодавців і працівників на різних рівнях: від підприємств до національного. Принцип добровільного й рівноправного партнерства, який визначений в Конвенції МОП №98, зобов'язує сторони до проведення переговорів на добровільній основі та в умовах, що відповідають країні. Обов'язковість виконання колективних договорів та угод, укладених за допомогою колективних переговорів, визначена в рекомендації МОП №91 [5, 8, 9].

Варто додати принципи примирливо-третейського й арбітражного розгляду трудових конфліктів визначають мирні методи їх вирішення через угоди сторін та участь посередницьких і арбітражних органів. Згідно рекомендацій МОП, національні умови мають встановлюватися для урегулювання таких конфліктів. Принцип соціальної справедливості визначає відповідність ролей індивідів і соціальних груп їх соціальному статусу, права і обов'язки, а також розподіл праці та винагороди відповідно до законодавства. Довіра є ключовим принципом соціального партнерства, яка підтримується систематичними контактами та відкритістю стосунків між сторонами для досягнення спільних цілей [3, 7, 8].

Завдання соціального партнерства в освіті спрямовані на формування єдиного європейського простору в галузі професійної освіти і навчання, віддзеркалюючи ідеї Лісабонської стратегії та інших важливих загальноєвропейських документів, таких як Меморандум про освіту у продовженні життя та інші. Європейська Комісія постійно наголошує, що хоча структурні відмінності національних систем професійної освіти і підготовки мають відображати особливості країн і регіонів Європи, головні цілі і результати, до яких прагнуть досягти, є дивовижно подібними. З цих спільностей необхідно виходити і взаємно навчатися, ділитися успіхами і невдачами, використовуючи освіту для розвитку європейського громадянства і суспільства в новому тисячолітті.

Значення соціального партнерства для місцевого розвитку в Україні підсилюється за раху-

нок проведення децентралізаційної реформи, яка дозволяє місцевим громадам самостійно вирішувати територіальні питання. Ця реформа відкриває перспективи для збільшення впливу громадян на процеси управління та розвитку їхніх територій. Згідно з вимогами Ю. Шарова, які враховують відповідальність муніципального управління, якість управління територією залежить від здатності місцевої влади враховувати інтереси громади, постійно покращувати управлінську практику і розвивати партнерські відносини з місцевим бізнесом і громадою [2, 6, 9].

Соціальна відповідальність громади проявляється у взаємоповазі між членами громади, у моральній поведінці та дотриманні соціальної етики у взаємодії з владою і бізнесом. Активна участь громадян у захисті інтересів свого регіону спонукає владу і бізнес діяти на користь громади, а не на особисту вигоду. Місцевий бізнес також повинен розуміти, що його успішність безпосередньо залежить від соціально-економічного розвитку громад, де він діє [3, 6, 10].

Таким чином, співпраця місцевих органів влади, підприємств і громадян на засадах соціальної відповідальності та соціального діалогу сприяє створенню взаємодії та формує нові перспективи для реалізації стратегій сталого розвитку територіальних громад. Необхідно активно розвивати цей процес, залучаючи громадян до побудови успішних і самодостатніх громад.

На основі аналізу різноманітних аспектів соціального партнерства можна визначити, що його ефективність залежить від численних чинників. Один із найважливіших – це здатність до адаптації та відповідності до змінюваних умов і вимог соціально-економічного середовища. Сучасний світ постійно змінюється, і відповідно до цього модифікуються і вимоги до соціального партнерства. Воно має включати в себе не лише класичні елементи управління трудовими відносинами та соціально-економічними процесами, а й бути гнучким для врахування нових викликів та тенденцій, таких як цифрова трансформація, зелена економіка та зміни в структурі зайнятості [1, 4, 9].

Додатково, важливим аспектом є посилення ролі соціального партнерства у підтримці сталого розвитку. Згідно з принципами сталого

розвитку ООН, партнерські відносини між працевластувачами, працівниками та державою можуть стати ключовим інструментом для досягнення екологічної, економічної та соціальної стабільності. Вони сприяють створенню умов для збалансованого використання природних ресурсів, зменшення вуглецевого викиду та впровадження новітніх технологій, що сприяють збереженню навколишнього середовища [1, 5, 8].

Іншим важливим аспектом є розвиток партнерських відносин у сфері освіти та професійної підготовки. Завдяки партнерству між бізнесом, урядом та освітніми установами забезпечується підготовка кадрів, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. Це включає розробку актуальних навчальних програм, стажування та підтримку молодих спеціалістів у період адаптації до робочого середовища [1, 4, 8].

Крім того, для підвищення ефективності соціального партнерства важливо активізувати ініціативи щодо захисту прав працівників у всіх секторах економіки. Це включає забезпечення безпеки та здоров'я на робочому місці, захист від дискримінації та недотримання працівниками мінімальних стандартів праці. Отже, *соціальне партнерство* є складною системою взаємодії, яка може успішно функціонувати лише при умові постійного адаптування до нових реалій суспільного життя та ефективного впливу на соціально-економічні процеси.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальне партнерство охоплює найважливіші аспекти економічних реформ, положення в суспільстві, працевлаштування, оплату праці та інші соціально-економічні питання, які є критичними для працюючих. У випадку виникнення колективних трудових конфліктів, соціальне партнерство виступає як механізм регулювання та вирішення проблем, що виникають під час загрози страйків. Його форми включають взаємні консультації, переговори, досягнення згоди та укладання колективних договорів і угод. Соціальне партнерство не лише сприяє узгодженню інтересів різних соціальних груп, а й є інструментом для розв'язання конфліктів між ними. Це також важливий засіб досягнення соціального миру у суспільстві.

В перспективі подальших досліджень важливим напрямом досліджень є вивчення пра-

вових та інституційних аспектів соціального партнерства, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правової бази для сприяння розвитку соціального партнер-

ства на різних рівнях. Це дозволить створити сприятливі умови для активної участі всіх зацікавлених сторін у реалізації спільних проєктів та ініціатив.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches. Turner F.J., ed. 6 th ed. Oxford: *Oxford University Press*, 2017. 648 p.
2. Vizniuk I., Dolynnyi S., Rabetska N., Ladychenko T., & Zagrebelna N. Forming communicative competence in future specialists of the socio-economic sphere. *Amazonia Investiga*, 2023. Вип. 12(67), С. 199. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.2>
3. Vizniuk I., Dzekan O., Dolynnyi S., Fomin O., Fomina N., & Ordatii N. Ukrainian experience of the pedagogical training of medical specialists in the context of European integration processes. (2023). *Revista Eduweb*, 16(4), 65–77. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.04.6>
4. Візнюк І. М. Міжнародні соціальні інституції та програми»: методичні рекомендації для викладачів, магістрів СВО, студентів, соціальних працівників і соціальних педагогів. В. : *Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*, 2020. 28 с.
5. Візнюк І. М., Долинний С. С., Волохата К. М., Ромашук О. І. Міжнародні проєкти благодійництва та співпраці щодо організації забезпечення програм посттравматичного зростання волонтерів. *Наука і техніка сьогодні*, 2024. № 1(29). С. 391–399. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-391-399](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-391-399)
6. Візнюк І. М., Лазаренко Н. І. Моніторинг забезпечення професійної якості освіти педагогів в контексті євроінтеграції. *Порівняльна професійна педагогіка*. Київ-Хмельницький: ХНУ, 2023. С. 11–20.
7. Капустін В. В. Зарубіжний досвід механізмів реалізації соціального партнерства. *Інвестиції: практика та досвід*, 2021. № 16. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.16.118>.
8. Майстренко О. В. Напрями соціального партнерства: міжнародний досвід. *Економіка та суспільство*, 2021. № 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-15>
9. Паламарчук, О., Міщук І. Психологічні фактори успішної адаптації ветеранів війни до професійного становлення. *Наукові інновації та передові технології*, 2024. 4 (32). С. 3–9
10. Пугач С., Візнюк І., Долинний С. Аналіз ефективності розроблених процедур та політик в сфері громадського здоров'я для підвищення резильєнтності волонтерів під час воєнного конфлікту. *Суспільство та національні інтереси*. Вип. 1(1). 2024. С. 70–80. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1\(1\)-70-80](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1(1)-70-80)

REFERENCES:

1. Kapustin, V. V. (2021). Zarubizhnyi dosvid mekhanizmv realizatsii sotsialnoho partnerstva [Foreign experience of social partnership implementation mechanisms]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 16, 118–123. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.16.118> [in Ukrainian].
2. Maistrenko, O. V. (2021). Napriamy sotsialnoho partnerstva: mizhnarodnyi dosvid [Directions of social partnership: international experience]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-15> [in Ukrainian].
3. Palamarchuk, O., & Mishchuk, I. (2024). Psykholohichni faktory uspishnoi adaptatsii veteraniv viiny do profesiinoho stanovlennia [Psychological factors of successful adaptation of war veterans to professional development]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*, 4 (32), 3–9 [in Ukrainian].
4. Puhach, S., Vizniuk, I., & Dolynnyi, S. (2024). Analiz efektyvnosti rozroblenykh protsedur ta polityk v sferi hromadskoho zdorov'ia dlia pidvyshchennia rezylientnosti volonteriv pid chas voiennoho konfliktu. *Suspilstvo ta natsionalni interesy* [Analysis of the effectiveness of the developed procedures and policies in the field of public health to increase the resilience of volunteers during military conflict]. 1(1), 70–80. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1\(1\)-70-80](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1(1)-70-80) [in Ukrainian].
5. Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches [Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches]. (2017). Turner, F.J., ed. 6 th ed. Oxford: *Oxford University Press*, 648 [in Ukrainian].
6. Vizniuk, I. M. (2020). Mizhnarodni sotsialni instytutsii ta prohramy [International social institutions and programs]: metodychni rekomendatsii dlia vykladachiv, mahistriv SVO, studentiv, sotsialnykh pratsivnykiv i sotsialnykh pedahohiv. V. : *Vinnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*, 28 [in Ukrainian].
7. Vizniuk, I.M., & Lazarenko, N.I. (2023). Monitorynh zabezpechennia profesiinoi yakosti osvity pedahohiv v konteksti yevrointehratsii [Monitoring of ensuring the professional quality of teacher education in the context of European integration]. *Porivnialna profesina pedahohika*. Kyiv-Khmelnitskyi: KhNU, 11–20 [in Ukrainian].

8. Vizniuk, I.M., Dolynnyi, S.S., Volokhata, K.M., & Romashchuk, O.I. (2024). Mizhnarodni proiekytvy blahodiinytstva ta spivpratsi shchodo orhanizatsii zabezpechennia prohram posttravmatychnoho zrostannia volonteriv [International projects of philanthropy and cooperation regarding the organization of support programs for post-traumatic growth of volunteers]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 1(29), 391–399. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-391-399](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-391-399) [in Ukrainian].

9. Vizniuk, I., Dolynnyi, S., Rabetska, N., Ladychenko, T., & Zagrebelna, N. (2023). Forming communicative competence in future specialists of the socio-economic sphere [Forming communicative competence in future specialists of the socio-economic sphere]. *Amazonia Investiga*, 12(67), 19–29. Retrieved from: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.2> [in Ukrainian].

10. Vizniuk, I., Dzekan, O., Dolynnyi, S., Fomin, O., Fomina, N., & Ordatii, N. (2023). Ukrainian experience of the pedagogical training of medical specialists in the context of European integration processes [Ukrainian experience of the pedagogical training of medical specialists in the context of European integration processes]. *Revista Eduweb*, 16(4), 65–77. Retrieved from: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.04.6> [in Ukrainian].

УДК 364-78 (438)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.18>

Олександр ПОПОВ

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Михайла Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна, 58012

ORCID: 0000-0002-7135-0476

Бібліографічний опис статті: Попов, О. (2024). Соціальна робота в громаді як інструмент соціальної ревіталізації занедбаних територій у Польщі. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 125–130, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.18>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ЗАНЕДБАНИХ ТЕРИТОРІЙ У ПОЛЬЩІ

Статтю присвячено розкриттю сутності соціальної ревіталізації занедбаних територій та здійсненню аналізу специфіки використання методу соціальної роботи у громаді в якості її інструменту в Польщі. Методологічна побудова дослідження передбачала збір, аналіз, систематизацію та узагальнення інформації, яка міститься у наукових публікаціях українською та польською мовами, нормативно-правових актах, тощо.

Зафіксовано новизну підходів із здійснення соціальної ревіталізації для української соціальної роботи. Наведено визначення поняття «ревіталізації» відповідно до польського законодавства. З'ясовано, що воно зазвичай є вихідним для тлумачення більш вузького поняття «соціальної ревіталізації». Встановлено неоднорідність трактування польськими дослідниками поняття «соціальна ревіталізація», уточнено його зміст.

На підставі аналізу публікацій у польських наукових виданнях обґрунтовано доцільність застосування методу соціальної роботи у громаді в процесі здійснення соціальної ревіталізації занедбаних територій із опорою на функціональні обов'язки середовищних соціальних працівників. Встановлено, що вперше можливості для повноцінної імплементації середовищної соціальної роботи як складової частини соціальної ревіталізації занедбаних територій з'явилися в Польщі у 2007–2013 роках, а новий етап для такої діяльності настав із прийняттям у 2015 році Закону про ревіталізацію. Засвідчено наявність наукових досліджень, що мають на меті розробку нових підходів чи моделей щодо інтеграції методу організації місцевих громад у діяльність із соціальної ревіталізації, наведено приклад таких досліджень.

Констатовано відсутність системного характеру у впровадженні середовищної соціальної роботи в межах заходів із соціальної ревіталізації в Польщі, визначено можливі причини такого стану речей. Обґрунтовано доцільність подальшого вивчення теоретико-методологічних засад соціальної ревіталізації та її взаємозв'язків із соціальною роботою.

Ключові слова: соціальна робота у Польщі, соціальна робота у громаді, соціальна ревіталізація, занедбані території.

Oleksandr POPOV

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of Pedagogy and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2 Mykhayla Kotsyubynskoho str., Chernivtsi, Ukraine, 58012

ORCID: 0000-0002-7135-0476

To cite this article: Popov, O. (2024). Sotsialna robota v hromadi yak instrument sotsialnoi revitalizatsii zanedbanykh terytorii u Polshchi [Community social work as a tool for social revitalization of neglected areas in Poland]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 125–130, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.18>

COMMUNITY SOCIAL WORK AS A TOOL FOR SOCIAL REVITALIZATION OF NEGLECTED AREAS IN POLAND

The article analyzes the essence of social revitalization of neglected areas and investigates the modern approaches to the implementation of community social work as a tool of social revitalization in Poland. Research methodology was designed in the form of collection, analysis, systematization and generalization of information obtained from Ukrainian and Polish scientific publications, regulatory and legal acts, etc.

The novelty of social revitalization approaches for Ukrainian social work is recorded. The definition of the term «revitalization» in accordance with the Polish legislation is given. It was found that this term usually serves a starting point for the interpretation of the narrower concept of «social revitalization». The heterogeneity of its interpretation by Polish researchers is established, its meaning is clarified.

Considering the functions of community organizers in Poland the relevance of community social work implementation in the process of social revitalization of neglected areas is substantiated. It is established that the full-scale use of community social work as a component of social revitalization of neglected areas in Poland became possible in 2007–2013 and that the adoption of the Act on Revitalization in 2015 facilitated the process. The existence of scientific investigations dedicated to the development of new approaches or models aimed at the integration of the community organizing into social revitalization programs is pointed out, the example of such research is provided.

The absence of a systemic character in the implementation of community social work within the scope of social revitalization measures in Poland is determined, possible root causes for such state of affairs are suggested. The relevance of further research on the theoretical and methodological foundations of social revitalization and its relationship with social work is indicated.

Key words: Social Work in Poland, Community Social Work, Social Revitalization, Neglected Areas.

Актуальність проблеми. Із запровадженням в Україні у 2014 році реформи децентралізації та набуттям чинності у 2020 році нині діючого Закону України «Про соціальні послуги» в нашій державі постали якісно нові умови для імплементації третього із так званих «класичних» методів соціальної роботи – соціальної роботи у громаді. Так, було здійснено перерозподіл ресурсів і повноважень на користь місцевого самоврядування, запроваджено механізм визначення потреб населення територіальних громад у соціальних послугах, тощо.

Вищезгадані новації створили також можливість для впровадження програм, орієнтованих на здійснення соціальної ревіталізації занедбаних територій, які є поширеними у країнах Західної Європи, що, в свою чергу, також відкриває нові перспективи для середовищної соціальної роботи. Не зважаючи на це, можна стверджувати, що в Україні досі немає прикладів реалізації таких програм. Більше того, до цього часу було здійснено лише окремі спроби ревіталізації об'єктів і територій, які втім не мали комплексного характеру, і, переважно спрямовувалися на створення креативних просторів на ревіталізованих об'єктах (Сич та ін., с. 135).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науковій думці поняття «ревіталізації» використовується переважно в контексті урбаністики та просторового планування, архітектури, туризму, соціально-економічного розвитку, тощо. При цьому можна стверджувати, що впродовж останніх років значно зросла кількість наукових публікацій, присвячених вивченню різних аспектів просторової ревіталізації. Так, Ю. Івашко, О. Івашко та А. Дмитренко проаналізували специфіку

ревіталізації міських територій в світлі соціальних і екологічних проблем (Ivashko et al., 2023), С. Горблюк, О. Сич, Н. Ситник, А. Стасишин, В. Круглякова дослідили досвід ревіталізації міст у країнах Європейського Союзу (Горблюк, 2021; Сич та ін., 2023), Т. Пшенична визначила роль органів місцевого самоврядування в ревіталізації територіальних громад України (Пшенична, 2024), Т. Кравцова, О. Лашенко, О. Кравцов, Л. Павленко визначили можливості використання проектного підходу в процесі ревіталізації територіальних громад післявоєнний період (Кравцова та ін., 2023) і т. д.

Водночас сутність соціальної ревіталізації та її взаємозв'язок із соціальною роботою у громаді є фактично недослідженим вітчизняними науковцями. Такий стан справ актуалізує вивчення польських традицій інтеграції методу соціальної роботи у громаді у процесі соціальної ревіталізації занедбаних територій.

Метою дослідження є розкриття сутності соціальної ревіталізації занедбаних територій та здійснення аналізу специфіки використання середовищної соціальної роботи в якості її інструменту в Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на те, що поняття «соціальної ревіталізації» є доволі новим для української соціальної роботи, спробуємо насамперед визначити його зміст.

Значимо, що в Польщі ще в 2015 р. було прийнято Закон про ревіталізацію, в якому наведено загальноприйнятне визначення «ревіталізації». Зокрема вона трактується як «процес виведення деградованих територій із кризового стану, який здійснюється комплексно, через інтегровані дії на користь місцевої громади, простору та економіки, що сконцен-

тровані територіально та здійснюються зацікавленими сторонами ревіталізації на основі програми ревіталізації громади» (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2015). Це визначення, як правило, береться за основу більшістю польських дослідників при тлумаченні більш вузького поняття «соціальної ревіталізації», при цьому визначення останнього, які трапляються у науковій літературі, є досить неоднорідними.

Так, Є. Лешкович-Бачинський стверджує, що ревіталізація певної території завжди є соціальним процесом, адже має на меті покращення якості життя її мешканців (Leszkowicz-Baczyński, 2015, s. 96).

Б. Морачевська і П. П. Шенбіда у своїй дефініції соціальної ревіталізації вказують на те, що вона передбачає відновлення порушених соціальних відносин між мешканцями певної місцевості, їхню соціальну і професійну активізацію та усунення кризових явищ, які спостерігаються у цій місцевості (Moraczewska, Siębida, 2020, s. 60).

Доволі часто у польській науковій літературі (Moraczewska, Siębida, 2020, s. 60; Przywojska, 2014, s. 176) наводиться визначення соціальної ревіталізації, запозичене із матеріалів Центру розвитку людських ресурсів. Згідно із ним соціальна ревіталізація є «багаторічним процесом вжиття узгоджених, інтегрованих дій, пов'язаних із припиненням розвитку негативних соціальних тенденцій, протидією патологічним явищам, соціальному виключенню та покращенням безпеки, який ініціюється та координується місцевим самоврядуванням ... з метою виведення з кризового становища визначених територій міст чи громад» (Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2013, s. 9). З огляду на розповсюдженість вжитку цієї дефініції, саме на неї будемо орієнтуватися в межах нашого дослідження.

Слід зауважити, що у публікаціях польською мовою для позначення методу соціальної роботи, який в українській науковій думці прийнято називати соціальною роботою у громаді, вживається кілька термінів, а саме: «середовищна соціальна робота», «організація місцевих громад», «соціальна робота з місцевими громадами». Задля уникнення термінологічних непорозумінь будемо тлумачити їх як синонімічні.

Як впливає із праць польських дослідників, доцільність залучення до здійснення ревіталі-

заційних заходів соціальних працівників, які працюють у громаді, значною мірою обумовлюється тим, що в силу своєї діяльності вони мають справу з діагностуванням і узгодженням різноспрямованих потреб та інтересів індивідів, соціальних груп, закладів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування і т. д. (Mandrysz, 2012, s. 259–260), а також діяльністю організаторів місцевих громад зі створення мереж комунікації і підтримки та ініціювання локальних партнерств (Bąbska et al., 2014, s. 13).

Надзвичайно важливим для соціальної ревіталізації є її партипаційний аспект (Gulczyńska, 2022, s. 162–163), який досягається завдяки «активізації суспільного капіталу громади» (Mandrysz, 2012, s. 260) і «співтворенню локальності» (Granosik, 2022, s. 72). В цьому контексті, слід відзначити, що у Польщі на середовищних соціальних працівників зазвичай покладається функція соціальної анімації. Її сутність полягає у недирективній активізації мешканців, стимулюванні до активної діяльності як окремих осіб, так і соціальних груп чи громади у цілому, започаткуванні і підтримці ініціатив «знизу», тощо (Bąbska et al., 2014, s. 13).

Середовищні соціальні працівники також виконують функцію соціального планування на місцевому рівні, сприяючи формуванню і реалізації такої соціальної політики, яка б задовільняла потреби громади (Bąbska et al., 2014, s. 13), нерідко така діяльність включає і лоббіювання певних просторових змін у громаді. Це в свою чергу, безпосередньо перегукується із цілями соціальної ревіталізації.

А. Гульчинська та М. Граношкі вказують на те, що залучення організаторів місцевих громад до заходів із соціальної ревіталізації дозволяє при плануванні змін у громаді, замість створення нових установ чи організацій, опиратися на вже наявні структури освітньої та соціальної підтримки та здійснювати їх модернізацію (Gulczyńska, Granosik, 2017, s. 184).

Як відзначає, К. Вудз, вперше можливості для повноцінного запровадження елементів середовищної соціальної роботи як складової частини соціальної ревіталізації занедбаних територій з'явилися в межах системних проєктів «Соціальна ревіталізація» та «Створення і розвиток стандартів послуг допомоги і соціальної інтеграції», що були складовими

частинами Операційної Програми Людський Капітал. Ця програма втілювалась в Польщі у 2007–2013 роках, головним чином, за рахунок фінансування із Європейського соціального фонду (Wódz, 2011, s. 36).

Нова віха для застосування методу організації місцевих громад в межах ревіталізаційних заходів відкрилась із прийняттям у 2015 році в Польщі Закону про ревіталізацію, який визначив загальні рамкові умови для такої діяльності (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2015). З того часу в країні було втілено низку проєктів та програм, які передбачали соціальну ревіталізацію занедбаних територій.

Власне, актуальність інтеграції методу організації місцевих громад у діяльність із соціальної ревіталізації стимулює здійснення наукових досліджень, що мають на меті розробку нових підходів чи моделей в цьому руслі. Так, співробітниками та студентами кафедри соціальної педагогіки та ресоціалізації Лодзького університету було розроблено та апробовано концепцію «малих ревіталізацій дворів». Її втілення розпочалося у кількох мікрорайонах м. Лодзь у 2018 році та полягало у ініціюванні у дворах процесів спільного перетворення середовища проживання власними силами (Gulczyńska, 2022).

Незважаючи на очевидні переваги застосування середовищної соціальної роботи як одного із засобів соціальної ревіталізації занедбаних територій, можна констатувати, що в Польщі воно все ж обмежується окремими проєктами і програмами і не носить системного характеру. Така ситуація може обумов-

люватися як недоліками нормативно-правового регулювання чи зорієнтованістю органів місцевого самоврядування та населення на першочергове вирішення інфраструктурних проблем, так і сучасними викликами, які постають перед соціальною ревіталізацією. Серед останніх можна виокремити, наприклад, так звану «е-глобалізацію», коли коло спілкування осіб виходить далеко за межі місцевої громади завдяки мережі Інтернет, або ж «віртуалізацію спільної дійсності», коли дедалі більше послуг чи видів діяльності реалізуються завдяки цифровим інструментам (Gulczyńska, Granosik, 2017, s. 192–193).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Попри те, що станом на сьогодні ініціативи, спрямовані на соціальну ревіталізацію занедбаних територій є доволі незвичним явищем для України, з огляду на польський досвід, можна припустити, що у подальшому програми чи проєкти такого спрямування набуватимуть дедалі більшого поширення, особливо у контексті післявоєнної відбудови та із врахуванням перспектив отримання грантових коштів від країн та інституцій ЄС. Беручи до уваги сутність та цілі соціальної ревіталізації, цілком обґрунтованим видається імплементація соціальної роботи з громадою в якості одного із її інструментів в межах таких програм чи проєктів.

Зважаючи на вищевикладене, актуальним є здійснення подальших наукових розвідок щодо теоретико-методологічних засад соціальної ревіталізації та її взаємозв'язку із соціальною роботою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Використання проєктного підходу в процесі ревіталізації територіальних громад у післявоєнний період / Кравцова Т. та ін. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 4 травня 2023 р. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. С. 112–115.
2. Горблюк С. Передумови та еволюція впровадження політики ревіталізації міст у Німеччині. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1. С. 83–97.
3. Пшенична Т. Роль органів місцевого самоврядування в ревіталізації територіальних громад України. *Аспекти публічного управління*. 2024. Том 12, № 1. С. 90–99.
4. Ревіталізація міст – досвід Європейського Союзу для України : навч. посібник / Сич О. А. та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 312 с.
5. Granosik M. Partycypacyjna praca społeczna w środowisku życia: działanie, uczenie się, współtworzenie wiedzy. Szkoła łódzka. *Praca Socjalna*. 2022. Vol. 37, № 2. S. 57–80.
6. Gulczyńska A. «Małe rewitalizacje podwórek». Przykład zastosowania społeczno-pedagogicznej tradycji ożywiania społeczności lokalnych ich siłami w procesach rewitalizacji miast. *Praca Socjalna*. 2022. Vol. 37, № 2. S. 157–181.

7. Gulczyńska A., Granosik M. Rewitalizacja w perspektywie społeczno-pedagogicznej, *Pedagog społeczny. Teoria i praktyka działalności społecznej* / red. A. Żukiewicz. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017. S. 173–196.
8. Ivashko Y., Ivashko O., Dmytrenko A. Revitalization of urban areas in the light of social and environmental problems. *Spatial Development*. 2023. № 5. P. 33–50.
9. Leszkowicz-Baczyński J. Rewitalizacja społeczna jako odpowiedź na problemy obszarów miejskich. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*. 2015. № 52. S. 95–108.
10. Mandrysz W. Aktywizowanie kapitału społecznego w projektach organizowania społeczności lokalnej na przykładzie rewitalizacji. *Rola pracy socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia społecznego* / red. D. Błasiak, I. Piątkowska-Lipka. Katowice : Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, 2012. S. 249–261.
11. Model środowiskowej pracy socjalnej / organizowania społeczności lokalnej / B. Bąbska, M. Dudkiewicz, P. Jordan, T. Kaźmierczak, E. Kozdrowicz, M. Mendel, M. Popłońska-Kowalska, M. Rymśza, B. Skrzypczak. *Warszawa : Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL*, 2014. URL: http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2014/12/Model_OSL1.pdf (data pobrania: 18.06.2024).
12. Modelowy standard aktywnej integracji wraz z konkluzjami z pilotażu programów rewitalizacji społecznej / Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. *Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich*, 2013. 94 s.
13. Moraczewska B., Siębida P. P. Pedagogika społeczna jako rzeczywiste i niesklasyfikowane zadanie samorządu na przykładzie utworzenia posterunku „śródmieście” straży miejskiej we Włocławku w obszarze rewitalizacji (pomoc i bezpieczeństwo). *Zbliżenia Cywilizacyjne*. 2020. Vol. 16, № 2. S. 54–80.
14. Przywojska J. *Nowe zarządzanie i governance w pracy socjalnej*. Warszawa : Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2014. 200 s.
15. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. «O rewitalizacji» / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001777/T/D20151777L.pdf> (data pobrania: 15.06.2024).
16. Wódz K. Organizacja pracy ze społecznością lokalną jako instrument rewitalizacji społecznej. Rewitalizacja społeczna: od aktywizacji do rozwoju lokalnego / red. B. Skrzypczak. Katowice : Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, 2011. S. 36–52.

REFERENCES:

1. Kravtsova, T., Lashchenko, O., Kravtsov, O., & Pavlenko, L. (2023). Vykorystannia proiektnoho pidkhodu v protsesi revitalizatsii terytorialnykh hromad u pislivoienni period [The use of the project approach in the process of revitalization of territorial communities in the post-war period]. Proceedings from: *Naukovo-praktychna konferentsiia za mizhnarodnoiu uchastiu «Zabezpechennia stiikosti, revitalizatsii ta rozvytku terytorii i hromad v Ukraini» – Scientific and Practical Conference with International Participation «Ensuring stability, revitalization and development of territories and communities in Ukraine»*. (pp. 112–115). Dnipro: NTU «Dniprovska politekhnika» [in Ukrainian].
2. Horbliuk, S. (2021). Peredumovy ta evoliutsiia vprovadzhenia polityky revitalizatsii mist u Nimechchyni [Background and evolution of urban revitalization policy in Germany]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia – Scientific Herald: Public Administration*, 1(1(7)), 83–97 [in Ukrainian].
3. Pshenychna, T. (2024). Rol orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v revitalizatsii terytorialnykh hromad Ukrainy [The Role of Local Self-Government Bodies in the Revitalization of Territorial Communities in Ukraine]. *Aspekty publicznego upravlinnia – Public Administration Aspects*, 12(1), 90–99 [in Ukrainian].
4. Sych, O., Sytnyk, N., Stasyshyn, A., & Kruhliakova V. (2023). *Revitalizatsiia mist – dosvid Yevropeiskoho Soiuzu dlia Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Revitalization of cities – the experience of the European Union for Ukraine: a training manual]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
5. Granosik, M. (2022). Partycypacyjna praca społeczna w środowisku życia: działanie, uczenie się, współtworzenie wiedzy. Szkoła łódzka [Participatory social work in the living environment: action, learning, co-creation of knowledge. Łódź School]. *Praca Socjalna – Social Work*, 37(2), 57–80 [in Polish].
6. Gulczyńska, A. (2022). «Małe rewitalizacje podwórek». Przykład zastosowania społeczno-pedagogicznej tradycji ożywiania społeczności lokalnych ich siłami w procesach rewitalizacji miast [«Small backyard revitalizations». An example of the application of the socio-pedagogical tradition of revitalizing local communities with their forces in the processes of urban revitalization]. *Praca Socjalna – Social Work*, 37(2), 157–181 [in Polish].
7. Gulczyńska A., & Granosik M. (2017). Rewitalizacja w perspektywie społeczno-pedagogicznej [Revitalization in a socio-pedagogical perspective]. *Pedagog społeczny. Teoria i praktyka działalności społecznej [Social pedagogue. Theory and practice of social activity]* / ed. by A. Żukiewicz. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017, pp. 173–196 [in Polish].
8. Ivashko, Y., Ivashko, O., & Dmytrenko, A. (2023). Revitalization of urban areas in the light of social and environmental problems. *Prostorovyi rozvytok – Spatial Development*, (5), 33–50.

9. Leszkowicz-Baczyński, J. (2015). Rewitalizacja społeczna jako odpowiedź na problemy obszarów miejskich [Social revitalization as a response to the problems of urban areas]. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica – The Journal of the University of Lodz. Sociological Papers*, (52), 95–108 [in Polish].
10. Mandrysz, W. (2012). Aktywizowanie kapitału społecznego w projektach organizowania społeczności lokalnej na przykładzie rewitalizacji [Activating social capital in community organizing projects on the example of revitalization]. *Rola pracy socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia społecznego – The role of social work in counteracting the phenomenon of social exclusion* / ed. by D. Błasiak, I. Piątkowska-Lipka. Katowice: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, pp. 249–261 [in Polish].
11. Bąbska, B., Dudkiewicz, M., Jordan, P., Kaźmierczak, T., Kozdrowicz, E., Mendel, M. et al. (2014). Model środowiskowej pracy socjalnej / organizowania społeczności lokalnej [Model of environmental social work / community organization]. *Warszawa: Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL*. Retrieved from http://www.osl.org.pl/wp-content/uploads/2014/12/Model_OSL1.pdf [in Polish].
12. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. (2013). Modelowy standard aktywnej integracji wraz z konkluzjami z pilotażu programów rewitalizacji społecznej [Model standard of active integration together with conclusions from the pilot of social revitalization programs]. *Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich* [in Polish].
13. Moraczewska, B., & Siębida, P. P. (2020). Pedagogika społeczna jako rzeczywiste i niesklasyfikowane zadanie samorządu na przykładzie utworzenia posterunku „śródmieście” straży miejskiej we Włocławku w obszarze rewitalizacji (pomoc i bezpieczeństwo) [Social pedagogy as a real and unclassified task of local government on the example of the creation of the "Śródmieście" municipal guard station in Włocławek in the area of revitalization (help and security)]. *Zbliżenia Cywilizacyjne – Civilizational Approaches*, 16(2), 54–80 [in Polish].
14. Przywojska, J. (2014). *Nowe zarządzanie i governance w pracy socjalnej* [New management and governance in social work]. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich [in Polish].
15. Sejm of the Republic of Poland (2015). Ustawa z dnia 9 października 2015 r. «O rewitalizacji». [The Act of 9 October 2015 “On revitalization”]. Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001777/T/D20151777L.pdf> [in Polish].
16. Wódz, K. (2011). Organizacja pracy ze społecznością lokalną jako instrument rewitalizacji społecznej [Organization of work with the local community as an instrument of social revitalization]. *Rewitalizacja społeczna: od aktywizacji do rozwoju lokalnego – Social revitalization: from activation to local development* / ed. by B. Skrzypczak. Katowice: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, pp. 36–52 [in Polish].

УДК 32:316.32]-056.2/.3(100+477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.19>

Оксана ПРИШЛЯК

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0000-0003-3108-502X

Володимир ПРИШЛЯК

кандидат медичних наук, лікар-психіатр, психотерапевт, Медичний центр «Астраміа», вул. Малишка, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0009-0006-7768-9725

Микола СУБТЕЛЬНИЙ

аспірант ОНП 231 «Соціальна робота», Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0009-0003-4159-1652

Володимир ЯНЧИШИН

аспірант ОНП 231 «Соціальна робота», Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

ORCID: 0009-0009-2303-9710

Бібліографічний опис статті: Пришляк, О., Пришляк, В., Субтельний, М., Янчишин, В. (2024). Зарубіжний досвід формування інклюзивності суспільства: уроки для України. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 131–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.19>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ СУСПІЛЬСТВА: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано важливість і необхідність розробки і впровадження в сучасних умовах концепції формування інклюзивності суспільства, що зумовлюється не тільки зростанням чисельності людей з інвалідністю, але й прагненням міжнародної спільноти забезпечити їм гідні умови життєдіяльності і самореалізації через створення оптимально сприятливих умов соціальної інклюзії в систему суспільних відносин.

Проаналізовано історичний контекст формування концепції інклюзивності суспільства від ідеї архітектурної доступності і безбар'єрності простору до сучасного її трактування у контексті інклюзивного урядування, інклюзивної інфраструктури (архітектурної доступності будівель, безбар'єрності простору і універсальності дизайну), інклюзивної економіки, інклюзивної освіти, інклюзивної медицини й інклюзивної культури. Розкрито концептуальні підходи зарубіжних країн до формування соціальної інклюзивності соціуму та способи її реалізації. Охарактеризовано надбання України щодо формування інклюзивності суспільства та доцільність і необхідність творчого використання прогресивних ідей і практик зарубіжного досвіду.

Мета статті полягає в аналізі зарубіжного досвіду формування інклюзивності суспільства з метою запозичення прогресивних ідей задля їх реалізації в Україні.

У процесі дослідження застосовано методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення інформації на українських і зарубіжних веб-сайтах, а також дослідження публікацій в електронній базі даних Google Scholar. Здійснено аналіз змісту наукових дефініцій: інклюзивність суспільства, соціальна інклюзія, концептуальні засади та практики побудови інклюзивного суспільства, способи їх реалізації.

Ключові слова: інклюзивність, соціальна інклюзія, інклюзивна мобільність, інклюзивне урядування, інклюзивна інфраструктура, інклюзивна економіка, інклюзивна освіта, інклюзивна культура.

Oksana PRYSHLYAK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor Foreign Languages Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University Ternopil, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0003-3108-502X

Volodymyr PRYSHLIAK

PhD, psychiatrist, MD, psychotherapist, Medical center "Astra mia", 2 A. Malysenko str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0009-0006-7768-9725

Mykola SUBTELNY

PhD Student majoring in "Social Work", Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0009-0003-4159-1652

Volodymyr YANCHYSHYN

PhD Student majoring in "Social Work", Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027

ORCID: 0009-0009-2303-9710

To cite this article: Pryshlyak, O., Pryshlyak, V., Subtelny, M., Yanchyshyn, V. (2024). Zarubizhnyi dosvid formuvannia inkliuzyvnosti suspilstva: uroky dlia Ukrainy [Foreign experience of forming inclusive society: lessons for Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 131–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.19>

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMING INCLUSIVE SOCIETY: LESSONS FOR UKRAINE

The article substantiates the importance and necessity of developing and implementing in modern conditions the concept of forming inclusive society, which is caused not only by the increase in the number of people with disabilities, but also by the desire of the international community to provide them with decent living conditions and self-realization through the creation of optimally favorable conditions for social inclusion in the system of public relations.

The authors analyzed the historical context of the formation of the concept of inclusiveness of society from the idea of architectural accessibility and barrier-free space to its modern interpretation in the context of inclusive governance, inclusive infrastructure (architectural accessibility of buildings, barrier-free space and universality of design), inclusive economy, inclusive education, inclusive medicine and inclusive culture. The article reveals the conceptual approaches of foreign countries to the formation of social inclusiveness of society and ways of its implementation. The property of Ukraine regarding the formation of inclusiveness of society and the expediency and necessity of creative use of progressive ideas of foreign experience are characterized.

The purpose of the article is to analyze the foreign experience of forming inclusive society with the aim of borrowing progressive ideas for implementation in Ukraine.

Theoretical methods were applied in the research process: study, analysis, synthesis, comparison, summarization of information on Ukrainian and foreign websites, as well as research of publications in the Google Scholar electronic database. A theoretical and methodological analysis of the content of scientific definitions was carried out: social inclusion, inclusiveness, inclusive infrastructure, conceptual foundations of building inclusiveness of society and methods of their implementation.

Key words: *inclusiveness, social inclusion, inclusive mobility, inclusive governance, inclusive infrastructure, inclusive economy, inclusive education, inclusive culture.*

Постановка проблеми. Соціальна інклюзивність є необхідною передумовою, вимогою і результатом побудови цивілізованого суспільства, яке гарантує кожній людині право на доступність, вільне пересування, забезпечення її інформаційною, цифровою, архітектур-

ною, транспортною та фізичною доступністю до світи, медицини, праці, самоврядування і культури. Забезпечення рівного доступу до провідних сфер життєдіяльності суспільства та навколишнього середовища є базовою вимогою гарантування прав кожній людині на гідні

умови її життя, незалежно від її особливостей. Власне інклюзивність суспільства (в сучасному трактуванні цього поняття) дає можливість кожній людині скористатися її правом на вільний доступ до провідних сфер функціонування суспільства, які лежать в основі її життєдіяльності, життєвого самовизначення і життєвої реалізації.

Аналіз досліджень. У процесі дослідження ми опиралися на наукові напрацювання: щодо трактування суті соціальної інклюзії (І. Кузава, 2012); (О. Стрельнікова, & Н. Єсіна, 2019); інклюзивності суспільства та провідних її характеристик: інклюзивного урядування, інклюзивної економіки (Ю. Найда, Л. Ткаченко, 2014; Р. Мохнюк, 2022); інклюзивної освіти (М. Порошенко, 2019); архітектурної доступності і безбар'єрності (Ю. Семерун, 2013; О. Шиць, 2021) та інші.

Мету статті визначаємо як вивчення й аналіз зарубіжного досвіду формування інклюзивності суспільства з метою запозичення прогресивних ідей і практик для упровадження в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано метод кабінетного дослідження, а саме вивчення, порівняння, аналізу з метою узагальнення інформації на українських і зарубіжних веб-сайтах, а також дослідження публікацій в електронній базі даних Google Scholar. Здійснено аналіз змісту наукових дефініцій: інклюзивність суспільства, соціальна інклюзія, архітектурна доступність і безбар'єрність, концептуальні засади і практики побудови інклюзивності суспільства.

Виклад основного матеріалу. Формування інклюзивності суспільства є не тільки необхідною умовою забезпечення людей з інвалідністю, особливими освітніми потребами і маломобільних груп населення доступом до управління громадою і суспільством, до економіки, освіти, медицини, культури але й важливим фактором розвитку демократичної держави, гуманізації системи суспільних відносин і забезпечення прав кожної людини на сприятливі умови її життєдіяльності, самовизначення, освіти, медицину, культуру і життєву самореалізацію.

У зарубіжних джерелах інклюзивність суспільства трактується як: 1) ціленаправлений процес його вдосконалення з метою

створення сприятливих умов громадянам для участі у його життєдіяльності і функціонуванні (Social Inclusion, 2023); 2) процес побудови громадянського суспільства на основі соціальної політики, спрямованої на забезпечення і гарантування громадянам загально визнаних прав людини, а саме: права на гідні умови життя, оволодіння освітою відповідно до своїх можливостей і запитів, працевлаштування, отримання медичних і соціальних послуг; безперешкодного доступу до провідних сфер життєдіяльності суспільства (управління громадою і суспільством, доступу до інформаційно комунікаційної, соціокультурної, дозвіллевої, спортивної сфер) тощо (Smart City Wien Framework Strategy, 2019–2050). При цьому вважаємо за доцільне зауважити, що означений процес має у рівній мірі стосуватися і бути доступним для кожної людини, незалежно від її особливостей, відмінностей, потреб, стану здоров'я чи фінансових можливостей.

Українськими дослідниками інклюзивність суспільства трактується як рівень його розвитку, що: (1) забезпечує і гарантує активну участь усіх громадян країни в її управлінні і функціонуванні (О. Стрельнікова, Н. Єсіна, 2019); (2) гарантує нормативно-правове забезпечення та ресурси, необхідні для забезпечення громадян (особливо тим, які знаходяться у зоні ризику, соціального вилучення чи соціальної ізоляції внаслідок притаманних особливостей розвитку чи складних життєвих обставин), сприятливі умови для їх повноцінної участі в соціальному, економічному та соціокультурному житті суспільства та забезпечення їх гідними умовами життєдіяльності та життєвої реалізації (Ю. Найда, Л. Ткаченко, 2014).

У багатьох розвинутих країнах інклюзивність суспільства визнано не тільки провідною концепцією/ідеєю/практикою стратегування і реалізації соціальної політики, спрямованої на вирішення широкої палітри соціальних проблем (від сприяння соціальній та економічній рівності, стабільності умов життєдіяльності, інклюзивності економіки, освіти, медицини, культури до визнання цінності і неповторності життя кожної людини, з врахуванням і визнанням її особливостей, відмінностей і потреб).

Упродовж останнього десятиліття поняття інклюзивність суспільства зазнало суттєвих змін: від першопочаткового його трактування

як суспільства, сприятливого для долучення його громадян до провідних сфер життєдіяльності, – до ідеї побудови суспільства рівних можливостей із сприятливими умовами для забезпечення рівних можливостей усім громадянам і кожній людині, зокрема (Ю. Найда, & Л. Ткаченко, 2014).

Історичний контекст аналізу процесу формування інклюзивності суспільства свідчить, що у Європі даний процес набув інтенсивного розвитку після Другої світової війни у зв'язку з інтенсивним зростанням чисельності людей з інвалідністю та маломобільністю. На початку 1950-х років в Раді Європи започаткувала свою роботу комісія, що займалася проблемою формування архітектурної доступності будівель та інклюзивності середовища, які були б сприятливими і відповідали особливим потребам і запитам людей з інвалідністю, обмеженими функціональними можливостями та маломобільністю. Комісією було прийнято рішення про доцільність і необхідність проектування та зведення будівель, які були б доступними для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення, опубліковане як норма № 20 вимоги Європейського Союзу, що забезпечує доступ людей з інвалідністю та функціональними обмеженнями до будівель (Ю. Семерун, 2013).

Перші норми щодо забезпечення умов доступності людям з інвалідністю до будівель і прилеглих до них територій та можливостей безперешкодного користування ними були розроблені в США в 1959–1961 роках. У 1960–1970-і роки норми і стандарти, що регламентували архітектурну діяльність, яка б відповідала вимогам людей з інвалідністю, що пересуваються на колісних кріслах, з'явилися в Данії (1960); Швейцарії (1963); Канаді (1965 р.); Франції (1966 р.); Великій Британії (1967 р.), Бельгії, Нідерландах (1968); Фінляндії, Швеції (1969) та Німеччині (1972). Практично всі розроблені на той час законодавчі норми і приписи стосувалися проектування і обладнання будівель і прилеглих територій для забезпечення їх придатності для комфортного проживання, навчання, праці і створення сприятливих умов життєдіяльності людей з інвалідністю та маломобільних груп населення.

У сучасних умовах соціальна політика багатьох зарубіжних країн базується на концепції більш широкого розуміння й трактування дефі-

ніції інклюзивності суспільства і розв'язання її через практичну реалізацію у провідних сферах життєдіяльності суспільства, а саме, через інклюзивне урядування, інклюзивну інфраструктуру, інклюзивну економіку, інклюзивну освіту та інклюзивну культуру (О. Шиць, 2021, с. 224).

Серед країн Європейського Союзу лідером щодо формування інклюзивності суспільства визнано Федеративну Республіку Німеччини. У цій країні законодавчо-нормативною основою формування інклюзивності суспільства є закон про рівні можливості для людей з обмеженими можливостями (Behindertengleichstellungsgesetz, 19.07.2016), який не тільки гарантує рівні права людям з інвалідністю та обмеженими можливостями, але й попереджає можливість дискримінації, забезпечує рівні можливості безперешкодного доступу до різних сфер життєдіяльності усім громадянам країни та туристам.

У столиці Німеччини Берліні аеропорти, залізничні вокзали, практично усі станції метрополітену і парк автобусів та поромів BVG є доступними для користувачів колісними кріслами та вимог осіб з особливими потребами і маломобільних груп населення. Усі автобуси BVG обладнані розсувними пандусами для зручного пересування людей, що користуються колісним кріслом, для того, щоб за потреби водії могли допомогти пасажиром безперешкодно зайти в транспортний засіб. У просторих багатофункціональних зонах двоповерхових BVG в обов'язковому порядку виділено не менше двох місць для розміщення («паркування») колісних крісел. У німецькій столиці людина з інвалідністю чи маломобільністю може потрапити до тролейбусів чи трамваїв завдяки спеціально обладнаним підйомникам, призначеним для користувачів колісними кріслами, які, зазвичай, знаходяться біля перших або других дверей. Великі піктограми скеровують пасажирів з інвалідністю до дверей, де помічник водія/помічник пасажирів чи водій допоможуть йому безперешкодно зайти у транспорт і безпечно влаштуватися у салоні.

Прикладом інноваційного підходу до реалізації концепції формування інклюзивності суспільства в сучасному розумінні цього поняття може слугувати досвід її реалізації у столиці Австрії м. Відні, яка розроблена і висвітлена

у «Стратегії розвитку Відня на 2019–2050 роки» (Smart City Wien Framework Strategy 2019–2050, 2024).

Зауважимо, що концепція формування інклюзивної культури суспільства визнана Стратегією розвитку Відня однією з пріоритетних. У ній окреслено провідні спрямування, технології і способи реалізації у контексті сучасного трактування суті інклюзивності: сприяння стабільності умов проживання і праці, забезпечення соціальної та економічної рівності усіх жителів міста, які проживають в різних його частинах (через значні інвестування в інфраструктуру міста та надання субсидійованого житла усім, хто має в цьому потребу); підвищення доступності до різновекторних послуг (соціальних, соціально-педагогічних, психологічних, юридичних, медичних, освітніх, соціокультурних) та гарантування сприятливих умов праці і належної її оплати.

У Цифровій програмі «Відень 2025» передбачено принципи реалізації соціальної інклюзії через подолання і попередження цифрової нерівності, (цифрова обізнаність та рівність, орієнтація на різні категорії громадян, вікова справедливість, доступність, взаємна довіра/толерантність/підтримка, гнучкість/динамізм, можливість навчання упродовж життя, гендерна справедливість, інноваційність, консолідація зусиль громади, формування життєстійкості, участь в самоврядуванні, гарантування життєвої безпеки) (Digital Agenda Vienna, 2023).

Реальними кроками реалізації концепції формування інклюзивної культури Відня (відповідно до Стратегії його розвитку) слугує упровадження численних інноваційних проєктів соціального/соціально-педагогічного та соціально-інклюзивного спрямування. Наприклад, у громадському транспорті працює правило низького рівня підлоги; по всьому місту передбачено місця для зручного паркування транспорту людьми з інвалідністю та обмеженими функціональними можливостями; людям літнього віку спрощено доступ до Інтернет-ресурсів через розробку і впровадження додатку Seniotab, який доповнено зручним інтерфейсом, інтуїтивно зрозумілим для людей літнього віку, який допомагає їм комфортно і результативно ними користуватися і при цьому почуватися у безпеці (Tablet For Seniors, 2023).

Об'єднані Арабські Емірати по праву вважаються розвиненою і прогресивною країною щодо реалізації концепції побудови інклюзивного суспільства. На законодавчому рівні вимоги щодо реалізації ідеї інклюзивності прописані в Законі ОАЕ «Concerning the Rights of Persons with Disabilities in the Emirate of Dubai» від 2.03.2022. На сьогоднішній день люди з інвалідністю та члени маломобільних груп, можуть вільно і комфортно пересуватися в м. Дубаї, робити покупки в торгових центрах і на ринках, перебувати в розважальних закладах і відпочивати на пляжах. Міжнародний аеропорт в м. Дубаї є комфортним та зручним для пересування кожної людини: передбачені рухомі ескалатори, траволатори, які дозволяють без зусиль дістатися до бажаних місць усередині аеропорту. Метро має дві лінії: зелену (в основному охоплює старі райони Дубая) і червону (пролягає уздовж головної вулиці Шейха Заїда Роуд). Всі станції метрополітену, окрім сходів і підйомних сходів, обладнані ліфтами, якими в пріоритетному порядку можуть користуватися працівники і пасажери на колісних кріслах. Кожен вагон метро обладнаний спеціальним місцем для зручного розміщення колісного крісла. Пересуватися містом можна громадським транспортом і таксі. Більшість міських автобусів обладнані спеціальними висувними платформами для користувачів колісними кріслами та спеціально обладнаними сидіннями в салонах (Concerning the Rights of Persons with Disabilities in the Emirate of Dubai, 2.03.2022).

Одним із найбільш доступних міст не тільки в Азії але й в усьому світі, вважається м. Сінгапур, в якому одним із провідних стимулів формування і розвитку інклюзивності суспільства стало зростання чисельності людей літнього віку. Викликає захоплення ідея встановлення особливих пішохідних переходів, які обладнані таким чином, що люди літнього віку за допомогою пенсійної картки отримують додатковий час для переходу через дорогу. Універсальний кодекс безбар'єрного доступу міста, який діє впродовж 30 років, передбачає постійне вдосконалення доступності старих будівель внаслідок їх реконструкції та підвищення безпеки і доступності ескалаторів/ліфтів/підйомників. У місті всі станції метрополітену обладнані пріоритетними ліфтами; тактильним супроводом пошуку шляху; зручними вказівниками, візу-

альними та звуковими індикаторами в ліфтах і на платформах, а також гігієнічними кімнатами, доступними для людей на колісних кріслах. У найближчій перспективі заплановано зробити всі громадські автобуси доступним для людей з інвалідністю, а всі автобусні зупинки – безбар’єрними (Ю. Семерун, 2013).

Прикладом широкомасштабного загальнодержавного підходу до формування інклюзивності суспільства в сучасному розумінні цього процесу може слугувати досвід Австралії, в якій ухвалено принципи, розроблені Австралійською радою з питань соціальної інклюзії (Australian Social Inclusion Board), що актуалізують/стратегують/координують і скеровують процеси, спрямовані на створення оптимально сприятливих умов життєдіяльності і життєвої реалізації усіх громадян країни та залучення їх до провідних сфер життєдіяльності суспільства й управління ними. Цими принципами окреслено ідеї/цілі/плани (тобто перспективу, стратегування розвитку суспільства) і підходи (способи/технології/практики/ресурси досягнення окреслених цілей і намірів). Значний інтерес представляє просте і, одночасно, глобальне представлення цих стратегій/намірів/очікувань/сподівань, які лаконічно можна окреслити таким чином: зменшення або послаблення несприятливих умов, які все ще мають місце в австралійському суспільстві; максимальне залучення усіх громадян до соціальної, громадської, економічної, освітньої, культурної та соціокультурної сфер; створення оптимально сприятливих умов для висловлювання і врахування позицій/думок/побажань так званої «меншості» і посилення відповідальності суспільства за рівень життя і соціальної інклюзії усіх його членів (Ю. Найда, & Л. Ткаченко, 2014, с. 15).

Ще більше зацікавлення викликають підходи/способи/бачення реалізації і втілення окреслених намірів: базування/опора громадян на власні сильні сторони та сильні сторони громад; побудова партнерських взаємин з основними сторонами/суб’єктами, зацікавленими у формуванні інклюзивності суспільства; упродовження для окремих груп людей (для прикладу, людей з інвалідністю, маломобільних груп населення, людей літнього віку, людей, що опинилися у складних життєвих обставинах тощо) послуг, (спеціально адаптованих

під їхні запити і потреби); надання особливої пріоритетності службам надзвичайного і швидкого реагування, попередження і запобігання; розвиток/забезпечення і надання супроводжувальних (додаткових) послуг; сприяння активній участі усіх громадян до рішень громади, в якій вони проживають, та уряду країни; максимальне використання різноманітних джерел інформації для інформування усіх громадян країни про цілі/стратегії її розвитку та способи їх досягнення; планування і реальне сприяння життєспроможності та самопорадності кожного громадянина країни (особливо це стосується людей з інвалідністю та людей літнього віку) (Ю. Найда, Л. Ткаченко, 2014, с. 15).

Ситуація з формуванням інклюзивності суспільства в Україні потребує актуалізації, вивчення, осмислення, стратегування і розробки концептуальних засад, програм їх реалізації та дорожніх карти реалізації. Згідно з даними Державної служби статистики станом на перше січня 2021 року в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю; серед осіб з інвалідністю налічується 163,9 тисячі дітей (У Держстаті розповіли, скільки в Україні, 2021). Виходячи з цих даних та враховуючи наслідки війни, яку росія розв’язала проти України та її народу (руйнування інфраструктури, житла, зростання чисельності людей з інвалідністю, маломобільних груп населення та дітей, травмованих війною) проблема інклюзивності в Україні набуває особливої гостроти й актуальності.

У контексті аналізу здобутків щодо формування інклюзивної культури українського суспільства вважаємо за доцільне відмітити розробку і впровадження у 2018 році нових державних будівельних норм – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд» (ДБН В.2.2-40:2018. Державні Будівельні норми, 2018). Зауважимо, що відповідно до закону України Державні будівельні норми визнано нормативним актом, що забезпечує формування державної політики у сфері будівництва, а, значить, і у сфері формування інклюзивної культури суспільства в цілому.

У 2020 році в Україні було започатковано ініціативу «Без бар’єрів», яка сприяла створенню спільноти «Бізнес без бар’єрів». У листопаді цього ж 2020 року низка українських компаній (Укрзалізниця, Укрпошта, Ощадбанк, 1+1,

«Ашан Україна», корпорація «АТБ», Media, ДТЕК, SOCAR Energy Ukraine, work.ua, «Danone Україна» та ін.) увійшли до спільноти, пропагуючи та упроваджуючи концепцію безбар'єрного функціонування у сфері своєї діяльності. Компанії – учасники спільноти доклали значних зусиль для упровадження позитивних змін щодо розвитку доступності і створення рівних можливостей доступу до працевлаштування, сервісних послуг для усіх громадян країни (Бізнес без бар'єрів, 2021). У довосній Україні успішно було започатковано проєкт «Громади без бар'єрів» (Безбар'єрність, 2021).

Позитивний вплив на формування інклюзивної культури українського суспільства відіграла розробка «Довідника безбар'єрності», в якому для широкого кола громадян доступно розтлумачено нові норми «безбар'єрної мови і спілкування». Логічною є побудова провідних розділів довідника. У першому розділі «Складові безбар'єрності» зрозумілою мовою розтлумачено суть ключових понять таких як: «інклюзія», «соціальна інклюзія» «бар'єри», «безбар'єрність», «універсальний дизайн», «доступність», «включення», «соціальне виключення», «соціальне вилучення», «дискримінація», «антидискримінація», «толерантність», «гуманізм», «терпимість» «цивілізаційні цінності», «міжкультурність», «гендерна рівність», «доступність» тощо. У другому розділі «Правила мови» наведено та охарактеризовано провідні принципи «безбар'єрної мови», яка має формуватися у нашому суспільстві і сприяти формуванню його інклюзивної культури і толерантного спілкування, в якому були б відсутні слова, фрази, висловлювання, що демонструють упереджене чи дискримінаційне ставлення до «іншої» людини. Третій розділ довідника, що поданий авторами під узагальненою назвою «Словник» розкриває суть понять і пропонує читачам варіанти грамотної побудови спілкування, підпорядкованого ідеї упровадження загально цивілізаційних цінностей, толерантності, гуманізації системи людських взаємин, а, значить, і формуванню інклюзивної культури в суспільстві в цілому. Четвертий розділ довідника «Безбар'єрний календар» присвячено ознайомленню громадян з важливими датами, визначними і пам'ятними подіями в житті суспільства та поясненню доцільності/чи недоцільності їх відзначення/святкування

і можливі варіанти/способи вирішення цих питань (Довідник безбар'єрності, 2021).

У поступальному розвитку формування інклюзивної культури суспільства позитивну роль відіграв просвітницький курс на Дія «Цифрова освіта», який було створено з метою ознайомлення користувачів з основними принципами/ідеями/концептуальними засадами безбар'єрності на прикладі конкретних життєвих ситуацій. У 2021 році Міністерством цифрової трансформації було презентовано просвітницький серіал «Безбар'єрна грамотність» який мали можливість безоплатно подивитися усі бажаючі на порталі Дія. Цифрова освіта (Дія. Цифрова освіта, 2021).

Очевидним є факт, що війна внесла свої корективи у розвиток нашої країни. Увага суспільства закономірно переключена на вирішення нагальних проблем, пов'язаних з війною та воєнними діями. Це призвело зміни пріоритетів функціонування і перспектив розвитку і суспільства та до певної затримки низки ініціатив, пов'язаних із формуванням інклюзивної культури суспільства.

Вважаємо за доцільне констатувати, що навіть у час воєнних дій в нашій країні реалізуються окремі програми, спрямовані на інклюзію об'єктів сфери соціокультурної діяльності та соціокультурних послуг. Так, наприклад, під час відкриття Залозецького краєзнавчого музею (Zaliztsi Museum of Local Lore) була представлена унікальна книга-путівник «Замки Тернопілля». Путівник для особливого туриста», яка не тільки відрізняється універсальним сучасним дизайном, що поєднує плоско друкований текст і рельєфно-крапковий шрифт Брайля, але й також містить QR-код, що забезпечує доступ до аудіоверсії цього видання. Книга-путівник ознайомлює читачів з унікальною спадщиною Тернопілля – замками, які століттями захищали територію краю від ворожих нападів і прагнень їх завоювати. Цей приклад демонструє, як за допомогою інтеграції різноманітних засобів та ресурсів можна створити інклюзивне середовище, відкрите і доступне для всіх громадян (Замки Тернопільщини, 2022).

Іншим позитивним прикладом реалізації ідеї інклюзивності культури слугує діяльність Збарзького замку на Тернопільщині, в якому встановлено пандуси, тактильні накладки на доріжки, звукові сигнали і маячки, щоб люди

з вадами зору змогли безпечно його відвідувати і ознайомитися з його експонатами. У цілому ж, за задумом ініціаторів проекту, його гасло «Доторкнись – Відчуй – Пізнай» розкриває суть життя людей із вадами зору – пізнання світу через дотик та заклик до усіх, хоч на мить, замислитись над викликами, з якими усе життя стикаються люди, які мають порушення зору (Збараський замок, 2021).

Закономірно, що після закінчення війни відбудову нашої країни доцільно здійснювати на основі концепції формування інклюзивної культури суспільства в цілому. Необхідність реалізації цієї концепції вимагатиме спільних зусиль державних програм та проєктів, а також активної участі кожної територіальної громади та кожного громадянина країни. Ми маємо перетворити процес відбудови на каталізатор формування інклюзивної культури суспільства. Безперечно, важливим є ремонт доріг і відновлення будівель, але не менш важливим є перетворення цього процесу на символ турботи та підтримки кожного громадянина з врахуванням їх можливостей, особливостей, потреб, прагнень і побажань.

Висновки. Здійснений нами аналіз наукових напрацювань та результати зарубіжних стажувань дають підставу для узагальнення, що

у провідних країнах світу вирішення проблеми формування інклюзивної культури соціуму програмується і вирішується шляхом прийняття і реалізації комплексних програм розвитку і спеціальних заходів на рівні урядів країн. На прикладі розвинених країн світу ми можемо побачити, що формування інклюзивності суспільства є посильним завданням.

Аналіз ситуації в Україні свідчить, що, незважаючи на певні законодавчі зусилля влади щодо формування інклюзивної культури українського суспільства, практична реалізація означеної проблеми все ще є недостатньою і вимагає значних зусиль від усіх гілок влади, а також налагодження співпраці громадських об'єднань з представниками бізнесу та представниками територіальних громад для ефективного її вирішення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці нормативно-законодавчого забезпечення процесу формування інклюзивності суспільства; налагодження взаємодії та синергії державних і недержавних інституцій у реалізації провідних спрямувань формування і вдосконалення інклюзивності суспільства (інклюзивного урядування, інклюзивної економіки, інклюзивності будівель і простору, інклюзивної освіти, медицини і культури).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безбар'єрність: Безбар'єрний простір в Україні: новація, яка покликана забезпечити рівні права для всіх українців. URL: http://psjust.gov.ua/post_news/%D0%B1%D0%B5 (07.02.2024).
2. Бізнес без бар'єрів. URL: <https://business.dii.gov.ua/business-without-barriers> (07.02.2024).
3. ДБН В.2.2-40:2018. Державні Будівельні норми України. Будинки і споруди «Інклюзивність будівель і споруд». Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018. 64 с.
4. Дія. Цифрова освіта. URL: <https://osvita.dii.gov.ua/courses/barrier-free-literacy> (07.02.2024).
5. Довідник безбар'єрності – без бар'єрів. URL: <https://bf.in.ua> (07.02.2024).
6. Закон про рівні можливості для людей з обмеженими можливостями: Закон ОАЕ Concerning the Rights of Persons with Disabilities in the Emirate of Dubai від 2.03.2022 URL : [https://dip.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2022/Law%20No.%20\(3\)%20of%202022.html](https://dip.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2022/Law%20No.%20(3)%20of%202022.html) (дата звернення: 02.03.2024).
7. Замки Тернопільщини. URL: <https://pocketbook.ua/zamki-ternopil-schini> pocketbook.ua/zamki-ternopil-schini (07.02.2024).
8. Збараський замок для людей з вадами зору URL: <https://rubryka.com/2021/11/11/zbarazkyj-zamok-na-ternopilshhyni-oblashtovuyut-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/> (07.02.2024).
9. Кузава І. Б. Порівняльна характеристика термінів «інклюзія» та «інтеграція». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2012. № 9. С. 149–153.
10. Мохнюк Р. С. Інклюзія як один з напрямів стратегії розвитку громадянського суспільства: чинник культуротворчості. *Питання культурології*. 2022. № 39. С. 182–193. URL: <http://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/256926> (дата звернення: 07.03.2024).
11. Найда Ю. М., Ткаченко Л. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Даниленко Л. І. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
12. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта. Київ. Україна, 2019. 300 с.

13. Семерун Ю. А. Безбар'єрне міське середовище: ситуація в Україні та закордонний досвід. Містобудування та територіальне планування. 2013. Вип. 49. С. 484–492.
14. Стрельнікова О. О., Єсеніна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*: зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 1 (17). С. 233–241.
15. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. URL: <https://www.radiosvoboda.org/cdn.ampproject.org/v/s/www.radiosvoboda.org/amp/news-ukraine-invalidnist-statystyka> (07.02.2024).
16. Шиць О. Р. Сучасні тенденції забезпечення соціальної інклюзії в розумних містах: *Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції* (Люксембург, 26-28 січня 2021 р.). Люксембург 2021. С. 224–226 с.
17. Behindertengleichstellungsgesetz, 2016 URL : <https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/gesetz-zur-gleichstellung-behinderter-menschen.html#:~:text=Ziel%20der%20Reform%20des%20Gesetzes,zu%20gew%C3%A4hrleisten%20und%20ihnen%20eine> (дата звернення: 07.03.2024).
18. Digital Agenda Vienna. URL: <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/digital-agendavienna> (07.02.2024).
19. Smart City Wien Framework Strategy 2019-2050 – Vienna's Strategy for Sustainable Development. URL: <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b008552.pdf> (07.02.2024).
20. Tablet For Seniors. URL: <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/seniortab-2/> (07.02.2024).

REFERENCES:

1. Bezbariernist: Bezbariernyi prostir v Ukraini: novatsiia, yaka poklykana zabezpechyty rivni prava dlia vsikh ukrainintsiv [Barrier-free: Barrier-free environment in Ukraine: the innovation designed to ensure equal rights for all Ukrainians]. Retrieved from http://psjust.gov.ua/post_news/%D0%B1%D0%B5 [in Ukrainian].
2. Biznes bez barieriv [Business without barriers]. Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/business-without-barriers> [in Ukrainian].
3. DBN V.2.2-40:2018. Derzhavni Budivelni normy Ukrainy. Budyanky i sporudy “Inklyuzyvni budivel i sporud” [SBR V.2.2-40:2018. State Building Regulations of Ukraine. Buildings and constructions “Inclusiveness of buildings and constructions”] (2018). *Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine* [in Ukrainian].
4. Diia. Tsyfrova osvita [Dia. Digital education]. Retrieved from <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>.
5. Dovidnyk bezbariernosti – bez barieriv [Barrier-free guide – without barriers]. Retrieved from [in Ukrainian].
6. Zakon pro rivni mozhlyvosti dlia liudey z obmezhenyimi mozhlyvostiamy: Zakon OAE [Concerning the Rights of Persons with Disabilities in the Emirate of Dubai, UAE Law]. Retrieved from [https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2022/Law%20No.%20\(3\)%20of%202022.html](https://dlp.dubai.gov.ae/Legislation%20Reference/2022/Law%20No.%20(3)%20of%202022.html) [in Ukrainian].
7. Zamky Ternopilshchyny [Castles of Ternopil Region]. Retrieved from <https://pocketbook.ua/zamki-ternopil-schini> [in Ukrainian].
8. Zbarazkyi замок dlia liudei z vadamy zoru [Zbaraz Castle for the visually impaired]. Retrieved from <https://rubryka.com/2021/11/11/zbarazkyj-zamok-na-ternopilshchyni-oblashtovuyut-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/> [in Ukrainian].
9. Kuzawa, I. B. (2012). Porivnyalna kharakterystyka terminiv “inklyuziia” ta “intehratsiia” [Comparative characteristics of the terms “inclusion” and “integration”]. *Naukovyi chasopys Ukrainiskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova [Scientific Journal of National Pedagogical Drahomanov University]*, 9, 149–153 [in Ukrainian].
10. Mokhniuk, R. S. (2022). Inklyuziia yak odyin z napriamiv stratehii rozvytku hromadianskoho suspilstva: chynnyk kulturotvorchosti [Inclusion as one of the directions of the strategy of the development of civil society: a factor of cultural creation]. *Pytannia kulturolohii [Issues of culture studies]*. 39, 182–193. Retrieved from <http://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/256926> [in Ukrainian].
11. Naida, Y. M., & Tkachenko, L. M. (2014). Standarty hromadsko-aktyvnoii shkoly: sotsialna inkluziia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Standards of a socially active school: social inclusion: educational and methodological manual] (L. I. Danylenko (Ed.)). Pleiady Publishing House LLC [in Ukrainian].
12. Poroshenko, M. A. (2019). Inklyuzyvna osvita [Inclusive education]. Agency “Ukraina” LLC [in Ukrainian].
13. Semerun, Y. A. (2013). Bezbarierne miske seredovyshe: sytuatsiia v Ukraini ta zakordonnyi dosvid [Barrier-free urban environment: the situation in Ukraine and world experience]. *Mistobuduvannia ta Terytorialne Planuvannia [Urban Planning and Territorial Planning]*, 49, 484–492 [in Ukrainian].
14. Strelnikova, O. O., & Yesenina, N. O. (2019). Poniattia ta sutnist sotsialnoii inkluziui u sotsialnii roboti [Concept and essence of social inclusion in social work]. *Suchasne Suspilstvo: Politychni Nauky, Sotsiologichni Nauky, Kulturolohichni Nauky: Zbirnyk Naukovykh Prats [Modern Society: Political, Sociological, Cultural Sciences: Collection of Research Papers]*, 1(17), 233–241 [in Ukrainian].

15. U Derzhstati rozpovily, skilky v Ukraini liudei z invalidnistiu [The State Statistics Service revealed how many people with disabilities there are in Ukraine]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org.cd.n.ampproject.org/v/s/www.radiosvoboda.org/amp/news-ukraina-invalidnist-statystyka> [in Ukrainian].

16. Shyts, O. R. (2021). Suchasni tendentsii zabezpechennia sotsialnoyi inklyuzii v rozumnykh mistakh [Modern trends in ensuring social inclusion in smart cities]. *Report Abstracts of the 2nd International Research and Training Conference (Luxembourg, January 26–28)*, 224–226 [in Ukrainian].

17. Behindertengleichstellungsgesetz (2016) Retrieved from <https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/gesetz-zur-gleichstellung-behinderter-menschen.html#:~:text=Ziel%20der%20Reform%20des%20Gesetzes,zu%20gew%C3%A4hrleisten%20und%20ihnen%20eine> [in German].

18. Digital Agenda Vienna. Retrieved from <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/digital-agendavienna> [in English].

19. Smart City Wien Framework Strategy 2019-2050 – Vienna’s Strategy for Sustainable Development. Retrieved from <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b008552.pdf> [in English].

20. Tablet For Seniors, <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/seniortab-2/> [in English].

УДК 351.83/.84

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.20>

Володимир СЕМЕНОВ

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Сергій КОРОЛЬ

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0001-5949-4699

Олександр КОТЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40000

ORCID: 0000-0002-1865-5422

Бібліографічний опис статті: Семенов, В., Король, С., Котенко, О. (2024). Соціальна політика і соціальний захист у діяльності Вінстона Черчилля. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 141–146, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.20>

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Модернізація систем соціальної політики та соціального захисту в складних умовах реформування країни та повномасштабної війни з країною-агресором є актуальним завданням. Вирішення цього завдання практично неможливе без дослідження зарубіжного досвіду цих питань. І в першу чергу досвіду країн, які перебували в схожих умовах. Однією з таких країн є Велика Британія, яка протягом двадцятого століття пройшла через декілька економічних криз і вийшла переможницею у двох світових війнах. Практично протягом значної частин цього періоду на різних державних посадах цієї країни перебував видатний політик і державний менеджер Вінстон Черчилль. Вінстону Черчиллю особисто та його державній діяльності присвячена значна кількість різного роду публікацій від вкрай негативних до вкрай позитивних. У той же час в більшості з них увага приділяється політичному та військовому напрямку його діяльності а питання соціальних ініціатив практично залишаються поза увагою. Так, у вітчизняних навчальних посібниках та підручних з історії соціальної роботи його ім'я взагалі не згадується. У той же час В. Черчилль був ініціатором значної кількості рішень, що виводили на новий рівень системи соціальної політики та соціального захисту, як у самій Британії так і у світі в цілому. Серед них можна відзначити: восьмигодинний робочий день, соціальне страхування, забезпечення гендерної рівності, покращення умов утримання в місцях виконання покарань, допомога особам, що перебувають у скрутних життєвих обставинах, охорона дитинства, започаткування соціального партнерства, обідні перерви, встановлення мінімальної заробітної платні, повоєнна відбудова тощо. З огляду на зазначене вище, у статті проаналізовано окремі аспекти діяльності В. Черчилля на різних посадах протягом двадцятого століття що стосуються розбудови системи соціальної політики та системи соціального захисту Великої Британії у зазначений період. Джерелами дослідження стали публікації як вітчизняних так і закордонних авторів, що вийшли друком протягом останнього десятиріччя.

Ключові слова: біржа праці, гендерна рівність, мінімальна заробітна плата, обідня перерва, соціальний захист, соціальне партнерство, соціальна політика.

Volodymyr SEMENOV

Ph.D in Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Serhii KOROL

Ph.D in Political Science, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000
ORCID: 0000-0001-5949-4699

Oleksandr KOTENKO

Ph.D in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40000
ORCID: 0000-0002-1865-5422

To cite this article: Semenov, V., Korol, S., Kotenko, O. (2024). Sotsialna polinyka i sotsialnyi zakhyst u diialnosti Vinstona Cherchyllia [Social policy in the activities of Winston Churchill]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 141–146, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.20>

SOCIAL POLICY IN THE ACTIVITIES OF WINSTON CHURCHILL

Modernization of social policy and social protection systems in the difficult conditions of reforming the country and a full-scale war with an aggressor country is an urgent task. Solving this task is practically impossible without researching the foreign experience of these issues. And first of all, the experience of countries that were in similar conditions. One such country is Great Britain, which during the twentieth century went through several economic crises and came out victorious in two world wars. Practically during a significant part of this period, the prominent politician and state manager Winston Churchill held various public positions in this country. A significant number of publications of various kinds, from extremely negative to extremely positive, are dedicated to Winston Churchill personally and his state activities. At the same time, in most of them, attention is paid to the political and military direction of its activities, and the issues of social initiatives are practically ignored. Thus, his name is not mentioned at all in domestic textbooks and textbooks on the history of social work. At the same time, V. Churchill was the initiator of a significant number of decisions that brought the system of social policy and social protection to a new level, both in Britain itself and in the world as a whole. Among them, we can note: an eight-hour working day, social insurance, ensuring gender equality, improving the conditions of detention in places of execution of punishments, helping people in difficult life circumstances, protecting childhood, starting a social partnership, lunch breaks, establishing a minimum wage, post-war reconstruction, etc. In view of the above, the article analyzes certain aspects of V. Churchill's activities in various positions during the twentieth century, related to the development of the system of social policy and the system of social protection of Great Britain in the specified period. The sources of the research were the publications of both domestic and foreign authors, published during the last decade.

Key words: labor exchange, gender equality, minimum wage, Lunch Break, Social Protection, social partnership, social policy.

Актуальність проблеми. Сьогодні перед Україною стоїть завдання вдосконалення системи соціальної політики та соціального захисту. Це обумовлено прагненням європейської інтеграції нашої країни, і відповідно, необхідністю адаптації зазначених систем до норм Європейського Союзу.

Також реформування та вдосконалення цих систем необхідно продовжувати у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни агресора, що в разі збільшило кількість складних соціальних проблем, які потрібно вирішувати фахівцям із соціальної роботи. Допомогти у розв'язанні цих проблем може дослідження історичного досвіду з цих питань, у тому числі закордонного. При проведенні таких досліджень було б доцільним вивчати досвід країн які розробляли і реалізовували соціальні про-

грами в складних кризових умовах, як в мирний так і у військовий час.

Таких країн доволі багато, бо війни та кризи, на жаль, не рідке явище в світовій історії. Але ми зупинимося на історичному досвіді з питань соціальної політики і соціального захисту Об'єднаного королівства Британії та Північної Ірландії, яке частіше називають – Великобританією. Звернення до досвіду саме цієї країни не є випадковим. Упродовж двадцятого століття ця країна пережила не одну соціальну та економічну кризу та вийшла переможницею з двох світових воєн. При цьому вона забезпечила і зберегла до сьогодні високий рівень соціального захисту і добробуту своїх громадян. Також неможливо не згадати, що однією з ефективних систем соціальної політики, яка до сьогодні є базовою для багатьох країн сучасного світу,

є британська система Беверіджа. У той же час, якщо про Беверіджа та його діяльність у галузі історичних досліджень з питань соціальної роботи інформація має місце (зокрема в підручниках та навчальних посібниках із «Соціальної політики»), то про В. Черчилля у цьому аспекті практично нічого не відомо. А внесок цієї людини у розвиток британської системи соціальної політики та соціального захисту досить значний, але практично залишається поза увагою, як для широкого загалу, так і для фахівців із соціальної роботи. Тому цю статтю присвячено діяльності у галузі соціальної політики і соціального захисту Вінстона Черчилля, що на думку авторів, в умовах сьогодення є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коли згадується ім'я Вінстона Черчилля та в першу чергу на думку приходять – прем'єр-міністр Великобританії, політичний та військовий діяч світового рівня, «фултонська промова» про «залізний занавіс» тощо. У той же час це лише верхівка айсбергу. Реальний Черчилль більш багатогранний, а питання соціальної політики та соціального захисту населення Великої Британії були значною частиною його політичної і практичної діяльності на державних посадах різного рівня.

Наукові дослідження щодо діяльності В. Черчилля можна розділити на дві умовні категорії – історико-біографічні та спеціалізовані (ті, що присвячені дослідженням діяльності цієї історичної особи саме в галузі соціальної політики та соціальної роботи).

Щодо перших, то ми маємо доволі значну кількість різного роду публікацій, у тому числі і за останні роки. Постать цієї непересічної людини привертала і продовжує привертати до себе увагу багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном. Що цікаво, інтерес до цієї особи з часом не зменшується.

Серед публікацій і досліджень щодо біографії В. Черчилля, що вийшли друком в останні роки можна відзначити такі: монографію А. Аксельрода «Вінстон Черчилль, CEO, 25 уроків лідерства для бізнесу» (Аксельрод, 2023); біографічні праці А. Галушки «Черчилль. Великі особистості в історії» (Галушка, 2019) та О. Гуржія, Н. Залеток «Парадокси Вінстона Черчилля» (Гуржій, 2019; Залеток, 2019), біографічний опис К. Мілларда «Герой

імперії» (Міллард, 2020), працю Б. Джонсона «Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію» (Джонсон, 2022) дослідження Е. Ларсона «Велич і ницість» (Ларсон, 2023) та нове видання книги за авторством самого В. Черчилля «Спогади про Другу світову війну» у 2 томах (Черчилль, 2018). У вище зазначених дослідженнях переважно розглянуті політична та військова діяльність британського політика.

У межах цієї публікації більш ранні дослідження до уваги не бралися з огляду на їхню упередженість в оцінці В. Черчилля (вийшли друком за авторством відвертих ворогів і конкурентів цього політика, а таких було немало) і заідеологізованості (оцінка діяльності Черчилля в радянських та сучасних російських працях).

Друга частина це у першу чергу навчальні посібники та підручники з історії соціальної роботи. Серед них можна згадати такі навчальні посібники та підручники: С. Глазунова «Нариси з історії соціальної роботи» (Глазунов, 2015), А. Горілого «Історія соціальної роботи» (Горілий, 2004), О. Краченко та О. Мартос «Історія соціальної роботи» (Кравченко, Мартос, 2017) та А. Фурмана і М. Підгурської «Історія соціальної роботи» (Фурман, Підгурська, 2018). У зазначених виданнях у відповідних розділах, що присвячені періоду кінця ХІХ – початку ХХ століть постать В. Черчилля взагалі не згадується. Дослідження закордонних видань за цим напрямком авторами будуть розглянуті під час майбутніх досліджень.

Окремо можна відзначити літературні праці самого В. Черчилля. Серед них, на нашу думку, провідне місце займає праця «Спогади про Другу світову війну». Хоча в ній присутні окремі згадки про соціальну політику Великої Британії в часи Другої світової війни, але вони є доволі мінімізованими, що не дивно, адже її головною темою, як це видно з назви є політичні та військові події.

Таким чином, здійснивши короткий огляд наукових джерел, можна дійти висновку, що аспекти соціальної політики, яку формував та реалізовував В. Черчилль у вітчизняних профільних виданнях з історії соціальної роботи взагалі не згадуються. Хоча це виглядає доволі дивним, з огляду на його активну політичну і суспільну діяльність на багатьох державних посадах, що він обіймав в різні часи. У істо-

рико-біографічних доробках соціальні питання діяльності В. Черчилля розглядаються лише поверхнево, але спираючись на них можна зробити висновки щодо діяльності Черчилля у напрямку соціальної політики та соціального захисту.

Мета дослідження. Охарактеризувати внесок в розвиток систем соціальної політики та соціального захисту одного з найбільш відомих британських політиків минулого – Вінстона Черчилля.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку своєї праці, що присвячена В. Черчиллю «Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію», Б. Джонсон зазначає таке: «Він (Черчилль) був ключовою особою в процесах, що заклали підвалини підвищення добробуту на початку ХХ століття» (Джонсон, 2022). Загостримо увагу на тому, що підвищення добробуту населення і є однією з важливих складових систем соціальної політики і соціального захисту будь-якої країни в якій запроваджено принципи ліберальної демократії. Наведені далі приклади підтверджують цю тезу.

Борис Джонсон зазначає, що діяльність В. Черчилля в галузі соціальної політики була певним продовженням ініціатив його батька Рендольфа: «Рендольф боровся за право службовців на компенсацію в разі нещасного випадку на виробництві – і Вінстон є автором багатьох важливих соціальних реформ. Він знизив пенсійний вік до 65 років, заснував біржу праці, ввів для робітників перерву на чай і таке інше» (Джонсон, 2022). Так, дійсно, ще у 1907 році Черчилль як міністр торгівлі започаткував компанію по створенню бірж праці та заборони дитячої праці. Щодо зниження пенсійного віку то він був знижений на цілих п'ять років. Вже тільки ці факти можна вважати значними досягненнями у галузі соціальної політики та соціального захисту як на ті часи. Звертаємо також увагу на хронологію подій – це все відбувалося на початку ХХ століття.

На посаді міністра торгівлі В. Черчилль показав себе, як лідер у питаннях соціального захисту населення. О. Гуржій та Н. Залеток у книзі «Парадокси Вінстона Черчилля» про це говорять так: «Одним з найдемократичніших у сфері соціальних відносин того періоду слід уважати такі пропозиції міністра: встановлення мінімального рівня заробітної плати, гаран-

тування права на обідню перерву та короткий перепоочинок. Протягом 1908–1909 рр., як зазначав сам Черчилль, він перебував у стані війни з бідністю» (О. Гуржій, Н. Залеток, 2019). Отже, як бачимо, соціальні питання в практичній роботі Черчилля були на чільному місці у той період його державної діяльності.

Заснування бірж праці це не поодинокий приклад турботи Черчилля про людей, що потрапили у скрутні життєві умови. Так Б. Джонсон повідомляє, що Черчилль також започаткував страхування від безробіття (Джонсон, 2022). Станом на сьогоднішній день страхування від безробіття – в багатьох країнах світу, серед яких знаходиться і Україна, це один з дієвих інструментів соціальної політики і сьогодні.

Б. Джонсон також зазначає, що ще в 1908 році В. Черчилль був ініціатором торгового законопроекту, розробленого для допомоги малооплачуваним працівникам і в першу чергу жінкам (Джонсон, 2022). У цих ініціативах також простежуються сучасні тенденції соціальної політики і соціального захисту. І саме В. Черчилль був одним з ініціаторів їх впровадження.

Як міністр внутрішніх справ, за свідченням Б. Джонсона, Черчилль скорочував тюремні терміни, тоді, як більшість тогочасних управлінців намагалися подовжити їх. Він зменшував частоту застосування одиночного ув'язнення. Формував поділ у британських тюрмах на політичних в'язнів і звичайних злочинців (Джонсон, 2022). Слід зазначити, що цей розподіл в першу чергу позитивно позначився на умовах утримання ув'язнених суфражисток. На цій посаді він докладав багато зусиль для реформування пенітенціарної системи Великої Британії. Зокрема він запропонував переглянути у бік зменшення терміни ув'язнення за несуттєві злочини.

Згадують і інші ініціативи Черчилля щодо вдосконалення пенітенціарної системи О. Гуржій та Н. Залеток, що мають гуманістичне забарвлення. Серед них скасування автоматичного ув'язнення за несплату штрафів, а також рекомендації запровадити лікувальні та профілактичні заклади для алкоголіків та дрібних хуліганів (О. Гуржій, Н. Залеток, 2019).

У часи, коли він очолював Державну скарбницю, В. Черчилль продовжував розробку і реалізацію соціальних ініціатив. О. Гуржій та Н. Залеток про це говорять таким чином:

«Очолити Держскарбницю, фактично Міністерство фінансів, Вінстон насамперед взявся за реформування системи державного страхування (у бік його розширення) та соціальних відносин. ... Одним з його перспективних проєктів було скорочення податкового тиску для дрібних торговців і підприємців, працівників розумової праці в усіх галузях. Починання Черчилля на новій посаді також передбачали призначення пенсій удовам та сиротам, помітне розширення страхування літнім людям. Водночас міністр запропонував розвинути дешеве будівництво» (О. Гуржій, Н. Залеток, 2019). Слід зазначити, що забезпечення будівництва нового житла для незаможних верств населення було продовжено в майбутньому. У часи після Другої світової війни, як прем'єр-міністр, Черчилль підтримав програму масового будівництва нового житла, яка була потрібна для відновлення потерпілих від бомбардувань міст країни. Знов таки, як і згадані вище ініціативи Черчилля, зазначені питання не втратили своєї актуальності на сучасному етапі розвитку суспільства, зокрема в Україні, коли ворожа агресія призвела до значних руйнувань, як інфраструктури так і житлового фонду.

Політичні конкуренти В. Черчилля часто звинувачують його у зневажливому відношенні до жінок, зокрема в питаннях їхнього політичного та економічного статусу. У той же час реальні факти заперечують цю тезу. Так Б. Джонсон зазначає, що одним з останніх своїх парламентарних заходів на початку 1955-го Черчилль заявив про рівну оплату праці для жінок у галузі освіти, громадянської служби та місцевого самоврядування. У 1958 році він запропонував допускати на рівних умовах жінок до навчання у коледжі Черчилля у Кембриджі (Джонсон, 2022). Гендерна рівність і сьогодні залишається актуальною і неповною мірою вирішено проблемою. Не випадково, що однією з Цілей Сталого Розвитку визначено «Досягнення гендерної рівності та розширення прав усіх жінок та дівчат». Акцентуємо увагу на тому, що В. Черчилль про це говорив, і не тільки говорив, а й діяв ще в середині ХХ століття за п'ятдесят років до затвердження Цілей тисячоліття.

Окремо слід зазначити, що фактично Черчилль стояв біля витоків однієї з найбільш поширених систем соціальної політики в сучас-

ному світі, а саме системи Беверіджа. Сьогодні існує дві базових системи соціальної політики: Бісмарка та Беверіджа. Саме вони є основою для систем соціальної політики більшості країн світу. Б. Джонсон говорить про те, що саме Черчилль був тим, хто найняв Вільяма Беверіджа, який у подальшому будував поствоєнну державу загального добробуту 1940-х років у Великій Британії.

Можна сміливо стверджувати, що саме В. Черчилль став ініціатором становлення та розвитку такого сучасного явища як соціальне партнерство. На початку ХХ століття соціально-економічна ситуація у Великобританії були доволі складною. Відносини між власниками підприємств і найманими працівниками дуже часто супроводжувалися акціями громадської непокори, страйками, масовими звільненнями робітників. Все це мало негативні наслідки для країни та добробуту її населення. Черчилль спробував розв'язати цю проблему. О. Гуржій та Н. Залеток описують це так: «Періодичні конфлікти наштовхнули його на думку про те, що потрібно створити постійну інституцію, яка залагоджувала б їх на ґрунті офіційного законодавства, а не за «домовленістю». Він запропонував створити третейський суд у складі голови, двох представників від власників підприємств і стільки ж від робітників. Причому голову мало затверджувати Міністерство торгівлі, а суд повинен був збиратися в разі нагальної потреби» (О. Гуржій, Н. Залеток, 2019).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Здійснивши короткий огляд соціальних ініціатив Вінстона Черчилля можна зазначити, що його діяльність у цьому напрямку була систематичною і послідовною, як і в багатьох інших видах діяльності цієї людини. Восьмигодинний робочий день, соціальне страхування, забезпечення гендерної рівності, покращення умов утримання в місцях виконання покарань, допомога особам, що перебувають у скрутних життєвих обставинах, охорона дитинства, започаткування соціального партнерства, обідні перерви, встановлення мінімальної заробітної платні, зниження пенсійного віку, повоєнна відбудова тощо. Це далеко не повний, і певною мірою, поверхневий перелік ініціатив цієї людини в галузі соціальної політики та соціального захисту

населення. Більшість з них реалізована на практиці та працює до сьогодні забезпечуючи добробут населення не тільки у Великій Британії, а і в багатьох інших країнах. З огляду на це, досвід діяльності В. Черчилля в галузі

соціальної політики та соціального захисту заслуговує на більш детальне дослідження з метою використання при розробці та реалізації вітчизняної соціальної політики та системи соціального захисту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аксельрод А. Вінстон Черчилль, CEO, 25 уроків лідерства для бізнесу : 4-те вид. Київ : Форс Україна, 2023. 304 с.
2. Галушка А. Черчилль. Великі особистості в історії. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля, 2019. 352 с.
3. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи : навч. вид. Донецьк : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
4. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Вид. Астон, 2004. 174 с.
5. Гуржій О., Залеток К. Парадокси Вінстона Черчилля. Київ : Арій, 2019. 384 с.
6. Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Харків : Віват, 2022. 400 с.
7. Крачвенко О. О. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с.
8. Ларсон Е. Велич і нищість. Історія про Черчилля, його родину та спротив під час Лондонського бліцу. Київ : Наш формат, 2023. 592 с.
9. Міллард К. Герой імперії. Київ : Наш Формат, 2020. 360 с.
10. Робертс Е. Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2021. 216 с.
11. Фурман А. Історія соціальної роботи : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 160 с.
12. Черчилль В. Спогади про Другу світову війну. Том 1. Київ : Вид. Жупанського, 2018. 496 с.
13. Черчилль В. Спогади про Другу світову війну. Том 2. Київ : Вид. Жупанського, 2018. 552 с.

REFERENCES:

1. Axelrod, A. (2023). Winston Churchill, CEO, 25 urokiv liderstva dlya biznesu [Winston Churchill, 25 Leadership Lessons for Business]. Kyiv: Fors Ukraina [in Ukrainian].
2. Galushka, A. (2019). Churchill. Velyki osobystosti v istoriyi [Churchill. Great personalities in history]. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub simeynoho dozvillya [in Ukrainian].
3. Glazunov, S. (2015). Narysy z istorii socialnoi roboty [Essays on the history of social work]. Donetsk: RVV DNU [in Ukrainian].
4. Gorilyi, A. (2004). Istoria socialnoi roboty [History of social work]. Ternopil: Aston Publishing House. [in Ukrainian].
5. Hurzhiy O., & Zalyetok K. (2019). Paradoksy Vinstona Cherchylyya [Paradoxes of Winston Churchill]. Kyiv: Ariy. [in Ukrainian].
6. Johnson, B. (2022) Faktor Cherchylyya. Yak odna lyudyna zminyla istoriyu [The Churchill Factor. How one person changed history]. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
7. Kravchenko, O., & Matros, O. (2017). Istoria socialnoi roboty [History of social work]. Uman: RVC «Vizavi» [in Ukrainian].
8. Larson, E. (2023). Velych i nysist'. Istoriya pro Cherchylyya, yoho rodynu ta sprotyv pid chas Londons'koho blitzu [Greatness and baseness. The story of Churchill, his family and resistance during the London Blitz]. Kyiv : Nash format [in Ukrainian].
9. Millard, K. (2020). Heroy imperiyi [Hero of the empire]. Kyiv : Nash format [in Ukrainian].
10. Roberts, E. (2021). Liderstvo v chasy viyny. Golovni uroky vid tvorciv isorss [Leadership in times of war. The main lessons from the creators of history]. Harkiv: KM-BUKS Publishing Group [in Ukrainian].
11. Furman, A. & Pidgurska, M. (2014). Istoria socialnoi roboty [History of social work]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
12. Churchill, V. (2018). Spohady pro Druhu svitovu viynu [Memories of the Second World War]. Tom 1, Kyiv : Vyd. Zhupans'koho [in Ukrainian].
13. Churchill, V. (2018). Spohady pro Druhu svitovu viynu [Memories of the Second World War]. Tom 2, Kyiv : Vyd. Zhupans'koho [in Ukrainian].

УДК 364(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.21>

Тетяна СЕМИГІНА

докторка політичних наук, професорка, професорка, Академія праці, соціальних відносин і туризму, Кільцева дорога, 3-А, м. Київ, Україна, 03187

ORCID: 0000-0001-5677-1785

Ольга СТОЛЯРИК

докторка філософії із соціальної роботи, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0003-1105-2861

Бібліографічний опис статті: Семигіна, Т., Столярик, О. (2024). Соціальна робота у сфері охорони здоров'я України: виклики та перспективи. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 147–153, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.21>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У міжнародному досвіді соціальна робота давно є частиною медико-соціального інтегрованого догляду, впровадженого в закладах охорони здоров'я.

Ця стаття має на меті осмислення українських реалій соціальної роботи в охороні здоров'я, аналіз наявних викликів, а також розробка рекомендацій щодо адаптації світового досвіду в українських умовах.

Методологія дослідження спирається на критичну парадигму досліджень, має рефлексивний характер і представляє авторське бачення щодо того, як соціальна робота в охороні здоров'я має інтегруватися в українську систему охорони здоров'я.

Виявлено, що наразі соціальна робота в охороні здоров'я України стикається з численними викликами, такими як недостатня правова база для її розвитку, нестача кваліфікованих кадрів, неоднаковий доступ до соціальних послуг у різних регіонах країни, а також відсутність інтегрованих підходів у медичних установах.

На основі проведеного аналізу розроблено низку рекомендацій щодо подальшого розвитку соціальної роботи в Україні, зокрема зміцнення правової бази, впровадження стандартів та протоколів клінічної соціальної роботи, розвиток програм підготовки та підвищення кваліфікації соціальних працівників, а також створення умов для інтеграції соціальних послуг у загальний медичний процес.

Наукова новизна роботи полягає у глибшому розумінні специфіки українського контексту і впливі цього на впровадження інтегрованих соціальних послуг у сферу охорони здоров'я.

Висновки статті підкреслюють необхідність комплексного підходу до впровадження соціальної роботи в українські медичні заклади, який включає правове забезпечення, підготовку кадрів, інтеграцію в медичну практику та підвищення суспільної свідомості. Це сприятиме забезпеченню якісного доступу до медичних послуг та підтримки для всіх пацієнтів у системі охорони здоров'я України.

Ключові слова: соціальна робота, охорона здоров'я, інтегровані послуги, правова база, підготовка кадрів.

Tetyana SEMIGINA

Dr. in Political Science, Professor, Academy of Labor, Social Relations and Tourism, 3-A Kiltseva doroga, Kyiv, Ukraine, 03187

ORCID: 0000-0001-5677-1785

Olha STOLIARYK

PhD in Social Work, Assistant Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv, 1 University str., Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0003-1105-2861

To cite this article: Semigina, T., Stoliaryk, O. (2024). Sotsial'na robota u sferi okhorony zdorov'ya Ukrainy: vyklyky ta perspektyvy [Social work in healthcare in Ukraine: challenges and prospects]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 147–153, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.21>

SOCIAL WORK IN HEALTHCARE IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS

In international experience, social work has long been part of integrated healthcare provided in healthcare institutions. This article aims to reflect on the realities of social work in Ukrainian healthcare, analyze existing challenges, and develop recommendations for adapting global experience to Ukrainian conditions.

The research methodology relies on a critical research paradigm, reflecting authorial insights on how social work in healthcare should integrate into the Ukrainian healthcare system. It is found that social work in Ukrainian healthcare currently faces numerous challenges, including insufficient legal framework for its development, shortage of qualified personnel, uneven access to social services across different regions of the country, and a lack of integrated approaches in medical institutions.

Based on the analysis conducted, a series of recommendations have been developed for further development of social work in Ukraine, including strengthening the legal framework, implementing standards and protocols for clinical social work, developing training programs and enhancing qualifications of social workers, and creating conditions for integrating social services into general medical practice.

The scientific novelty of the work lies in a deeper understanding of the specificity of the Ukrainian context and its impact on the implementation of integrated social services in healthcare.

The conclusions of the article emphasize the necessity of a comprehensive approach to integrating social work into Ukrainian healthcare institutions, which includes legal support, workforce training, integration into medical practice, and raising public awareness. This will contribute to ensuring quality access to medical services and support for all patients in the Ukrainian healthcare system.

Key words: social work, healthcare, integrated services, legal framework, workforce training.

Постановка проблеми. У сучасних умовах охорона здоров'я в Україні зазнає значних викликів, особливо в контексті війни та соціально-економічних змін (Kirillova et al., 2023; Столярик & Семигіна, 2023). Одним із ключових аспектів цієї системи є інтеграція соціальної роботи, яка сприяє не лише медичному лікуванню, а й соціальній підтримці людей із проблемами здоров'я. Наразі в Україні соціальна робота в охороні здоров'я ще не набула достатнього поширення (Назар, 2022; Семигіна, 2011).

З огляду на світовий досвід (Beder, 2006; Gehlert, 2019), важливо осмислити та адаптувати найкращі практики соціальної роботи в охороні здоров'я до українських реалій для покращення якості надання медичних та соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної роботи у вітчизняних закладах охорони здоров'я не можна вважати достатньо дослідженими. Соціальну роботу у сфері здоров'я за кордоном вивчала українська науковиця Л. Клос (2017). Вона зауважує, що соціальна робота у сфері здоров'я – це «найбільш етично чутлива і спрямована сфера діяльності соціальних працівників». Дослідниця виокремлює аспекти професіоналізації

соціальної роботи у сфері здоров'я у США й Україні, а також розглядає питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності.

Ці думки розвиває її учениця Н. Назар (2022). У своїй дисертації вона обґрунтовує, що соціальна робота у сфері здоров'я як міждисциплінарна наукова проблема інтегрує ідеї різних галузей наукового знання – соціальної роботи, охорони здоров'я, психології, соціології, педагогіки, філософії, біоетики, культурології, політології тощо. Результатом цього інтегрування є подолання нерівності у здоров'ї населення, зумовленої впливом соціальних детермінант на здоров'я. Дослідниця розкриває зміст поняття «соціальна робота у сфері здоров'я» як діяльності спеціально підготовлених соціальних працівників щодо організації та надання соціальних послуг у закладах охорони здоров'я, немедичних установах і вдома. Така діяльність, на думку Н. Назар, спрямована на комплексне вирішення соціальних проблем у контексті здоров'я людини і покращення добробуту шляхом зміцнення і збереження здоров'я. Вона включає сприяння зміні поведінки щодо здоров'я з урахуванням особливостей клієнта (вік, стать, особистісні якості, культурна/релігійна приналежність, досвід здоров'я) через

навчання здоров'я і наснаження, а також подолання бар'єрів у доступі до послуг з охорони здоров'я шляхом захисту права на здоров'я, тобто роботи з соціальними детермінантами здоров'я і зміною середовища.

Таким чином, бачення Л. Клос (2017) та Н. Назар (2022) є значно ширшими за більш традиційне розуміння соціальної роботи у закладах охорони здоров'я, яке спирається на інтегрований підхід як стратегію, спрямовану на об'єднання медичних та соціальних послуг для забезпечення комплексного та координованого підходу до обслуговування клієнтів. Цей підхід вважається холистичним і передбачає об'єднання медичних послуг (лікування, діагностика, реабілітація) із соціальною підтримкою (соціальний догляд, психологічна підтримка, допомога у щоденних потребах). Ідеї цього підходу були закладені ще Річардом Кларком Кеботом (1868–1939), американським лікарем, який створив перші соціальні служби у медичних установах та обґрунтував особливості взаємодії лікарів із соціальними працівниками (Gehlert, 2019). Його підхід до комплексного лікування пацієнтів, що включає медичні, соціальні та психологічні аспекти, став стандартом у багатьох країнах світу. Завдяки його новаторським ідеям соціальні працівники сьогодні вважаються невіддільною частиною медичних команд, допомагаючи пацієнтам справлятися з різноманітними викликами та покращуючи їхній загальний добробут.

Дослідження (Saxe Zerden et al., 2018; Stoliaryk & Semigina, 2020) показують, що інтегрований підхід є комплексним, оскільки враховує різні аспекти та рівні потреб клієнтів. Він забезпечує координацію між різними видами послуг, підвищує ефективність завдяки системному підходу, оптимізує використання ресурсів, розподіляючи їх більш ефективно, та сприяє досягненню довгострокових змін у житті клієнтів через врахування всіх аспектів їхніх потреб і надання стабільної підтримки.

У цій статті, обговорюючи ідеї запровадження соціальної роботи в охороні здоров'я України, ми спираємось саме на філософію інтегрованого підходу, що дозволяє сформулювати конкретні рекомендації щодо впровадження соціальної роботи в українських медичних установах, які можуть бути корис-

ними для практиків, політиків та інших зацікавлених сторін.

Мета дослідження полягає в осмисленні українських реалій соціальної роботи в охороні здоров'я, аналізі наявних викликів, а також розробка рекомендацій щодо адаптації світового досвіду в українських умовах. Ця робота спирається на критичну парадигму досліджень (Семигіна, 2021), має рефлексивний характер і представляє авторське бачення щодо того, як соціальна робота в охороні здоров'я може і повинна інтегруватися в українську систему охорони здоров'я та завдання для освіти із соціальної роботи, які випливають із цього.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні дотепер наявні виразні відомчі бар'єри між наданням медичних та соціальних послуг. Сприяли цьому інституалізовані підходи в інтервенціях охорони здоров'я та медицини, які спрямовані на госпіталізацію та ізольоване лікування – з одного боку, а з іншого боку – патерналістичні підходи у соціальній підтримці амбулаторних хворих, які посилювали набуту безпорадність, стигму носіїв захворювання чи інвалідності та їх соціальну ізоляцію від здорового населення.

Поряд з тим, в Україні й досі відсутнє **законодавче розмежування функцій** Міністерства охорони здоров'я та Міністерства соціальної політики, що знижує можливість впровадження інтегрованих медико-соціальних послуг, які ґрунтуються на біопсихосоціальному підході соціальної роботи. Така ситуація знижує якість життя пацієнтів, які отримують лікування, сповільнює процес одужання та повернення до соціальної активності, що є дискримінацією прав людини. Окрім відсутності розмежування у зонах відповідальності за здоров'я і якість життя пацієнта, наявний **розрив у координації та співпраці між медичними і соціальними службами**. Це ускладнює надання комплексної допомоги, яка б охоплювала всі аспекти потреб пацієнтів.

Недосконале законодавство та залежність розвитку медико-соціальних послуг від політичних рішень, особливо в контексті воєнного стану, призводять до **обмежених ресурсів для забезпечення якісного та доступного сервісу**. Відтак, відсутність **належної інфраструктури**, яка б забезпечувала ефективну інтеграцію медичних і соціальних послуг, особливо

в сільській місцевості та віддалених регіонах України призводять до ситуації, коли інтегровані соціальні послуги впроваджують у приватних медичних центрах або тих, які отримують фінансову підтримку від міжнародних донорів. Хоча, такий підхід, на нашу думку, є недооціненим державою та суспільством, оскільки його впровадження є економічно обґрунтованим: інтеграція послуг може зменшити витрати на охорону здоров'я та соціальний захист завдяки кращій координації та запобіганню дублюванню послуг.

Наявність **кадрового дефіциту**, особливо в умовах зростання чисельності населення, яке потребує медичних втручань через травми та захворювання, пов'язані із збройним конфліктом, є ще однією проблемою.

По-перше, фактично немає освітніх програм, які готують фахівців із соціальної роботи до роботи в медичних закладах різного типу, по-друге – значна частка молодих спеціалістів виїжджають за кордон через невисокі заробітні плати та відсутність перспектив розвитку. Лише у поодиноких медичних закладах введено у штатний розпис посади соціальних працівників в межах законодавчого експерименту з забезпечення комплексної соціальної підтримки військовослужбовців та ветеранів війни, хоча згідно з Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та встановленим Порядком організації реабілітаційної допомоги в галузі охорони здоров'я передбачено залучення соціальних працівників для надання мультидисциплінарної реабілітаційної допомоги.

Також важливо працювати із суспільною свідомістю, яка недооцінює важливість таких послуг, а в гіршому випадку – дискримінує носіїв окремих захворювань. По-перше, наявність належної превентивної та просвітницької діяльності та розвиток інтегрованих медико-соціальних послуг сприяють підвищенню рівня **соціальної інклюзії**, допомагаючи людям з обмеженими можливостями, хронічними захворюваннями жити повноцінним життям. Пацієнти отримують задоволення від послуг у тому випадку, коли їхні потреби розглядаються комплексно та узгоджено, що підвищує їхню довіру до системи охорони здоров'я та соціального захисту. По-друге, усвідомлення важливості таких послуг суспільством

сприятиме кращій **профілактиці захворювань та ранньому виявленню/втручанню** у проблему, що дозволяє вчасно розпочати лікування та уникнути ускладнень в майбутньому.

Впровадження соціальних працівників у медичних закладах сприяє розвитку **системи інтегрованого догляду**, який є системним та регулярним, забезпечує безперервність послуг, що особливо важливо для пацієнтів з хронічними захворюваннями або складними потребами в догляді. Це означає, що пацієнти отримують необхідну допомогу на всіх етапах лікування. Також, такий догляд має сімейно-орієнтований характер, оскільки **зменшує тягар догляду на членів сім'ї** пацієнта, надаючи їм підтримку і допомогу з боку професійних фахівців.

Методи соціальної роботи в охороні здоров'я мають бути включені до програм підготовки соціальних працівників для роботи в медичних установах. Відтак, доцільно впровадити освітні компоненти, які охоплюють етику соціально-медичних втручань у галузі охорони здоров'я, адже саме соціальні працівники повинні впроваджувати **недискримінаційні підходи до дотримання прав пацієнта** у процесі його лікування.

Програми підготовки медичних соціальних працівників повинні зосереджуватися на **біопсихосоціальних підходах**, які окреслюють зв'язок медичної допомоги та фізичного лікування пацієнтів з їхніми соціальними аспектами життя. Відтак, соціальний працівник проводить оцінку життєвих умов, соціальних зв'язків, економічного стану та інших факторів, що можуть впливати на здоров'я пацієнта та на можливість дотримуватися протоколу лікування. Соціальні працівники повинні вміти розробляти **індивідуалізовані плани інтегрованого догляду**, які враховують медичні, соціальні та психологічні потреби пацієнтів та стежити за виконанням цих планів.

Важливими є знання майбутніх соціальних працівників, що стосуються особливостей різного роду травм, захворювань та проблеми інвалідності, оскільки вони повинні вміти надавати **психосоціальну підтримку** пацієнтам і їхнім сім'ям, допомагаючи їм справлятися зі стресом, депресією, тривогою та іншими психологічними проблемами, пов'язаними з хворобою.

Також при розробленні функціоналу соціальних працівників слід опиратися на застосування **сімейно-орієнтованої практики**, оскільки соціальні працівники повинні працювати також із родинами пацієнтів, надаючи їм підтримку та допомагаючи зрозуміти стан здоров'я та потреби їхніх близьких. Соціальні працівники консультують пацієнтів і їхні родини щодо доступних соціальних послуг, програм підтримки та інших ресурсів, які можуть допомогти в лікуванні та реабілітації.

Соціальні працівники іноді можуть допомагати пацієнтам у вирішенні різноманітних соціальних проблем, пов'язаних із захворюванням, таких як втрата роботи, відсутність житла, проблеми з доступом до освіти чи правової допомоги, тому повинні виступати у ролі **посередника, медіатора, представника інтересів**, забезпечуючи підтримку пацієнта фахівцями необхідного профілю. Вони мають вміти вибудовувати мережі формальної та неформальної підтримки навколо пацієнта, залучаючи державний, громадський сектор, волонтерів та інших зацікавлених осіб. Саме соціальні працівники надають первинну допомогу в організації виписки пацієнтів із медичних закладів, забезпечуючи їм **доступ до необхідних соціальних послуг та ресурсів у громаді за місцем проживання для подальшої реабілітації**.

Доцільно пам'ятати й про вагомість **превентивної та просвітницької діяльності фахівців з соціальної роботи** у медичних закладах, яка спрямована на профілактику захворювань, лобювання здорового та відповідального способу життя, підвищення відповідальності за стан свого організму (наприклад, ведення щоденників здоров'я, органайзерів процесу лікування тощо), зміцнення та охорону здоров'я, підвищення загальної якості життя людей та добробут населення.

Важливо розвивати програми формальної освіти для майбутніх соціальних працівників в охороні здоров'я, а також неформальні освітні програми, спрямовані на розвиток конкретних навичок чи знань.

На нашу думку, можна виокремити низку напрямків роботи, які сприятимуть розвитку інтегрованих соціальних послуг:

1. **Розробка нормативно-правової бази**, яка включає прийняття законів і підзаконних актів, що регулюють діяльність соціальних праців-

ників у медичних установах та розроблення стандартів та протоколів клінічної соціальної роботи, включаючи кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників. Варто ввести посади штатних соціальних працівників у всіх закладах охорони здоров'я, який надаватиме психосоціальну підтримку пацієнтам та їхнім сім'ям та сприятиме поверненню пацієнта до життя громади після завершення процесу лікування.

2. **Освіта і підготовка кадрів**. Розробка та впровадження спеціалізованих освітніх програм у закладах вищої освіти для підготовки соціальних працівників, які будуть працювати в медичних установах. Ідеї Кебота мають бути враховані у розвитку освіти з соціальної роботи, яка готує майбутніх клінічних соціальних працівників чи фахівців із соціально-психологічної реабілітації. Зокрема, освітні компоненти повинні розширитися знаннями щодо природи травми, захворювання та інвалідності з соціальними аспектами життя пацієнта та його добробутом. Доцільно включити освітні компоненти щодо інтегрованих соціальних послуг та біопсихосоціального підходу. Також, корисним буде розвиток дуальної освіти та навчально-виробничої практики у медичних закладах. Також повинні розроблятися програми формальної/неформальної освіти для вже працюючих соціальних працівників і медичних працівників з метою регулярного підвищення їх кваліфікації.

3. **Інтеграція соціальної роботи в медичні заклади**, що може реалізуватися шляхом пілотних проектів у окремих медичних установах для апробації моделей медичної соціальної роботи і збору даних про їх ефективність – з одного боку. З іншого боку – це включення соціальних працівників до складу мультидисциплінарних команд для забезпечення комплексного підходу до лікування пацієнтів. Також слід відійти від диференціації таких послуг за цільовою групою (до прикладу, ветерани війни, люди, які живуть з ВІЛ/СНІД, пацієнти з онкологічними захворюваннями), що зменшує стигматизацію під час надання підтримки усім пацієнтам лікувального закладу з врахуванням рівня їх потреб.

4. Включення інтервенцій соціальної роботи до **державних програм фінансування охорони здоров'я**, а також залучення міжнародних грантів та інвестицій для підтримки розвитку інтегрованих медико-соціальних послуг в Україні.

5. **Підвищення суспільної свідомості** шляхом інформаційної та просвітницької діяльності. Зокрема, це може включати інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадськості про важливість соціальної роботи в охороні здоров'я, а також воркшопи з обміну досвідом та знаннями у сфері соціальної роботи.

6. **Моніторинг та оцінка уже наявних практик медичної соціальної роботи:** розробка системи оцінювання ефективності наданих моделей втручання, а також регулярний аналіз даних для вдосконалення методів і інструментів.

Висновки. Впровадження соціальної роботи в закладах охорони здоров'я України вимагає комплексного підходу і системних змін. Проблеми, які необхідно розв'язати, включають в себе нестачу нормативно-правової бази, що регулює діяльність соціальних працівників у медичних установах, а також необхідність впровадження стандартів і протоколів соціальної роботи в охороні здоров'я.

Критично важливими вважаємо освіту та підготовку кадрів, здатних забезпечувати високоякісну соціальну підтримку пацієнтам. Інтеграція соціальної роботи у медичні заклади потребує пілотних проєктів із збору даних щодо дієвості нових моделей роботи.

Сутнісним чинником успішної реалізації інтегрованих соціальних послуг виступає відповідне фінансування, для цього здійснення соціальних інтервенцій має бути як передбачено державними програмами, так і отримати підтримку шляхом залучення міжнародних проєктів та інвестицій. Підвищення суспільної свідомості стосовно доцільності соціальної роботи у закладах охорони здоров'я та публічна підтримка ініціатив у цій сфері також мають неабияке значення для впровадження інтегрованих підходів.

Розв'язання цих проблем допоможе забезпечити холистичну біопсихосоціальну підтримку пацієнтам закладів охорони здоров'я та покращити якість медичних послуг в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Klos J. E. Аспекти професіоналізації соціальної роботи сфери здоров'я у США і Україні. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4(1). P. 8–21.
2. Назар Н. Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні: порівняльний аналіз. Дис. ... доктора філософії, спец. 231 «Соціальна робота». Львів: НУ «Львівська політехніка». 2022. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20805/disernazar.pdf>
3. Семігіна Т. Критична парадигма досліджень у сучасній соціальній роботі. *Scholarly disputes in philosophy, sociology, political science, and history amidst globalization and digitalization : conference proceedings*. Riga: Baltija Publishing, 2021. P. 96–99.
4. Столярик О., Семігіна Т. «Про вас забудуть, як про афганців...»: оцінки системи соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни. *Social Work and Education*, 2023. 10(4), 503–520.
5. Beder J. *Hospital Social Work: The interface of medicine and caring*. New York: Routledge, 2006.
6. Gehlert S. The Conceptual Underpinnings of social work in health care. *Handbook of Health Social Work* / Gehlert S., Browne T.A., eds. New Jersey: WILEY, 2019. P. 3–22.
7. Kirillova Y., Znovnyak A., Kazanska A. The needs of veterans, January – April 2023: Research report. 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/en/analitik/the-needs-of-veterans-2023/>
8. Saxe Zerden L. de, Lombardi B. M., Jones A. Social workers in integrated health care: Improving care throughout the life course. *Social Work in Health Care*. 2018. Vol. 58(1). P. 142–149.
9. Semigina T. Health Care Social Work in Ukraine. *Health Care Social Work: A Global Perspective* / Ed. by R. Winnett et al. Oxford: Oxford University Press, 2019. P. 218–234.
10. Stoliaryk O., Semigina T. Helping families caring for children with autism: what could social workers do? *Pedagogical concept and its features, social work and linguology*. Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2020. P. 14–24.

REFERENCES:

1. Klos, L. E. (2017). Aspekty profesionalizatsiyi sotsial'noyi roboty sfery zdorov'ya u SSHA i Ukrayini [Aspects of professionalization of social work in the field of health in the USA and Ukraine]. *Social Work and Education*, 4(1), 8–21.
2. Nazar, N. I. (2022). Rozvytok sotsial'noyi roboty u sferi zdorov'ya v Kanadi ta Ukrayini: porivnyal'nyy analiz [The Development of Social Work in the Sphere of Health in Canada and Ukraine: A Comparative Analysis]: PhD Thesis. Lviv: Lviv Polytechnic National University. Retrieved from: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20805/disernazar.pdf>

3. Semigina, T. (2021). Krytychna paradyhma doslidzhen' u suchasniy sotsial'niy roboti [Critical research paradigm in contemporary social work]. In *Scholarly disputes in philosophy, sociology, political science, and history amidst globalization and digitalization: Conference proceedings* (pp. 96–99). Riga: Baltija Publishing.
4. Stoliaryk, O. & Semigina, T. (2023). «Pro vas zabudut', yak pro afhantsiv...»: otsinky systemy sotsial'noyi pidtrymky veteraniv rosiys'koukrayins'koyi viyny [“You will be forgotten like the Afghan veterans”]: assessing the social support system for the Russian-Ukrainian war veterans]. *Social Work and Education*, 10(4), 503–520.
5. Beder, J. (2006). *Hospital social work: The interface of medicine and caring*. New York: Routledge.
6. Gehlert, S. (2019). The conceptual underpinnings of social work in health care. In: S. Gehlert & T. A. Browne (Eds.), *Handbook of health social work* (pp. 3-22). New Jersey: Wiley.
7. Kirillova, Y., Znovyak, A., & Kazanska, A. (2023). *The needs of veterans, January – April 2023: Research report*. Retrieved from <https://veteranfund.com.ua/en/analitik/the-needs-of-veterans-2023/>
8. Saxe Zerden, L. de, Lombardi, B. M., & Jones, A. (2018). Social workers in integrated health care: Improving care throughout the life course. *Social Work in Health Care*, 58(1), 142–149.
9. Semigina, T. (2019). Health care social work in Ukraine. In R. Winnett et al. (Eds.), *Health care social work: A global perspective* (pp. 218–234). Oxford University Press.
10. Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2020). Helping families caring for children with autism: What could social workers do? *Pedagogical concept and its features, social work and linguology* (pp. 14–24). Dallas: Primedia eLaunch LLS.

УДК 376.091-056.24](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.22>

Максим СКОЧКО

доктор філософії, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300
ORCID: 0000-0003-2342-3834

Бібліографічний опис статті: Скочко, М. (2024). Організація надання корекційно-розвиткових послуг дітям з інвалідністю у закладах освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 154–159, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.22>

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті проаналізовано виклики, що постають перед закладами освіти під час здійснення інклюзивного навчання. Розкрити особливості організації надання освітніх послуг дітям з інвалідністю. За останні роки в освітньому середовищі України відбувся значний прогрес щодо реалізації права на освіту дітей з інвалідністю, яким гарантовано доступ до освіти на всіх освітніх етапах нарівні з іншими дітьми. Розробляються систематичні кроки для створення належних умов доступності, забезпечення необхідними засобами для навчання, введення окремих посад у закладах освіти тощо. Потреба глибокої перебудови системи освіти в Україні наразі зумовлена об'єктивними процесами трансформації нашого суспільства. З огляду на те, що сучасна система освіти має відповідати соціальним запитам як сьогодні, так і забезпечити якісно нове майбуття, доцільно розглянути ті процеси, які відбуваються тепер в нашому житті, а також що їх зумовило в минулому і як вони розгортатимуться надалі. Відповіді на ці запитання можуть стати підґрунтям до визначення прийнятних і раціональних кроків у розбудові нової системи освіти, що плекатиме молоде покоління для гідного життя у прийдешньому. Щорічне збільшення кількості дітей з інвалідністю, які охоплені інклюзивним навчанням, свідчить про те, що держава на правильному шляху. Отже, впровадження інклюзивної освіти складна, неоднозначна, багатоаспектна проблема, об'єднує у собі цілий ряд відносно самостійних наукових та прикладних напрямів, потребує розгляду та розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад. Перспективи подальших досліджень зазначеної проблеми вбачаємо у розробці навчальних програм, форм, методів навчання відповідно до потреб інклюзивної освіти.

Ключові слова: освітні послуги, діти з інвалідністю, освіта, інклюзія, інклюзивна освіта.

Максим СКОЧКО

PhD, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova str., Uman, Cherkassy region, Ukraine, 20300
ORCID: 0000-0003-2342-3834

To cite this article: Skochko, M. (2024). Organization for the provision of educational services to children with disabilities [Organization for the provision of educational services to children with disabilities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 154–159, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.22>

ORGANIZATION FOR THE PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES TO CHILDREN WITH DISABILITIES

The article analyzes the challenges faced by educational institutions during the implementation of inclusive education. To reveal the peculiarities of the organization of providing educational services to children with disabilities. In recent years, significant progress has been made in the educational environment of Ukraine regarding the realization of the right to education of children with disabilities, who are guaranteed access to education at all educational stages on an equal basis with other children. Systematic steps are being developed to create proper accessibility conditions, provide the necessary means for learning, introduce individual positions in educational institutions, etc. The need for deep restructuring of the education system in Ukraine is currently determined by the objective processes of transformation of our society. Given the fact that the modern education system must meet the social demands of both the present and ensure a qualitatively new future, it is appropriate to consider the processes that are taking place now in our lives, as well as what caused them in the past and how they will unfold in the future. The answers to these questions

can become the basis for determining acceptable and rational steps in building a new education system that will nurture the young generation for a decent life in the future. The annual increase in the number of children with disabilities who are covered by inclusive education shows that the state is on the right track. Therefore, the implementation of inclusive education is a complex, ambiguous, multifaceted problem, which unites a number of relatively independent scientific and applied directions, and requires consideration and development of normative-legal, psychological-pedagogical, programmatic-content, social-psychological principles. We see the prospects for further research of this problem in the development of educational programs, forms, and teaching methods in accordance with the needs of inclusive education.

Key words: educational services, children with disabilities, education, inclusion, inclusive education.

Актуальність проблеми. За останні роки в освітньому середовищі України відбувся значний прогрес щодо реалізації права на освіту дітей з інвалідністю, яким гарантовано доступ до освіти на всіх освітніх етапах нарівні з іншими дітьми. Розробляються систематичні кроки для створення належних умов доступності, забезпечення необхідними засобами для навчання, введення окремих посад у закладах освіти тощо. Щорічне збільшення кількості дітей з інвалідністю, які охоплені інклюзивним навчанням, свідчить про те, що держава на правильному шляху.

В сучасному світі захист дітей, забезпечення рівних можливостей та реалізації прав на освіту набуває пріоритетності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзивної освіти висвітлена у працях А. Колупаєвої (Колупаєва, Таранченко, 2016), О. Таранченко (Таранченко, 2017) та ін.

Питання розвитку освіти дітей з інвалідністю в історико-педагогічному контексті досліджуються у працях сучасних багатьох українських науковців, зокрема О. Сухомлинської, О. Міхна, О. Петренко, В. Шевченка та ін. (Янченко, 2022).

У працях зарубіжних авторів D. Armstrong, F. Armstrong, H. M. Levin, D. Mitchel, D. L. Ryndak, A. D., A. Sander, A. D. Treherne, L. Jackson досліджується проблема визначення сутності поняття «інклюзивна освіта» (Гевко, 2018).

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столярченко, А. Шевчук, О. Савченко та ін. присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм (Гевко, 2018).

Як бачимо, науковий інтерес до вивчення сучасних освітніх послуг дітям з інвалідністю

є достатньо високий. Водночас, на нашу думку, більшого вивчення потребує питання дослідження труднощів, бар'єрів, які перешкоджають розвитку таких послуг.

Мета статті. Розкрити особливості організації надання освітніх послуг дітям з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Потреба глибинної перебудови системи освіти в Україні наразі зумовлена об'єктивними процесами трансформації нашого суспільства. З огляду на те, що сучасна система освіти має відповідати соціальним запитам як сьогодення, так і забезпечити якісно нове майбуття, доцільно розглянути ті процеси, які відбуваються тепер в нашому житті, а також що їх зумовило в минулому і як вони розгортаються надалі. Відповіді на ці запитання можуть стати підґрунтям до визначення прийнятних і раціональних кроків у розбудові нової системи освіти, що плекатиме молоде покоління для гідного життя у прийдешньому (Колупаєва, Таранченко, 2016).

Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби учнів усіх груп та категорій. Інклюзію в освіті можна розглядати як один із багатьох аспектів інклюзії в суспільстві взагалі (Лавріненко, 2023).

Інклюзивну освіту розглядають як систему освітніх послуг, яка базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та отримувати освітні послуги за місцем проживання, в тому числі дітей з ООП в умовах закладу освіти, то вона передбачає створення такого освітнього середовища, яке відповідатиме потребам та можливостям кожної дитини (Самойленко, Левун, 2023).

Інклюзивне навчання охоплює всіх дітей. Зовсім недавно інклюзивне навчання сприймалося для більшості і батьків, і педагогів як включення дітей з особливостями. З кожним

днем ситуація змінюється. На сьогодні освітні заклади та їх працівники створюють свою унікальну систему надання освітніх послуг дітям з різними потребами, уже мають корисний досвід роботи та організації такого середовища і, тісно працюючи з батьками, активізують та залучають їх до цих процесів (Самойленко, Левун, 2023).

Інклюзивна освіта сьогодні з повним правом може вважатися одним із пріоритетів державної освітньої політики України. Перехід до неї зумовлений вже тим, що наша країна ратифікувала Конвенції ООН в області прав дітей та прав інвалідів (Адаптована конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами, 2006).

Для забезпечення права на якісну освіту дітей міжнародна практика пропонує дітям з інвалідністю широкий вибір доступних форм здобуття освіти: індивідуальну, дистанційну, екстернатну, «школи консультаційних класів», «школи другого шансу», «вечірні школи», а також «включені» («інклюзивні») форми навчання. Останні дають змогу дітям з інвалідністю навчатися спільно зі своїми здоровими ровесниками, що ефективно впливає на рівень їхньої соціалізації (Гевко, 2018).

Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісного навчання шляхом організації діяльності в освітніх установах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей. Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання базується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення (Данілавічюте, 2012).

На користь інклюзивної освіти в Україні та за кордоном вироблено чимало теоретичного і практичного матеріалу. За інклюзивну освіту, в першу чергу, активно виступають самі батьки дітей із інвалідністю, а також громадські та благодійні організації, які мають дотичний профіль діяльності. Досвід європейської інклюзії, що вже має позаду десятиліття успішних напрацювань, говорить сам за себе, адже показує неабияку перспективність та успішність такого навчально-розвивального напрямку (Гевко, 2018).

На сьогодні освіта в Україні має складну, розгалужену й диференційовану систему

навчально-виховних (корекційних) закладів, реабілітаційних і медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних (корекційних) класів при середніх закладах освіти тощо. Розвиток системи освіти спрямований на подальшу диференціацію і вдосконалення діючої мережі корекційних закладів, відкриття нових типів закладів, у яких надаватиметься комплексна допомога й підтримка дітям із особливими потребами, а також із залученням цих дітей в загальноосвітню школу» (Гевко, 2018).

Законодавство України визначає інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення до освітнього процесу всіх його учасників (Закон України «Про освіту», 2017). Для успішної його організації потрібно створити інклюзивне освітнє середовище, що максимально враховуватиме потреби та можливості осіб із ООП (Шевчук, 2021).

Інклюзивна освіта як забезпечення права на рівний доступ до якісної освіти всіх дітей набуває все більшого значення і розвитку в Україні. Це пов'язано з багатьма чинниками: із збільшенням кількості дітей з особливими потребами, активністю батьків щодо забезпечення можливості для їхніх дітей навчатися в закладах освіти разом зі своїми однолітками та проживати в сім'ї, діяльністю громадських організацій, міжнародними зобов'язаннями держави, що зумовлюють відповідну державну політику тощо (Пименова, 2020).

Інклюзивна освіта визначає ступінь розвитку суспільства, у якому ми живемо. А це – рівень підтримки один одного, рівень гуманності і толерантності в ставленні до «не таких, як ти сам». Проте інклюзивна освіта не ставить за мету зробити всіх однаковими. Інклюзивна освіта в широкому розумінні передбачає створення рівних можливостей для всіх осіб з особливими потребами і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті (Пименова, 2020).

Головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: суспільство багатогранне у своєму соціальному вимірі. Тому всі мають можливості до самореалізації, а не залежності. Не хвороба створює обмеження діяльності, а умови

життя, які може запропонувати суспільство людям з особливими потребами (Пименова, 2020).

Сучасна інклюзивна школа – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат в шкільному середовищі. Не дивлячись на те, що інклюзивні школи забезпечують сприятливі умови для досягнення рівних можливостей і повної участі, для їх ефективної діяльності необхідні спільні зусилля не лише з боку вчителів та персоналу школи, а й ровесників, батьків, членів родин. Тому серед основних принципів діяльності інклюзивної школи в умовах сьогодення виділимо наступні (Лавріненко, 2023):

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;

- забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання;

- вони є найбільш ефективним засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками (Лавріненко, 2023).

Інклюзія передбачає пристосування закладів освіти та їх загальної освітньої філософії й політики до потреб усіх дітей – як обдарованих, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент дітей і диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби всіх груп і категорій (Кравчинська, 2017).

Інклюзивне навчання в умовах Нової української школи – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників (Лавріненко, 2023).

Інклюзивний підхід до навчання передбачає створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах. Також усі учні мають можливість отримати досвід, знання, які сприяють подоланню упереджень й дискримінації та сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто «відрізняється» (Лавріненко, 2023).

Нагальними в умовах Нової української школи постають завдання інклюзивної освіти зокрема, організація освітнього процесу, який би задовольняв потреби всіх дітей; розроблення системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами; створення позитивного клімату в шкільному середовищі та поза його межами (Лавріненко, 2023).

Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя. Більшість дітей з особливостями психофізичного розвитку може навчатися у загальноосвітніх школах за умови реалізації моделі інклюзивної освіти (Лавріненко, 2023).

Пріоритетними напрямами є сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя. А отже, складовими моделі інклюзивної освіти є: командний підхід, задоволення індивідуальних потреб дітей, співпраця з батьками, створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі (Лавріненко, 2023).

Командний підхід. Запорукою успішної реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця вчителів, відповідних фахівців, батьків та учнів. Усі спеціалісти з проблем розвитку

дітей є важливими помічниками та партнерами вчителів (Лаврінченко, 2023).

Задоволення індивідуальних потреб дітей. До цієї складової інклюзивної освіти входять: розробка індивідуальних навчальних планів та реалізації завдань, визначених у них; проведення необхідних адаптацій та модифікацій (Лаврінченко, 2023).

Співпраця з батьками. Для успішної реалізації інклюзивних програм надзвичайно важлива ефективна співпраця педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами. Сучасна освітня філософія, зорієнтована на особистість дитини, ґрунтується на положенні, що батьки є її першими й головними вчителями. Дедалі більше педагогів з повагою ставляться до освітнього процесу, який відбувається вдома і будують свою роботу з урахуванням інтересів дітей та їхніх родин. Оскільки до закладів загальної середньої освіти почали залучати дітей з особливими освітніми потребами, постійна співпраця з їхніми сім'ями має ще більше значення (Лаврінченко, 2023).

Створення позитивної атмосфери в дитячому середовищі. У класах (школах), де навчаються учні з різними рівнями розвитку та здібностей, педагоги мають підтримувати один одного у застосуванні найефективніших стратегій навчання. Якщо у школі створено доброзичливу, невимушену атмосферу, якщо тут визнають унікальність кожного (і педагога, і учнів) та підтримують їх, це суттєво підвищує ефективність навчання (Лаврінченко, 2023).

Для виходу освіти на рівень розвинених країн світу необхідно створити нові форми організації освітньої діяльності, що ґрунтуються на адекватному прогнозуванні та швидкому реагуванні на ймовірні виклики, що постають

у мінливому сьогоденні. Ефективність реформування освітньої галузі, враховуючи досвід передових країн світу, залежить від комплексності суспільно-політичної та соціокультурної перебудови в державі; від заздалегідь продуманих та підготовлених засобів реалізації реформування (фінансових, кадрових, інфраструктурних та ін.), а також науково обґрунтованої та підтриманої усіма учасниками процесу концепції нововведень; від цілісності організації, методів і засобів навчального процесу тощо. Кожен з цих аспектів потребує виваженості, системності, покроковості відповідних заходів, оскільки їх хаотичність і зміна логіки їх слідування привносить хаотичність, деструктивність і категоричне неприйняття різними групами суб'єктів – учасників реформування (Колупаєва, Таранченко, 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, впровадження інклюзивної освіти складна, неоднозначна, багатоаспектна проблема, об'єднує у собі цілий ряд відносно самостійних наукових та прикладних напрямів, потребує розгляду та розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад.

Перспективи подальших досліджень зазначеної проблеми вбачаємо у розробці навчальних програм, форм, методів навчання відповідно до потреб інклюзивної освіти.

У статті представлено напрацювання виконавців проекту, що фінансується Національним фондом досліджень України на тему «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди» (реєстраційний номер № 2022.01/0166).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптована конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами. URL: www.osmhi.org/index.php?page=200&news=401&pages (Дата звернення: 25.06.2024).
2. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах: збірник Комунального вищого навчального закладу Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради. Херсон, 2018. Випуск № 37. С. 236–240.
3. Гевко І. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (64). С. 52–59. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13405/1/HFV%2016_Nevko.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
4. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 287 с.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

6. Кравчинська Т. С. Освіта дітей з особливими потребами. *Післядипломна освіта в Україні*. 2017. Т. 1. С. 77–80. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84274451.pdf> (дата звернення: 25.06.2024).
7. Лаврінченко Л. Інклюзивна освіта в умовах викликів нової української школи. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 174, № 18. С. 165–171.
8. Пименова Н. В. Інклюзивна освіта – одна із фундаментальних засад розвитку освіти в Україні. *Педагогічні обрії*. 2020. № 3-4 (111-112). С. 83–90. URL: <https://choippo.edu.ua/rar/PO3420.pdf> (дата звернення: 25.06.2024).
9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.06.2024).
10. Самойленко М., Левун Н. Неперервність освіти для дітей з ооп як основа майбутніх успіхів. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*. 2023. № 3. С. 557–563. URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17742> (дата звернення: 25.06.2024). <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/APSE/article/view/17742/25044>
11. Таранченко О. М. Ефективні технології викладання в інклюзивній школі. Початкова школа. 2017. № 5. С. 50–54.
12. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Т. 2, № 3. С. 151–157. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23> (дата звернення: 25.06.2024).
13. Янченко Т. В. Освіта дітей з інвалідністю: історико-педагогічний дискурс. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2022. Т. 173, № 17. С. 112–116.

REFERENCES:

1. Adaptovana konventsia OON shchodo osib z osoblyvymy potrebamy [Adapted UN convention on persons with special needs] Retrieved from: www.osmhi.org/index.php?page=200&news=401&pages [in Ukrainian].
2. Hevko, I. (2019). Inkliuzivna osvita v Ukraini: suchasnyi stan ta problemy rozvytku [Inclusive education in Ukraine: current state and development problems]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky*. № 1 (64). S. 52–59. Retrieved from http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13405/1/HFV%2016_Hevko.pdf [in Ukrainian].
3. Hevko, I. V. (2018). Znachennia innovatsiinykh tekhnolohii pry zdiisnenni inkliuzivnoi osvity [The value of innovative technologies in the implementation of inclusive education]. *Pedahohichniy almanakh: zbirnyk Komunalnoho vyshchoho navchalnoho zakladu Khersonska akademiia neperervnoi osvity Khersonskoi oblasnoi rady*. Kherson. Vypusk № 37. S. 236–240 [in Ukrainian].
4. Danilavichutiie, E. A. (2012). Stratehii vykladannia v inkliuzivnomu navchalnomu zakladi [Teaching strategies in an inclusive educational institution]. *Navchalno-metodychnyi posibnyk*. K. : Vydavnycha hrupa «A.S.K.». 287 s. [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A. & Taranchenko, O. M. (2016). Inkliuzivna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]: *monohrafiia*. Kyiv : TOV «АТОPOL». 152 s [in Ukrainian].
6. Kravchynska, T. S. (2017). Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy [Education of children with special needs]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*. T. 1. S. 77–80. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/84274451.pdf> [in Ukrainian].
7. Lavrinenko, L. (2023). Inkliuzivna osvita v umovakh vyklykiv novoi ukrainskoi shkoly [Inclusive education in the conditions of the challenges of the new Ukrainian school]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T. H. Shevchenka*. T. 174, № 18. S. 165–171 [in Ukrainian].
8. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [On Education]: Law of Ukraine (No. 2145-VIII) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Pymenova, N. V. (2020). Inkliuzivna osvita – odna iz fundamentalnykh zasad rozvytku osvity v Ukraini [Inclusive education is one of the fundamental foundations of education development in Ukraine]. *Pedahohichni obrii*. № 3-4 (111-112). S. 83–90. Retrieved from <https://choippo.edu.ua/rar/PO3420.pdf>
10. Samoilenko ,M. & Levun, N. (2023). Neperervnist osvity dlia ditei z oop yak osnova maibutnikh uspikhiv [Continuity of education for children with disabilities as a basis for future success]. *Aktualni problemy v systemi osvity: zahalnoosvitnii zaklad serednoi osvity – douniversytetska pidhotovka – zaklad vyshchoi osvity*. № 3. S. 557–563. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17742>
11. Taranchenko, O. M. (2017). Efektyvni tekhnolohii vykladannia v inkliuzivnii shkoli [Effective teaching technologies in an inclusive school]. *Pochatkova shkola*. 2017. № 5. S. 50–54.
12. Shevchuk, H. Y. (2021). Inkliuzivna osvita u vyshchii shkoli: vyklyky ta perspektyvy [Inclusive education in higher education: challenges and prospects]. *Akademichni studii. Seria «Pedagogika»*. T. 2, № 3. S. 151–157. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23>
13. Yanchenko, T. V. (2022). Osvita ditei z invalidnistiu: istoryko-pedahohichniy dyskurs [Education of children with disabilities: historical and pedagogical discourse]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T. H. Shevchenka*. T. 173, № 17. S. 112–116.

УДК 316.33

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.23>

Вікторія СТЕПАНЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

Бібліографічний опис статті: Степаненко, В. (2024). Глобальні соціальні технології. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 160–165, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.23>

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті глобальні соціальні технології розглянуто як знання, методи і способи, які сприяють з'ясуванню глобальних тенденцій розвитку, прогнозуванню, запобіганню та вирішенню соціальних проблем глобального масштабу, створюють умови для взаємозв'язку глобального і локального, стосуються життєдіяльності та соціальної захищеності людей і можуть викликати радикальні соціальні зміни. Зазначено, що за характером розв'язання завдань вони є універсальними, мають високу науковість, передбачають прогнозування кінцевого результату і є пріоритетними в період оновлення соціальних систем. Звернено увагу, що глобальні соціальні технології виконують роль каталізатора солідарності і прогресу на планетарному рівні та в сучасних умовах орієнтовані на такі новітні глобальні тенденції, як інклюзивність, інформатизація, інтелектуалізація, інновацізація, діджиталізація та екологізація. Наведено приклади глобальних соціальних технологій: глобальне моделювання, глобальне прогнозування, блокчейн-технології, «розумні» міста і підприємства, соціальні технології стабілізації системи, глобальні технології модернізації, соціальні технології для глобального старіння, платформи краудсорсингу, глобальні онлайн-спільноти, віртуальні робочі місця та ін. В контексті використання цифрових технологій і соціальних медіа в умовах глобалізації окреслено важливість питання розуміння соціальними працівниками можливості загрози дотримання багатьох етичних стандартів під час їх використання, про що наголошено в Глобальній декларації етичних принципів соціальної роботи. Зазначено, що потенціал глобальних соціальних технологій полягає у поглибленні міжнародного соціального співробітництва, посиленні консультативної та експертної діяльності у соціальній сфері, задіянні пріоритетних ресурсів, їх збалансованості, сприянні більшій соціальній справедливості в глобальному масштабі.

Ключові слова: глобалізація, інновацізація, інформатизація, соціальна технологія, глобальне моделювання, глобальне прогнозування, соціальний розвиток.

Viktorii STEPANENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Social Work and Higher School Pedagogy, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-5793-3069

To cite this article: Stepanenko, V. (2024). Hlobalni sotsialni tekhnolohii [Global social technologies]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 160–165, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.23>

GLOBAL SOCIAL TECHNOLOGIES

In the article, global social technologies are considered as knowledge methods and ways that contribute to the clarification of global trends in development, forecasting, prevention and resolution of social problems of a global scale, create conditions for the interconnection of global and local, relate to the livelihood and social security of people and can to cause radical social changes. It is noted that by the nature of solving tasks, they are universal, have a high scientific content, predict the final result and are a priority in the period of renewal of social systems. Attention is drawn to the fact that global social technologies play the role of a catalyst for solidarity and progress at the planetary level and, in modern conditions, are oriented towards the latest global trends, such as inclusiveness, informatization, intellectualization, innovation, digitalization, and environmentalization. Examples of such global social technologies as global modeling, global forecasting, blockchain technologies, smart cities and enterprises, social technologies of system stabilization, global modernization technologies, social technologies for global aging, crowdsourcing platforms, global online communities, virtual workplaces are given. places, etc. In the context of the use of digital technologies and social media in the context of globalization, the importance of social workers' understanding of the possibility of a threat to compliance

with many ethical standards during their use is outlined, which is emphasized in the Global Social Work Statement of Ethical Principles. It is noted that the potential of global social technologies lies in the deepening of international social cooperation, the strengthening of advisory and expert activities in the social sphere, the use of priority resources, their balance, and the promotion of greater social justice on a global scale.

Key words: *globalization, innovation, informatization, social technology, global modeling, global forecasting, social development.*

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день для фахівців із соціальної роботи актуальним постає питання формування і реалізації глобальних підходів щодо соціального розвитку та подолання складних соціальних проблем сучасності, особливо тих, які неможливо ефективно вирішити на регіональному і локальному рівнях, оскільки їх причини пов'язані з глобальними процесами (Горішна, 2016). Соціальна робота, крім вирішення повсякденних, невідкладних проблем клієнта, спрямована на прогнозування і запобігання таких соціальних питань глобального масштабу, як безробіття, зростання соціальної нерівності, поляризація, різні соціальні захворювання, найгостріші форми девіантної поведінки, соціальне виключення в суспільстві тощо (Харламов, 2013; Семигіна, 2013).

В умовах війни, міграційних потоків, природних катастроф, виникнення різного роду конфліктів проблема осмислення зв'язків між глобальним і локальним рівнями соціального розвитку, внеску соціальних працівників у такий розвиток і забезпечення соціальної справедливості постала особливо гостро (Семигіна, 2013). Вирішення завдань у перспективі, передбачення і запобігання гострих соціальних проблем у глобальному масштабі є одним з аспектів у структурі соціальної роботи (Харламов, 2013), що потребує застосування глобальних соціальних технологій. Крім того, наразі технологізація є одним із глобальних трендів, спрямованих на задоволення соціальних потреб, а також допомогу в реалізації індивідуального потенціалу кожної людини (Стукало & Сімахова, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання наростання глобалізаційних впливів на соціальну сферу, визнання професійної активності фахівців соціальної роботи як такої, що сприяє суспільним змінам, розвитку, соціальній згуртованості, зміцненню здатності людей до самостійного функціонування, висвітлювалося у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Вишневіська, Чабаненко & Вишневіська,

2018; Л. Герман, 2013; Л. Клос, 2021; Fuchs, 2003; Jones, Yuen & Rollet, 2008). В. Купрійчук і В. Венцель проаналізовано сучасні тенденції у соціальному розвитку країн світу в умовах глобалізаційних процесів, окреслено питання щодо забезпечення виконання соціальної функції державою як інституційного утворення, що покликане забезпечити комфортне середовище для проживання своїх громадян (Купрійчук & Венцель, 2019). А.-Ю. Каралаш розкривалися проблеми сутності соціальних систем та їх самоорганізації в контексті сучасних реалій глобалізації для забезпечення сталого розвитку (Каралаш, 2023). В аспекті глобального виміру соціальної роботи Т. Семигіна звертає увагу на те, що зарубіжні вчені у своїх дослідженнях намагаються пояснити схожі тенденції розвитку практики соціальних служб, перенесення технологій відповідної практики з країни в країну, зрозуміти появу глобальних соціальних проблем і можливості соціальних працівників протидіяти цим явищам (Семигіна, 2021). У таких умовах постає питання розробки і впровадження глобальних соціальних технологій, які на сьогоднішній день є малодослідженими, зокрема в аспекті тих соціальних викликів і змін, що відбуваються в глобалізованому світі та окреслюють основні тенденції розвитку соціальної сфери.

Мета дослідження – здійснити огляд та визначити потенціал глобальних соціальних технологій з урахуванням глобальних тенденцій розвитку соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. У соціальній роботі все більше актуалізуються такі новітні глобальні тенденції, як інклюзивність, інформатизація, інтелектуалізація, інноватизація, діджиталізація та екологізація (розвиток «зелених технологій», «зеленої соціальної роботи»). Так, інклюзивність пов'язана з розвитком інтелектуального і людського капіталу, із трендом інтелектуалізації, коли важливим фактором є вкладання інвестицій в інтелектуальний капітал. Інформатизація призводить до всебічного використання інформаційних

технологій, мережевізації, платформізації, швидкого розповсюдження нових знань, формування нових компетентностей у фахівців. У свою чергу, це впливає на інтелектуалізацію, інноватизацію і діджиталізацію соціальної сфери. Новітній тренд технологізації передбачає якісну трансформацію інтелектуального капіталу й інтелектуальної власності, структури ринку праці і соціальних гарантій вимушеного безробіття, системи професійної освіти протягом життя (Стукало & Сімахова, 2021).

Стрімко змінюються можливості інформаційно-комунікаційних технологій в соціальній роботі, що вимагає від фахівців і соціальних служб постійної підтримки свого іміджу у віртуальному просторі та постійного оновлення інформації, яка впливає на державну соціальну політику, розвиток соціальної сфери як на рівні нашої країни, так і рівні інших країн. За допомогою цього світ постійно рухається, канали комунікації, які множаться сучасними технологіями, стають ефективними засобами встановлення соціального діалогу між особистостями, групами, суспільствами, вченими, фахівцями, країнами, що сприяє соціальній згуртованості та узгодженості дій щодо подолання перешкод на шляху цивілізаційного зростання (Соснін, Воронкова & Постол, 2015).

У глобальному вимірі соціальна робота має власні теорії і локальні практики їхнього застосовування. Екологічні напрями соціальної роботи (ідеї «зеленої соціальної роботи») спираються на макропрактику соціальної роботи. Зелена соціальна робота побудована за засадах ідей сталого розвитку та спрямована на розв'язання проблем соціальної нерівності і бідності. Діяльність соціальних працівників орієнтована на забезпечення гідних умов навколишнього середовища та екологічної справедливості, належного і рівного доступу до природних ресурсів. Крім того, зелена соціальна робота розглядає зміну соціального контексту та збереження довкілля, обґрунтовує специфічну практику втручання соціальних працівників в умовах екологічних і техногенних катастроф, зокрема збройних конфліктів (Семигіна, 2019).

Під соціальними технологіями глобального характеру розуміють такі знання, методи і способи, які сприяють з'ясуванню не тільки внутрішніх, але й світових тенденцій розвитку,

зв'язку суспільства і природи (Харламов, 2013). Упровадження глобальних соціальних технологій пов'язують із вирішенням загальнолюдських проблем, що безпосередньо або опосередковано стосується життєдіяльності людей, їхньої соціальної захищеності (Технології соціальної роботи, 2015).

За характером розв'язання завдань глобальні соціальні технології є універсальними. Серед них виокремлюють технологію глобального моделювання, яка пов'язана з дослідженням та рішенням питань збереження миру, природи, забезпечення населення Землі продовольством, енергією, матеріальними засобами тощо (Харламов, 2013). Також серед глобальних соціальних технологій розглядають глобальне прогнозування, побудоване на основі системного аналізу (Технології соціальної роботи, 2015).

Потенціал використання новітніх глобальних трендів для розвитку соціальної сфери полягає в уніфікації глобальних соціальних стандартів, поглибленні міжнародного соціального співробітництва, сприянні розвитку нетрадиційних форм зайнятості, посиленні консультативної та експертної діяльності у соціальній сфері для країн світу та інших глобальних акторів, розвитку блокчейн-технологій у соціальній сфері, «розумних» міст і підприємств (Стукало & Сімахова, 2021). В контексті проблем зайнятості, соціального страхування, захисту працівників, надання соціальних послуг прикладом глобальних соціальних технологій є технології, пов'язані з появою так званих віртуальних робочих місць (Семигіна, 2002).

У межах теорії Г. Ленські та П. Нолана в процесі розгляду структур світової системи суспільств найбільша увага приділяється визначенню співвідношення суспільств різних типів (за домінуючою технологією прожиття), оскільки властивості переважаючого типу суспільств значною мірою визначають властивості більшої системи, такі як середня кількість населення, структурна складність, технологічний розвиток тощо. З позицій світ-системного аналізу ці відмінності розглядають відносно всієї світ-системи: наприклад, відмінності у домінуючій технології соціально-економічного розвитку окремих країн хоча частково зумовлені історичними обставинами, але у більшій мірі інтерпретуються як спричинені структурними чинниками (Хуткий, 2006).

Глобальні соціальні технології мають високу науковість, передбачають прогнозування кінцевого результату і є пріоритетними в період оновлення соціальних систем. Серед них особливого значення набувають соціальні технології стабілізації системи, які передбачають задіяння пріоритетних ресурсів (людський потенціал, наука, культура, освіта, соціальний інтелект, цінності тощо), інноваційність і збалансованість, що є актуальним на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Розглянемо це на прикладі глобальних технологій модернізації, які реалізуються за такими етапами:

1. Інвентаризація та оцінка наявних соціальних ресурсів з метою їх збереження, збагачення та оптимізації, а не руйнування.

2. Визначення можливих варіантів соціального розвитку і соціальних прогнозів на майбутнє, ймовірних моделей їх реалізації.

3. Підготовка суспільної свідомості до впровадження інновацій, зміни системи ціннісних орієнтацій, висунення лідерів-новаторів (Кафедра психології та соціальної роботи, 2018).

Ще одним прикладом є проєкт «Соціальні технології для глобального старіння» (2020–2026 рр.) під керівництвом А. Клеймана і Ф. Хаббал. Мета проєкту полягає в поєднанні швидкого зростання як населення літніх людей, так і технологій. У межах проєкту передбачено аналіз глобального досвіду в контексті діяльності співтовариств, дружніх до людей похилого віку, а також вивчення потенціалу технологій для допомоги людям у віці в масштабах району та міста (Healthy Places Design Lab). Команда проєкту прагне розробити міждисциплінарні методи, які можна буде використовувати для вирішення проблем глобального старіння в глобальних умовах. Отже, проєкт під керівництвом А. Клеймана і Ф. Хаббал торкається питань осмислення зв'язків між глобальним і локальним рівнями соціального розвитку. Соціальні технології для глобального старіння являють собою спільну дослідницьку програму, що покликана об'єднати зусилля антропологів, інженерів, лікарів, експертів з дизайну та громадського здоров'я, науково-педагогічних працівників та інших фахівців, спрямовані на покращення догляду за людьми похилого віку, від планування та реалізації до оцінки. Як зазначає А. Клейман, зв'язок на місцевому

рівні відбувається через взаємодію місцевих жителів і фахівців, щоб вони могли інформувати про втручання, які містять як соціальні, так і технологічні компоненти та відображають основну турботу для покращення життя людей похилого віку, зокрема тих, хто має інвалідність, та їхніх сімей (Social Technology for Global Aging Research Initiative at Harvard, 2024).

Технології служать каталізатором солідарності і прогресу на планетарному рівні, демократизують доступ до інформації і ресурсів, мають потенціал для сприяння більшій соціальній справедливості в глобальному масштабі. Одним із аспектів впливу технології на глобальну солідарність є існування платформ соціальних медіа як потужних інструментів для масових рухів. Кожен окремо або спільнота можуть поділитися своєю історією, мобілізувати підтримку та виступити за соціальні зміни, відіграють ключову роль у подоланні культурних розбіжностей і сприянні міжкультурному взаєморозумінню. Крім того, цифрові платформи забезпечують простір для соціального діалогу та партнерства в глобальному масштабі, долаючи традиційні бар'єри для спілкування та співпраці.

Платформи краудсорсингу та онлайн-спільноти об'єднують людей з різними навичками і досвідом для вирішення складних соціальних проблем. Завдяки використанню колективного розуму світової спільноти технології є рушійною силою для інновацій і вирішення складних соціальних проблем у планетарному масштабі (The Impact of Technology on Global Social Solidarity and Innovation, 2024).

Однак в контексті використання цифрових технологій і соціальних медіа соціальні працівники повинні розуміти, що вони можуть становити загрозу дотриманню багатьох етичних стандартів під час їх використання, про що наголошено в Глобальній декларації етичних принципів соціальної роботи (IFSW, 2018).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, глобальні соціальні технології являють собою знання, методи і способи, які сприяють з'ясуванню глобальних тенденцій розвитку, прогнозуванню, запобіганню та вирішенню соціальних проблем глобального масштабу, створюють умови для взаємозв'язку глобального і локального, стосуються житте-

діяльності та соціальної захищеності людей і можуть викликати радикальні соціальні зміни. Вони є універсальними і виконують роль катализатора солідарності і прогресу на планетарному рівні та в сучасних умовах орієнтовані на такі новітні глобальні тенденції, як інклюзивність, інформатизація, інтелектуалізація, інноватизація, діджиталізація та екологізація. Потенціал глобальних соціальних технологій полягає у поглибленні міжнародного соціаль-

ного співробітництва, посиленні консультативної та експертної діяльності у соціальній сфері, задіянні пріоритетних ресурсів, їх збалансованості, сприянні більшій соціальній справедливості в глобальному масштабі.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні глобальних підходів щодо соціального розвитку, взаємозв'язків між його глобальним і локальним рівнями та впливу глобальних соціальних технологій на відповідний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вишневецька О. М., Чабаненко О. О., Вишневецька А. С. Вимір і прояви соціальної глобалізації суспільства. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 41–46. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-06)
2. Герман Л. Т. Україна у соціальних вимірах глобального економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4271>
3. Горішна Н. Сучасні тенденції модернізації підготовки соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2016. Vol. 3. No.1. P. 6–13.
4. Кафедра психології та соціальної роботи. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Технології соціально-психологічної роботи». Тернопіль, 2018. 133 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38451/1/sozrob.pdf>
5. Каралаш, А.-Ю. І. Соціальна самоорганізація в умовах глобалізації: соціально-філософський аналіз: PhD thesis, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 248 с.
6. Клос Л. Шляхи розвитку теорії та практики соціальної роботи в умовах глобалізації. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8. No 4. P. 461–471. DOI: 10.25128/2520-6230.21.4.3
7. Купрійчук В. М. & Венцель В. Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ефективність державного управління*. 2009. Вип. 3 (60). С. 103–115. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186755>
8. Семигіна Т. Глобальні пріоритети соціального розвитку: імперативи для політики і практики. *Наукові записки НАУКМА*. 2013. Т. 149. С. 57–62.
9. Семигіна Т. Глобальні соціальні проблеми та національні моделі їх розв'язання. *Маркетинг*. 2002. Вип. 10. С. 69–77.
10. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. 2021. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.
11. Семигіна Т. В. Розвиток у сучасній соціальній роботі підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (1st ed.). Dallas: Primedia eLaunch LLS, 2019. P. 96–105.
12. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.С. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 556 с.
13. Технології соціальної роботи: навч. посіб. / О. А. Агарков [та ін.]. Запоріжжя : Мотор Січ, 2015. 486 с.
14. Стукало Н. В., Сімахова А. О. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 1 (34). С. 7–22. DOI: 10.33111/ier.2021.34.01
15. Харламов М. І. Соціальна робота: Курс лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2013. 96 с.
16. Хуткий Д. О. Сучасна глобальна соціальна система: макросоціологічний підхід та світ-системний аналіз. *Наукові записки*. 2006. Т. 58. С. 17–21.
17. Fuchs C. Structuration Theory and Social Self-Organization. *Syst. Pract. Act Res*. 2003. № 16 (2). P.133–167.
18. Healthy Places Design Lab At the Harvard University Graduate School of Design. *Social Technologies for Global Aging (2020–2026)*. URL: <http://surl.li/cnjtfn>
19. IFSW. Global Social Work Statement of Ethical Principles. 2018. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
20. The Impact of Technology on Global Social Solidarity and Innovation. 2024. URL: <http://surl.li/vvyu>
21. Jones, D., Yuen, A., & Rollet, C. (2008). Rising to the Global Challenge: IASSW, ICSW and IFSW Join Hands to Build an Agenda for the Next Decade, *International Social Work*, 51 (6), 847–849.
22. Social Technology for Global Aging Research Initiative at Harvard. 2024. URL: <https://projects.iq.harvard.edu/hstga>

REFERENCES:

1. Vyshnevska, O. M., Chabanenko, O. O., & Vyshnevska, A. S. (2018). Vymir i proiavy sotsialnoi hlobalizatsii suspilstva [The dimension and manifestations of social globalization of society]. *Modern Economics*, 12, 41–46 [in Ukrainian].
2. Herman, L. T. (2013). Ukraina u sotsialnykh vymirakh hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku [Ukraine in the social dimensions of global economic development]. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4271> [in Ukrainian].
3. Horishna, N. (2016). Suchasni tendentsii modernizatsii pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv [Modern trends in the modernization of the training of social workers]. *Social Work and Education*, 3 (1), 6–13 [in Ukrainian].
4. Kafedra psikhologhii ta sotsialnoi roboty (2018). Oporny konspekt lektsii z dystsypliny “Tekhnolohii sotsialno-psikhologhichnoi roboty” [Reference synopsis of lectures on the discipline “Technologies of social and psychological work”]. Ternopil. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38451/1/sozrob.pdf> [in Ukrainian].
5. Karalash, A.-Yu. I (2023). Sotsialna samoorhanizatsiia v umovakh hlobalizatsii: sotsialno-filosofskyi analiz [Social self-organization in the conditions of globalization: socio-philosophical analysis]: PhD thesis, Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
6. Klos, L. (2021). Shliakhy rozvytku teorii ta praktyky sotsialnoi roboty v umovakh hlobalizatsii [Ways of development of the theory and practice of social work in the conditions of globalization]. *Social Work and Education*, 8. (4), 461–471. DOI: 10.25128/2520-6230.21.4.3 [in Ukrainian].
7. Kupriichuk, V. M. & Ventsel, V. T. (2009). Sotsialna funktsiia derzhavy ta osoblyvosti yii realizatsii v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh vyklykiv [The social function of the state and the peculiarities of its implementation in the conditions of modern globalization challenges]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnia*, 3 (60), 103–115. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186755> [in Ukrainian].
8. Semyhina, T. (2013). Hlobalni priorytety sotsialnoho rozvytku: imperatyvy dlia polityky i praktyky [Global social development priorities: imperatives for policy and practice]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 149, 57–62 [in Ukrainian].
9. Semyhina, T. (2002). Hlobalni sotsialni problemy ta natsionalni modeli yikh rozviazannia [Global social problems and national models of their solution]. *Magisterium*, 10, 69–77 [in Ukrainian].
10. Semyhina, T. (2021). Mizhnarodna sotsialna robota: priorytety ta standarty [International social work: priorities and standards]. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu [in Ukrainian].
11. Semyhina, T. V. (2019). Rozvytok u suchasni sotsialni roboti pidkhodiv, oriietovanykh na sylni storony kliientiv [Development in modern social work of approaches focused on clients’ strengths] (p. 96–105). *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (1st ed.). Dallas: Primedia eLaunch LLS [in Ukrainian].
12. Sosnin, O.V., Voronkova, V. H. & Postol, O.Ie. (2015). Suchasni mizhnarodni systemy ta hlobalnyi rozvytok (sotsialno-politychni, sotsialno-ekonomichni, sotsialno-antropologhichni vymiry) [Modern international systems and global development (socio-political, socio-economic, socio-anthropological dimensions)]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
13. Aharkov, O. A. et al. (2015). Tekhnolohii sotsialnoi roboty [Technologies of social work]. Zaporizhzhia : Motor Sich [in Ukrainian].
14. Stukalo, N. V. & Simakhova, A. O. (2021). Hlobalni trendy rozvytku sotsialnoi ekonomiky [Global trends in the development of the social economy]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1 (34), 7–22. DOI: 10.33111/iep.2021.34.01 [in Ukrainian].
15. Kharlamov, M. I. (2013). Sotsialna robota: Kurs lektsii [Social work: Course of lectures]. Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian].
16. Khutkyi, D. O. (2006). Suchasna hlobalna sotsialna systema: makrosotsiolohichni pidkhid ta svit-systemnyi analiz [Modern global social system: macrosociological approach and world-system analysis]. *Naukovi zapysky*, 58, 17–21 [in Ukrainian].
17. Fuchs, C. (2003). Structuration Theory and Social Self-Organization. *Syst. Pract. Act Res*, 16 (2), 133–167. [in English].
18. Healthy Places Design Lab At the Harvard University Graduate School of Design. Social Technologies for Global Aging (2020–2026). Retrieved from <http://surl.li/cnjtfn> [in English].
19. IFSW (2018). Global Social Work Statement of Ethical Principles Retrieved from <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> [in English].
20. The Impact of Technology on Global Social Solidarity and Innovation. (2024). Retrieved from <http://surl.li/vvyyhu> [in English].
21. Jones, D., Yuen, A., & Rollet, C. (2008). Rising to the Global Challenge: IASSW, ICSW and IFSW Join Hands to Build an Agenda for the Next Decade, *International Social Work*, 51 (6), 847–849. [in English].
22. Social Technology for Global Aging Research Initiative at Harvard (2024). Retrieved from <https://projects.iq.harvard.edu/hstga> [in English].

УДК 364.01(072):316.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.24>

Ольга СТОЛЯРИК

докторка філософії із соціальної роботи, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0003-1105-2861

Жанна ПЕТРОЧКО

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, спеціальної освіти та соціальної роботи, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02000

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Ірина КРИНИЦЬКА

кандидатка соціологічних наук, в.о. завідувачки кафедри педагогіки та соціальної роботи, ЗВО «Український католицький університет», вул. Свенціцького, 17, м. Львів, Україна, 79011

ORCID: 0000-0002-1605-4279

Бібліографічний опис статті: Столярик, О., Петрочко, Ж., Криницька, І. (2024). Соціально-реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю та їх сімей: досвід Хорватії, Литви та Латвії. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 166–177, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.24>

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ЇХ СІМЕЙ: ДОСВІД ХОРВАТІЇ, ЛИТВИ ТА ЛАТВІЇ

У публікації розкривається досвід системи підтримки дітей з інвалідністю та їхніх сімей шляхом аналізу наявних соціально-реабілітаційних послуг у Хорватії, Литві та Латвії. Ця розвідка здійснена у рамках дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди, що фінансується Національним фондом досліджень України, реєстраційний номер №2022.01/0166). Аналіз міжнародного досвіду дозволяє відстежити сімейно-орієнтовану соціальну політику та інтегрований міждисциплінарний підхід до розвитку та надання соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю. Визначено, що у Хорватії відсутня послуга «соціальна реабілітація», однак наявні послуги з експертної оцінки потреб дитини з інвалідністю та послуга з раннього втручання. Натомість, у Литві та Латвії наявні послуги соціальної реабілітації, проте адмініструються вони в межах міжвідомчої співпраці декількох міністерств, а основний акцент у соціальній реабілітації відводиться психосоціальній підтримці сім'ї та дитини. Серед спільних ознак, притаманних досліджуванім країнам, можна відстежити: сімейно-орієнтований підхід до надання послуг, перехід від інституційних форм підтримки до розвитку реабілітаційних послуг у громаді. Соціальна реабілітація закордоном включає в себе експертну професійну оцінку потреб дитини та сім'ї і послуги раннього втручання як комплексну форму підтримки сім'ї та дитини з інвалідністю. Також у Латвії виявлено унікальні соціальні послуги з підтримки сімей, які виховують дитину, що потребує регулярного паліативного догляду.

Ключові слова: соціальна реабілітація, соціально-реабілітаційні послуги, дитина з інвалідністю, сімейно-орієнтований підхід, раннє втручання, оцінка потреб, догляд.

Olha STOLIARYK

PhD in Social Work, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv, 1 University str., Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0003-1105-2861

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Special Education and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Boulevard I. Shamo, Kyiv, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Iryna KRYNYTSKA

Candidate of Sociology Science, Acting Head of the Department of Pedagogy and Social Work, Ukrainian Catholic University, 17 Svetsitskoho str., Lviv, Ukraine, 79011

ORCID: 0000-0002-1605-4279

To cite this article: Stoliaryk, O., Petrochko, Zh., Krynytska, I. (2024). Sotsialno-reabilitatsiini posluhy dla ditei z invalidnistiu ta yikh simej: dosvid Khorvatii, Lytvii ta Latvii [Social rehabilitation services for children with disabilities and their families: the experience of Croatia, Lithuania and Latvia]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 166–177, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.24>

**SOCIAL REHABILITATION SERVICES FOR CHILDREN WITH DISABILITIES
AND THEIR FAMILIES: THE EXPERIENCE OF CROATIA,
LITHUANIA AND LATVIA**

The publication reveals the experience of the support system for children with disabilities and their families through the analysis of existing social rehabilitation services in Croatia, Lithuania, and Latvia. This investigation was carried out as part of the research on developing social rehabilitation services for children with disabilities and their families at the level of territorial communities in the war and post-war periods, financed by the National Research Fund of Ukraine, registration number 2022.01/0166. The analysis of international experience allows us to track family-oriented social policy and an integrated interdisciplinary approach to developing and providing social rehabilitation services for children with disabilities. It was determined that there is no social rehabilitation service in Croatia. Still, there are services for expert assessment of the needs of a child with disabilities and an early intervention service. Instead, in Lithuania and Latvia, there are social rehabilitation services, but they are administered within the framework of interdepartmental cooperation of several ministries, and the main emphasis in social rehabilitation is given to the psychosocial support of the family and the child. Among the common features inherent in the studied countries, it is possible to trace: a family-oriented approach to the provision of services; and a transition from institutional forms of support to the development of rehabilitation services in the community. Social rehabilitation abroad includes expert professional assessment of the needs of the child and family and early intervention services as a comprehensive form of support for the family and child with disabilities. Also, in Latvia, unique social services have been found to support families raising a child who needs regular palliative care.

Key words: social rehabilitation, social rehabilitation services, child with disabilities, family-oriented approach, early intervention, needs assessment, care.

Постановка проблеми. Дослідження, проведені в Україні, засвідчують наявність сутнісних прогалин у наданні соціальних послуг, зокрема послуг дітям з інвалідністю та їхнім сім'ям, на рівні територіальних громад (Боряк, 2024; Столярик та ін., 2020; Палатна & Семігіна, 2024).

Перспективи розвитку української системи соціальної підтримки та соціальних послуг для вразливих груп населення, повинні враховувати міжнародний, передовсім європейський, досвід системи соціального захисту та глобальні тренди у соціальній роботі (Столярик, Криницька & Слозанська, 2023; Семігіна, 2024). Водночас вони мають бути адаптованими та гнучкими до контексту війни, яка триває в Україні, та пов'язаних із нею наслід-

ків. Узагальнення міжнародного досвіду, який орієнтований на створення доступного середовища для різних категорій клієнтів соціальної роботи, дозволяє виявити специфічні технології та втручання, які пропонуються на ринку соціальних послуг і можуть розширити знання українських соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження зарубіжних науковців (Ivić-Hofman, 2021; Laklija, Babić, & Cheatham, 2020; Matančević & Oračić, 2024), виявили, що європейська соціальна політика щодо розвитку реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю спрямована на деінституалізацію та відмову від закладів інституційного догляду, підвищення доступності та адресності послуг шляхом роз-

ширення мережі надавачів у громадах, застосування інтегрованого підходу, який пропонує комбінувати зусилля різних відомств та фахівців задля підвищення якості життя дітей з інвалідністю та їх родин.

Привертає увагу позиція тих науковців (Ivić-Hofman & Jakab, 2023), котрі відзначають, що у постсоціалістичних країнах Європи наявні труднощі, які притаманні й українській системі соціальної підтримки: залишки інституалізованих закладів догляду, недостатнє фінансування саме реабілітаційних послуг, невеликий асортимент на ринку соціальних послуг, який дозволяє задовольнити потреби цієї категорії населення.

Це дає змогу проводити співставлення та аналізувати, як успішний досвід європейських країн може бути застосований для покращення української системи соціальної підтримки.

Мета статті – здійснити аналіз наявних соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей у Хорватії, Литві, Латвії.

Методологічно робота побудована на кабінетному дослідженні: (1) законодавства та нормативно-правових актів щодо соціально-реабілітаційних послуг в Хорватії, Литві та Латвії, (2) програм та проєктів соціальної політики, спрямованих на соціально-реабілітаційні послуги дітям з інвалідністю та членів їх сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-реабілітаційні послуги у Хорватії. У Хорватії соціальний захист дітей з інвалідністю включає послуги з раннього втручання та перехід від інституційного догляду до послуг в спільноті: наявні будинки соціального догляду можуть реорганізуватися в центри соціальної реабілітації для дітей з інвалідністю чи центри денного догляду, зважаючи на попит конкретної громади. Програми раннього втручання, як правило, включають послуги з соціальної, психологічної, інструментальної підтримки дитини та сім'ї, проте доступ до них обмежений у віддалених регіонах країни.

Реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю надаються за підтримки Міністерства праці, пенсійної системи, сім'ї та соціальної політики Хорватії (МППСССПХ) та Міністерства здоров'я Хорватії (МЗХ), що дозволяє відстежити комбінацію зусиль відомств щодо надання послуг вразливим категоріям

населення. До послуг, в межах компетенції МППСССПХ, які є галуззю практичної соціальної роботи, належать наступні:

1. *Експертна оцінка (stručna procjena)*. Це соціальна послуга, яка охоплює професійну оцінку стану дитини з ризиком розвитку, відхиленнями розвитку або інвалідністю. Мета цієї оцінки – визнати право на послугу психосоціальної підтримки, раннього втручання, допомоги при включенні до програм виховання та освіти, денного догляду, організованого житла чи притулку. Оцінка здійснюється групою експертів, які можуть включати соціального працівника, психолога, реабілітолога, ерготерапевта та медичного працівника. Тривалість надання послуги – 4–6 годин (Čališ & Atlija, 2023).

2. *Послуга психосоціальної підтримки (psihosocijalna podrška)*. Ця послуга передбачає професійні втручання та інші форми допомоги для розвитку когнітивних, функціональних, комунікативних, мовленнєвих, соціальних або освітніх навичок дитини з інвалідністю та їхніх сімей. Послуга надається як на рівні дитини, так і сім'ї, з метою подолання труднощів, розширення автономії дитини та інтеграції в громаду. Тривалість надання послуги – до одного року, з можливістю продовження (Modrčin et al., 2023).

3. *Раннє втручання (rana razvojna podrška)*. Послуга раннього втручання надається дітям віком від 3 до 7 років, які мають відхилення у розвитку або ризик інвалідності. Вона охоплює професійну допомогу дитині та підтримку родини; обсяг допомоги – до п'яти годин на тиждень.

Раннє втручання включає процес інформування, консультування, навчання та підтримки дітей, які мають труднощі в розвитку або ризик відхилень у розвитку через біологічні чи екологічні фактори. Послуги раннього втручання надаються з моменту виявлення відхилень у розвитку, труднощів розвитку або потреб у сфері поведінки чи психічного здоров'я. Послуги продовжують надаватися, доки дитина не досягне типового рівня розвитку або не перейде до інших послуг, які відповідають віку та/або стадії розвитку.

Потреби розвитку дитини складні і вимагають співпраці фахівців різного профілю, тому раннє втручання надається міждисциплі-

нарною групою фахівців-експертів. Усі члени команди втручання зосереджені на підтримці родини та навчанні батьків дієвим методам підтримки своєї дитини. Послуги раннього втручання орієнтовані не лише на дитину з інвалідністю, а й на сім'ю – вони прагнуть розширити можливості батьків. Фахівці намагаються розуміти, що батьки приймають усі ключові рішення, пов'язані з розвитком їхньої дитини, через надання їм психосоціальної підтримки.

4. *Послуга допомоги в цілях інклюзивного включення до освітніх програм (pomoć pri uključivanju u programe odgoja i redovitog obrazovanja).* Ця послуга надається вихователям, педагогам, вчителям та асистентам, які працюють з дітьми з порушеннями розвитку чи інвалідністю. Послуга також надається самим дітям у центрах соціального захисту та будинках догляду, де вони можуть отримувати реабілітаційні процедури, логопедичне лікування, допомогу психолога, фізіотерапію, трудотерапію, кінезіотерапію, сенсорну терапію, музичну терапію, арт-терапію, послуги з соціальної адаптації та інтеграції, організацію дозвілля (Babić, 2023).

5. *Послуга денного догляду (boravak).* Послуга передбачає організовану діяльність та професійну допомогу впродовж дня для задоволення основних та додаткових життєвих потреб дитини з інвалідністю. Вона може бути надана як на півдня (4–6 годин), так і на повний день (6–10 годин) і погоджується в залежності від потреб дитини.

6. *Послуга проживання (надання притулку) (smještaj).* Забезпечує інтенсивний догляд та задоволення основних життєвих потреб дитини з інвалідністю, коли це неможливо забезпечити в сім'ї. В межах цієї послуги виокремлюють:

– послугу проживання для реалізації реабілітаційних програм, яка надається дітям, залученим до інтенсивних реабілітаційних програм;

– послугу проживання з метою проведення психосоціального лікування, яка надається дітям з проблемами поведінки, пов'язаними з порушеннями розвитку чи інвалідністю, тривалістю до трьох років (Mićanović, 2023).

Також у Хорватії діє Хорватський фонд для дітей, який реалізовує *програму медико-соціальної допомоги дітям з порушеннями розвитку*, включаючи раннє втручання та ре-

абілітацію. Програма спрямована на надання послуг психосоціальної підтримки, освітньо-реабілітаційної допомоги та соціалізації дітей через ігрові кімнати неформальної дошкільної освіти. Вона допомагає дітям з інвалідністю та їхнім родинам досягати кращих результатів, виходячи з індивідуальних та сімейних потреб (Karnjuš et al., 2022; Žganec & Oračić, 2021).

За оцінками науковців (Colic & Vuljevac, 2023), соціально-реабілітаційні послуги все ще недоступні для багатьох дітей з обмеженими можливостями, особливо в менш розвинених регіонах республіки. Тільки одна восьма частина потенційних користувачів отримує послуги раннього втручання, і наявна значна географічна нерівномірність у доступі до цих послуг.

Поряд з тим, Хорватія отримує значну підтримку від організації UNICEF в рамках розвитку підтримувальних реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю (Šimunković & Borić, 2023). У 2021 році у співпраці з Міністерством праці, пенсійної системи, сім'ї та соціальної політики Хорватії впроваджено кампанію під гаслом «Перетворимо труднощі на можливості», спрямовану на створення та розширення соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх батьків у регіонах, де послуги є менш доступні та індекси їх розвитку найнижчі. Кампанія також має на меті створення та розширення служби денного догляду для дітей з інвалідністю, запровадження групової психосоціальної підтримки дітей з обмеженими можливостями та розвиток програм підтримки батьків «Зростаємо разом Плюс».

Таким чином, у Хорватії на рівні законодавства задекларована цілісна система соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю, спрямована на поліпшення якості життя дітей з обмеженими можливостями та їхніх сімей. Ці включають раннє втручання, денний догляд та психосоціальну підтримку. Однак доступ до цих послуг є обмеженим, особливо у менш розвинених регіонах країни.

Соціально-реабілітаційні послуги у Литві. У цій країні діти з інвалідністю мають доступ до різноманітних соціально-реабілітаційних послуг, які включають програми соціальної інтеграції, соціальну реабілітацію, технічні засоби реабілітації та психосоціальну підтримку для сімей. Ця система також орієнто-

вана на забезпечення рівного доступу дітей з інвалідністю до освітніх програм, як у звичайних, так і у спеціальних навчальних закладах (Gutauskienė, 2020; Kreiviniene et al., 2021).

Важливим аспектом системи соціальних послуг можна вважати законодавче забезпечення прав дітей з інвалідністю. Основним законодавчим актом, що регулює соціально-реабілітаційні послуги в Литві, є Закон про соціальні послуги (Šaralaitė, 2023). Інші нормативні акти та урядові постанови також регулюють окремі аспекти соціального захисту та надання послуг. Варто зауважити, що усі наявні реабілітаційні програми для дітей з інвалідністю у Литві є акредитованими. Литва також активно впроваджує інклюзивну освіту, що сприяє інтеграції дітей з інвалідністю у суспільство (Mincė, 2023).

Розглянемо детальніше основні види соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю у Литві:

1. *Соціальний догляд (socialinės globos paslaugos)*. Здійснюють центри, що забезпечують стаціонарне перебування дітей з інвалідністю та догляд за ними у випадку проходження реабілітації. Ці послуги надаються з урахуванням індивідуальної оцінки потреб дитини у соціальному догляді, що здійснюється командою фахівців-експертів. Соціальний догляд може включати

– *денний соціальний догляд (dienos socialinė globa)*: центри, що забезпечують денну підтримку та догляд за дітьми з інвалідністю впродовж робочого дня;

– *короткочасний соціальний догляд (trumpalaikė socialinė globa)*: тимчасова підтримка та догляд у періоди, коли основний догляд чи сімейна підтримка недоступні;

– *тривалий соціальний догляд (ilgalaikė socialinė globa)*: довготривала підтримка для дітей з інвалідністю, яка потребує стійкого догляду та підтримки у повсякденному житті.

– *тимчасовий перепочинок для батьків (laikinas atokvėpis)*: можливість для батьків відпочити, коли вони здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю (Meškauskienė & Kiaunytė, 2023).

2. *Реабілітаційні послуги (reabilitacijos paslaugos)*, які охоплюють:

– *соціальну реабілітацію (socialinė reabilitacija)*: сприяння соціальній інтеграції дитини через навчання соціальних навичок,

встановлення соціальних зв'язків та активну участь у суспільному житті;

– *медичну реабілітацію (medicininė reabilitacija)*: надання медичної підтримки та терапевтичних втручань для поліпшення фізичного стану дитини.

За потреби також для дитини та сім'ї можуть бути надані додаткові послуги: супровід та/або організація транспорту, розвиток рухових навичок, персональне тимчасове асистування, індивідуальна та/або групова емоційно-психологічна допомога, включення до груп взаємопідтримки (Nedzinskė, 2024).

Важливо відзначити, що до реабілітаційних послуг можуть бути залучені й батьки. У цілому, програми побудовані з оперттям на сильні сторони дитини та сім'ї, можливостям підтримки в сім'ї та громаді. У період реабілітації значна увага приділяється навчання членів сім'ї ефективному спілкуванню з дитиною, підтримку розвитку дитини та застосуванню рекомендацій медичних та соціальних фахівців у домашніх умовах.

У Литві існують *відділення ранньої реабілітації*, спрямовані на підтримку розвитку дітей з ризиком порушення чи його наявністю з раннього віку. Ці відділення надають інтегровану підтримку, схожу на послуги раннього втручання в Хорватії, поєднуючи соціальний, медичний, освітній та психологічний підходи в побудові реабілітаційних програм. Основні функції цих відділень включають:

– діагностику та терапевтичні втручання: оцінка розвитку дитини та визначення потреб у реабілітаційних заходах;

– аналіз батьківсько-дитячих відносин: клінічне спостереження за спілкуванням та грою батьків і дитини для виявлення особливостей і рекомендацій щодо правильного взаємодії і управління поведінкою дитини;

– психологічну підтримку: надання терапевтичних втручань, поведінкової терапії та підтримки сім'ї;

– мультидисциплінарну підтримку: залучення фахівців різних спеціальностей (фізіотерапевт, логопед, кінезіолог, реабілітолог) для надання комплексних методів втручання, таких як групова ігрова терапія, терапія Монтесорі, музикотерапія, арт-терапія тощо;

– надання компенсаторного обладнання та засобів реабілітації: забезпечення необхід-

ними технічними засобами та пристроями для покращення фізичних та когнітивних можливостей дитини (Kirvelaitis, 2024).

Важливо відзначити, що ключову роль у підтримці сімей з дітьми з інвалідністю у Литві відіграють соціальні працівники. Вони надають комплексну підтримку через соціальні, психологічні та життєві виклики, пов'язані з вихованням та доглядом за дитиною. Також соціальні працівники інформують сім'ї про наявність державних та громадських організацій, що надають підтримку, а також про законодавство щодо соціальної підтримки та доступності програм ранньої реабілітації та освітніх закладів. Спільна робота з фахівцем сприяє підвищенню батьківської компетентності та розширенню прав і можливостей сімей.

Соціальна реабілітація дітей з інвалідністю у Литві включає два основні напрямки діяльності фахівців мультидисциплінарної команди:

- підтримка соціальних та повсякденних навичок для самостійного життя, розвиток навичок (абілітація) та відновлення (реабілітація), а також інформування та навчання сім'ї практичним навичкам для вирішення проблем, що виникають у процесі виховання та догляду;

- включення дитини з інвалідністю до інклюзивного навчання та освітніх програм, надання підтримки педагогічним працівникам у створенні дружнього освітнього середовища.

Отже, у Литві система соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю ретельно побудована на інтегрованому підході, що об'єднує медичні, соціальні, освітні та психологічні аспекти. Відділення ранньої реабілітації надають комплексну підтримку, спрямовану на покращення якості життя дітей і підтримку їхньої родини. Програми реабілітації орієнтовані на індивідуальні потреби кожної дитини, забезпечуючи доступ до необхідних терапевтичних, психологічних та освітніх сервісів. Співпраця з батьками є ключовою в адаптації та розвитку дитини, зокрема за допомогою клінічного спостереження та інтервенцій, спрямованих на підтримку сімейних відносин. Такий комплексний підхід сприяє інклюзивному вихованню та покращує можливості соціальної адаптації дітей з інвалідністю в литовському суспільстві.

Соціально-реабілітаційні послуги у Латвії.

Соціальна політика щодо дітей з інвалідністю

у цій країні передбачає забезпечення доступності послуг як для дитини з інвалідністю, так і для членів її сім'ї (Bethere et al., 2023). На нинішньому етапі уряд Латвії приділяє особливу увагу створенню інклюзивного освітнього середовища та доступу до програм раннього втручання. Латвійська система соціально-реабілітаційних послуг також включає надання асистивних технологій, що дозволяє дітям з інвалідністю отримувати необхідні послуги для їхнього розвитку та інтеграції у суспільство (Bertulem & Vetra, 2020). Особлива увага приділяється підтримці сімей, які виховують дітей з інвалідністю, щоб вони могли ефективно справлятися з повсякденними викликами.

Система соціальних послуг регулюється низкою законодавчих актів, серед яких головними є Закон про соціальні послуги та соціальну допомогу (LIKUMI, 2002), який визначає види соціально-реабілітаційних послуг, критерії їх надання, права та обов'язки отримувачів і надавачів послуг.

Розглянемо детальніше різновиди соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю у Латвії (Vilka & Lotko, 2021).

Оскільки розширений опис послуг соціальної реабілітації дітей з інвалідністю у Латвії є важливим, ось детальніше про кожен тип послуг:

1. *Послуги соціальної підтримки та психосоціальної підтримки дитини та сім'ї (sociālās aprūpes pakalpojumi ma psihosociālais atbalsts bērnam un vecākiem).* Ці послуги включають безоплатні консультації психолога та соціального працівника для дітей з інвалідністю та їхніх сімей.

Соціальні працівники також забезпечують підтримку сімей у залученні до груп взаємодопомоги та надають послуги з представництва інтересів сімей перед різними установами і організаціями.

2. *Денні центри догляду (dienas aprūpes centri).* Центри забезпечують комплексний догляд, реабілітацію, інтеграцію та організацію дозвілля для дітей з інвалідністю залежно від потреб конкретної дитини, враховуючи її фізичні та психічні можливості.

3. *Реабілітаційні послуги (rehabilitācijas pakalpojumi).* Охоплюють такі різновиди, як – *медична реабілітація (medicīniskā rehabilitācija):* включає послуги, спрямовані на

відновлення фізичного здоров'я після захворювань чи травм дитини;

– *соціальна реабілітація (sociālā rehabilitācija)*: послуги, спрямовані на покращення соціальної інтеграції дітей з інвалідністю в суспільство.

Метою соціально-реабілітаційних послуг є вдосконалення функціональних можливостей та підвищення якості життя дітей з обмеженнями здоров'я шляхом надання послуг спеціалістів мультидисциплінарної команди. Рішення про надання або відмову в отриманні цієї послуги приймає соціальна служба, а самі соціально-реабілітаційні послуги можуть надаватися до 10 разів на календарний рік, а у разі потреби, кількість може зростати до 15 разів на календарний рік.

4. *Послуги тривалого соціального догляду та соціальної реабілітації для дітей (lgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi bērniem)*. Ці послуги надаються дітям з важкими порушеннями психічного та фізичного розвитку та передбачають довготривале перебування в соціальних закладах з метою проходження інтенсивної реабілітаційної програми під опікою мультидисциплінарної команди фахівців.

5. *Послуга догляду вдома для дітей з інвалідністю (prūpes mājās pakalpojums pilngadīgām personām)*. Надається сім'ям, що виховують дітей з інвалідністю з метою забезпечення догляду, розвитку навичок самообслуговування та проведення змістовного дозвілля за місцем проживання дитини. Послуга може бути отримана лише рішенням комісії щодо потреби дитини в спеціальному догляді вдома. Алгоритм визначення потреби сім'ї в послугі включає оцінку можливостей членів родини, які проживають разом з дитиною, надавати їй необхідну підтримку. Також враховується тривалість перебування дитини в навчальному закладі, види діяльності, які є доступними для неї з врахуванням діагнозу, отримувани соціальні та медичні послуги, інші обставини, що мають значення для прийняття рішення. Послуга надається до 80 годин на місяць.

6. *Послуга психосоціальної реабілітації для дітей з інвалідністю, які мають потребу в паліативній допомозі (psihosociālās rehabilitācijas pakalpojums)*. Ця послуга надається сім'ї дитини, яка, згідно рішення медичного консили-

уму, має ризик передчасної смерті, пов'язаної із наявним захворюванням. Така дитина та члени її сім'ї включаються в систему обліку надання паліативної допомоги за місцем проживання.

Метою послуги є надання підтримки сім'ї в управлінні проблемними ситуаціями, пов'язаними із захворюванням дитини, яка перебуває на паліативному лікуванні. Також послуга передбачає підтримання якості життя дитини до моменту її смерті та реінтеграцію сім'ї в суспільство після втрати. Дитина та члени її родини отримують консультації та підтримку зі сторони соціальних працівників, які є частиною міждисциплінарної команди паліативної допомоги. Послугу надає Товариство паліативної допомоги відповідно до індивідуального плану паліативної допомоги дитини. Ця послуга організована у формі індивідуальних консультацій і доступна цілодобово, без обмеження тривалості консультацій, які можуть відбуватися у форматі теле-, інтернет-зв'язку та стаціонарно, у кабінеті паліативної допомоги. Також, послуга може надаватися кризово – за місцем проживання дитини. У період трауру (до 24 місяців після смерті дитини), членам сім'ї доступна підтримка у формі індивідуальних консультацій та груп підтримки. Кожен член сім'ї може отримати до 25 індивідуальних консультацій і до 10 організованих групових зустрічей підтримки (Ministru kabineta, 2017).

Проведений аналіз послуг засвідчує, що підхід до підтримки дітей з інвалідністю та їх сімей у Латвії відзначається інтегрованістю та спрямований на покращення якості життя та соціальної інтеграції в суспільство. Важливо окреслити сімейно-орієнтований підхід до надання соціально-реабілітаційних послуг.

Обговорення результатів. Аналіз законодавства Хорватії, Литви та Латвії, а також огляд досвіду надання соціально-реабілітаційних послуг у цих країнах дає підставити окреслити тенденції, які можуть враховуватися у системі соціальної підтримки дітей з інвалідністю в Україні.

В першу чергу, варто наголосити на таких акцентах, спільних для досліджуваних країн, як міждисциплінарний інтегрований підхід до надання соціально-реабілітаційних послуг, перехід від інституалізованих форм підтримки до послуг у громадах, сімейно-орієнтовані практики втручання, які ґрунтуються на ідеях розви-

тку сильних сторін, що узгоджується із результатами наявних у науковій літературі наукових розробок з цих питань (Горішна & Петрович; Горішна, Петрович & Столяр, 2023; Семигіна & Столяр, 2024).

Відтак, у Хорватії можна відстежити особливу увагу до розвитку послуги раннього втручання, з акцентом на ресурсну підтримку сім'ї, супровід раннього розвитку дитини з ризиком функціональних обмежень, підвищення якості їх життя. У офіційному каталозі відсутня послуга «соціальна реабілітація», однак будинки соціального догляду, які наявні у громадах, можуть перепрофілюватися у центри соціальної реабілітації для дітей з інвалідністю, якщо є така потреба. У Хорватії наявні залишки інституціалізованого догляду (послуги проживання/надання притулку та послуги організованого житла), однак розвиваються й напівстаціонарні центри денного перебування. Важливою є послуга психосоціальної підтримки сім'ї, що є аналогом української послуги соціального супроводу, у центрі якої – якість життя дитини з інвалідністю та членів родини. Орієнтація на добробут сім'ї та дитини – є ключовою характеристикою системи соціальної підтримки (Столяр, 2024). Реабілітаційні послуги є комплексними, враховують біопсихосоціальний підхід, надаються мультидисциплінарною командою та включають послуги з експертної оцінки потреб дитини з інвалідністю, допомогу в цілях інклюзивного включення в навчання та освітні програми, посилення участі сім'ї у реабілітаційних програмах.

Натомість, у Литві наявні спеціальні центри ранньої допомоги, які забезпечують діагностику і терапію для дітей з інвалідністю від народження до семи років та за своїми параметрами, частково дублюють послугу раннього втручання у Хорватії. Також у Литві створені реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю, які мають інтегрований характер та включають медичний, психологічний та соціальний підходи. В країні є численні реабілітаційні центри, де діти з інвалідністю можуть проходити фізичну, психологічну та соціальну реабілітацію. Членам сім'ї дитини з інвалідністю надається соціально-психологічна допомога і консультації з управління викликами, пов'язаними із вихованням та доглядом за дитиною. Батьки дітей з інвалідністю можуть брати участь

у реабілітаційних програмах на засадах участі у прийнятті рішень. Ці програми розроблені з урахуванням сильних сторін дитини та сім'ї, а також можливостей підтримки сім'ї у громаді. Під час реабілітації велика увага приділяється навчанню членів родини ефективним методам спілкування з дитиною, сприянню її розвитку та впровадженню рекомендацій медичних і соціальних фахівців у домашніх умовах.

У Латвії ключовими тенденціями у системі соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та членів їх сімей є послуги з психосоціальної підтримки сім'ї, тривалого догляду та соціальної реабілітації дітей. Унікальною, на наш погляд, є соціальна послуга психосоціальної реабілітації для дітей з інвалідністю, які мають потребу в паліативній допомозі, яка є специфічною формою соціальної підтримки, що комбінує допомогу з питань паліативного догляду за дитиною, яка має ризик передчасної смерті чи невиліковне захворювання, та соціальні втручання у роботі з підтримки сім'ї після втрати.

Враховуючи досвід Хорватії, Литви та Латвії, Україна може запозичити такі підходи:

1. Розвиток міждисциплінарних команд для надання комплексних послуг: Це забезпечить більш ефективну та цілісну підтримку дітей з інвалідністю.

2. Децентралізація послуг та створення центрів ранньої допомоги на рівні громад: Забезпечення доступності послуг для всіх дітей незалежно від місця проживання.

3. Сімейно-орієнтовані втручання: Акцент на залучення сімей до процесу реабілітації та надання їм необхідної підтримки та навчання.

4. Впровадження послуг з паліативної допомоги: Розробка спеціалізованих програм для підтримки дітей з невиліковними захворюваннями та їхніх сімей.

Впровадження цих тенденцій може значно покращити якість життя дітей з інвалідністю в Україні та їхніх сімей, забезпечуючи їм необхідну підтримку на всіх етапах розвитку та соціальної інтеграції.

Висновки. Досвід Хорватії, Литви та Латвії є цінним, з точки зору підходів до організації і надання соціально-реабілітаційних послуг. Варто зауважити, що для усіх країн важливою є превенція можливих ризиків, пов'язаних із захворюванням дитини чи інвалідністю ще

у ранньому дитячому віці, тому впроваджуються такі послуги як раннє втручання

Заслужують уваги підходи до експертної оцінки потреб дитини з інвалідністю мультидисциплінарною командою, що дозволяє розробляти чутливі індивідуалізовані плани реабілітації для конкретної дитини. Також, варто враховувати досвід соціальної роботи у Латвії та Литві, що стосується системної та комплексної психосоціальної підтримки членів сім'ї у їхній життєвій ситуації, нарощування ресурсного капіталу сім'ї шляхом залучення до реабілітаційних програм, впровадження освітніх чи навчальних курсів для членів сім'ї з підвищення їх компетентності тощо.

Важливо здійснювати роботу з масштабування таких соціальних послуг як денний догляд та підтримане проживання для дітей з інвалідністю, які включатимуть інтегровані послуги та комбінуватимуть втручання різних фахівців задля максимального задоволення потреб дитини та сім'ї.

Подяка: Дослідження виконане в рамках реалізації Проекту 2022.01/0166 «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди», що фінансується за конкурсом «Наука для відбудови України у воєнний та повоєнний періоди» Національного фонду досліджень України

ЛІТЕРАТУРА:

1. Babić A. *Integracija žena izbjeglica u Republici Hrvatskoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Theory and Methods of Social Work). 2023.
2. Bertule D., Vetra A. Needs of families with children with cerebral palsy in Latvia and factors affecting these needs. *Journal of Personalized Medicine*. 2020. Vol. 10(3). P. 139.
3. Bethere D., Kasiliauskiene R., Pavitola L., Usca S. Teachers' Attitude towards Inclusive Education: Latvian and Lithuanian Experiences. *Social Sciences*. 2023. Vol. 12(7). P. 365.
4. Čališ J., Atlija M. Stručna edukacijsko-rehabilitacijska podrška u obitelji. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*. 2023. Vol. 18(58 (zbornik radova)), 5–6.
5. Colic M., Buljevac M. Formal and informal support for Croatian and Serbian people with disabilities and their families: A scoping review. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*. 2023. Vol. 22(4). P. 327–349.
6. Frančula Modrčin I., Peharec Ramov R., Zahorij K., Jašić M., Prskalo A., Dežmar, D., Tončetić Bogović S. Grupne terapije za visokofunkcionalnu djecu s poremećajem spektra autizma i teškoćama socijalne interakcije. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*. 2023. Vol. 18(58 (zbornik radova)), 12–13.
7. Gutauskienė R. *Socialinės pagalbos preinamumas šeimai, auginančiam neįgalų vaiką* (Doctoral dissertation, Šiaulių universitetas). 2020.
8. Ivić-Hofman K. Š. The rights of children with disabilities to upbringing and education in Croatia—from the categorization to the inclusion. *Research in Education and Rehabilitatio*. 2021. Vol. 4(2). P. 120–133.
9. Ivić-Hofman K. Š., Jakab A. W. Formal support—expectations of parents of children with disabilities. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*. 2023. Vol. 22(2). P. 117–132.
10. Karnjuš R., Brenčić Cindrić M., Bodul M., Šarić K., Tumpa Tambić J., Schnurrer-Luke-Vrbanić T. Terapijski pas u rehabilitaciji djece s teškoćama u razvoju—mišljenja i očekivanja roditelja i stručnjaka. *Medicina Fluminensis*. 2022. Vol. 58(4). P. 416–424.
11. Kirvelaitis. D. *Autizmą turinčius vaikus auginančių tėvų požiūrio į ankstyvosios rehabilitacijos metodus tyrimas* (Doctoral dissertation). 2024.
12. Kreiviniene B., Vaišvilaitė V., Miškinė V., Kasparavičienė A. Vaikų, turinčių negalių, savarankiškumo formavimas delfinų terapijos centre: didesnių galimybių link. *Tiltai: socialiniai mokslai*. 2021. Vol. (1). P. 101–120.
13. Krsnik L. *Uloga Zavoda za socijalni rad u izricanju mjera izdvajanja djeteta iz obitelji* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Family Law). 2023.
14. Laklija M., Babić M. M., Cheatham L. P. Institutionalization of children with disabilities in Croatia: Social workers' perspectives. *Child & youth services*. 2020. Vol. 41(2). P. 184–203.
15. LIKUMI. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2002. No. 168. URL: <https://likumi.lv/ta/id/68488>
16. Matančević J., Opačić A. Social Work and Social Policy in Croatia in Times of Continuous Reforms and Crisis. In *Social Work and Social Policy Transformations in Central and Southeast Europe*. Cham: Springer Nature Switzerland. 2024. P. 77–95.
17. Meškauskienė A., Kiaunytė A. Socialinė pagalba šeimai: kaip vykdyti institucinės vaikų globos (rūpybos) prevenciją. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai/Social work. Experience and methods*. 2023. Vol. 31(31 (1)). P. 109–143.

18. Mićanović M. *Izvaninstitucionalne usluge i njihovi korisnici u Republici Hrvatskoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Social policy). 2023.
19. Mincė J. *Į šeimą orientuotos terapijos principų taikymas ankstyvojoje reabilitacijoje: teisės aktų analizė ir šeimų, auginančių vaikus su raidos sutrikimais, požiūris* (Doctoral dissertation, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas). 2023.
20. Ministru kabineta noteikumi Nr. 766 "Noteikumi par psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumu paliafīvā aprūpē esošiem bērniem un viņu ģimenes locekļiem". 2017. URL: <https://likumi.lv/ta/id/296009>
21. Nedzinskė V. *Vaiķu reabilitācijas specialistu saviveiksmīgumas reabilitācijas programu prioritētams* (Doctoral dissertation). 2024.
22. Šapalaitė U. *Socialinių paslaugų kokybės vertinimas: paslaugų gavėjų perspektyva* (Doctoral dissertation). 2023.
23. Šimunković G., Bori I. Exercise of children's participatory rights in the healthcare system of the Republic of Croatia. In *Equal Access to Healthcare in Socially Diverse Societies*. Verlag Karl Alber. 2023. P. 83–110.
24. Vilka L., Lotko M. Social Work Education in Latvia: Post-crisis Impact and Development Perspectives. In *Social Work Education in Europe: Traditions and Transformations*. Cham: Springer International Publishing. 2021. P. 153–170.
25. Žganec N., Oračić A. Inclusive society within the framework of a transitioning society: Examples from the Republic of Croatia. *Ambivalences of Inclusion in Society and Social Work: Research-Based Reflections in Four European Countries*. 2021. P.73–96.
26. Боряк О. Центри реабілітації в Україні: реалії та перспективи. *Inclusion and Diversity*. 2024. Вип. (3). С. 10–14.
27. Горішна Н, Петрочко Ж. Комплексний підхід при наданні соціально-реабілітаційних послуг дітям з інвалідністю: аналіз міжнародних документів. *Human problems and ways to solve them : The VI International Scientific and Practical Conference (October 23-25)*. Rome. 2023. P. 151–156.
28. Горішна Н., Петрочко Ж., Столярик О. Законодавчі аспекти соціальної реабілітації дітей з інвалідністю: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 2. С. 19–27. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/36>
29. Палатна Д., Семигіна Т. *Згуртування громади: соціальний вимір [Монографія]*. Tallinn: Teadmus. 2024. 315 с.
30. Семигіна Т., Столярик О. Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи. Tallinn: Teadmus. 2024. 257 с. URL: <https://teadmus.org/main-publications/sm-47>.
31. Семигіна Т. Врятувати світ? Тренди в сучасній соціальній роботі. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти: Збірник наукових праць*. Рівне: МЦНД. 2024. С. 44–46.
32. Столярик О. Сімейно-орієнтований підхід у соціальній реабілітації дітей з інвалідністю. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: збірник наукових праць*. Дніпро: МЦНД. 2024. С. 44–46.
33. Столярик О., Семигіна Т., Зубчик О. Сімейна соціальна робота: реалії України. *Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2020. Вип. 4. С. 28–46.
34. Столярик О., Слосанська Г. Криницька І. Концепція реабілітації осіб з інвалідністю у закордонній практиці соціальної роботи: системний огляд. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 4. С. 44–53. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.7>

REFERENCES:

1. Babić, A. (2023). *Integracija žena izbjeglica u Republici Hrvatskoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Theory and Methods of Social Work).
2. Bertule, D., & Vetra, A. (2020). Needs of families with children with cerebral palsy in Latvia and factors affecting these needs. *Journal of Personalized Medicine*, 10(3), 139.
3. Bethere, D., Kasiliauskiene, R., Pavitola, L., & Usca, S. (2023). Teachers' Attitude towards Inclusive Education: Latvian and Lithuanian Experiences. *Social Sciences*, 12(7), 365.
4. Čališ, J., & Atlija, M. (2023). Stručna edukacijsko-rehabilitacijska podrška u obitelji. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*, 18(58(zbornik radova)), 5–6.
5. Colic, M., & Buljevac, M. (2023). Formal and informal support for Croatian and Serbian people with disabilities and their families: A scoping review. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 22(4), 327–349.
6. Frančula Modrčin, I., Peharec Ramov, R., Zahoriy, K., Jašić, M., Prskalo, A., Dežmar, D., ... & Tončetić Bogović, S. (2023). Grupne terapije za visokofunkcionalnu djecu s poremećajem spektra autizma i teškoćama socijalne interakcije. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*, 18(58 (zbornik radova)), 12–13.
7. Gutauskienė, R. (2020). *Socialinės pagalbos preinamumas šeimai, auginančiai neįgalų vaikų* (Doctoral dissertation, Šiaulių universitetas).
8. Ivić-Hofman, K. Š. (2021). The rights of children with disabilities to upbringing and education in croatia—from the categorization to the inclusion. *Research in Education and Rehabilitation*, 4(2), 120–133.

9. Ivić-Hofman, K. Š., & Jakab, A. W. (2023). Formal support–expectations of parents of children with disabilities. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 22(2), 117–132.
10. Karnjuš, R., Brenčić Cindrić, M., Bodul, M., Šarić, K., Tumpa Tambić, J., & Schnurrer-Luke-Vrbanić, T. (2022). Terapijski pas u rehabilitaciji djece s teškoćama u razvoju–mišljenja i očekivanja roditelja i stručnjaka. *Medicina Fluminensis*, 58(4), 416–424.
11. Kirvelaitis, D. (2024). *Autizmą turinčius vaikus auginančių tėvų požiūrio į ankstyvosios reabilitacijos metodus tyrimas* (Doctoral dissertation).
12. Kreivinienė, B., Vaišvilaitė, V., Miškinė, V., & Kasparavičienė, A. (2021). Vaikų, turinčių negalių, savarankiškumo formavimas delfinų terapijos centre: didesnių galimybių link. *Tiltai: socialiniai mokslai*, (1), 101–120.
13. Krsnik, L. (2023). *Uloga Zavoda za socijalni rad u izricanju mjera izdvajanja djeteta iz obitelji* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Family Law).
14. Laklija, M., Babić, M. M., & Cheatham, L. P. (2020). Institutionalization of children with disabilities in Croatia: Social workers' perspectives. *Child & youth services*, 41(2), 184–203.
15. LIKUM (2002). Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. *Latvijas Vēstnesis*, 168. Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/id/68488>
16. Matančević, J., & Opačić, A. (2024). Social Work and Social Policy in Croatia in Times of Continuous Reforms and Crisis. In *Social Work and Social Policy Transformations in Central and Southeast Europe* (pp. 77–95). Cham: Springer Nature Switzerland.
17. Meškauskienė, A., & Kiaunytė, A. (2023). Socialinė pagalba šeimai: kaip vykdyti institucinės vaikų globos (rūpybos) prevenciją. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai/Social work. Experience and methods*, 31(31 (1)), 109–143.
18. Mićanović, M. (2023). *Izvaninstitucionalne usluge i njihovi korisnici u Republici Hrvatskoj* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law. Social policy).
19. Mincė, J. (2023). *Į šeimą orientuotos terapijos principų taikymas ankstyvojoje reabilitacijoje: teisės aktų analizė ir šeimų, auginančių vaikus su raidos sutrikimais, požiūris* (Doctoral dissertation, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas).
20. Ministru kabineta 2017. gada 19. decembra noteikumi Nr. 766 "Noteikumi par psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumu paliatīvā aprūpē esošiem bērniem un viņu ģimenes locekļiem". Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/id/296009>
21. Nedzinskė, V. (2024). *Vaikų reabilitacijos specialistų saviveiksmingumas reabilitacijos programų prioritetams* (Doctoral dissertation).
22. Šapalaitė, U. (2023). *Socialinių paslaugų kokybės vertinimas: paslaugų gavėjų perspektyva* (Doctoral dissertation).
23. Šimunković, G., & Borić, I. (2023, June). Exercise of children's participatory rights in the healthcare system of the Republic of Croatia. In *Equal Access to Healthcare in Socially Diverse Societies* (pp. 83–110). Verlag Karl Alber.
24. Vilka, L., & Lotko, M. (2021). Social Work Education in Latvia: Post-crisis Impact and Development Perspectives. In *Social Work Education in Europe: Traditions and Transformations* (pp. 153–170). Cham: Springer International Publishing.
25. Žganec, N., & Opačić, A. (2021). Inclusive society within the framework of a transitioning society: Examples from the Republic of Croatia. *Ambivalences of Inclusion in Society and Social Work: Research-Based Reflections in Four European Countries*, 73–96.
26. Boryak, O. (2024). Tsentry reabilitatsiyi v Ukrayini: realiyi ta perspektyvy [Rehabilitation centers in Ukraine: realities and prospects]. *Inclusion and Diversity*, (3), 10–14 [in Ukrainian].
27. Horishna, N., & Petrochko, ZH (2023). Kompleksnyy pidkhid pry nadanni sotsial'no-reabilitatsiynykh posluh dityam z invalidnistyu: analiz mizhnarodnykh dokumentiv [Complex approach in providing social rehabilitation services to children with disabilities: analysis of international documents]. *Human problems and ways to solve them : The VI International Scientific and Practical Conference (October 23-25, pp. 151-156)*. Rome [in Ukrainian].
28. Horishna, N., Petrochko, ZH., & Stolyaryk, O. (2023). Zakonodavchi aspekty sotsial'noyi reabilitatsiyi dityey z invalidnistyu: vitchyznyanyy ta zarubizhnyy dosvid [Legislative aspects of social rehabilitation of children with disabilities: domestic and foreign experience]. *Inklyuziya i suspil'stvo – Inclusion and society*, 2, 19–27. Retrieved from: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/36> [in Ukrainian]
29. Palatna, D. & Semyhina, T. (2024). *Zhurtuvannya hromady: sotsial'nyy vymir [Monohrafiya] [Community cohesion: social dimension [Monograph]]*. Tallinn: Teadmus. 315 s [in Ukrainian].
30. Semyhina, T., & Stolyaryk, O. (2024). *Rozvytok syl'nykh storin kliyentiv sotsial'noyi roboty [Development of strengths of clients of social work]*. Tallinn: Teadmus. 257 s. Retrieved from: <https://teadmus.org/main-publications/sm-47> [in Ukrainian].
31. Semyhina, T. (2024). Vryatuvaty svit? Trendy v suchasniy sotsial'niy roboti [Save the world? Trends in modern social work]. *Tsyfrove naukove suspil'stvo: sotsial'no-ekonomichni, pravovi ta mizhnarodni aspekty: Zb.naukovykh prats' – Digital scientific society: socio-economic, legal and international aspects: Collection of scientific papers (s. 44–46)*. Rivne: MTSND [in Ukrainian].

32. Stolyaryk, O. (2024). Simeyno-oriyentovanyu pidkhid u sotsial'niy reabilitatsiyi ditey z invalidnistyu [Family-oriented approach in social rehabilitation of children with disabilities]. *Innovatsiyini tendentsiyi s'ohodennya v sferi pryrodnychyykh, humanitarnyykh ta tochnyykh nauk: zbirnyk naukovyykh prats' – Today's innovative trends in the field of natural, humanitarian and exact sciences: a collection of scientific papers (Dnipro: MTSND, 12.04. 2024; s. 44–46)* [in Ukrainian].

33. Stolyaryk, O., Semyhina, T., & Zubchuk, O. (2020). Simeyna sotsial'na robota: realiyi Ukrayiny [Family social work: realities of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Pivdennoukrayins'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushyns'koho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky*, 4, 28–46 [in Ukrainian].

34. Stolyaryk, O., Slozans'ka, H., & Krynyts'ka, I. (2023). Kontseptsiya reabilitatsiyi osib z invalidnistyu u zakordonnii praktytsi sotsial'noyi roboty: systemnyy ohlyad [The concept of rehabilitation of persons with disabilities in the foreign practice of social work: a systematic review]. *Vvichlyvist'. Humanitas*. 4, 44–53. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.7> [in Ukrainian]

УДК 316:364.65

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.25>

Олена ШЕВЧЕНКО

аспірантка ОНП «Соціальна робота», Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0009-0006-6233-3136

Бібліографічний опис статті: Шевченко, О. (2024). Проблеми координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 178–186, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.25>

ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

У 2023 році відсутність безпеки, спричинена постійним потоком бомбардувань по всій країні, важкими боями та військовими діями на лінії фронту, продовжувала перешкоджати здатності гуманітарних організацій надавати допомогу та послуги людям, які постраждали від війни в Україні. Бюрократичні перешкоди також вплинули на гуманітарну допомогу.

Гуманітарна криза в Україні, яка була спровокована повномасштабним вторгненням росії на територію України, призвела до необхідності залучення значної міжнародної гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало. Враховуючи значну кількість гуманітарних організацій та програм, що існують на території України, з'являється гостра необхідність у ефективній координації їхніх зусиль.

В статті наголошується, що координація є життєво важливою в гуманітарній допомозі. Її використання призводить до зменшення прогалів і дублювання під час надання гуманітарної допомоги.

Визначено, що координація відіграє важливу роль в забезпеченні готовності та реагуванні на гуманітарні виклики. Встановлено, що координація має бути інклюзивною, а організаціям, відповідальним за координацію, потрібен достатній потенціал, включаючи персонал, фінансування, комунікаційну інфраструктуру та інші ресурси. Ефективна координація має підтримуватися політичним керівництвом високого рівня та стимулами для співпраці.

Гуманітарна координація міжнародних програм спрямована на підвищення ефективності гуманітарного реагування шляхом забезпечення більшої передбачуваності, підзвітності та партнерства.

Були виділені та проаналізовані такі основні проблеми координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні, як централізованої координації, проблеми різноманітності підходів і стандартів, часто виникаючі бюрократичні перепони, конкуренція за ресурси та витіснення місцевих організацій, недостатнє врахування місцевого контексту та негнучкі структури управління.

На основі проведеного аналізу було надано рекомендації для підвищення ефективності співпраці між різними учасниками гуманітарної відповіді на кризу в Україні. Важливими рекомендаціями є забезпечення більш справедливого розподілу фінансових та матеріальних ресурсів між міжнародними та місцевими організаціями та залучення місцевих громадських організацій до процесу планування та прийняття рішень на всіх етапах гуманітарного реагування.

Ключові слова: координація, міжнародні програми, гуманітарна допомога, гуманітарна криза, готовність, реагування.

Olena SHEVCHENKO

PhD student of Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0009-0006-6233-3136

To cite this article: Shevcheko, O. (2024). Problemy koordynatsii mizhnarodnykh proqram humanitarnoi dopomohy v Ukraini [Problems of coordination of international humanitarian aid programmes in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 178–186, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.25>

PROBLEMS OF COORDINATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AID PROGRAMMES IN UKRAINE

In 2023, insecurity caused by a steady stream of bombardments across the country, heavy fighting and military operations on the frontline continued to hamper the ability of humanitarian actors to provide assistance and services to people affected by the war in Ukraine. Bureaucratic obstacles also affected humanitarian assistance.

The humanitarian crisis in Ukraine, which was triggered by Russia's full-scale invasion of Ukraine, has resulted in the need for significant international humanitarian assistance to the affected population. Given the large number of humanitarian organisations and programmes operating in Ukraine, there is an urgent need for effective coordination of their efforts.

The article emphasises that coordination is vital in humanitarian assistance, as it helps to reduce gaps and duplication in the provision of humanitarian assistance.

It is determined that coordination plays an important role in ensuring preparedness and response to humanitarian challenges. It is established that coordination should be inclusive and that organisations responsible for coordination need sufficient capacity, including staff, funding, communication infrastructure and other resources. Effective coordination should be supported by high-level political leadership and incentives for cooperation.

The humanitarian coordination of international programmes aims to improve the effectiveness of humanitarian response by ensuring greater predictability, accountability and partnership.

The main challenges of coordinating international humanitarian assistance programmes in Ukraine were identified and analysed, including centralised coordination, diversity of approaches and standards, frequent bureaucratic obstacles, competition for resources and crowding out of local organisations, insufficient consideration of the local context and inflexible governance structures.

Based on the analysis, recommendations were made to improve the effectiveness of cooperation between different actors in the humanitarian response to the crisis in Ukraine. Important recommendations include ensuring a more equitable distribution of financial and material resources between international and local organisations and involving local civil society organisations in the planning and decision-making process at all stages of the humanitarian response.

Key words: *coordination, international programmes, humanitarian aid, humanitarian crisis, preparedness, response.*

Актуальність проблеми. 24 лютого 2024 року виповнилося два роки з дня вторгнення російської федерації в Україну. Війна призвела до масового переміщення населення, значних руйнувань та глибоких людських страждань й виникнення масштабної гуманітарної кризи. Понад 14 мільйонів людей, майже 35% населення, були змушені покинути свої домівки, шукаючи притулку як в Україні, так і за її межами. Це призвело до розділення сімей, залишення домівок і втрати майна, а також загострило численні ризики у сфері захисту для переміщених осіб. На жаль, кількість жертв становить більше десяти тисяч серед цивільного населення, у тому числі понад 560 дітей (IOM Ukraine & Neighboring Countries 2022–2024: Two Years of response).

Гуманітарна криза в Україні, спричинена повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, призвела до необхідності залучення масштабної міжнародної гуманітарної допомоги постраждалому населенню. Враховуючи велику кількість гуманітарних організацій та програм, що діють на території України, виникає гостра потреба у ефективній координації їхніх зусиль.

Війна продовжує руйнувати Україну, вбиваючи та одержуючи поранення тисяч мирних

жителів, у тому числі дітей. Постійні обстріли цивільної інфраструктури, руйнування життєво важливих соціальних інститутів і триваюче переміщення населення призвели до масштабної гуманітарної кризи. Після повномасштабного вторгнення Росії українське громадянське суспільство мобілізувалося як ніколи. З початку війни в Україні було зареєстровано велику кількість різних гуманітарних громадських організацій. Збільшення їх числа виявило проблеми з координацією. Складність багатогалузевих потреб та унікальні потреби окремих груп населення підкреслили необхідність своєчасної та точної інформації на національному рівні про гуманітарні потреби та статус послуг. Відсутність належної координації може призводити до дублювання зусиль, неефективного використання ресурсів та недостатнього задоволення потреб постраждалого населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці упродовж останніх років детально вивчали проблемні питання присвячені проблемам координації міжнародних програм гуманітарної допомоги не лише в Україні, а й у всьому світі. Дослідник Є.В. Реньов у своїх дослідженнях звернув увагу на те, що протягом багатьох років ООН критикували за значні проблеми щодо координації під час гуманітарних опе-

рацій. Ним було, встановлено, що діяльність УКВБ ООН, як координатора кластеру щодо питань житла має досить вагоме значення для допомоги державі у знаходженні довгострокових рішень для осіб, що є внутрішньо переміщеними (Реньов, 2022, с. 139).

Вчена К. Гудінг в своїх дослідженнях визначила основні характеристики та засоби для ефективної координації для готовності до надзвичайних ситуацій і реагування на них, спираючись на досвід різних країн, які пережили низку потрясінь, включаючи повені, посуху та COVID-19 (Gooding, 2022, с. 1441).

Дослідники І. Парса та Л. Вассенхове розглядали питання координації гуманітарної допомоги з позиції планування діяльності різних міжнародних гуманітарних організацій. Ними було зроблено висновок, що під час реагування на катастрофи гуманітарні операції відбуваються в умовах високого рівня стресу та тиску часу і тут не повинно бути місця бюрократії та двозначності (Parsa, Wassenhove, 2022).

У дослідженнях С. Лаф та С. О'Каллаган, встановлено, що міжнародні гуманітарні організації та їхні донори будують свою діяльність на основі концепції допомоги, яка останніми роками піддається сумніву – чи то явно через заклики до деколонізації сектору, чи то через заклики до переходу до гуманітарної діяльності на місцевому рівні та посилення підзвітності перед постраждалими людьми, що має вагомий вплив координацію надання допомоги (Lough and O'Callaghan, 2022).

Вчений М. Вайтлі, досліджуючи проблеми координації надання міжнародної допомоги встановив, що прихильники «солідарності над благодійністю» критикують модель допомоги, яка ґрунтується на ідеї, що люди мають певний дефіцит, замість того, щоб визнати структурне коріння їхніх потреб; на тому, що той, хто надає допомогу, має досвід, щоб вирішувати, чого потребують постраждалі люди і як на це реагувати, замість того, щоб визнати їхнє право на прийняття рішень; і на внутрішній і висхідній підзвітності перед керівними органами та донорами замість підзвітності перед людьми, яким вони служать (Whitley, 2020).

Дослідник П. Саз досліджував особливості термінового гуманітарного заклику ООН для України і встановив, що він був одним із найбільших, найшвидших і найкраще профінансо-

ваних за всю історію, а закликав про надзвичайну допомогу від Комітету з надзвичайних ситуацій Великої Британії (лише один із прикладів інструментів публічних пожертв) залучив більше коштів для України, ніж усі попередні дев'ять закликів разом узяті. Дослідник встановив, що завдяки цим ресурсам міжнародні організації розгорнули масштабні операції в Україні та сусідніх країнах, з різним рівнем координації з національними органами влади та за їхньої підтримки. Також вченим були дослідженні різні варіанти дій, які можуть бути реалізовані гуманітарними організаціями в цій кризі (Saez P., 2022).

Достатньо інформативним є дослідження проведене Й. Гравінгхольтом, Й. Фаустом, А. Лібманом та С. Ріхтером. В ньому вчені розглянули проблеми реалізації гуманітарних механізмів, які потрібні для відновлення України та проблеми координації дій різних гуманітарних організацій в даному напрямку (Grävingsholt J., Faust J. Libman, A., Richter S. Rebuilding, 2023).

Враховуючи різноманітність позицій вчених на проблеми координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в світі та в Україні зокрема, вважаємо за доцільне провести теоретичний аналіз окресленої проблематики.

Мета дослідження. Основною метою даного дослідження є визначення основних проблем у координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні та розробка рекомендацій для підвищення ефективності співпраці між різними учасниками гуманітарної відповіді на кризу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Координація є життєво важливою в гуманітарній допомозі. Її використання призводить до зменшення прогалин і дублювання під час надання гуманітарної допомоги. «Належна координація, – як зазначає Управління ООН з координації гуманітарних питань (УКП ООН), – спрямована на те, щоб реагування ґрунтувалося на потребах, а не на можливостях. Вона направлена на забезпечення узгодженого і взаємодоповнюючого підходу, визначення шляхів спільної роботи для досягнення кращих колективних результатів» (We coordinate. ОСНА, 2023).

У найкращому випадку, координація може усунути прогалини та дублювання в роботі,

визначити відповідний розподіл відповідальності і створити основу для обміну інформацією, політичних угод, співпраці в рамках програм і спільного планування. Можливо, найбільшим викликом для координації є внутрішня складність визначення спільної мети і підходу серед установ, чії методи, ресурси і системи є різноманітними. Координація є засобом максимізації позитивного ефекту від дій Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) та партнерів щодо захисту, надання гуманітарної допомоги та вирішення проблеми переміщення.

Вчена К. Гудінг підкреслює роль координації та партнерства в забезпеченні готовності та реагуванні, а також визначає чотири ключові сфери, які характеризують і забезпечують ефективну координацію. По-перше, координація має бути інклюзивною, об'єднуючи різні державні сектори та рівні, а також зацікавлені сторони, такі як агенції розвитку, університети, приватний сектор, місцевих лідерів та громадянське суспільство, за умови справедливого гендерного представництва.

По-друге, важливі структурні аспекти координаційних органів, включаючи наявність координаційних структур і регулярних форумів для зустрічей; чіткі ролі, мандати та достатні повноваження; цінність побудови існуючих механізмів координації; і постійне функціонування координаційних органів до та після криз.

По-третє, організаціям, відповідальним за координацію, потрібен достатній потенціал, включаючи персонал, фінансування, комунікаційну інфраструктуру та інші ресурси, а також уроки з попередніх надзвичайних ситуацій.

По-четверте, ефективна координація підтримується політичним керівництвом високого рівня та стимулами для співпраці. Досвід країни також підкреслив взаємодію між цими компонентами, а також із ширшою системою охорони здоров'я та архітектурою управління, вказуючи на необхідність розгляду координації як частини складної адаптивної системи (Gooding, 2022, с. 1445).

Гуманітарна координація міжнародних програм спрямована на підвищення ефективності гуманітарного реагування шляхом забезпечення більшої передбачуваності, підзвітності та партнерства.

Координація в гуманітарному контексті є життєво важливою на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях і передбачає залучення всіх зацікавлених сторін з метою:

- оцінки ситуації та потреб;
- узгодження спільних пріоритетів;
- заповнення прогалин, запобігання дублюванню та надання допомоги тим, хто її найбільше потребує;
- розробку спільних стратегій для вирішення таких питань, як переговори про доступ;
- мобілізацію фінансування та інших ресурсів;
- роз'яснення послідовних повідомлень для громадськості;
- моніторинг прогресу.

Координація в контексті гуманітарних операцій означає спільну роботу, незважаючи на різні цілі. Тут потрібні різні підходи та міркування. Обмін інформацією лежить в основі всіх форм координації. Дефіцитні ресурси можна використовувати більш ефективно, якщо всі учасники знають, хто що робить, де і коли, щоб уникнути дублювання зусиль.

Координація – це щось більше, ніж просто обмін інформацією. Інформацію потрібно втілити в дії, що часто вимагає спільного прийняття рішень. Це включає в себе кілька учасників, які приймають рішення разом або спілкуються, щоб забезпечити узгодженість своїх зусиль. Ці рішення можуть включати закупівлю, розподіл інвентарю, транспортування та доставку допомоги постраждалому населенню. Щоб якнайкраще використовувати обмежені ресурси, учасники можуть розглянути можливість об'єднання ресурсів або спільного використання. Наприклад, організації можуть ділитися своїм інвентарем товарів для надання допомоги, транспортними засобами та складами для надання допомоги, або об'єднувати запаси та спільно розподіляти допомогу. Також одні організації можуть виступати в якості постачальника послуг іншій гуманітарній організації.

Координація між кількома гуманітарними організаціями є складною в будь-якій обстановці, особливо, під час гуманітарної допомоги населенню, яке страждає від бойових дій. До гуманітарної діяльності, в такому випадку, має бути залучена місцева влада, агентства ООН

(ООН), міжнародні гуманітарні організації, місцеві неурядові організації та компанії приватного сектора – кожна організація має власні погляди та пріоритети.

Через терміновий характер і часові обмеження гуманітарної допомоги різні учасники не можуть дозволити собі витратити час на бюрократичні процеси координації. Через труднощі у встановленні тісних стосунків та ефективної координації протягом короткого періоду часу, оскільки кількість загиблих зростає, скоординована відповідь вимагає добре розробленого механізму та довгострокового планування. На жаль, це рідко буває реальністю, як це можна простежити на прикладі України.

Крім того, зацікавлені сторони, як правило, мають обмежені ресурси. Місцеві суб'єкти та невеликі неурядові організації (НУО) відіграють ключову роль у гуманітарному реагуванні, але часто не мають ресурсів, необхідних для ефективної координації. Це може включати технологічні ресурси, а також людські ресурси для збору та обміну інформацією та відвідування координаційних зустрічей. Крім того, що стосується грошових ресурсів і поставок, організації з надання допомоги в основному покладаються на пожертви. Тісна співпраця з іншими організаціями стає складною, коли донори виділяють свої пожертви на конкретні цілі, що фактично обмежує використання та обмін цими ресурсами з іншими установами (Parsa, Wassenhove, 2022).

Координація є важливим елементом для успішних операцій з надання допомоги. Однак, складний і невідкладний характер надання допомоги при катастрофах, а також обмеження ресурсів і бюрократія в централізованих системах роблять її складною.

Однією із головних проблем координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні є недостатня синхронізація дій між різними гуманітарними організаціями, що досить часто спричиняє до повторення зусиль та неефективного застосування наявних ресурсів. Разом із тим, відсутність єдиної координаційної платформи робить досить складним процес обміну інформацією та значною мірою перешкоджає більш оперативному реагуванню на існуючі потреби населення.

Проблеми централізованої координації, на сучасному етапі, є одними із ключових.

Управління ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА) відіграє головну роль у наданні гуманітарної допомоги та координації міжнародних зусиль у кризових ситуаціях. Незважаючи на численні успіхи, робота ОСНА в Україні стикається з критикою з боку різних зацікавлених сторін. Розглянемо основні аспекти цієї критики, щоб краще зрозуміти, які проблеми виникають у процесі координації між різними учасниками гуманітарної відповіді в Україні.

Один із головних напрямків критики стосується ефективності координації ОСНА з місцевими та міжнародними гуманітарними організаціями. Хоча ОСНА має на меті забезпечити ефективну координацію зусиль між різними ланками гуманітарної відповіді, багато організацій скаржаться на дублювання та неузгодженість дій. Зокрема, деякі місцеві НУО відзначають, що ОСНА недостатньо враховує їхні можливості та досвід, що призводить до неефективного використання ресурсів та неповного задоволення потреб постраждалих.

Критика також стосується бюрократичних процедур ОСНА, які можуть затримувати надання допомоги. Складні процедури звітності та вимоги до документації часто забирають час і ресурси, що могли б бути спрямовані на безпосереднє надання допомоги. Деякі гуманітарні організації зазначають, що зволікання у прийнятті рішень та довгі адміністративні процеси гальмують оперативне реагування на нагальні потреби населення.

Окрім того, ОСНА зазнає критики за недостатню залученість місцевих громад до процесу прийняття рішень. Місцеві організації та громади часто вважають, що їхні голоси та потреби не враховуються належним чином, що може призводити до невідповідності наданої допомоги реальним потребам населення. Відсутність регулярного діалогу з місцевими громадами може підривати довіру до міжнародних гуманітарних зусиль.

Прозорість діяльності ОСНА також є предметом критики. Хоча ОСНА публікує звіти про свою діяльність, деякі зацікавлені сторони вважають, що інформація не завжди є достатньо детальною та доступною. Це ускладнює оцінку реальної ефективності використання коштів та ресурсів. Більш прозора звітність могла б сприяти підвищенню довіри та забезпеченню

більш ефективного контролю за виконанням гуманітарних програм.

Ще одна критична точка – це відсутність гнучкості у реагуванні на зміни ситуації. Гуманітарні кризи є динамічними, і потреби населення можуть змінюватися швидко. Деякі організації критикують ОСНА за повільне адаптування до нових умов та недостатню мобільність у переорієнтації ресурсів на нові пріоритети.

Ще однією проблемою координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні є різноманітність підходів та стандартів. Так, кожна організація має свої власні підходи та стандарти надання допомоги, що може призводити до несумісності дій та конфліктів інтересів. Відсутність узгоджених стандартів і процедур ускладнює співпрацю та знижує ефективність гуманітарних програм. Водночас, намагання міжнародних гуманітарних організацій нав'язати місцевим українським НУО свої стандарти та пріоритету у роботі з постраждалим населенням, знижують ефективність роботи місцевих організацій та ініціатив і ставлять під ризик сталість у їхній роботі.

Гравці українського громадянського суспільства вражаюче мобілізувалися після російського вторгнення в лютому 2022 року. Гуманітарна криза, що настала після цього, могла б стати свідченням того, що зобов'язання Великої угоди були нарешті виконані і гуманітарна допомога стала б більш ефективною та ближчою до людей. Однак, станом на 15 листопада 2023 року УКГП ООН нарахувало \$7 млрд гуманітарної допомоги, виділеної Україні міжнародними організаціями, з яких лише 0,8% було безпосередньо адресовано місцевим НУО. Ці цифри далекі від стамбульських зобов'язань 2016 року, які встановили цільовий показник у 25% коштів, виділених національним структурам. Щоб реалізувати свої гуманітарні акції якомога ближче до зон бойових дій, де мало міжнародних гравців, ці українські організації, таким чином, повинні були наблизитися до цих МО/НУО з 99,2% коштів, що залишилися. Але ці місцеві НУО зіткнулися з практиками, які суперечать базовим гуманітарним стандартам і загрожують їхньому виживанню. Як свідчить досвід, саме передача ризику – фізичного, звісно, але передусім адміністративного – становить найбільшу небезпеку для цих місцевих гравців,

а отже, і для життя населення, якому вони допомагають.

Міжнародні неурядові організації та агентства ООН відгукнулися на заклики до проектів від основних донорів. Вони збирали мільярди євро, пожертвуваних міжнародним співтовариством, на проекти, які часто були гіпотетичними, у консорціумі та рідко у координації з місцевими гравцями. У результаті деякі з найбільших НУО навіть не перетнули український кордон, коли подали свої проектні пропозиції спонсорам, які самі поспішали засвідчити свою підтримку Україні. Коли справа дійшла до реалізації їхніх дій, їм не тільки заборонили наближатися до зон бойових дій через їхні процедури безпеки, але й зрештою для них не було місця. Справді, ці тисячі українців уже підтримували своє населення, часто ризикуючи життям, не чекаючи нікого, власними коштами та за підтримки діаспори й іноземних громадянських суспільств (Duraquier, 2023).

Хоча ця ситуація давала унікальну можливість локалізувати допомогу, міжнародна гуманітарна система не завжди нею користувалася. А коли розвивалися партнерства, міжнародні/НУО часто перекладали свою нескінченну бюрократію на національні НУО. У такий спосіб вони нав'язали місцевим гравцям ще суворіші й обмежувальні правила, ніж ті, що диктували їхні власні донори, водночас, відволікаючи фінансові ресурси, які інакше були б потрібні національним НУО. Політика нульового ризику цих міжнародних гуманітарних організацій, як фізичного, так і фінансового, змусила їх ще вище підняти планку для місцевих організацій. Такий підхід створює постійний ризик краху місцевих організацій і несплати платежів.

Наступною проблемою координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні є часто виникаючі бюрократичні перепони.

Організації стикаються з численними бюрократичними перепонами, включаючи складні процедури отримання дозволів, звітності перед донорами та державними органами. Це забирає значний час та ресурси, які могли б бути спрямовані на безпосереднє надання допомоги. Ускладнені процедури зі звітності в процесі реалізації гуманітарних програм є перепорою у отриманні своєчасної та ефективної допомоги кінцевими бенефіціарами. В умовах постійного звітування та ускладнення форм звітності, міс-

цеві організації не зацікавленні у розширенні кола кінцевих бенефіціарів, які можуть отримати гуманітарну допомогу.

Затримки з візами, відмови у видачі віз, бюрократичні та адміністративні проблеми вплинули на надання допомоги. У 2023 році гуманітарні партнери повідомили про 20 випадків затримок або відмов у видачі віз гуманітарним працівникам, більшість з яких сталися наприкінці року, коли український уряд почав застосовувати вимогу до гуманітарного персоналу отримувати візи в рідній країні. Пересування гуманітарних організацій всередині країни також стало більш обмеженим в окремих районах через додаткові правила і вимоги в складних умовах безпеки або поблизу міжнародних кордонів (Ukraine: Humanitarian Access Snapshot, 2023).

Протягом року сталося 33 інциденти, пов'язані з обмеженням пересування всередині країни. Додатковим викликом став призов гуманітарного персоналу до армії: у 2023 році щонайменше 78 працівників гуманітарних організацій отримали повістки про призов до армії. Транспортна блокада з боку польських далекобійників на українсько-польському кордоні в листопаді та грудні також вплинула на роботу. Проблеми на кордоні чинили тиск на постачання гуманітарних вантажів в Україну, зменшуючи кількість доступних варіантів транспортування та збільшуючи вартість і час транспортування. Станом на кінець 2023 року гуманітарні організації повідомили про 227 інцидентів, що вплинули на гуманітарні операції в Україні, в середньому чотири на тиждень. Понад 30 з цих інцидентів були пов'язані з насильством проти гуманітарного персоналу, а щонайменше 55 – з обстрілами та нападами, що призвели до пошкодження або знищення гуманітарних складів, об'єктів та активів. Ці інциденти були переважно зосереджені в районах, де бойові дії та ворожі дії були найбільш інтенсивними, а гуманітарні потреби – високими. Лише в грудні в Херсонській області було обстріляно п'ять складів НУО, внаслідок чого було пошкоджено тонни гуманітарної допомоги. Напади призвели до загибелі щонайменше 15 гуманітарних працівників, ще 35 отримали поранення. Одинадцять з них загинули при виконанні службових обов'язків (Ukraine: Humanitarian Access Snapshot, 2023).

Наступною проблемою координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні є конкуренція за ресурси та витіснення місцевих організацій.

Великі гуманітарні організації мають більше фінансових та матеріальних ресурсів, що дозволяє їм забезпечувати масштабні проекти. Це призводить до конкуренції за обмежені фінансові ресурси, оскільки донори часто надають перевагу відомим міжнародним організаціям. Як результат, місцеві ГО можуть залишатися недофінансованими, що обмежує їхні можливості для реалізації власних проектів.

Часто великі гуманітарні організації заходять на місцевий ринок гуманітарної допомоги з великим штатом персоналу та готовими рішеннями. Це може призводити до витіснення місцевих ГО з процесу надання допомоги, оскільки, міжнародні організації отримують перевагу у доступі до ресурсів та підтримки від донорів і урядових структур.

Недостатнє врахування місцевого контексту та негнучкі структури управління є ще однією важливою проблемою координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні.

Міжнародні організації, зазвичай, мають складні та ієрархічні структури управління, що може уповільнювати прийняття рішень і адаптацію до місцевих умов. Локальні ГО, які краще розуміють специфіку потреб своїх громад, можуть стискатися з труднощами у взаємодії з великими організаціями через бюрократичні процедури та відсутність гнучкості.

Великі гуманітарні організації можуть не завжди враховувати місцеві культурні, соціальні та економічні особливості, що призводить до менш ефективної допомоги. Місцеві ГО, які мають глибше розуміння контексту, можуть надавати більш релевантну та ефективну допомогу, але їхні голоси часто залишаються непочутими.

Недостатня комунікація та координація між великими гуманітарними організаціями та місцевими ГО може призводити до недовіри та конфліктів. Місцеві ГО можуть відчувати, що їхню думку ігнорують або що вони не отримують належної підтримки і визнання за свою роботу.

Співпраця між великими гуманітарними організаціями та місцевими громадськими організаціями є ключовою для ефективного

реагування на гуманітарні кризи. Однак, існує низка проблем, які ускладнюють цю співпрацю та знижують загальну ефективність надання допомоги. Для покращення ситуації необхідно:

1. Забезпечити більш справедливий розподіл фінансових та матеріальних ресурсів між міжнародними та місцевими організаціями.

2. Залучати місцеві ГО до процесу планування та прийняття рішень на всіх етапах гуманітарного реагування.

3. Адаптувати структури управління великих організацій до потреб і умов місцевих громад.

4. Враховувати культурні та соціальні особливості місцевого населення при плануванні й реалізації гуманітарних програм.

5. Поліпшити комунікацію та координацію між міжнародними та місцевими організаціями, будуючи відносини на основі довіри та взаємоповаги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства існує значна кількість проблем пов'язаних із координацією міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні. Основними проблемами координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні, які потребують негайного вирішення є проблеми централізованої координації, про-

блеми різноманітності підходів і стандартів, часто виникаючі бюрократичні перепони, конкуренція за ресурси та витіснення місцевих організацій, недостатнє врахування місцевого контексту та негнучкі структури управління. Встановлено, що однією із головних проблем координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні є недостатня синхронізація дій між різними гуманітарними організаціями, що часто призводить до повторення зусиль та досить неефективного використання наявних ресурсів. Для подолання наявних проблем та забезпечення більш стабільного розвитку системи міжнародної гуманітарної допомоги в державі, необхідно об'єднати спільні зусилля міжнародних організацій, місцевих громад та влади. Важливим є залучення до планування та реалізації гуманітарних програм місцеві громади з врахуванням їх дійсних потреби та пропозиції. Розробка єдиних стандартів і процедур, а також регулярний моніторинг та оцінка ефективності програм сприятимуть підвищенню якості гуманітарної допомоги.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в розгляді можливості підвищення ефективності координації міжнародних програм гуманітарної допомоги в Україні за рахунок створення інтегрованої координаційної системи, що буде забезпечувати прозорість та взаємодію між усіма учасниками процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Реньов Є. В. УВКБ ООН: міжнародно-правовий статус та аналіз окремих аспектів діяльності в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 2, 2022. С. 136–140.
2. Dupaquier F. Ukraine: Humanitarian bureaucracy versus population survival. 2023. URL: <https://defishumanitaires.com/en/2023/12/01/transferring-risks-from-international-organizations-to-local-ukrainian-partners-the-impossible-localization/> (дата звернення: 15.06.2024).
3. Gooding K. How can we strengthen partnership and coordination for health system emergency preparedness and response? *Findings from a synthesis of experience across countries facing shocks*. 2022. Vol. 22. P. 1441 – 1147.
4. Grävingsholt J., Faust J. Libman, A., Richter S. Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. № 4. 2023. URL: https://www.idos-research.de/fileadmin/migratedNewsAssets/Files/PB_4.2023.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
5. IOM Ukraine & Neighbouring Countries 2022-2024: Two Years of response. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-02/iom_ukraine_neighbouring_countries_2022-2024_2_years_of_response.pdf (дата звернення: 24.06.2024).
6. Lough S. and O'Callaghan S. Five years on from the World Humanitarian Summit: lots of talk, no revolution. 2022. URL: <https://odi.org/en/insights/five-years-on-from-the-world-humanitarian-summit-lots-of-talk-no-revolution/> (дата звернення: 20.06.2024).
7. Parsa I., Wassenhove L. Planning Matters: Coordination in Humanitarian Relief. Insead. 08 May 2023. URL: <https://knowledge.insead.edu/operations/planning-matters-coordination-humanitarian-relief> (дата звернення: 24.06.2024).
8. Saez P. Navigating humanitarian dilemmas in the Ukraine crisis. Humanitarian Policy Group (HPG). May 2022. URL: https://media.odi.org/documents/Navigating_Ukrainian_dilemmas_in_the_Ukraine_crisis.pdf (дата звернення: 22.06.2024).

9. Ukraine: Humanitarian Access Snapshot (January to December 2023). URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-access-snapshot-january-december-2023-enuk> (дата звернення: 12.06.2024).
10. We coordinate. OCHA. 2023 URL: <https://www.unocha.org/we-coordinate> (дата звернення: 24.06.2024).
11. Whitley M. «Why “mutual aid»? – social solidarity, not charity. 2020. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/why-mutual-aid-social-solidarity-not-charity/> (дата звернення: 19.06.2024).

REFERENCES:

1. Renov, E. V. (2023). UNHCR: International Legal Status and Analysis of Certain Aspects of its Activities in Ukraine. *Juris Europensis Scientia*. 2, 136–140 [in Ukrainian].
2. Dupaquier, F. (2023). Ukraine: Humanitarian bureaucracy versus population survival. Retrieved from <http://https://defishumanitaires.com/en/2023/12/01/transferring-risks-from-international-organizations-to-local-ukrainian-partners-the-impossible-localization/>
3. Gooding, K. (2022). How can we strengthen partnership and coordination for health system emergency preparedness and response? *Findings from a synthesis of experience across countries facing shocks*. Vol. 22. P. 1441–1147.
4. Grävingsholt, J., Faust, J. Libman, A., Richter, S. (2023). Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. № 4. Retrieved from https://www.idos-research.de/fileadmin/migratedNewsAssets/Files/PB_4.2023.pdf
5. IOM Ukraine & Neighboring Countries 2022-2024: Two Years of response. Retrieved from https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/2024-02/iom_ukraine_neighbouring_countries_2022-2024_2_years_of_response.pdf
6. Lough, S. and O’Callaghan, S. (2022). Five years on from the World Humanitarian Summit: lots of talk, no revolution. Retrieved from <https://odi.org/en/insights/five-years-on-from-the-world-humanitarian-summit-lots-of-talk-no-revolution/>
7. Parsa, I., & Wassenhove, L. (2023). Planning Matters: Coordination in Humanitarian Relief. Retrieved from <https://knowledge.insead.edu/operations/planning-matters-coordination-humanitarian-relief>
8. Saez, P. (2022). Navigating humanitarian dilemmas in the Ukraine crisis. Humanitarian Policy Group (HPG). Retrieved from https://media.odi.org/documents/Navigating_Ukrainian_dilemmas_in_the_Ukraine_crisis.pdf
9. Ukraine: Humanitarian Access Snapshot (January to December 2023). Retrieved from <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-access-snapshot-january-december-2023-enuk> [in English].
10. We coordinate. OCHA. (2023). Retrieved from <https://www.unocha.org/we-coordinate>
11. Whitley, M. (2020). «Why “mutual aid»? – social solidarity, not charity. Retrieved from <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/why-mutual-aid-social-solidarity-not-charity/>

РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3:364.3-057.36

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>

Андрій КОЛОСОК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Ірина ЦИМБАЛЮК

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Волинський національний університет імені Лесі Українки, пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-0506-2262

Scopus-Author ID: 57193912373

Web of Science Researcher ID: G-9729-2019

Бібліографічний опис статті: Колосок, А., Цимбалюк, І. (2024). Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 187–196, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту ветеранів війни шляхом їх соціально-економічної реінтеграції у цивільне суспільство.

В статті обґрунтовано актуальність проблеми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, необхідність пошуку нових шляхів ефективною соціально-економічної реінтеграції даної категорії населення у післявоєнне суспільство. Досліджено наукові підходи щодо сутності та значення предмету дослідження, сформовано власне розуміння категорії соціальний захист ветеранів війни – це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення прав та гарантій, створення належних умов життя, підтримку соціального та матеріального добробуту осіб, які брали участь у військових діях, їхніх сімей та інших пов'язаних з ними осіб. Досліджено нормативно-правову базу соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, визначено значну гоміздкість, суперечливість та необхідність вдосконалення законодавства в аспектах практичної реалізації соціальних гарантій даній категорії населення. Вивчено зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, визначено низький рівень соціальної підтримки ветеранів у порівнянні із аналогічними системами країн, що входять до НАТО. Проаналізовано комплексну програму соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024–2026 роки в Луцькій міській територіальній громаді, визначено наявні проблеми та тенденції.

Запропоновано напрями вдосконалення соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей: створення єдиного реєстру всіх категорій ветеранів; розвиток регіональних мереж соціальних центрів для ветеранів; розроблення інклюзивних програм соціальної підтримки для кожного ветерана; надання комплексної соціальної підтримки (фінансової, матеріальної, психологічної, медичної, тощо); забезпечення повної соціально-економічної реінтеграції ветеранів; здійснення постійного моніторингу та корекції програм соціальної підтримки ветеранів.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні інклюзивних програм соціально-економічної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей в умовах територіальної громади.

Ключові слова: ветерани війни, учасники бойових дій, реінтеграція ветеранів війни, соціальна реінтеграція, інклюзивні підходи, інклюзія.

Andrii KOLOSOK

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Iryna TSYMBALIUK

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-0506-2262

Scopus-Author ID: 57193912373

Web of Science Researcher ID: G-9729-2019

To cite this article: Tsymbaliuk, I., Kolosok, A. (2024). Sotsialnyi zakhyst veteraniv viiny [Social protection of war veterans]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 187–196, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26>

SOCIAL PROTECTION OF WAR VETERANS

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation and develop practical recommendations for improving the effectiveness of social protection of war veterans through their socio-economic reintegration into civilian society.

In the article, the relevance of the problem of social protection of war veterans and their families, the need to find new ways of effective socio-economic reintegration of this population category into the post-war society is substantiated. The scientific approaches to the essence and significance of the study subject matter are investigated, and the author's own understanding of the category of social protection of war veterans is formed: it is a system of measures and programmes aimed at ensuring rights and guarantees, creating appropriate living conditions, and supporting the social and material well-being of persons who participated in military actions, their families and other persons related to them. The legal framework for social protection of war veterans and members of their families is studied, significant cumbersome, contradictions and the need to improve legislation in terms of practical implementation of social guarantees for this category of population are identified. Foreign experience in social protection of war veterans and their families is studied, and the low level of social support for veterans is identified in comparison with similar systems in NATO countries. A comprehensive programme of social protection of war veterans and their families for 2024–2026 in the Lutsk city territorial community is analysed, and existing problems and trends are identified.

Directions for improving the social protection of war veterans and their families are proposed: creating a unified register of all categories of veterans; developing regional networks of social centres for veterans; developing inclusive social support programmes for each veteran; providing comprehensive social support (financial, material, psychological, medical, etc.); ensuring full socio-economic reintegration of veterans; carrying out continuous monitoring and correction of social support programmes for veterans.

Prospects for further research lie in the development of inclusive programmes for the socio-economic reintegration of war veterans and their families in the context of a territorial community.

Key words: war veterans, combatants, reintegration of war veterans, social reintegration, inclusive approaches, inclusion.

Актуальність проблеми. В українських реаліях соціальний захист ветеранів війни та членів їх сімей стає ключовою проблемою суспільства, оскільки кількість даної категорії населення постійно зростає, а фінансові можливості держави не здатні у повній мірі забезпечити необхідну соціальну підтримку. Тому, надзвичайно важливим є створення умов для соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство, аби вони самостійно могли забезпечити себе і свої родини. З цією

метою необхідно створювати загальнодержавні програми, які б мали продовження на територіальному рівні та передбачали інклюзивний підхід до кожного ветерана.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей є предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, Сербалюк Ю., досліджуючи соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану зазначив, що внесені зміни до нормативно-правових

актів розширили коло осіб, які мають право на соціальні гарантії, призначені для захисників Вітчизни. Крім того, збільшені розміри грошового утримання та одноразових виплат, введені додаткові гарантії соціального захисту для військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів та членів їх сімей, а також членів добровольчих формувань територіальних громад. Відбулися позитивні зміни у вирішенні проблеми житла для військовослужбовців. Проте, продовжує залишатися актуальною проблема обізнаності захисників із соціальними правами, які гарантує законодавство у сфері соціальної, медичної, психологічної та професійної реабілітації, а також їх практичної реалізації (Сербалюк, 2022).

Незважаючи на позитивні зміни у законодавчому регулюванні соціального захисту ветеранів війни, ряд дослідників вказують на його неузгодженість та недосконалість практичної реалізації. Так, Митько Я.В. констатував наявність значної кількості прогалин в діючому законодавстві, щодо правових засад соціального захисту учасників бойових дій. На його думку, вирішенню більшості існуючих проблем сприятиме уніфікація спеціалізованого законодавства шляхом прийняття єдиного нормативно-правового акту, а саме – «Основ законодавства про соціальний захист учасників бойових дій та їхніх сімей» (Митько, 2019).

Письменна О.П. та Пінчук Р.С. зазначають, що необхідне подальше наукове дослідження та впровадження належного нормативно-правового регулювання для вирішення питань, пов'язаних із грошовим, медичним, соціальним та інформаційним забезпеченням учасників бойових дій. Окрім цього, для поліпшення нормативно-правового забезпечення системи соціального захисту учасників бойових дій доцільним є вивчення міжнародного досвіду в цій сфері (Письменна, 2019).

Гринько Р.В., Мота А.Ф. та Петrenchенко С.А. у своєму дослідженні звернули увагу на залежність правових механізмів захисту учасників бойових дій та членів їх сімей від економічних можливостей держави. Забезпечення високих соціальних стандартів пов'язане з створенням відповідної економічної системи, де залучене бізнес-середовище повинно забезпечувати як цивільні та і військові потреби. У майбутньому надзвичайно важливим є забезпечення

додаткового соціального захисту резервістів, військовозобов'язаних, добровольців сил територіальної оборони, партизанів, що значно активізує їх участь у забезпеченні національної безпеки (Гринько, 2022).

Спицька К. виділила низку окремих проблем, які виходять за межі нормативно-правового поля, зокрема це стосується осіб, які зникли безвісти, та військовополонених, які брали участь у бойових діях; окремо наголосила на відсутності державних стандартів (протоколів) соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій [32, с. 172].

Недря К.М., вивчаючи зарубіжний досвід соціального захисту учасників бойових дій, відмітив: унікальний досвід Франції, який може бути використаний у нашій країні, він полягає у системі архівного управління та реєстрації, що дозволяє встановити факт та обсяг участі особи в бойових діях, а також її статус як ветерана. Це особливо актуально в контексті проблематичної та непрозорої процедури присвоєння статусу учасника бойових дій та надання відповідних пільг в Україні. А в досвіді Німеччині, особливий інтерес викликає дія закону про допомогу жертвам війни, оскільки переселенці в Україні стикаються з проблемою встановлення зв'язку між їхнім статусом та подіями на сході (Недря, 2020).

Карпа М. та Акімов О. зазначили, що нині в Україні статус ветерана мають близько 1,2 мільйона осіб. Сьогодні українське суспільство ще вчиться поважати захисників країни, а держава продовжує будувати систему соціального захисту та реінтеграції ветеранів. Автори звернули увагу, що на сьогоднішній день відсутній єдиний реєстр ветеранів. На їх думку, для забезпечення автоматичного та прозорого соціального захисту ветеранів, необхідно створити електронну систему, що забезпечить інтероперабельність усіх наявних реєстрів та роботу особистого електронного кабінету ветерана (Карпа, 2023).

Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій розкрили Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н., Присяжненко Ю., які з даною метою провели статистичний аналіз відкритої інформації щодо кількості та структури учасників бойових дій в Україні, членів сім'ї загиблого(померлого), осіб з інвалідністю внаслідок війни та розробили алго-

ритм надання первинної допомоги при посттравматичному стресовому розладі (Журба, 2023).

Ткаченко І.М. відмітила, що розуміння поняття «ветеран» значно різниться в країнах Європи: так, у Великобританії воно включає «усіх колишніх солдатів»; у Франції – тільки «тих, хто бере участь в активних військових місіях та операціях»; у Данії – «військовослужбовців, які беруть участь в іноземних місіях» (Ткаченко, 2019).

Бейкун А., Клачко А. дали наступне визначення поняттю соціальне забезпечення військовослужбовців – «це діяльність держави, яка чітко регламентована чинним законодавством, спрямована на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних та духовних потреб військовослужбовців». Окрім того, вказують на особливості сутності соціального забезпечення військовослужбовців, які полягають у специфіці військової сфери та соціального статусу військовослужбовця, що потребує особливого соціального захисту, закріпленого державою у законодавстві (Бейкун, 2021).

Незважаючи на значну кількість досліджень присвячених соціальному захисту ветеранів війни та членів їх сімей, автори розходяться у думках щодо визначення самої сутності поняття «соціальний захист ветеранів» а також шляхів їх оптимальної соціально-економічної реінтеграції у цивільне суспільство.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту ветеранів війни шляхом їх соціально-економічної реінтеграції у цивільне суспільство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо практичну складову соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді. Зокрема, в департаменті соціальної політики Луцької міської ради 19 жовтня 2022 року створений відділ по роботі з ветеранами війни та членами їх сімей, основними завданнями діяльності якого є: фінансова та соціальна підтримка даної категорії населення а також сприяння вирішенню їх соціальних та побутових проблем. А 31 січня 2024 рішенням Луцької міської ради № 55/120 Департамент соціальної політики

Луцької міської ради перейменовано в Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради, чим підкреслено пріоритетність соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей для місцевого самоврядування.

У 2023 році департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської територіальної громади надавалися 155 видів адміністративних послуг соціального характеру, з них, 14 послуг безпосередньо пов'язані з обслуговуванням ветеранів війни та членів їх сімей («встановлення статусу учасника війни, встановлення статусу члена сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, забезпечення санаторно-курортними путівками ветеранів війни, видача посвідчення особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам війни, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, забезпечення відпочинком із проведенням заходів із психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, виплата щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни, призначення та виплата адресної грошової допомоги сім'ям загиблих (померлих) ветеранів війни та зниклих безвісти», тощо...).

У загальній структурі отримувачів соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді Частка ветеранів війни та членів їх сімей у 2023 році становила 6% (рис. 1). Протягом 2023 року вищевказаний відділ у постійному режимі надавав пільги, комплексні медичні, психологічні та соціальні послуги ветеранам війни та членам їх сімей, зокрема:

- зареєстровано звернення від 197 учасників бойових дій, 18 осіб з інвалідністю внаслідок війни і 52 осіб із числа членів сімей загиблих(померлих) ветеранів війни з метою надання пільг на оплату житлових та комунальних послуг;

- зареєстровано звернення від 237 членів сімей загиблих(померлих) УБД або зниклих безвісти з метою оформлення адресної грошової допомоги на оплату житлових та комунальних послуг, електроенергії;

- оформлено 127 посвідчень «Особа з інвалідністю внаслідок війни» і 78 вкладок до даних посвідчень, 78 нагрудних знаків «Особа з інвалідністю внаслідок війни»;

- оформлено 126 посвідчення «Член сім'ї загиблого(померлого), 14 вкладки до них

Рис. 1. Частка ветеранів війни у загальній структурі отримувачів соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді у 2023 р., % (Департамент, 2024)

і 27 довідок про встановлення відповідного статусу дітям;

- оформлено 11 заяв на надання санаторно-курортного лікування за кошти державного бюджету;

- здійснено виплати одноразових матеріальних допомог із бюджету Луцької ТГ 37 військовим, які заключили контракти із Збройними Силами України через місцеві центри комплектування на суму 180 тис. грн.;

- прийнято 13 заяв на забезпечення відпочинком з наданням психологічної реабілітації за кошти державного бюджету;

- прийнято 466 заяв на забезпечення відпочинком з наданням психологічної реабілітації за кошти бюджету Луцької ТГ;

- забезпечено відпочинок з наданням психологічної реабілітації за кошти бюджету Луцької ТГ 233 особам на загальну суму 3715 тис. грн.;

- прийнято сім заяв від учасників бойових дій та членів сімей загиблих(померлих) на отримання водійського посвідчення за рахунок коштів бюджету Луцької ТГ;

- забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів місцевого бюджету одна особа з числа ветеранів війни та членів їх сімей на загальну суму 8 тис. грн.;

- прийнято 34 заяви від учасників бойових дій на забезпечення професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету;

- забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету сім осіб з числа ветеранів війни та членів їх сімей на загальну суму 76,3 тис. грн., частково забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів держбюджету три особи з числа ветеранів війни та членів їх сімей на суму загальну суму 11,7 тис. грн.;

- надано грошову допомогу на лікування за рахунок бюджету Луцької ТГ 5248 особам на загальну суму 1845 тис. грн.;

- виплачено грошову допомогу на 154 дітей з 117 сімей загиблих(померлих) на загальну суму 2 132,3 тис. гривень, в рамках Програми соціальних виплат дітям;

- надано грошову допомогу на лікування за рахунок бюджету Луцької ТГ 198 особам на загальну суму 650 тис. грн.;

- прийнято документи від 115 осіб для надання матеріальної допомоги за рахунок коштів обласного бюджету сім'ям загиблих УБД, які брали участь у відбитті військової агресії проти України;

- передано 122 висновки і фотографії до департаменту культури Луцької міської ради

для розміщення світлин на пам'ятному фото-стенді «Герої Небесної Сотні-Загинули за Єдність України»;

– здійснено виплату компенсації витрат на автомобільне паливо особі, якій присвоєно звання Герой України з врученням ордену «Золота Зірка» в сумі 30 тис. грн.;

– виплачено адресну грошову допомогу сім'ям 153 загиблих(померлих) УБД на загальну суму 1 540 тис. грн.;

– виплачено до Дня матері допомогу 146 матерям загиблих(померлих) УБД на суму 290 тис. грн.

У 2023 році на обліку в департаменті соціальної та ветеранської політики Луцької ТГ знаходиться 356 осіб із числа членів сімей загиблих(померлих) УБД, в тому числі 168 дітей (Департамент, 2024).

Згідно з розпорядженням міського голови від 22.12.2022 року № 350 при департаменті соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради створено «Центр підтримки сімей військовополонених і військовослужбовців, які вважаються зниклими безвісти», який надає правову і психологічну допомогу членам сімей УБД, які вважаються зниклими безвісти внаслідок військових дій.

Протягом 2023 року спеціалістами центру, надано консультативну, правову та психологічну допомогу 170 членам сімей учасників бойових дій, які вважаються зниклими безвісти та підготовлено 114 проєктів звернень до відповідних органів щодо сприяння в розшуку військовослужбовців, які вважаються зниклими безвісти або знаходяться у полоні. Надано допомогу у написанні 161 заяви від їх імені до компетентних органів.

Окрім того, в Луцькій міській територіальній громаді здійснюється виявлення осіб, які потребують паліативної (соціальної і медичної) допомоги. У 2023 році спільними зусиллями комунальної установи «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької міської територіальної громади», департаментом соціальної та ветеранської політики та територіальним центром соціального обслуговування громадян (надання соціальних послуг) послуги паліативної допомоги отримували 93 особи (Департамент, 2024).

Ключовим напрямом діяльності виконавчих органів Луцької міської ради є надання соціальної підтримки ветеранам війни,

які проживають у територіальній громаді. Зокрема, розроблена Комплексна програма соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на період 2024–2026 років (далі – Програма). Вона охоплює ряд заходів, спрямованих на надання фінансової, соціальної, медичної та психологічної підтримки на місцевому рівні, а також сприяння вирішенню соціальних та побутових проблем. Зокрема, згідно даної програми право на додатковий соціальний захист від Луцької міської ТГ мають:

- учасники бойових дій та члени їх сімей;
- особи з інвалідністю внаслідок бойових дій та члени їх сімей;
- члени сімей загиблих(померлих) учасників бойових дій;
- члени сімей загиблих(померлих) Захисників та Захисниць України;
- члени сімей зниклих безвісти учасників бойових дій та члени сімей військовополонених;
- військовослужбовці, які уклали контракт про проходження військової служби у місцевих територіальних центрах комплектування;
- бійці-добровольці, яким наданий такий статус згідно рішення виконкому Луцької міської ради та члени їх сімей;
- постраждалі учасники Революції Гідності.

Дія даної Програми розповсюджується на вищезазначені категорії осіб, які мають реєстрацію на території Луцької міської територіальної громади. Законодавчі засади для виконання Програми визначаються законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими відповідними законодавчими актами.

Мета Програми включає в себе наступні завдання: надання комплексної допомоги визначеній категорії осіб; підвищення рівня інформованості з питань соціальної підтримки серед цільових груп; поліпшення ефективності взаємодії виконавчих органів міської ради з громадськими організаціями та іншими юридичними особами у сфері підтримки осіб, що входять до зазначених категорій та мають реєстрацію на території Луцької міської територіальної громади.

Досягнення мети даної Програми реалізується через наступні заходи: надання додаткових пільг і соціальних гарантій в доповнення до тих, які передбачені чинним законодавством; забезпечення комплексних медичних, психологічних та соціальних послуг. Детальне ресурсне забезпечення Програми відображене у таблиці 1.

Програма передбачає співпрацю з державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями, медичними закладами та іншими установами для досягнення максимального ефекту та забезпечення всебічної підтримки ветеранів війни та їх сімей. Фінансування запланованих заходів буде забезпечуватися за рахунок коштів бюджету Луцької міської територіальної громади.

Департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міськради реалізовані заходи передбачені Комплексною програмою соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей на 2021–2023 роки (рис. 2).

Зокрема, впродовж 2021–2023 років на виконання заходів вказаної Програми департаментом профінансовано 3737,15 тис. грн., з них:

- надано адресну матеріальну допомогу на лікування 261 особі на суму 514 тис. грн;
- надано одноразову грошову допомогу матерям загиблих Захисників до Дня матері на суму 118 тис. грн.;
- з бюджету міста членам сімей загиблих та сім'ям бійців-добровольців виплачена грошова адресна допомога на оплату житлових і комунальних послуг на суму 1502,4 тис. грн.;

Таблиця 1

Ресурсне забезпечення Комплексної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024–2026 роки

Рік	Обсяг ресурсів, всього	у тому числі з бюджету Луцької міської територіальної громади
2024	84000	84000
2025	98000	98000
2026	111000	111000
Всього	293000	293000

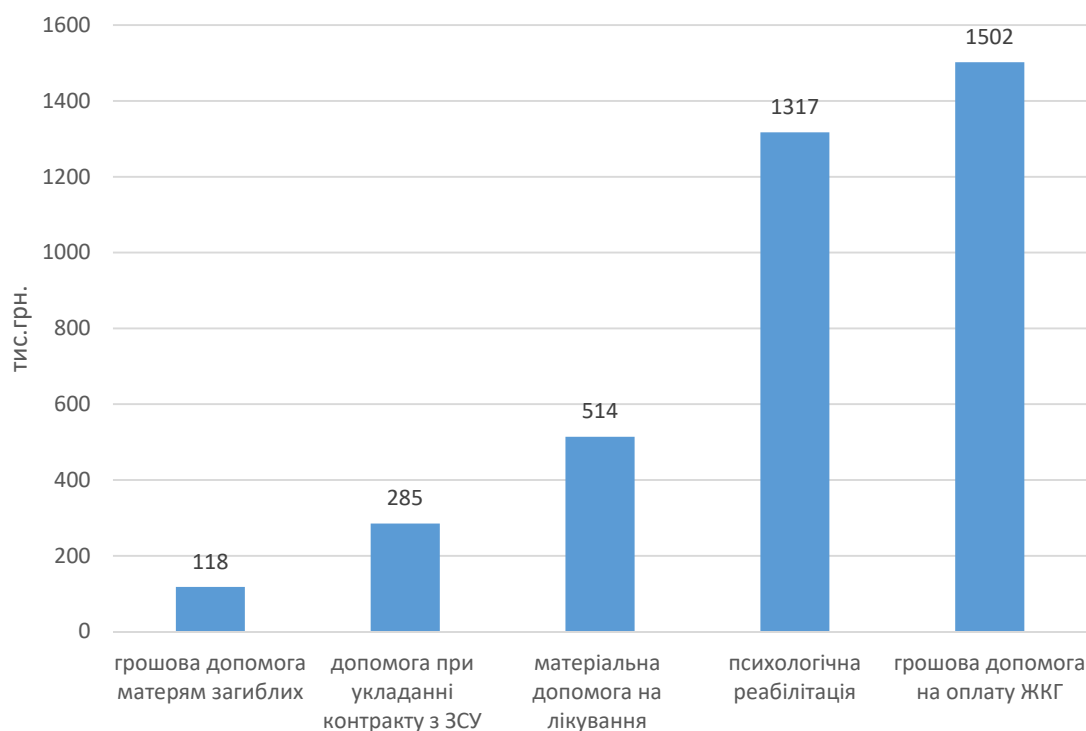

Рис. 2. Реалізовані заходи передбачені Комплексною програмою соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей на 2021–2023 р. (Департамент, 2024)

– проведено виплату одноразової матеріальної допомоги з місцевого бюджету 57 військовослужбовцям, що уклали контракт зі Збройними Силами України через місцеві центри комплектування, на суму 285 тис. грн. (5 тис. грн на кожну особу);

– забезпечено відпочинком із проведенням заходів з психологічної реабілітації 126 осіб на загальну суму 1 317,8 тис. грн. (Департамент, 2024).

Програма соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024–2026 роки Луцької міської територіальної громади досягне запланованого ефекту лише за умови системного та всеосяжного виконання усіх запланованих заходів щодо медичної, психологічної, соціальної, освітньої, фінансової, юридичної, культурної та інформаційної підтримки їх постійного моніторингу, контролю та корекції.

Отже, соціальний захист ветеранів війни та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді є важливим напрямком роботи, що потребує постійного розвитку та вдосконалення. Наразі, необхідно забезпечити належне фінансування, покращити інформування населення про доступні послуги та розширити мережу психологічної та соціальної підтримки для ветеранів та їх родин.

Висновки. Провівши огляд досліджень присвячених проблемам соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, ми сформулювали власне бачення поняття соціальний захист ветеранів війни – це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення прав та гарантій, створення належних умов життя, підтримку соціального та матеріального добробуту осіб, які брали участь у військових діях, їхніх сімей та інших пов'язаних з ними осіб. При цьому, соціальний захист включає надання пільг, допомог, компенсацій, медичного обслуговування, психологічної підтримки, реабілітації, соціального забезпечення, працевлаштування та інших форм підтримки, які допомагають ветеранам інтегруватися в цивільне життя та подолати наслідки участі у бойових діях.

Правове забезпечення соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей в Україні є комплексною системою, що включає надання пільг, фінансової допомоги, медичного обслуговування та підтримки у сфері освіти та працевлаштування. Нормативно-правова база є громіздкою, суперечливою та потребує

вдосконалення, особливо в плані практичної реалізації.

До основних документів, що регулюють соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей належать: закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»; постанова Кабінет Міністрів України: «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей», тощо...

Аналіз зарубіжного досвіду показав низький рівень вітчизняного соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей в порівнянні із аналогічними системами країн, що входять до НАТО. Це спричинено великою кількістю пільгових категорій населення, дефіцитом фінансових ресурсів та низькою ефективністю їх розподілу.

Для України надзвичайно корисним є зарубіжний досвід соціального захисту ветеранів. Зокрема, в українських реаліях можливо перейняти досвід Німеччини, щодо забезпечення ветеранів військової служби правом на роботу в органах державного управління; США – щодо забезпечення членів сімей військовослужбовців першочерговим правом на працевлаштування; Франції – щодо діяльності Спільної асоціації ветеранів; Іспанії – щодо системи моніторингу потреб ветеранів; Ізраїлю – щодо психологічної підтримки ветеранів; Швеції – щодо загальної мілітаризації суспільства, тощо...

У 2023 році департаментам соціальної та ветеранської політики Луцької міської територіальної громади надавалися 155 видів адміністративних послуг соціального характеру, з них, 14 послуг безпосередньо пов'язані з обслуговуванням ветеранів війни та членів їх сімей. У загальній структурі отримувачів соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді Частка ветеранів війни та членів їх сімей у 2023 році становила 6%. Зокрема, на реалізацію комплексної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024–2026 роки з бюджету громади планується виділити 293 млн. грн.

З метою підвищення ефективності соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей

необхідно: створити єдиний реєстр всіх категорій ветеранів; розвивати регіональні мережі соціальних центрів для ветеранів; розробляти інклюзивні програми соціальної підтримки для кожного ветерана; надавати комплексну соціальну підтримку (фінансову, матеріальну, психологічну, медичну, тощо); забезпечити повну соціально-економічну реінтеграцію

ветеранів; проводити постійний моніторинг та корекцію програм соціальної підтримки ветеранів.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні інклюзивних програм соціально-економічної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей в умовах територіальної громади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 6. С. 90–94. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/14.pdf> (дата звернення: 11.06.2024).
2. Гринько Р.В., Мота А.Ф., Петриченко С.А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.24>
3. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради офіційний веб-сайт. URL: <http://www.social.lutsk.ua> (дата звернення: 10.06.2024).
4. Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н., Присяжненко Ю. Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. 2023. *Ввічливість. Humanitas*. № 4. 78–86. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.11>
5. Митько Я.В. Шляхи вдосконалення законодавства, яке визначає правові засади соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2 (1). С. 154–159. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.24>
6. Недря К.М. Соціальний захист ветеранів війн та військових конфліктів у державах романо-германської правової сім'ї (на прикладі Франції та Німеччини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 63–70. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-2-63-70>
7. Письменна О.П., Пінчук Р.С. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. №58. С. 168–172. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.36>
8. Сербалюк Ю. Соціальний захист військовослужбовців: зміни в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>
9. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336>
10. Ткаченко І.М. Суб'єктний механізм реалізації соціальної функції держави щодо захисту ветеранів: зарубіжний досвід. *Наукові записки*. серія: право. 2019. № 6. С. 104–110. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/104-110.pdf (дата звернення: 11.06.2024).
11. Karpa M., Akimov O. State policy of supporting war veterans in the active phase of combats in Ukraine. *Public Administration and Law Review*. 2023. № 4(16). P. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-4-4-10>

REFERENCES:

1. Beikun, A., Klachko, A. (2021). Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv: normatyvno-pravove zabezpechennia ta sutnist [To define the concept and essence of accounting and registration discipline in police activity of police station officers]. *Pidpryemstvo, hospodarstvo i parvo – Entrepreneurship, Economy and Law*. 6. 90–94. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/14.pdf> [in Ukrainian].
2. Hrynko, R.V., Mota, A.F. & Petrychenko, S.A. (2022). Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv v umovakh voiennoho stanu [Social protection of servicemen under the conditions of martial law]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*. 3. 161–166. Retrieved from <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.24> [in Ukrainian].
3. Departament sotsialnoi ta veteranskoï polityky Lutskoi miskoi rady ofitsiyni sait [Department of Social and Veteran Policy of Lutsk City Council official web-site]. (n.d.). [social.lutsk.ua](http://www.social.lutsk.ua/). Retrieved from URL: <http://www.social.lutsk.ua/> [in Ukrainian].
4. Zhurba I., Yakushev O., Ternova L., Samara N., Prysiazhnenko Y. Osnovni napriamky ta pidkhody shchodo sotsialnoi rehabilitatsii uchasykyv boiovykh dii v suchasnykh zbroinykh konfliktakh [The main directions and approaches to social rehabilitation of combat participants in current armed conflicts]. *Vvichlyvis – Humanitas*. 4. 78–86. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.11> [in Ukrainian].

5. Mytko, Ya.V. (2019). Shliakhy vdoskonalennia zakonodavstva, yake vyznachaie pravovi zasady sotsialnoho zakhystu uchashnykiv boiovykh dii [Ways to improve legislation, what determines the legal basis of social protection battle participants]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Scientific Bulletin of Public and Private Law*. 2(1). 154–159. Retrieved from <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.24> [in Ukrainian].
6. Nedria, K.M. (2020). Sotsialnyi zakhyst veteraniv viin ta viiskovykh konfliktiv u derzhavakh romano-hermanskoj pravovoi simi (na prykladi Frantsii ta Nimechchyny) [Social security of war and military conflicts veterans in in the states of the Romano-Germanic legal family (on the example of France and Germany)]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2(105). 63–70. Retrieved from <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2020-2-63-70> [in Ukrainian].
7. Pysmenna, O.P. & Pinchuk, R.S. (2019). Pravovy zakhyst uchashnykiv boiovykh dii ta veteraniv viiny [Legal protection of the participants of the fighting and war veterans]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Uzhhorod National University Herald*. 58. 168–172. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.36> [in Ukrainian].
8. Serbaliuk, Yu. (2022). Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv: zminy v umovakh voiennoho stanu [Social protection of military servants: changes in the conditions of the martial state]. *Vvichlyvis – Humanitas*. 6. 72–79. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11> [in Ukrainian].
9. Spytyska, K. (2022). Pravovi zasady sotsialnoho zakhystu uchashnykiv boiovykh dii v Ukraini [Legal principles of social protection participants of combat in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk – Law Herald*. 2. 171–181. Retrieved from <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2336> [in Ukrainian].
10. Tkachenko, I.M. (2019). Sub'iektnyi mekhanizm realizatsii sotsialnoi funktsii derzhavy shchodo zakhystu veteraniv: zarubizhnyi dosvid [Subject mechanism of implementation of the social function of the state for the protection of veterans: foreign experience]. *Naukovi zapysky. seriia: parvo – Scientific notes. series: law*. 6. 104–110. Retrieved from https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/104-110.pdf [in Ukrainian].
11. Karpa, M. & Akimov, O. (2023). State policy of supporting war veterans in the active phase of combats in Ukraine. *Public Administration and Law Review*. 4. 4–10. Retrieved from <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-4-4-10> [in Romania].

УДК 364.3:328.185]:[343.211.6:347.447.5(100)](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.27>

Ольга МАТРОС

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0001-6541-1941

Бібліографічний опис статті: Матрос, О. (2024). Міжнародні гарантії запобігання корупції в системі соціального забезпечення. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 197–201, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.27>

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стаття присвячена аналізу міжнародних гарантій запобігання корупції в системі соціального забезпечення. Вона розглядає основні міжнародні правові акти, спрямовані на боротьбу з корупцією, такі як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції та інші регіональні угоди. Досліджено механізми, що застосовуються для забезпечення прозорості та підзвітності в управлінні соціальними програмами, а також вплив цих заходів на ефективність соціального забезпечення. Особлива увага приділяється найкращим практикам, що можуть бути адаптовані до національних контекстів для зниження ризиків корупції. Стаття підкреслює важливість міжнародного співробітництва та обміну досвідом для вдосконалення національних антикорупційних стратегій у сфері соціального забезпечення.

Крім того, розглядається значення глобальних ініціатив та партнерств у боротьбі з корупцією, включаючи спільні програми технічної допомоги та навчання для урядових та громадських організацій. Висновки підкреслюють важливість комплексного підходу до запобігання корупції, що включає правові, інституційні та технологічні аспекти, а також значення міжнародної співпраці для досягнення сталого розвитку систем соціального забезпечення у глобальному контексті.

Мета дослідження полягає у висвітленні та аналізі основних проблеми імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство та практику, зокрема, виклики, з якими стикаються держави при адаптації міжнародних норм до своїх правових систем. Методологія. Завдяки використанню методів аналізу, синтезу та узагальнення нормативно-правових актів та документів міжнародного значення, встановлено, що важливим завданням на шляху запобігання та протидії корупції в Україні виступає формування та посилення інституційної спроможності органів, що відповідають за запобігання та боротьбу з корупцією, а також на ролі громадянського суспільства та засобів масової інформації в забезпеченні контролю та прозорості. Для вирішення цього завдання необхідною є системна діяльність за низкою основних напрямів. Результати і практичне значення. Аналізуються кейси успішної реалізації антикорупційних заходів у різних країнах, які можуть служити прикладами для інших держав. На основі проведеного аналізу робляться висновки щодо ефективності існуючих міжнародних гарантій та пропонуються рекомендації для їх вдосконалення з метою підвищення стійкості систем соціального забезпечення до корупційних загроз.

Ключові слова: корупція, соціальне забезпечення, міжнародні гарантії, прозорість, підзвітність, інституційна спроможність, громадянське суспільство, міжнародна співпраця.

Olha MATROS

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova ave., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0001-6541-1941

To cite this article: Matros, O. (2024). Mizhнародni harantii zapobihannia koruptsii v systemi sotsialnoho zabezpechennia [International guarantee for the prevention of corruption in the social security system]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 197–201, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.27>

INTERNATIONAL GUARANTEE FOR THE PREVENTION OF CORRUPTION IN THE SOCIAL SECURITY SYSTEM

The article is devoted to the analysis of international guarantees for the prevention of corruption in the social security system. It examines the main international legal acts aimed at fighting corruption, such as the United Nations Convention against Corruption and other regional agreements. The mechanisms used to ensure transparency and accountability in the management of social programs, as well as the impact of these measures on the effectiveness of social security, were studied. Special attention is paid to best practices that can be adapted to national contexts to reduce corruption risks. The article emphasizes the importance of international cooperation and exchange of experience for improving national anti-corruption strategies in the field of social security.

It also examines the importance of global initiatives and partnerships in the fight against corruption, including joint technical assistance and training programs for government and civil society organizations. The findings emphasize the importance of an integrated approach to corruption prevention, including legal, institutional and technological aspects, as well as the importance of international cooperation to achieve sustainable development of social security systems in a global context.

The purpose of the study is to highlight and analyze the main problems of implementing international standards into national legislation and practice, in particular, the challenges that states face when adapting international norms to their legal systems. Methodology. Thanks to the use of methods of analysis, synthesis and generalization of normative legal acts and documents of international importance, it was established that an important task in the way of preventing and combating corruption in Ukraine is the formation and strengthening of the institutional capacity of bodies responsible for preventing and fighting corruption, as well as on the role of civil society and mass media in ensuring control and transparency. Systematic activity in a number of main directions is necessary to solve this task. Results and practical significance. Cases of successful implementation of anti-corruption measures in various countries are analyzed, which can serve as examples for other states. Based on the analysis, conclusions are drawn regarding the effectiveness of existing international guarantees and recommendations are offered for their improvement in order to increase the resilience of social security systems to corruption threats.

Key words: *corruption, social security, international guarantees, transparency, accountability, institutional capacity, civil society, international cooperation.*

Актуальність проблеми. Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої є надзвичайно важливим для багатьох країн світу. Це повною мірою стосується і України, високий рівень корумпованості якої визнано її політичним керівництвом, вітчизняними та зарубіжними аналітиками, відповідними міжнародними інституціями.

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Вона негативно впливає на різні сторони суспільного життя, зокрема економіку, політику.

Серед механізмів запобігання та протидії корупції в Україні досить довго пріоритет у державній антикорупційній політиці віддавався удосконаленню населенню правової сфери, регулюванню економічних відносин, жорсткому покаранню винних у вчиненні корупційних діянь тощо. Але досвід показав, що більшість законів та заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, на практиці не дали позитивних результатів. Причини такого незадовільного стану справ великою мірою пов'язані з культурою, менталітетом, традиціями корупційної діяльності в органах державної влади й правоохоронних органах.

Тому важливим завданням на шляху запобігання та протидії корупції виступає формування антикорупційної культури суспільства. Отже, зниження корупційної активності громадян можливе за рахунок формування антикорупційної культури суспільства, зокрема негативного ставлення громадян до корупції та готовності протидіяти їй. В Україні потрібно створити сприятливі умови для розвитку соціальної (тобто політичної, економічної, правової, моральної) культури громадян, низький рівень якої нівелює антикорупційний ефект від правових, судових, управлінських та інших реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пошуку ефективних технологій, форм і методів попередження корупції та формування у громадян України антикорупційної правосвідомості та культури, негативного ставлення до корупційних злочинів стає однією з важливою у суспільстві, загалом у сфері соціального забезпечення. Основні причини поширення корупційних явищ, наслідки та механізми протидії корупції, а також концепції адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні аналізували вітчизняні дослідники В. Литвиненко, М. Мельник, А. Мовчан, С. Невмержицький, М. Романов та інші.

Метою статті є аналіз та обґрунтування особливостей формування антикорупційної культури українського суспільства в системі соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Корупція є явищем, що переслідує людство практично з моменту виникнення найперших, організованих за допомогою певних правил, форм його існування. Пустивши коріння в усі сфери функціонування держави, корупція здатна поставити під загрозу існування економічної системи та громадянського суспільства, що перебувають на етапі становлення. Тому подолання корупції перетворюється у надзвичайно складну проблему.

Слід відмовитись від спрощеного сприйняття проблеми, як прояву незадовільного управління чи неналежної реалізації правових приписів особами, уповноваженими на виконання функцій держави.

Враховуючи особливості сучасної корупції, які були детально, науковці роблять висновок про неможливість її ліквідації або стійкого зведення до незначного рівня за допомогою короткострокової цільової програми. Більш того, корупція без постійної протидії їй має властивість розширюватися.

Враховуючи це, антикорупційна діяльність повинна бути постійною функцією держави і турботою всього суспільства на основі створення стабільних загальнонаціональних основ запобігання та протидії корупції, що розраховані на тривалу історичну перспективу.

Міжнародні нормативно-правові акти в цій сфері мають єдину мету – встановити загальні стандарти боротьби проти корупції на національному рівні через її криміналізацію та впровадження заходів для запобігання корупції.

Одним із перших міжнародних документів щодо боротьби з корупцією була «Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» від 16 грудня 1996 року проголошена Генеральною Асамблеєю (Декларація ООН, 1996), а також Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 1996 року.

Значним міжнародним досягненням у сфері протидії корупції стало ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Конвенції ООН проти корупції 31 жовтня 2003 року. Сьогодні це єдиний універсальний юридично

обов'язковий інструмент для боротьби з корупцією. Так, 181 країна-підписант Конвенції здійснюють заходи, рекомендовані документом для подолання корупції.

Згідно зі статтею 5 Конвенції ООН проти корупції, яка була ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р., кожна держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами та державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності. Вироблення будь-якої політики має починатися з визначення місії – головної загальної мети діяльності, що розкриває призначення цієї діяльності (Конвенція ООН проти корупції, 2003).

Для України Конвенція набрала чинності 1 січня 2010 року, тобто Україна офіційно взяла на себе зобов'язання виконувати положення Конвенції. Фактично Україна почала виконувати взяті на себе зобов'язання у 2014 році шляхом прийняття Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки.

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення можливих корупційних ризиків у діяльності державних службовців, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків. Розглядаючи зазначені питання, слід нагадати низку положень міжнародних актів, які спрямовані на встановлення правил доброчесної поведінки.

Зокрема, це ст. 8 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка встановлює вимогу щодо розроблення та прийняття країнами – учасницями Кодексів поведінки державних посадових осіб, а також рекомендацію щодо запровадження заходів і систем, які: – сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання своїх функцій; – зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб; – встановлюють відпові-

дальність державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти.

Проте, як показують оприлюднені результати соціологічних досліджень, діяльність правоохоронних органів, спрямована на виявлення та притягнення до відповідальності корупціонерів, суттєво не впливає на процес зменшення рівня корупції. Зважаючи на це, для забезпечення більшої ефективності протидії корупції особливого значення набувають заходи щодо її запобігання та профілактики, особливо на місцевому рівні.

Таким чином, на сьогодні є необхідність підвищення професійного рівня та доброчесності посадовців, зменшення кількості корупційних ризиків, формування негативного ставлення громадян до корупції як способу вирішення своїх проблем шляхом запровадження антикорупційних соціально-просвітницьких програм у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах усіх форм власності, стимулювання громадської підтримки дій влади щодо запобігання і протидії корупції через забезпечення доступу фізичних, юридичних осіб, об'єднань громадян до інформації про діяльність обласної влади, залучення громадськості до контролю за законністю й ефективністю використання державного та комунального майна, бюджетних коштів, сприяння активізації інформаційного обміну між органами державної влади й органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян, засобами масової інформації.

Ще одним важливим документом міжнародного рівня є – Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію. Цей документ передбачає криміналізацію корупційних дій як у публічному, так і в приватному секторах, а також забезпечує міжнародну співпрацю у розслідуванні та переслідуванні корупційних злочинів (Конвенція ООН, 1999).

Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію. Метою цього документа є забезпечення ефективних засобів правового захисту для осіб, які зазнали шкоди від корупційних дій (Цивільна конвенція ООН, 2005).

Група держав проти корупції (GRECO) – GRECO є механізмом Ради Європи для моніторингу виконання антикорупційних стандартів. Вона проводить оцінку національних антико-

рупційних заходів та надає рекомендації для їх покращення.

Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD): OECD розробляє рекомендації щодо запобігання корупції у сфері державного управління, включаючи соціальне забезпечення, а також проводить дослідження та надає технічну допомогу (OECD, 2023).

Міжнародні стандарти антикорупційного комплаєнсу ISO 37001. Цей стандарт встановлює вимоги до системи управління антикорупційним комплаєнсом, яка може бути впроваджена у будь-якій організації, зокрема в органах соціального забезпечення.

Директива Європейського парламенту і Ради ЄС 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, яке шкодить фінансовим інтересам Союзу, за допомогою кримінального права. Цей документ встановлює заходи для запобігання та переслідування шахрайства та корупції, що впливають на фінансові інтереси ЄС, включаючи соціальні програми (Директива, 2017).

План дій ООН щодо запобігання та боротьби з корупцією у державних установах. Цей План передбачає заходи для підвищення прозорості, підзвітності та ефективності державних установ, зокрема у сфері соціального забезпечення.

Антикорупційні стратегії та програми на національному рівні, які базуються на міжнародних рекомендаціях. Багато країн розробляють власні антикорупційні стратегії та програми, враховуючи міжнародні стандарти та рекомендації, що забезпечує гармонізацію національних заходів з міжнародними вимогами.

Ці документи створюють нормативно-правову базу для запобігання корупції в системі соціального забезпечення на міжнародному та національному рівнях. Вони забезпечують координацію зусиль різних країн та організацій у боротьбі з корупцією та сприяють створенню ефективних механізмів для запобігання корупційним правопорушенням.

Висновки. Отже, запобігання корупції в системі соціального забезпечення є важливим завданням для будь-якої держави. Міжнародні гарантії допомагають забезпечити прозорість, підзвітність та ефективність у використанні ресурсів, призначених для соціального забезпечення. Міжнародні гарантії запобігання

корупції включають рекомендації щодо створення та вдосконалення законодавчої бази. Це включає прийняття антикорупційних законів, встановлення відповідальності за корупційні правопорушення та створення спеціалізованих органів для боротьби з корупцією. Впровадження міжнародних стандартів та рекомендацій допомагає країнам боротися з корупцією та забезпечувати справедливий розподіл соціальних благ.

Перспективи подальших досліджень. Подальшим є вивчення впливу цифрових технологій та інновацій на запобігання корупції у сфері соціального забезпечення. Обговорюється потенціал використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та запобігання зловживанням, а також роль міжнародних організацій у підтримці країн, що розвиваються, у впровадженні таких технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року, № 995_369. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text (дата звернення: 3.07.2024).
2. Директива Європейського парламенту і Ради ЄС 2017/1371 про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами від 5 липня 2017 року № 984_008-17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text (дата звернення: 3.07.2024).
3. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. № 995_j51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 2.07.2024).
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. №994_101, ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 2.07.2024).
5. Організація економічного співробітництва та розвитку від 28 червня 2023 року. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku> (дата звернення: 3.07.2024).
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4.11.1999 № 994_102, ратифікована Законом України від 6.03.2005 р. №16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 3.07.2024).

REFERENCES:

1. Deklaraciya OON pro borot'bu z korupciyeyu i xabarny'cztvom u mizhnarodny'x komercijny'x operacijax [UN Declaration on Combating Corruption and Bribery in International Commercial Transactions]. 995_369 vid 16.12.1996 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text [in Ukrainian].
2. Dyrektyva Yevropeiskoho parlamentu i Rady YeS 2017/1371 pro borotbu z shakhraistvom, spriamovany proty finansovykh interesiv Soiuzu, kryminalno-pravovymy zasobamy [Directive 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of the EU on combating fraud directed against the financial interests of the Union by criminal law means]. 984_008-17 vid 5.07.2017 2003 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text [in Ukrainian].
3. Konventsiiia OON proty koruptsii [UN Convention against Corruption]. 995_j51 vid 31.10.2003 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian].
4. Kryminalna konventsiiia pro borotbu z koruptsiiei [Criminal Convention on Combating Corruption]. vid 27 sichnia 1999 r. №994_101, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 18.10.2006 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text [in Ukrainian].
5. Orhanizatsiia ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku [Organization of economic cooperation and development]. vid 28.06.2023 r. (n.d.). *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku> [in Ukrainian].
6. Tsyvilna konventsiiia pro borotbu z koruptsiiei [Civil Convention on Combating Corruption]. №16 vid 6.03.2005 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text [in Ukrainian].

УДК 37.013.42:378.18:371.83

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Scopus-Author ID: 57370829500

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science ResearcherID: N-5194-2015

Бібліографічний опис статті: Петрочко, Ж., Лях, Т. (2024). Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 202–207, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>

ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ГРОМАД

Волонтерська діяльність є критично важливою для забезпечення сталого розвитку деокупованих громад і подолання наслідків окупації.

Метою статті є обґрунтування важливості волонтерства на деокупованих територіях для розвитку територіальних громад.

Автори статті наводять результати фокус-групи, учасниками якої стали мешканці деокупованих громад Миколаївської (міста Баитанка, Новий Буг і Казанка) й Херсонської (Великоолександрівська ОТГ (села Велика Олександрівка, Мала Олександрівка, Новодмитрівка, Старосілля, Тифонівка, Брускінське); Калинівська ОТГ (село Калинівське)) областей. Її проведення стало можливим завдяки проєкту «Чисті та вмотивовані» Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», що був підтриманий Програмою «Спроможні та сильні» Фонду Східна Європа.

Учасники фокус-групи визначили ряд проблем, з якими зіткнулися мешканці деокупованих громад, а саме: відновлення інфраструктури територіальної громади; розмінування територій та об'єктів інфраструктури; надання психосоціальної підтримки; економічне відновлення; низький рівень лідерства мешканців; необхідність підвищення соціальної активності та соціальної згуртованості. Також учасники фокус-груп запропонували своє бачення вирішення цих проблем і роль волонтерів у цьому.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, громада, територіальна громада, деокупована територіальна громада, соціальна активність, соціальна згуртованість.

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Special Education and Social Work of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Scopus-Author ID: 57370829500

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science ResearcherID: N-5194-2015

To cite this article: (2024). Petrochko, Z., Liakh, T. (2024) Potensial volonterstva dlya rozvytku deokupovanykh hromad [The potential of volunteering for development of deoccupied communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 202–207, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>

THE POTENTIAL OF VOLUNTEERING FOR DEVELOPMENT OF DEOCCUPIED COMMUNITIES

Volunteer activity is critically important for ensuring the sustainable development of de-occupied communities and overcoming the consequences of occupation. The authors of the article present the results of a focus group, the participants of which were residents of the de-occupied communities of Mykolayivska (the cities of Bashtanka, Novy Bug and Kazanka) and Kherson (Velikolexandrivka OTG (villages of Velyka Oleksandrivka, Mala Oleksandrivka, Novodmitrivka, Starosillia, Tyfonivka, Bruskinske); Kalinivska OTG (village Kalinivske)) oblasts. Its holding was made possible thanks to the "Clean and Motivated" project of the All-Ukrainian Community Center "Volunteer", which was supported by the "Capable and Strong" Program of the Eastern Europe Foundation.

The participants of the focus group identified a number of problems faced by the residents of the de-occupied communities, namely: restoration of the infrastructure of the territorial community; demining of territories and infrastructure facilities; provision of psychosocial support; economic recovery; low level of leadership of residents; the need to increase social activity and social cohesion. Focus group participants also offered their vision of solving these problems and the role of volunteers in this.

Key words: *volunteer, volunteering, volunteer activity, community, territorial community, de-occupied territorial community, social activity, social cohesion.*

Актуальність проблеми. Повномасштабне військове вторгнення РФ призвело до тимчасової окупації частини території України, значних руйнувань інфраструктури, мільйонів вимушених переселенців та рекордного падіння економіки України. Із початком повномасштабної агресії майже 4 тис населених пунктів в 231 територіальній громаді зазнали тимчасової окупації. Це стосується 11 областей України – Донецької, Луганської, Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, Сумської та Одеської (Барінова, 2024). Для відновлення та розвитку деокупованих територій необхідно забезпечити ефективну співпрацю між органами державної влади та місцевого самоврядування на всіх рівнях, активізувати діяльність громадських організацій, вдосконалити фінансові механізми підтримки регіонального та місцевого розвитку, зробивши їх максимально прозорими та зрозумілими для всіх учасників, а також сприяти розвитку волонтерського руху.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням роботи в громаді як складовій діяльності соціального працівника присвячені окремі праці О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, М. Лехолетової, Т. Лях, Т. Семигіної, В. Сідорова, Г. Слосанської, Т. Спірної, С. Харченка, С. Чернети та ін.

Роль волонтерства у розвитку соціальної активності громади підкреслили у своїх публікаціях С. Гунько, О. Карпенко, Т. Лях (Гунько

та ін., 2023), Т. Спіріна, Є. Ковтун (Лях та ін., 2023), М. Лехолетова (Liakh et al., 2022).

Розвиток молодіжних волонтерських програм в умовах пандемії COVID-19 в громадах, прилежних до району проведення операції об'єднаних сил на сході України, вивчали дослідники з Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Liakh et al., 2021).

Проблема управління волонтерськими програмами та успішні кейси організації волонтерської діяльності студентів в умовах університетів та громадських організацій представлено в навчальних посібниках «Менеджмент волонтерських груп від А до Я» (З. Бондаренко та ін., 2012) та «Менеджмент волонтерських програм» (Журавель та ін., 2020).

Вище перераховані публікації та дослідження важливі для розуміння потенціалу волонтерства у розвитку громад, особливо, коли мова йде про ті, що постраждали внаслідок бойових дій, знаходились під окупацією.

Метою статті є обґрунтування важливості волонтерства на деокупованих територіях для розвитку територіальних громад.

Основний матеріал дослідження. Деокуповані громади – це територіальні громади, які були тимчасово окуповані іноземними військами або незаконними збройними формуваннями, але згодом звільнені в результаті воєнних дій. В Україні це стосується населених пунктів, які опинилися під окупацією під час військових дій на сході країни та внаслідок росій-

ського вторгнення 2022 року. Після деокупації ці громади стикаються з багатьма викликами, які ускладнюють повернення до нормального життя (Денисюк та ін., 2023).

Найгострішими з них на думку Д. Барінової є такі: відсутність доступу до базових публічних послуг (електро-, водо-, тепло-, газопостачання); руйнування соціальної інфраструктури та житлового фонду, адмінбудівель органів влади та інших публічних закладів, та погіршення якості та доступності публічних послуг; замінованість житла, публічних будівель, сільськогосподарських земель, лісів; знищення дорожньої інфраструктури між населеними пунктами, що обмежує доступність базових послуг – невідкладної медицини, пожежної охорони; відсутність чи недостатність бомбосховищ та інших укриттів; зниження економічної активності через руйнування, безпеку та втрату людей. Ці виклики підсилюються продовженням обстрілів та бомбардувань, оскільки частина деокупованих міст, селищ та сіл знаходяться в межах доступності ворожої артилерії (Барінова, 2024).

Фахівцями Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» в межах проєкту «Чисті та вмотивовані», що був підтриманий Програмою «Спроможні та сильні» Фонду Східна Європа, у червні 2024 року було проведено фокус-групу, учасниками якої стали мешканці деокупованих громад Миколаївської (міста Баштанка, Новий Буг і Казанка) й Херсонської (Великоолександрівська ОТГ (села Велика Олександрівка, Мала Олександрівка, Новодмитрівка, Старосілля, Тифонівка, Брусинське); Калинівська ОТГ (село Калинівське)) областей (4 гранти програми «Спроможні та сильні» | Фонд Східна Європа, 2024).

Учасники фокус-груп визначили найактуальніші проблеми, з якими вони зіштовхнулися після деокупації території, а також напрацювали шляхи вирішення цих проблем, за допомогою комплексних підходів, що передбачають залучення місцевих ресурсів, підтримку держави та міжнародних організацій, а також активізацію громадської та волонтерської діяльності.

Першою проблемою, яка була обрана як найактуальніша, є *відновлення інфраструктури територіальної громади*. Її вирішення вбачають у створенні державних та місцевих

програм відбудови критичної інфраструктури (житло, школи, лікарні, транспортна система) за підтримки урядових структур, приватного сектору та міжнародних донорів, а також розвитку публічно-приватного партнерства для залучення інвестицій. А от роль деокупованої громади у вирішенні цієї проблеми на думку учасників полягає у залученні її мешканців до волонтерських програм по відновленню житлових та соціальних об'єктів, проведення суботників, акцій із залученням місцевих мешканців.

Також актуальною є *проблема розмінування територій та об'єктів інфраструктури*. Учасники неодноразово зазначали, що частина інфраструктури територіальної громади й досі залишається замінованою і часто-густо ці території до завершення бойових дій і залишаються такими. Тому, важливо налагоджувати співпрацю з міжнародними організаціями, спеціалізованими службами для проведення розмінування територій, які йому підлягають. Також важливо створювати центри для навчання місцевого населення правилам безпеки та ідентифікації мін і вибухонебезпечних предметів. Учасники фокус-групи наголосили, що важливою є роль волонтерів у проведенні інформаційних кампаній серед місцевого населення щодо мінної безпеки. Також спеціально навчені волонтери, або волонтери-професіонали могли б спільно з правоохоронними органами моніторити небезпечні зони.

Варто зауважити, що Міністерство молоді та спорту України розробило Правила безпеки волонтерів (*Міністерство молоді та спорту України – Правила безпеки для волонтерів*, 2022). З-поміж великої кількості правил є й ті, що призначені саме для волонтерів на деокупованих територіях. Фахівці радять подбати про свою фізичну безпеку, а саме: носити при собі аптечку першої допомоги; пам'ятати про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами, не наближатися до нерозірваних снарядів; звертати увагу на знаки «Заміновано» та уникає прогулянок лісом, густими насадженнями дерев та іншими місцями, де можуть бути міни.

Вкрай актуальною проблемою для деокупованих громад є *надання психосоціальної підтримки її мешканцям*. Є велика потреба у створенні центрів соціальних служб, центрів психологічної підтримки, які б надавали безкоштовну соціальну і психологічну підтримку

потребуючим. І велику роль у швидкому реагуванні на розв'язання цієї проблеми можуть відіграти, на думку респондентів, саме волонтери, волонтерські ініціативи та волонтерські програми. Соціальна і психологічна підтримка, організація груп взаємодопомоги та підтримки, екстрене консультування та переадресація до «гарячих ліній» та фахівців, організація та проведення різноманітних акцій, культурних заходів, семінарів, тренінгів по формуванню резильєнтності, відновленню довіри і згуртованості, з різних аспектів психічного здоров'я тощо – можуть взяти на себе саме волонтери.

Економічне відновлення деокупованих громад є досить болючою проблемою, яка потребує створення особливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, надання грантових програм, перекваліфікації тих, хто втратив роботу. Волонтерську участь респонденти вбачали в розвитку соціального підприємництва, створення програм перекваліфікації.

Низький рівень лідерства мешканців деокупованих громад є також важливою проблемою, на вирішення якої можуть вплинути волонтери завдяки своїм організаційним здібностям, досвіду та здатності мотивувати й об'єднувати людей навколо спільних цілей. Одним із важливих напрямів їхньої діяльності є формування нових лідерів серед місцевого населення через менторство та навчання. Досвідчені волонтери можуть проводити тренінги з лідерських навичок, допомагаючи місцевим активістам розвивати організаторські здібності та впевненість у прийнятті рішень. Підтримка ініціатив знизу також сприяє появі нових лідерів, які беруть на себе відповідальність за розвиток громади. Волонтери можуть забезпечити організаційну підтримку через координаційні центри, що тимчасово замінюють місцеве лідерство, або допомагати створювати місцеві громадські організації для самоорганізації мешканців. У цьому контексті може бути дуже ефективним онлайн волонтерство, яке стирає кордони, дозволяючи надихати громади волонтерам з будь-якої точки світу.

Спільна діяльність мешканців деокупованих громад також сприяє виявленню нових лідерів. Волонтерські проекти, спрямовані на відновлення інфраструктури, допомогу вразливим групам населення та проведення соціальних заходів, об'єднують людей навколо

спільних цілей і допомагають знайти активних учасників, які можуть взяти на себе лідерські функції. Волонтери через власну діяльність можуть слугувати прикладом лідерства, надихаючи місцевих жителів на активнішу участь у громадському житті. Підтримка місцевого самоврядування також є важливим напрямом роботи волонтерів, які можуть надавати консультації новообраним місцевим керівникам щодо управління громадою, планування та реалізації проєктів. Це допоможе новим лідерам зміцнити свої позиції та ефективніше виконувати свої функції.

Залучення молоді до лідерських ініціатив також може стати важливим кроком у вирішенні проблеми відсутності лідерів у громаді. Волонтерські ініціативи, спрямовані на підтримку молодих активістів, допоможуть створити покоління молодих лідерів, які зможуть сприяти розвитку громади. Крім того, волонтери можуть організовувати платформи для діалогу, такі як форуми або круглі столи, де місцеві мешканці можуть обговорювати важливі питання та пропонувати рішення, що допоможе виявити потенційних лідерів. Волонтерські організації також можуть залучати громаду до громадянської активності через освітні програми, що навчають принципам самоуправління та відповідальності за місцеві процеси. Створення місцевих медіа-платформ допоможе активізувати громадську дискусію, що сприятиме розвитку нових лідерів.

Нарешті, волонтери можуть залучати міжнародний досвід, співпрацюючи з міжнародними організаціями, що забезпечить громади найкращими практиками управління і лідерства. Завдяки своїй гнучкості та досвіду волонтери можуть стати каталізатором позитивних змін, які сприятимуть формуванню нових лідерів у деокупованих громадах і допоможуть їм швидше адаптуватися до нових умов.

У свою чергу, усі вище зазначені волонтерські ініціативи і програми будуть сприяти вирішенню ще однієї важливої проблеми, з якою зіштовхнулися деокуповані громади, – *необхідність підвищення соціальної активності та соціальної згуртованості їх мешканців*.

Наостанок, респонденти визначили ключові напрями роботи волонтерів у делкупованих громадах, враховуючи обговорені на фокус-групі дефіцити. Серед них є такі: гуманітарна

допомога, підтримка інфраструктури, психологічна допомога, соціальна інтеграція, організація громадських ініціатив, освіта і тренінги, соціальна адвокація та захист прав.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Волонтери є важливим та цінним ресурсом для відновлення та розвитку деокупованих громад. Їхня діяльність охоплює широкий спектр завдань: від відновлення інфраструктури до надання гуманітарної допомоги, психологічної і соціальної підтримки, стимулювання соціальної активності.

Волонтери відіграють вирішальну роль у швидкій мобілізації ресурсів для вирішення нагальних проблем, сприяють згуртованості гро-

мади, підтримують місцевих лідерів та активно залучають мешканців до громадських ініціатив. Завдяки волонтерській діяльності громади не лише отримують необхідну допомогу, але й стимулюється розвиток соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

Волонтери також сприяють довгостроковій стабільності, допомагаючи відновлювати економіку та соціальні зв'язки, тим самим прискорюючи реінтеграцію цих територій у загальнонаціональну структуру.

Таким чином, волонтерська діяльність є критично важливою для забезпечення сталого розвитку деокупованих громад і подолання наслідків окупації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 4 гранти програми «Спроможні та сильні» | Фонд Східна Європа. *East Europe Foundation*. URL: https://eef.org.ua/competition_result/4-granty-programy-spromozhni-ta-sylni/
2. Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine / T. Liakh et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 316–326. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>
3. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : ПІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/>.
4. Барінова Д. Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *Українформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
5. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32>.
6. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>
7. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / З. Бондаренко та ін. ; ред. Т. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/>.
8. Менеджмент волонтерських програм: Посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм : навч. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Лях, Т. Сила. Київ : ОБНОВА-КОМП., 2020. 174 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/>
9. Міністерство молоді та спорту України – Правила безпеки для волонтерів. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/news/pravyla-bezpeky-dlia-volonteriv>
10. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія : монографія. Київ : Наук. світ, 2006. 363 с.

REFERENCES:

1. 4 hranty prohramy «Spromozhni ta sylni» | *Fond Skhidna Yevropa*. (2024, 25 sichnia). East Europe Foundation. https://eef.org.ua/competition_result/4-granty-programy-spromozhni-ta-sylni/
2. Barynova, D. (2024, 1 berezhnia). *Vidnovlennia ta rozvytok deokupovanykh terytorialnykh hromad: realnist ta perspektyvy*. *Ukrinform – aktualni novyny Ukrainy ta svitu*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
3. Bondarenko, Z., Zhuravel, T., Liakh, T., Serhieieva, K., Spirina, T., & Tymoshenko, N. (2012). *Menedzhment volonterskykh hrup vid A do Ya [Management of volunteer groups from A to Z]* (T. Liakh, Red.). Verso-04. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/> [in Ukrainian].
4. Denysyuk, O., Dulia, A., Vainola, R., Epel, O., Zhukov, V., Karpenko, O., Klishevych, N., Kotelevets, A., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Ostrolutska, L., Petrochko, Zh., Sapiha, S., Sylantieva, I., Spirina, T., Sulitskyi, V., Faidiuk, O., & Shved, O. (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty* (O. Epel, T. Liakh & I. Sylantieva, Red.). URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> [in Ukrainian].

5. Hunko, S., Liakh, T., & Karpenko, O. (2023). Publichnyi prostir yak instrument rozvytku sotsialnoi zghurtovanosti hromady [Public space as a tool of community cohesion]. *Humanitas*, (2), 218–224. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> [in Ukrainian].

6. Liakh, T., Lekholetova, M., Kotelevets, A., Spirina, T., & Shved, O. (2021). Development of youth volunteer programs in the condition of the COVID-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 316–326 [in English].

7. Liakh, T., Spirina, T., & Kovtun, Ye. (2023). Rozvytok sotsialnoi zghurtovanosti terytorialnoi hromady [Development of social cohesion in the territorial community]. *Humanitas*, (3), 41–48. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7> [in Ukrainian].

8. *Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy – Pravyla bezpeky dlia volonteriv*. (2022, 3 serpnia). Holovna | Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy. <https://mms.gov.ua/news/pravyla-bezpeky-dlia-volonteriv>

9. Zhuravel, T., Liakh, T., Kachurovska, V., Pukha, K., & Yankovets, V. (2020). *Menedzhment volonterskykh prohram: Posibnyk dlia pidhotovky menedzheriv volonterskykh prohram [Management of volunteer programs: A guide for training managers of volunteer programs]* (T. Liakh & T. Syla, Red.). OBNOVA-KOMPANI. <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/> [in Ukrainian].

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Світлана АРХИПОВА, Валерій ПЕТРОВИЧ, Наталія ТИМОШЕНКО НЕТРАДИЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ...	3
Olena BALDYNIUK EMPLOYMENT OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS AS A SOCIAL PROBLEM.....	12
Oleg BATIUK, Svitlana CHERNETA, Olena BIELKINA-KOVALCHUK SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL COUNSELLING IN THE SYSTEM OF SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS AFFECTED BY HOSTILITIES, ARMED AGGRESSION OR ARMED CONFLICT.....	19
Олена БУТИЛІНА, Дар'я НЕСТЕРЕНКО АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ВІЙНИ, ЯКІ МАЮТЬ ПТСР ВНАСЛІДОК УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ.....	26
Віолетта ДУБОСАРУ ІНКЛЮЗИВНО-ОСВІТНІ ЦЕНТРИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	33
Марія ЖІНЧИН СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	40
Вікторія ІСАЧЕНКО СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	48
Олена КАРПЕНКО СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	54
Ірина СИДОРУК, Надія КОРПАЧ СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	60
Тетяна ЛЯХ, Вадим ЛЮТИЙ, Віктор ЖУКОВ ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ДО ЇХНЬОЇ АКТИВНОЇ УЧАСТІ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ГРОМАДИ.....	68
Олена МАРТИНЕНКО СОЦІАЛЬНА РОБОТА БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	77
Юліана МАЦКЕВІЧ СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО СТАРІННЯ.....	84
Євгеній НЕДОШОВЕНКО АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ.....	93
Ірина НОХРІНА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТЬ «УСПІХ» ТА «УСПІШНІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ.....	100
Наталія ОЛЕКСЮК ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЯК ОСНОВИ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ	106
Віктор ОРДИНОВИЧ РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ/ВЕТЕРАНОК ВІЙНИ.....	112
Ольга ПАЛАМАРЧУК, Інесса ВІЗНЮК, Ірина ГАБА, Сергій ДОЛИННИЙ, Марина СОРОЧАН СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ.....	117

Олександр ПОПОВ СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ЗАНЕДБАНИХ ТЕРИТОРІЙ У ПОЛЬЩІ.....	125
Оксана ПРИШЛЯК, Володимир ПРИШЛЯК, Микола СУБТЕЛЬНИЙ, Володимир ЯНЧИШИН ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ СУСПІЛЬСТВА: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	131
Володимир СЕМЕНОВ, Сергій КОРОЛЬ, Олександр КОТЕНКО СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА І СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ.....	141
Тетяна СЕМИГІНА, Ольга СТОЛЯРИК СОЦІАЛЬНА РОБОТА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	147
Максим СКОЧКО ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	154
Вікторія СТЕПАНЕНКО ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	160
Ольга СТОЛЯРИК, Жанна ПЕТРОЧКО, Ірина КРИНИЦЬКА СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ЇХ СІМЕЙ: ДОСВІД ХОРВАТІЇ, ЛИТВИ ТА ЛАТВІЇ.....	166
Олена ШЕВЧЕНКО ПРОБЛЕМИ КООРДИНАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	178

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Андрій КОЛОСОК, Ірина ЦИМБАЛЮК СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	187
Ольга МАТРОС МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	197
Жанна ПЕТРОЧКО, Тетяна ЛЯХ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ГРОМАД.....	202

CONTENTS

SECTION 1

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL WORK

<i>Svitlana ARKHYPKOVA, Valeriy PETROVYCH, Nataliia TYMOSHENKO</i> NON-TRADITIONAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR SOCIALLY VULNERABLE CATEGORIES OF ADULTS.....	3
<i>Olena BALDYNIUK</i> EMPLOYMENT OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS AS A SOCIAL PROBLEM.....	12
<i>Oleg BATIUK, Svitalana CHERNETA, Olena BIELKINA-KOVALCHUK</i> SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL COUNSELLING IN THE SYSTEM OF SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS AFFECTED BY HOSTILITIES, ARMED AGGRESSION OR ARMED CONFLICT.....	19
<i>Olena BUTYLINA, Daria NESTERENKO</i> CURRENT DIRECTIONS OF TRAINING SOCIAL WORKERS TO WORK WITH WAR VETERANS WHO HAVE PTSD AS A CONSEQUENCE OF PARTICIPATION IN COMBAT ACTIONS.....	26
<i>Violetta DUBOSARU</i> INCLUSIVE EDUCATIONAL CENTERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE.....	33
<i>Mariia ZHINCHYN</i> SOCIAL COUNSELING IN THE CONTEXT OF WORKING WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS.....	40
<i>Viktoriia ISACHENKO</i> SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION TO THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER MARTIAL LAW.....	48
<i>Olena KARPENKO</i> THE SOCIAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS A CONDITION FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY.....	54
<i>Iryna SYDORUK, Nadia KORPACH</i> THE ESSENCE AND STRUCTURE OF SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS.....	60
<i>Tetiana LIAKH, Vadym LIUTYI, Victor ZHUKOV</i> VOLUNTEER ACTIVITY OF STUDENTS AS A WAY TO THEIR ACTIVE PARTICIPATION IN THE SOCIAL LIFE OF THE COMMUNITY.....	68
<i>Olena MARTYNENKO</i> SOCIAL WORK OF CHARITABLE FOUNDATIONS IN UKRAINE WITH PERSONS LIVING IN DE-OCCUPIED TERRITORIES.....	77
<i>Yuliana MATSKEVICH</i> SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL AGING.....	84
<i>Yevhenii NEDOSHOVENKO</i> ACTIVE CIVIC POSITION OF STUDENTS: THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES.....	93
<i>Iryna NOKHRINA</i> THEORETICAL ASPECTS OF THE CONCEPTS OF "SUCCESS" AND "SUCCESS" OF A PERSON.....	100
<i>Nataliya OLEKSIUK</i> PECULIARITIES OF THE FORMATION OF EMOTIONAL AND VOCATIONAL STABILITY IN FUTURE OFFICERS AS THE BASIS OF THEIR PROFESSIONALISM.....	106
<i>Victor ORDYNOVYCH</i> THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL REINTEGRATION OF WAR VETERANS.....	112

Olga PALAMARCHU, Inessa VIZNIUK, Iryna GABA, Serhii DOLYNNYI, Maryna SOROCHAN	
SOCIAL PARTNERSHIP IN SOCIAL WORK: THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL CHALLENGES.....	117
Oleksandr POPOV	
COMMUNITY SOCIAL WORK AS A TOOL FOR SOCIAL REVITALIZATION OF NEGLECTED AREAS IN POLAND.....	125
Oksana PRYSHLYAK, Volodymyr PRYSHLIAK, Mykola SUBTELNY, Volodymyr YANCHYSHYN	
FOREIGN EXPERIENCE OF FORMING INCLUSIVE SOCIETY: LESSONS FOR UKRAINE.....	131
Volodymyr SEMENOV, Serhii KOROL, Oleksandr KOTENKO	
SOCIAL POLICY IN THE ACTIVITIES OF WINSTON CHURCHILL.....	141
Tetyana SEMIGINA, Olha STOLIARYK	
SOCIAL WORK IN HEALTHCARE IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS.....	147
Maksym SKOCHKO	
ORGANIZATION FOR THE PROVISION OF EDUCATIONAL SERVICES TO CHILDREN WITH DISABILITIES.....	154
Viktoriia STEPANENKO	
GLOBAL SOCIAL TECHNOLOGIES.....	160
Olha STOLIARYK, Zhanna PETROCHKO, Iryna KRYNYTSKA	
SOCIAL REHABILITATION SERVICES FOR CHILDREN WITH DISABILITIES AND THEIR FAMILIES: THE EXPERIENCE OF CROATIA, LITHUANIA AND LATVIA.....	166
Olena SHEVCHENKO	
PROBLEMS OF COORDINATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AID PROGRAMMES IN UKRAINE.....	178

SECTION 2

ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL SECURITY

Andrii KOLOSOK, Iryna TSYMBALIUK	
SOCIAL PROTECTION OF WAR VETERANS.....	187
Olha MATROS	
INTERNATIONAL GUARANTEE FOR THE PREVENTION OF CORRUPTION IN THE SOCIAL SECURITY SYSTEM.....	197
Zhanna PETROCHKO, Tetiana LIAKH	
THE POTENTIAL OF VOLUNTEERING FOR DEVELOPMENT OF DEOCCUPIED COMMUNITIES.....	202

Науковий журнал

Ввічливість

Humanitas

Випуск 3

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова
Комп'ютерна верстка • Юрій Васильович Ковальчук

Підписано до друку 30.08.2024
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 23,95. Замов. № 0624/602. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.